

10983

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRK İNKİLÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ

TÜRK OCAKLARI

VE

İNKİLÂPLAR

(1912-1931)

Y. G.

**Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi**

DOKTORA TEZİ

İBRAHİM KARAER

ANKARA, ŞUBAT-1989

İşbu çalışma, jürimiz tarafından A.Ü. Türk İnkılâp
Tarihi Enstitüsünde DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Üye :

Üye :

O N A Y

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine
ait olduğunu onaylarım .../.../ 1989

Enstitü Müdürü

Ö N S Ö Z

Toplumbilimciler, dernekleşme sürecini "gelişen bir toplumun modernleşme süreci" olarak nitelendirmekte ve dernek terimini; "Bazı amaçları gerçekleştirmek üzere örgütlenmiş, resmî niteliği olmayan ve fakat tüzelkişi işlemi gören insan topluluğu" olarak tanımlamaktadırlar. (1) Dernekler, XIX. yüzyılın başlarında Amerika ve İngiltere'de ortaya çıkmıştır. Ancak dernek, milletimiz için yeni bir kavram değildir. Türklerin Anadolu'ya gelmeden önce de kullandıkları bir terimdir. Dilimizde "düşün-dernek kurmak" deyimi çok eskiden beri kullanılmaktadır. "Cemiyet" karşılığı olarak "Dernek" terimi ilk defa Türkçüler tarafından kullanılmış, II. Meşrutiyet'ten sonra kurulan ilk Türkçü cemiyete "Türk Derneği" adı verilmiştir. Türk Ocağı şubeleri kongrelerinin de "dernek" biçiminde adlandırıldığını görüyoruz.

Osmanlı Devleti'nde ilk defa dernek kurma hakkı II. Meşrutiyet Anayasasının 120. maddesi ile verilmiş, Türkçüler de sağlanan bu haktan yararlanarak Türk halkını bilimsel, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda yükseltmek amacı ile örgütlenmişlerdir. 25 Mart 1912'de kurulan Türk Ocağı savunduğu milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı fikirleri ve bu yönde yaptığı faaliyetlerle Türk toplum hayatında etkili olmuştur. Yakın tarihimizin kilometre taşlarından biri olarak nitelendirilen ve günümüzde de faaliyetlerini sürdüren bu kuruluşun,

---

1. Ahmet N. Yücekök, Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo Ekonomik Tabanı (1946-1968). Ankara, 1971, 5.

Özellikle Cumhuriyetin kurulduğu yıllardaki (1922-1931) fikri yapısını ve inkılâplara yaklaşımını araştırmayı inkılâp tarihimiz bakımından yararlı gördük.

Bu konuyu seçmemizdeki amaç; inkılâpların gönüllü halk kuruluşları aracılığı ile yayılışını tesbit ederek, Atatürk inkılâplarının halka rağmen değil, halk için yapıldığını göstermektir. Ayrıca derneklerin, millet ve devlet hayatında oynayabileceği roller vurgulanmak istenmiştir.

Tez konusunun seçiminde ve işlenmesinde yardımını gördüğüm tez danışmanım Doç.Dr. Necmeddin SEFERCİOĞLU'na teşekkür ederim. Araştırma boyunca kolaylık gösteren Millî Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümü görevlileri, Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi yöneticileri ile A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi, Ankara İl Halk Kütüphanesi, İstanbul Atatürk Kitaplığı, Bayazıt Devlet Kütüphanesi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi ve Antalya, Burdur, Isparta Halk Kütüphaneleri yöneticilerine teşekkürlerimi belirtmeliyim. Konu ile ilgili görüşlerine başvurduğum kişilere, fikirlerinden yararlandığım mesai arkadaşlarıma, çalışma boyunca yardımını hiçbir zaman esirgemeyen eşime de teşekkür borçluyum.

Bu araştırma Türk İnkılâp Tarihi çalışmalarına bir katkı sağlayabilmişse mutluluk duyacağız.

İbrahim KARAER

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VIII
I. GİRİŞ	1
1. Amaç ve Kapsam.....	3
2. Metod ve Kaynaklar.....	4
II. TÜRKÇÜLÜK.....	8
A. Tarihi Gelişim.....	8
B. Örgütlenme.....	12
1. Türk Derneği.....	13
2. Türk Yurdu Derneği.....	14
3. Türk Bilgi Derneği.....	15
4. Türk Gücü Derneği.....	16
III. TÜRK OCAKLARI.....	18
A. Kuruluş.....	18
1. Kuruluş Tarihi.....	18
2. Kurulduğu Ortam, Osmanlı Müesseselerinin Ve Dış Dünyanın Ocağa Bakışı.....	23
3. Meşrutiyetten Cumhuriyete Türk Ocakları....	27
B. Büyük Zaferden Sonra Türk Ocakları (1922-1931). ..	31
C. Cumhuriyet Müesseselerinin ve Önderlerinin Türk Ocaklarına Bakışı.....	33
1. Mustafa Kemal Paşa ve Türk Ocakları.....	34
2. İsmet Paşa ve Türk Ocakları.....	42

3. TBMM, Hükümet, Bakanlıklar ve Türk Ocakları.....	43
4. Mahallî Kuruluşların Türk Ocaklarına Yardımları.....	48
5. Şahıs Yardımları.....	49
Ç. Amacı, Yapısı ve Görevleri.....	50
D. Siyasî Partiler ve Türk Ocakları.....	57
E. Türk Ocaklarının Feshi.....	62
IV. TÜRK OCAKLARININ FİKİR YAPISI VE İNKİLÂPLAR....	70
A. Fikir Yapısı.....	70
1. Milliyetçilik Anlayışı.....	70
2. Medeniyetçilik Anlayışı.....	82
B. İnkılâpların Oluşumuna Katkı.....	92
C. İnkılapçılık Anlayışı ve İnkılâplara Bakışı...	114
1. Cumhuriyetin İlânı.....	119
2. Hilâfetin Kaldırılması.....	121
3. Şeyh Sait İsyanı.....	123
4. Şapka ve Kıyafet İnkılâbı.....	127
5. A'şarın Kaldırılması.....	131
6. Hukuk İnkılâbı ve Türk Kadını.....	132
7. Gazi'ye Suikast Girişimi ve Ocaklar.....	134
8. Gazi'nin Nutku ve Ocaklar.....	135
9. Beynelmilel Rakam İnkılâbı.....	136
10. Harf İnkılâbı.....	138
11. Menemen Olayı ve Ocaklar.....	149

V. TÜRK OCAKLARININ İNKILÂBİ YAYMA FAALİYETLERİ...	154
1. Konferanslar, Müsamereleler, Konserler.....	154
a. Konferanslar.....	154
b. Müsamereleler.....	176
c. Konserler ve Musiki Faaliyeti.....	188
2. Dersler, Kurslar, Mektepler.....	197
3. Yayın Faaliyeti.....	212
4. Kütüphaneler, Okuma Salonları.....	251
5. Köycülük Faaliyetleri.....	272
a. Köylüyü Aydınlatma Faaliyetleri.....	272
b. Sağlıkla ilgili Faaliyetler.....	278
6. İktisadi Faaliyet.....	282
7. Diğer Kültürel ve Sosyal Faaliyetler.....	287
a. Sinema.....	295
b. Radyo.....	297
c. Sergiler.....	297
d. Balolar.....	300
e. Spor.....	304
VI. S O N U Ç	309
BİBLİYOGRAFYA	319
TARANAN GAZETE VE DERGİLER	334

K I S A L T M A L A R

a.g.d.	: Adı geçen dergi
a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.g.	: Adı geçen gazete
a.g.m.	: Adı geçen makale
C.H.P.	: Cumhuriyet Halk Fırkası (Partisi)
Ocak	: Türk Ocağı
Ocaklar	: Türk Ocakları
S.C.F.	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
s.s.y.	: Sayfa sayısı yok
T.B.M.M.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu

I. G İ R İ Ş

Derneklerin kuruluş amaçları, çalışma yöntemleri, çevredeki etki dereceleri, benimsenip benimsenmemeleri toplumun o günkü fikrî ve sosyal yapısını yansıtır. 1912 yılında kurulan ve kısa zamanda Türk toplumu tarafından benimsenip yurt düzeyine yayılan Türk Ocağı, yakın tarihimizin etkin kuruluşları arasında yer almıştır. Bu bakımdan, bu kuruluşun faaliyetlerinin incelemesi yakın tarihimize de ışık tutacaktır.

Bilindiği gibi Türk Ocağı, Osmanlı Devleti'nin son yılları ile Millî Mücadele döneminde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Türk fikir ve toplum hayatında önemli roller oynamış, gönüllü bir kültür kuruluşudur. Kurulduğu 1912 yılından kendisini feshettiği 1931 yılına kadar geçen süre içinde yurt alanına yayılmış şubelerinde gösterdiği kültürel ve sosyal faaliyetler, açtığı kütüphaneler ve yaptığı yayınlar ile Türk toplumunda uyanışın, kendine gelişin ve benliğini tanıyışın öncüsü olmuştur. Büyük Türk sosyoloğu Ziya Gökalp'in "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" şeklinde ifade ettiği sentezin, önce aydın kesimde sonra da onlar aracılığıyla bütün milletçe benimsenmesine yönelik çalışmaları ile Cumhuriyetin kuruluşundan sonra girişilen inkılâp hareketlerinin daha kolay kabul edilmesini sağlayacak fikrî ortamı hazırlamıştır. Ayrıca bu inkılâpların uygulama safhalarındaki faaliyetleri ile de inkılâpların benimsenmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Türk Ocaklarının Türk inkılâbının oluşum ve gelişimine yaptığı katkıları araştırmak, tarihimizin yakın geçmişi ile ilgili önemli yeni bilgiler edinmemize ve faaliyetle-

ri şimdiye kadar yeterince incelenmemiş olan bu önemli kuruluşun Türk toplum hayatındaki yerini belirlememize yardımcı olacaktır. Çünkü hiçbir fikir ve hareket birden bire ortaya çıkmamış, birden bire gelişip yayılmamış ve hemen benimsenmemiştir. Her fikir ve hareketin oluşum ve gelişimini sağlayan bir takım kişi ve kuruluşlar vardır. Türk Ocakları da, özellikle Türkçülük ve çağdaşlaşma fikirlerinin yayıcısı olarak, milliyetçilik fikirlerinin yayılmasına öncülük etmiş, hem millî devlete geçiş mücadelesinin bayraktarlığını yapmış, hem de bu geçişten sonra çağdaşlaşma ve Batıya yönelik çabalarının ürünü olan inkılâpları desteklemiştir.

1920 yılında işgal kuvvetleri tarafından kapatılan Türk Ocakları cehaletle, yoksullukla savaşmak, millî bilinci kuvvetlendirmek, sosyal ve kültürel faaliyetlerle halkın moral gücünü yükseltmek için, zaferden kısa bir süre sonra yeniden yurt çapında örgütlenir. Büyük lider Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde kazanılan bağımsızlığı pekiştirecek inkılâplar yapılır. Birbirini takip eden inkılâp hareketleri karşısında şaşırان halka rehberlik görevi, kamu kurum ve kuruluşlarının yanında, Türk Ocakları ve Muallimler Birliği gibi gönüllü halk kuruluşlarına düşer. İnkılâpları halka yayma konusunda Cumhuriyet Halk Partisi ile birlikte Ocaklar büyük etkinlikler göstermiş, 1922-1931 yıllarında Devletin, Hükümetin, Meclisin "Türk Ocaklarına dayandığı" sıkça ifade edilmiştir. Meşrutiyet döneminde kafalarındaki inkılâpçı fikirleri açıkça söyleyemeyen Türk Ocakları ve Ocaklılar, düşlerini gerçekleştiren Atatürk'ün gösterdiği yolda bıkmadan, usanmadan yürüyerek inkılâp hareketlerinin gerçek hayatta

yaşanmasına önderlik etmiş, halk kitleleri tarafından benimsenmesi için çalışmış, inkılâpların koruyuculuğunu üstlenmişlerdir. Ne var ki, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş yıllarında bu denli önemli görevler üstlenen ve görevlerini amaçlarından sapmadan yerine getirmek için çarpınan Türk Ocaklarının, bu dönemdeki faaliyetleri ve inkılâplara katkısı açık bir şekilde ortaya konulamamıştır. Öyleyse bu kuruluşların, Türk inkılâbına hangi katkılarda bulunduğu araştırmaya değer bir husustur.

1. AMAÇ VE KAPSAM

Bu çalışmanın amacı: Milliyetçi, halkçı bir kuruluş olarak tanınan Türk Ocaklarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ve inkılâpların gerçekleştirildiği dönemdeki (Ekim 1922-Nisan 1931) fikir yapısı ve faaliyetleri konusunda derinlemesine bir araştırma yaparak inkılâpların oluşumuna katkısını, inkılâplara bakışını ve halka benimsetilmesi için yaptığı faaliyetleri ortaya koymak; inkılâpların gönüllü bir halk kuruluşu olan Türk Ocakları aracılığı ile yayılışını tespit ederek, Atatürk inkılâplarının halka rağmen değil, halk için yapıldığını göstermektir.

Bu araştırmada, Türk Ocaklarının Türk inkılâbının yayılmasına ve uygulanmasına yönelik faaliyetleri için Cumhuriyetin ilk yılları esas alınmıştır. İmparatorluktan millî devlete geçiş sürecindeki etkinliği, inkılâpların fikrî hazırlığındaki rolü dikkate alınarak araştırmalarımızı zaman zaman Ocağın kurulduğu yıla kadar genişletmek gerektiği duyulmuştur.

Tez, giriş dahil VI bölümden oluşmaktadır. II. bölümde, Türk Ocaklarının fikrî temellerini oluşturan Türkçülüğün tarihi gelişimi ve örgütlenmesi; III. bölümde Türk Ocağının kuruluşundan 10 Nisan 1931 tarihine kadar geçen süre içindeki gelişimi, amacı, yapısı ve görevleri, Meşrutiyet ve Cumhuriyet müesseselerinin Ocağa bakışı, siyasal partilerle ilişkileri ve Ocakların feshi; IV. bölümde, Türk Ocaklarının fikir yapısı, inkılâpların oluşumuna katkısı, inkılâpçılık anlayışı ve inkılâplara bakışı; V. bölümde, inkılâpları halka benimsetmek için yaptığı faaliyetler incelenmiş, elde edilen veriler, sonuç bölümünde değerlendirilmiştir.

2. METOD VE KAYNAKLAR

Tezin hazırlanmasında tarihi inceleme (Dokümanter analiz) metodu uygulanmıştır. Bu çalışmamız için Türk Ocaklarına ait arşiv vesikalarını bulmayı ümit ettiğimiz Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve Ankara Valiliği arşivlerinden yararlanmak üzere başvurularda bulunduk. Ancak bu başvurulardan olumlu sonuç alamadık. Araştırdığımız konunun kaynaklarına erişebilmek için Türkiye Bibliyografyasının ilk on yılı, Enver Koray'ın Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası, Muzaffer Gökman'ın Atatürk Devrimleri Tarihi Bibliyografyası, Millî Kütüphane'nin Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu incelendi. Ayrıca Millî Kütüphane, Türk Tarih Kurumu, Türkiye Büyük Millet Meclisi, A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, Süleymaniye, Hakkı Tarık Us Kütüphaneleri ile Bayazıt Devlet Kütüphanesi ve İs-

tanbul Atatürk Kitaplığının, Ankara, Antalya, Burdur, Isparta İl Hak Kütüphanelerinin katalogları araştırıldı.

Tez çalışmasında birinci el kaynak olarak Türk Ocakları kurultay zabıtları, idare heyeti raporları, Ocak yasaları, başta Türk Yurdu mecmuası olmak üzere Ocak yayınları kullanılmış, toplum olaylarını yansıtmada etkin bir araç olan basından, anı ve araştırma eserlerinden yararlanılmıştır. Araştırmanın, sistemli ve yoğun bir basın taramasına dayandırılmasının bu çalışmaya orijinallik kazandırdığı umudundayız.

Bugüne kadar Türk Ocakları konusunda Fusun Üstel'in yaptığı çalışmanın dışında ciddi bir araştırma yapılmadığını görüyoruz.⁽¹⁾ Türkocağı Umumi Heyeti tarafından 1969 yılında da yayınlanan Türkocağı Tarihçe, Mefkûre, Program, Tüzük.⁽²⁾ Adana Türk Ocağı tarafından 1964 yılında yayınlanan Türkocağını Tanıtıyoruz⁽³⁾ adlı yayınlar, bilimsel bir çalışmanın ürünü değildirler. Üstel'in çalışması ise genel olarak Türk Ocaklarının bir tür biyografisini ortaya koymaktadır.

Basın taramasında bölgesel dağılım dikkate alınarak Ekim 1922-Nisan 1931 dönemine ait Açık Söz (Kastamonu), Babalık (Konya), Cumhuriyet (İstanbul) ve Hakimiyet-i Milliye (Ankara) adlı dört günlük gazete tarandı. Cumhuriyet gazetesi 7 Mayıs 1924'te yayınlanmaya başladığından, aradaki boşluk Tevhid-i Efkâr gazetesi ile takviye edildi. 27 Temmuz 1930'

-
1. Fusun Üstel. Türk Ocakları (1912-1931). A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1986, 435. Basılmamış Doktora Tezi.
  2. Türkocağı Umumi Heyeti. Türkocağı Tarihçe, Mefkûre, Program, Tüzük. Ankara, 1969. 46.
  3. Ergin, İsmail Hakkı. Türkocağını Tanıtıyoruz. Adana, 1964-15

da çıkarılmaya başlanan Son Posta'nın Nisan 1931'e kadar, Muğla'da günlük olarak çıkan Halk gazetesinin 8 Mayıs 1927-30 Kasım 1928 dönemine ait sayıları tarandı. Günlük gazetelerin seçiminde bölgesel dağılımın yanında, Türk basınındaki saygınlığına ve koleksiyonun eksiksiz olmasına dikkat edildi.

Günlük gazetelerin yanında, yaklaşık 40 adet gazete ve dergi tarandı. Bu dergilerden Türk Yurdu, Ayın Tarihi, Yeni Mecmua, Sebillürreşad, Altınyurt (Adana Türk Ocağı yayını), Türk Bahçesi (Sinop Türk Ocağı yayını), Ocak (Konya Türk Ocağı yayını), Birlik gazetesi (Sivas Türk Ocağı yayını) dışındakiler, bölgesel dağılım dikkate alınarak tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçildi. Böylece Türkiye genelinde belirlenen amaçlar doğrultusunda bilgi derlenmeye çalışıldı. Taranan gazete ve dergilerden koleksiyonu çok eksik veya tek sayısı mevcut olan Ayvalık, Devekuşu, Dilek, Dirlik, Doğru Öz, Edirne Postası, Gazi Sancak, Giresun'da Işık, Gümüşane İrfan Yollarında İlk Adım, İrfan, Kardeş, Manisa, Müdafaa, Özdilek, Silifke'de Göksu adlı gazete ve dergilerde Türk Ocakları ile ilgili haber ve yazılara rastlanılmadı.

Yararlanılan kaynaklardan, konuyu açıklayan ve pekiştiren alıntılar yapılmış; alıntılar, değişik karakterde ve daha sık aralıklarla verilmiştir.

İncelediğimiz dönem, soyadı kanunundan öncesine rastladığı için, soyadı tesbit edilebilen kişilerin soyadları parantez içinde gösterildi. Soyadı tesbit edilemeyenlerde "bey" ve "hanım" ünvanları aynen kullanıldı. Mustafa Kemal Atatürk'

le ilgili dönemin belgelerine ait bilgiler verilirken kendisinden "Gazi", "Gazi Mustafa Kemal", "Mustafa Kemal Paşa", "Reisicumhur Mustafa Kemal" ve "Atatürk" biçiminde söz edildi. Metinde adı çok sık geçen Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi Tanrıöver de "Hamdullah Suphi", "Hamdullah Suphi Bey" biçimlerinde anıldı.

Çalışmanın sonunda, yararlanılan kaynakların bibliyografyası yanında, ileride Türk Ocakları üzerine çalışma yapmak isteyenlere yardımcı olabileceği düşüncesiyle, taranan gazete ve dergilerde çıkan Türk Ocakları ile ilgili haber ve yazıların yayımlandıkları gazete ve dergi sayılarını gösterir bir liste eklendi.

II. TÜRKÇÜLÜK

A. TARİHİ GELİŞİM

Milliyet duygusunun, milletlerin tarihi ile başladığı kabul edilmişse de modern milliyetçilik anlayışı, XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıkmıştır. Bu düşünce sisteminde, insanlığın doğal olarak milletlere bölündüğü ve tek meşru hükümet şeklinin de milletlerin kendi kendilerini yönetmesi esasına dayanması gerektiği savunulmuştur. Özellikle Fransız İhtilâli ile yaygınlaşan milliyetçilik fikirleri, imparatorlukları sarsmış, millî devletlerin kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Türklerde milliyet bilinci tarihleri ile başlamıştır. Göktürkler milleti, devletin esas kurucusu ve sahibi olarak düşünmüşlerdir. Göktürk Kitabeleri, Yusuf Han Hacib'in Kutadgubiliğ, Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lûgat'it -Türk, Ebu'l Gazi Bahadır Han'nın Şecere-i Türkî adlı eserleri; Karaman Beyi Mehmet Bey'in "Dergâhta, divanda, çarşıda, pazarda Türkçe konuşulması" hakkındaki emirleri, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve gelişim çağında (1299-1453) sadrazamların hemen hepsinin Türk kökenli olması, Türklerde milliyet fikrinin tarih boyu yaşatıldığını göstermektedir. Ancak Osmanlı Devleti'nde daha sonraki yüzyıllarda Türklüğe dayanan politika, devlet yönetimindeki etkinliğini kaybetmiştir.

Halk arasında küfür, kabalık ve vahşet ifade eden kelimelerle aşağılanan Türk ve Türklük, Sultan II. Mahmut devrinden itibaren Türkler arasında değer kazanmaya başlamış, ilk defa resmî vesikalarda ve basında Türkiye karşılığı olarak "Türkistan" kelimesi kullanılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel değişmelerin başlangıcı olarak kabul edilen Tanzimat Devri, Türkçülük fikrinin yeniden doğuş dönemi olarak kabul edilmektedir.

Milliyet hislerinin Hıristiyan teba arasında yayılması, milliyet isyanları ve bu isyanlar sonucunda kaybedilen topraklarda yaşayan Türklerin Anadolu'ya göç etmeleri, devlet adamlarının Türk unsuruna dayanma eğilimleri, Avrupalı ilim adamlarının Türkoloji sahasındaki çalışmaları ve Türk gençlerinin Avrupa ile teması, XIX. yüzyılın başlarından itibaren Türkçülük hareketine zemin hazırlamıştır.

Türk dili ve edebiyatı alanında Türkçülük fikrinin ilk izleri İbrahim Şinasi Efendi, Ziya Paşa ve Namık Kemal'in eserlerinde görülür.

Lehçe-i Osmanî'nin yazarı Ahmet Vefik Paşa ile Sarf-ı Türkî ve Tarih-i Alem adlı eserlerin yazarı Süleyman Paşa, bilimsel Türkçülüğün kurucuları ve Türkçülüğün ilk babaları olarak kabul edilmektedir.

Eski ve Yeni Türkler (Les Turcs Ancients et Modernes) adlı eserin yazarı Mustafa Celâlettin Paşa; bütün İslâm âleminin yaşayabilmesi için Müslüman milletlerin millî şura sahip olmalarını savunan Şeyh Cemalettin Afgani, "Lûgat-ı Çağatayî ve Türk-i Osmanî adlı eserin yazarı Buharalı Şeyh Süleyman Efendi, Ali Suavi; Kamus-ı Fransevî, Kamus-ı Türkî, Kamus-ul-Âlâm adlı eserlerin yazarı Şemsettin Sami Bey; Türk Tarihi, Ural ve Altay Lisanları, Orhun Abideleri, Pek Eski Bir Türk Yazısı adlı eserlerin yazarı Necip Asım Bey; büyük bir Türk Lûgatı hazırlayan Veled Çelebi, 1893 yılında yayın-

lamaya başladığı İkdam gazetesinde ilk defa "Türk gazetesi-dir" başlığını kullanan Ahmet Cevdet Bey, Emrullah Efendi, Ahmet Mithat Efendi, Fuat Raif ve Bursalı Mehmet Tahir Beyler lisan, edebiyat, filoloji ve tarih sahasında bilimsel Türkçülüğe büyük katkıda bulunmuşlardır.

Türkçülüğü şiir ve edebiyat alanında açıklıkla dile getiren Şair Mehmet Emin, Ömer Seyfettin ve Müftüoğlu Ahmet Hikmet Bey'dir. Mehmet Emin Beyin 1899'da yayınlanan Türkçe Şiirler adlı kitabı, Türkçülük hareketinde büyük önem taşır.

Dış Türklerde, Azeri lehçesi ile yazdığı komedileri 1859'da yayınlanan Ahundzade Mirza Fethi Ali, ilk edebî Türkçülerdendir. Rusya'da ilk Türkçe gazete olan haftalık Ekinci gazetesini 1875'de Bakû'de yayınlayan Melekzade Hasan Bey Zerdabî, 1877'de Tiflis şehrinde Ziya-yı Kafkasya adlı haftalık bir gazete çıkaran Ünîsîzade Sait ve Celâl kardeşler, Kırım'da 10 Nisan 1883'de Tercüman gazetesini yayınlayan Gaspıralı İsmail Bey, Kazan lehçesi ile yazdığı Kitab-ı Müstefâd'ül Ahbar fi Ahvali Kazan ve Bulgar-1855 adlı eserin yazarı Şahâbetin Mercanî, Kazan Muhbiri adlı gazetenin yazı heyeti reisi ve "Rusya Müslümanları İttifakı" adlı partinin Genel Sekreteri Akçuraoğlu Yusuf Bey, 1905'de Bakû'de, Rusya'da ilk günlük gazete olarak yayınlanan Hayat gazetesinin müdürü Hüseyinzâde Ali Bey, Kafkasya Türklüğünde millî birliğin ortaya çıkması için çeşitli faaliyetlerde bulunan Aĝaoĝlu Ahmet Bey ve Topçubaşı Ali Merdan Beylerin Türkçülük hareketine büyük katkıları olmuştur. 1908 Meşrutiyet inkılâbından sonra Akçuraoğlu Yusuf Bey, Hüseyinzâde Ali Bey, Aĝaoĝlu Ahmet Bey gibi Türkçüler İstanbul'a gelerek çalışmalarına Türkiye'de devam etmişlerdir.

Gerek Osmanlı Türklerinde ve gerekse dış Türklerde görülen bu Türkçülük hareketleri, ferdi teşebbüslerin ürünüdür. Türkçüler henüz müşterek bir program ve ideoloji etrafında toplanmış değillerdir. Türkçülüğün bütün alanlarını ih-tiva eden program ve esasları, ancak II. Meşrutiyetten sonra Ziya Gökalp tarafından gerçekleştirilmiştir. Ziya Gökalp, Türkçülüğü sistemleştirmiştir.

Akçuraoğlu Yusuf Beyin, Kahire'de çıkan Türk gazetesinin 24-34 numaralı nüshalarında 1904'de yayınlanan "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı makalesi ile ilk defa siyasî alanda Türkçülük sorunu gündeme getirilmiştir. Bu makalede ilk defa Osmanlı saltanatının takip ettiği ve takip edebileceği üç siyaset tarzı yani "Osmanlıcılık, İslâmcılık ve Türkçülük" açık bir şekilde tespit ve beyan edilmiştir.

Yine aynı gazetenin 56 numaralı nüshasında A. Turanî imzalı "Mektub-ı Mahsus'un yazarı Hüseyinzâde Ali Bey, Pantürkizm taraftarı olduğunu açıklamıştır. Hüseyinzâde Ali Bey, Müslüman Türkler arasında ilk defa Panturanizmi savunan kişidir.

Tanzimattan itibaren dil, edebiyat, tarih, filoloji ve folklor sahasında yürütülen Türkçülük fikirleri, II. Meşrutiyetin ilânı ve Balkan Harbi sonucunda siyasî hayatta ciddi bir şekilde tartışılır hâle gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin siyasî varlığını Osmanlıcılık idealinde arayanlar, Hıristiyan azınlıkların başkaldırışı ve imparatorluktan ayrılışları karşısında düş kırıklığına uğramışlardır. Devletin kurtuluşunu İslâm Birliği'nde görüp İslâmcılık politikası taraftarlığı yapanlar, I. Dünya Harbi ve sonrasında Türk

olmayan Müslüman milletlerin, Osmanlıdan kopuşlarını acı bir hakikat olarak yaşamışlardır.

Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük fikirlerinden yalnız biri ayakta kalmıştır: Türkçülük. Osmanlı Devleti'nin aslî unsuru Türkler, eriyip yok olmamak için bir nefis mücadelesi olarak Türkçülüğe sarılmışlar, Büyük Atatürk'ün Önderliğinde kendi kaderlerini kendileri yazmışlar, tarihlerini kendileri yaratmışlar, tarihte Türk adı ile anılan ikinci Türk Devletini, Türkiye Cumhuriyetini kurmuşlardır. (1)

B. ÖRGÜTLENME

1908'de II. Meşrutiyetin ilânı, Türkçülüğün örgütlenmesine ve Türkçü derneklerin kurulmasına imkân vermiştir. Bu tarihten önce Osmanlı Yönetimi, milliyet esası üzerine dernek kurulmasına izin vermemişti. Fakat azınlıklar milliyet esasına dayalı, hayrî ve edebî maskelerle örtülü bir çok dernekler kurmuşlardır. Meselâ;

-
1. Daha geniş bilgi için bkz.: Akçuraoğlu Yusuf. Türk Yılı. İstanbul 1928, 290-433; Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları. Ankara, 1986 1-19; Hüseyin Namık Orkun. Türkçülüğün Tarihi. 2. bs. Ankara, 1977, 41-94; Jacob M. Landau. Pan-turkism in Turkey. London, 1981. 28-55; Enver Ziya Karal. Osmanlı Tarihi, VII. c. Ankara, 1983. 276-290; Turhan Feyzioğlu, Atatürk ve Milliyetçilik, Ankara, 1987. 19-28; Charles Warren Hostler, Turkism and The Soviets. London, 1957. 115-156; Serge A. Zenkovsky, Pan-turkism and Islam in Russia. Cambridge, 1960. 64-68, 94-98, 106-112; Sadri Maksudi Arsal. Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, 4. bs. İstanbul, 1979. 131-138; Aydın Taneri. Türk Devlet Geleneği. Ankara, 1981. 27-40; Remzi Oğuz Arık. Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz. İstanbul, 1974. 65-69; Peyami Safa. Türk İnkılâbına Bakışlar. Ankara, 1981. 21-97; Bernard Lewis. The Emergence of Modern Turkey. 2. edition, London, 1981, 343-353; Reşit Saffet (Atabinen). Les Turk Odjaghis. Ankara, 1930. 18-22.

"Şair Rigas'ın 1810 yılında halka kültür vermek amacı ile kurduğu "Filik Etarya" isimli cemiyet, bunlardan ilkidir (...) 1814'de kurucularından ikisi Rum, biri Bulgar olmak üzere Odesa'da bir cemiyet daha kuruldu. Cemiyet, fikrî olmaktan ziyade siyasî bir maksat taşıyordu. "Etniki Etarya-Dostlar Cemiyeti" adını taşıyan cemiyetin, biri Osmanlı İmparatorluğu yerine Bizans İmparatorluğu kurmak gibi geniş, ötekisi-ki sonradan ortaya çıkmıştır. Yunan istiklâlini temin etmek gibi dar, iki gayesi vardı."⁽²⁾ Türk Ocağı faaliyete başladığı sırada Arapların Ahail-ül-Arabî, Kürtlerin Hivi, Arnavutların Baskim ve Ermenilerle Rumların bir sürü cemiyetleri çoktan faaliyet halinde olduğu gibi Yahudilerin Makabi Cemiyeti de çalışmakta idi."⁽³⁾

"1880'den itibaren Doğu Anadolu'da bazı Ermeni Komiteleri kurulmaya başlamış, Van'da "Kara Haç" ve "Armenekan", Erzurum'da "Vatan Koruyucuları" adlı komiteler teşkil edilmiştir. Ayrıca 1887'de Cenevre'de "Hınçak", 1890'da Tiflis'de "Taşnak" komiteleri ortaya çıkmıştır."⁽⁴⁾ "Askeri Tıbbiyelilerin teşebbüsü ile kurulan bu cemiyetin (Türk Ocağı) teessüsüne tekaddüm eden günlerde (tarih açık olarak belirtilmemekle 1908'lerde) İstanbul'da hükümetin müsaadesiyle Araplar "El-Ahali'ül-Arabî El-Müntediyül - Edebî" cemiyetlerini, Arnavutlar "Başkım", Kürtler "Hipoy", Çerkesler "Çerkes Teavün" cemiyetlerini teşkil etmiş buldukları halde İttihat ve Terakki Hükümeti, Türklere ait bu cemiyeti kendi siyasetine gayrı muvafık telâkki etmiş ve idare heyetini teşkil eden zatların içtimainı menetmiştir"⁽⁵⁾

Bu bilgiler açıkça gösteriyor ki Türkçülük fikrinin örgütlenmesi, imparatorluk içindeki diğer unsurların kurdukları derneklerden çok daha sonraları ortaya çıkmıştır.

1. TÜRK DERNEĞİ

Türkiye'de, Türk milliyetçiliği esasına dayanılarak kurulan ilk dernek, Türk Derneği'dir. Türkçülüğü ilmi bir ze-

2. Tahsin Ünal. Türk Siyasi Tarihi. 4.bs. Ankara, 1977. 178-179.

3. Hüseyin Namık Orkun. Türkçülüğün Tarihi. Ankara, 1977. 102.

4. Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu. Ankara, 1983. 15-16.

5. Hüseyin Enver Sarp. "Türk Ocağı nasıl kurulmuştu", Türk Yurdu. 243 (Nisan 1955), 748.

min üzerine oturtmayı hedef alan bu derneğin nizamnamesi 12 Kânun-ı evvel 1324 (25 Aralık 1908) de yayınlanmıştır. Derneğin kurucuları: Ahmet Mithat Efendi, Emrullah Efendi, Necip Asım, Bursalı Mehmet Tahir, Korkmazoğlu Celâl, Akçuraoğlu Yusuf, Veled Çelebi, Boyacıyan Agop, Akyığıtoğlu Musa, Fuat Raif, Rıza Tefvik ve Ahmet Ferit Beylerdir.

Derneğin amacı siyasî değildir. Sadece ilim gayesi güden derneğin üyeleri arasında, Prof.Gordlevsky, Dr. Karaçon, Prof. Martin Hartman gibi türkiyatçılar, Boyacıyan Agop ve Antuvan Tıngır gibi Türk olmayan Osmanlılar da vardır. İzmir, Kastamonu, Peşte ve Ruscuk'ta şubeleri açılmıştır.

Türk Derneği, Necip Asım Beyin Türklerin Pek Eski Bir Yazısı ve Bursalı Mehmet Tahir Beyin Türklerin Ulûm ve Fünûna Hizmetleri adlı risaleler ile Türk Derneği adında, ancak 7 sayı çıkan bir mecmua yayınlamıştır. (6)

2. TÜRK YURDU DERNEĞİ

18 Ağustos 1327 (31 Ağustos 1911)'de Şair Mehmet Emin, Müftüoğlu Ahmet Hikmet, Ağaoğlu Ahmet, Hüseyinzâde Ali, Dr. Akil Muhtar ve Akçuraoğlu Yusuf Beyler tarafından kurulmuştur.

Derneğin amacı, Nizamnamesinin 4. maddesinde "Türk çocuklarına mahsus bir pansiyon açacak ve Türklerin zekâ ve ir-

---

6. Akçura, a.g.e. 435-436; Landau, a.g.e. 38-39, 42; Tunaya, Derneğin 5 Kânun-ı evvel 1324 (18 Ocak 1908) tarihinde kurulduğunu yazmaktadır. (Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasal Partiler, l.c. İstanbul, 1984. 414-415); Tevetoğlu, Türk Derneği Nizamnamesi'nin 12 Aralık 1908'de hazırlandığını, 25 Aralık 1908'de yayınlandığını ve resmen 13 Zilhicce 1326 (6 Ocak 1909) tarihinde kurulduğunu belirtmektedir (Fethi Tevetoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver Hayatı ve Eserleri, Ankara, 1986. 83, 90).

fanca seviyelerinin yükselmesine varidat ve teşebbüs sahibi olmalarına hizmet etmek üzere bir gazete çıkaracaktır" şeklinde ifade edilmiştir. Derneğin 1911 yılı sonlarında Türk Yurdu adı ile çıkardığı yayın organı, daha sonra Türk Ocaklarının yayın organı olmuş, arada kesintilere uğramasına rağmen günümüze kadar varlığını koruyabilmiş ve Türk fikir hayatına büyük katkılarda bulunmuştur. (7)

3. TÜRK BİLGİ DERNEĞİ

14 Mart 1913 tarihinde Emrullah Efendi Başkanlığında kurulmuştur. Akademi mahiyetinde kurulan bu derneğin kadrosunun, Türk Derneğinden daha geniş ve kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır. Dernek, Bilgi Mecmuasını yayınlamıştır. Bu mecmua ancak 6 sayı çıkabilmiştir.

Türk Yurdu'nun Ağustos 1339 (1913) tarihli 46 numaralı nüshasında yayınlanan bir haberde derneğin amacı ve mahiyeti şöyle tanımlanmıştır.

"Hatırlardadır ki yalnız Türk tarihi, lisanı, edebiyatı ve sairesi ile iştigal etmek üzere vaktiyle teşekkül eden Türk Derneği, ahiren yeni bir şekle girmeğe ve ihtisas şubelerine ayrılmağa teşebbüs etmiş idi. Birçok sebeblerle tamamiyle neticelenemeyen bu teşebbüs şimdi daha vasi bir mikyasta husul bulmuştur. Türk Derneği, yukarıda söylediğimiz gibi yalnız Türkiyat ile iştigal ediyordu. Asrın ilim ve fenninden istifade hususu düşünülmemiştir. Şimdi o cihete dikkat ve ehemmiyet atfolunmuş ve bütün ilim şubelerini ihtiva etmek üzere "Türk Bilgi Derneği" namıyla ilmî bir cemiyet vücuda getirilmiştir. Cemiyetin nizamnamesi yapılmış, hükümete taktim edilerek mezuniyeti

7. Akçura, a.g.e., 437-439; Tunaya, a.g.e., 415-416; Orkun, a.g.e., 98; Dergi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Fethi Tevetoğlu. "Türkçü Der-giler: Türk Yurdu," Türk Kültürü, XXV, 296 (Aralık 1987), 728-731, XXVI, 298 (Şubat 1988), 84-91; 299 (Mart 1988), 146-155; 300 (Nisan 1988), 233-239; 301 (Mayıs 1988), 291-297; 303 (Temmuz 1988), 436-439.

alınmak üzere bulunmuştur. "Türk Bilgi Derneği" tıbbiyat, riyaziyyat, içtimaiyyat vs. gibi ilmi şubeleri muhtevi olacak, eski "Türk Derneği" de "Türkiyyat Derneği" ismiyle Türk Bilgi Derneğinin bir şubesini teşkil edecektir. (..) Bilgi Mecmuası, derneğin adeta bir organı tetebularını neşre vasıta olacaktır. (8)

4. TÜRK GÜCÜ DERNEĞİ

II. Meşrutiyetten sonra kurulan Türkçü derneklerden biri de Türk Gücü Derneği'dir. Türk Sözü'nün 8 Mayıs 1330 tarihli 5 numaralı nüshasında yayınlanan "Türk Gücünün Müsameresi" başlıklı yazıda: Büyük Türk ırkının güçce, kuvvetce başka ırklardan geri kalmayacak ecdadı gibi güçlü, kuvvetli olduğunu cihana bildirmek için kurulan Derneğin İstanbul dışında 25 şubesi olduğu bildirilmektedir. Yine aynı yazıda Derneğin kurucularından Kuzucuoğlu Tahsin Bey, müsamerede yaptığı konuşmada, Türk dünyasının dört direk (Bilgi Derneği, Türk Yurdu, Türk Ocağı ve Türk Gücü) üzerine kurulu olduğunu söylemiştir.

Kuzucuoğlu Tahsin Beyin yaptığı konuşmadan 1914 yılında Osmanlı toplumunda, Türkçülük fikrinin tamim ve neşrine çalışan Türkçü dernekler hakkında genel bir fikir edinmek mümkündür. Bu konuşmada adları geçmeyen, Turana ve Türklüğe müteallik İstanbul'da kurulduğu bildirilen "Turan Neşr-i Maarif Cemiyeti" ve "Türk Tamim-i Maarif Cemiyeti Hayriyesi" (9) adlı derneklerin, fazla bir varlık gösteremedikleri anlaşılmaktadır.

8. Türk Yurdu. 46 (Ağustos 1329), 782-784; Tevetoğlu. a.g.e., 95-96. Orkun a.g.e., 97-98; Derneğin üyeleri arasında Necip Asım, Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu, Ömer Seyfettin, Mehmet Fuat Köprülü gibi tanınmış Türkçüler de vardır (Landau . A.g.e., 39).

9. Türk Yurdu. 6 (26 Kânun-ı sâni 1328), 184.

Yurt dışında öğrenim gören gençler de Türklere ve Türk-
lüğe hizmet amacı ile dernekler kurmuşlardır. Cenevre Türk
Yurdu (1911), Lozan Türk Yurdu (1911), Paris Türk Yurdu ve
Berlin Türk Yurdu (1913)'de açılmıştır. (10)

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra kurulan bu dernek-
ler, çeşitli sebeplerle varlıklarını ve etkinliklerini sürdü-
rememişlerdir. Türkçüler, 1912 yılında kurulan Türk Ocağı
çevresinde toplanarak fikirlerini yaymışlardır.

---

10. Tunaya. a.g.e., 493-496.

III. T Ü R K O C A K L A R I

A- KURULUŞ

II. Meşrutiyetin sağladığı hürriyet ortamında kurulan Türkçü derneklerden biri de Türk Ocağıdır. Türkçü derneklerin en uzun ömürlüsü ve en etkin olması açısından Türk Ocağı, yakın tarihimizde önemli bir yere sahiptir.

1. KURULUŞ TARİHİ

18 Mart 1328 (1912) tarihli Tanin gazetesinde, Murahhas Mesul Kâhya Emin Ağaoğlu Halis Turgut imzası ile yayınlanan yazıda "Bimennihilkerim teşekkül eden "Türk Ocağı" nın hükümetten müsaadesinin istihsal olunduğu"⁽¹⁾ ilân edilmiştir. Bu küçük duyuru yazısından Türk Ocağının 18 Mart 1328 tarihinde resmen faaliyette bulunduğu anlaşılmaktadır.

1328 'de İstanbul'da yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesinde, Ocağın 12 Mart 1328 (25 Mart 1912)'de kurulduğu yazılıdır. Resmen 12 Mart 1328 tarihinde kurulduğu kabul edilen Türk Ocağının, fiilî kuruluş çalışmaları, bu tarihten önce başlamıştır.

Yusuf Akçura Türk Yılı adlı eserinde, Türk Ocağının resmen 12 Mart 1328'de kurulduğunu, fakat kuruluş çalışmalarının Askerî Tıbbiye Mektebi öğrencileri tarafından 1327 senesi ilkbaharında başlatıldığını, 190 Askerî Tıbbiyeli öğrencinin

---

1. Türk Yurdu, 10 (Mart 1328), 184; Hamdullah Suphi Tanrıöver, Dağ Yolu, 1. Ankara, 1987, 107.

11 Mayıs 1327 tarihli mektupla "Donanma Cemiyeti kadar geniş, fakat sırf millî ve içtimâî bir cemiyet teşkil etmek" ihtiyacını, ileri gelen bazı kişilere duyurduklarını, bu mektup taslağının 4 Mayıs 1911 tarihli olduğunu, bu tarihten önce yazılmış vesika olmadığını, Tıbbiyeli öğrencilerin Nisan sonlarında ve Mayıs başlarında (1911) kavmî bir Türk Maarif Cemiyeti kurulması fikrini öne süren Jön Türk gazetesi yazarı Celâl Nuri Beyden ilham aldıklarını yazmaktadır. 20 Haziran 1327'de Tıbbiyeden 231 öğrenci adına gelen delegeler (Hüseyin Fikret ve Remzi Osman Beyler) ile öğrencilerin müracatını kabul ederek toplantıya katılan Mehmet Emin, Ahmet Ferit, Akçuraoğlu Yusuf, Mehmet Ali Tevfik, Emin Bülent, Dr. Fuat Sabit, Ağaoğlu Ahmet Beyler toplanarak, kurulacak derneğin adını "Türk Ocağı" şeklinde kabul ederler. Kurucular Heyetine: Mehmet Emin (Yurdakul), Dr. Fuat Sabit, Ahmet Ferit (Tek) ve Ahmet Ağaoğlu, Geçici İdare Heyeti Başkanlığına: Mehmet Emin (Yurdakul), İkinci Başkanlığa: Akçuraoğlu Yusuf, Kâtipliğe: Mehmet Ali Tevfik Bey, Veznedarlığa: Dr. Fuat Sabit Bey seçilir. Yusuf Akçura, bu toplantının yapıldığı 20 Haziran 1327 (3 Ağustos 1911) tarihini, Türk Ocağının fiilen kuruluş tarihi olarak kabul etmektedir. (2)

Hamdullah Suphi Tanrıöver, uzun yıllar başkanlığını yaptığı Türk Ocağının kuruluşu ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Türk Ocağı 1912'de resmî açılışını yaptı. Asıl kuruluşu, doğrudan doğruya Türkler arasında iç ve dış tehlikelere karşı bir yardımlaşmayı hedef tutmanın neticesidir. Fikrin doğması ise daha bir sene evveline aittir, yani 1911'e. Türk Ocağının fikir olarak doğuşu Karacaahmet mezarlığında Tıbbiyelilerin, cedlerimiz olan ana ve babalarımızın taşları arasında, bir gece saatinde ay ışığında vermiş oldukları bir kararla başlar. Ondan sonra, her nevi çalışmalarımız her sahada inkişaflarımız bu karara dayanır.." (3)

Eski ve faal bir Ocaklı olan Hasan Ferit Cansever de aynı görüşleri paylaşır. (4)

Türk Ocağının kuruluş tarihi ile ilgili değişik görüşler ileri süren Hüseyin Enver Sarp, "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu?" adlı yazısında: 1324 (1908) yılında Askerî Tıbbiye Mektebinde, Türkler arasında milliyet fikrinin neşir ve tamimi için faaliyete geçildiğini, 8-10 Türk öğrenci tarafından her gece gizli ve düzenli toplantılar yapıldığını bu toplantılar sonucunda basılmayan gizli bir mesai projesi hazırlandığını, daha sonra Askerî Tıbbiye Mektebi Türk talebelerinin katılması ile gizli bir kongre akteildiğini ve bu kongre tarafından seçilen delege heyetinin Tanin Gazetesinde Hüseyin Cahit, Filibeli Şehbenderzâde Hilmi, Servet-i Fünun sahibi Ahmet İhsan, Dr. Rıza Tefvik, Kütahya Mebusu Ferit, Ahmet Ağaoğlu ve Yusuf Akçura Beyleri ziyaret ederek görüşmeler yaptığını, bu görüşmeler sonunda milliyet fikrine dayanan bir derneğin kurulmasına karar verildiğini; bunun üzerine Şair Mehmet Emin, Kütahya Mebusu Ferit, Yusuf Akçura, Ahmet Ağayef (Ağaoğlu) ve Emin Bü-

3. Hamdullah Suphi Tanrıöver. "Müessesemizin Mazisine Bir Bakış", Türk Yurdu. 238 (Kasım 1954), 329.

4. Mustafa Baydar. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları. İstanbul, 1968, 54.

lent Beylerin de bulunduğu yedi kişiden mürekkep bir idare heyeti oluşturulduğunu; ancak heyetin bir defa toplandığını, toplantıların İttihat ve Terakki Hükümeti tarafından engellendiğini, bundan sonra yoğun bir propoganda faaliyetine girişildiğini, derneğin üye sayısının ikibine çıktığını, Türk gençliğinin bu azmi karşısında Hükümetten Türk Ocağı ruhsatnamesinin 1326 (1910) yılında alındığını belirtmektedir. (5)

Hüseyin Enver Sarp, Türk Ocağının 1326 (1910) yılında resmen kurulmuş olduğunu iddia etmesine ve Kurucular ve Murahhas Heyeti listelerini vermiş olmasına rağmen, verilen tarih ve kurucuları doğrulayan başka bir belge yoktur. Özellikle Türk Yılı adlı eserde verilen bilgilerin, gerçeklere aykırı olduğunun aradan yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra açıklanması da düşündürücüdür. Türk Ocağının fiilî kuruluş tarihi 20 Haziran 1327 (3 Ağustos 1911), resmî kuruluş tarihi de 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) olarak kabul edilmişse de, Hüseyin Enver Sarp'ın görüşlerine hak verdirecek bazı tereddütler söz konusudur. Bu tereddütler, yıl ve ay olarak değilse bile, gün olarak, çeşitli tarihlerde yayınlanan Türk Ocakları yasalarında açık bir şekilde görölmektedir.

1328 (1912) yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesinin 1. Maddesinde "12 Mart 1328 tarihinde İstanbul' da Türk Ocağı adlı bir cemiyet kurulmuştur" (6)

---

5. Hüseyin Enver Sarp "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştur", Türk Yurdu. 242,243 (Mart, Nisan 1955), 665-670, 746-760.

6. Türk Ocağının Nizamname-i Esas ve Dahiliyesi. İstanbul, Tanin Matbaası, 1328. 1.

ibaresindeki tarih, 1918 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamında Mart 1328,⁽⁷⁾ 1923 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamında 12 Mart 1328,⁽⁸⁾ 1924 ve 1925 yıllarında yayınlanan Türk Ocakları Yasasında Mart 1328,⁽⁹⁾ 1926, 1927 ve 1929 yıllarında yayınlanan Türk Ocakları Yasalarında "12 Mart 1328 (25 Mart 1912)" olarak yer almıştır.⁽¹⁰⁾ 1328 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamının iç kapağında çerçeve içinde "Türk Ocağı 1327" ibaresi, son sayfasında ise 31 Mart 1328 tarihi yer almaktadır. İç kapaktaki "Türk Ocağı 1327" ibaresinin neyi ifade ettiğini kestirmek güçtür veya Türk Ocağı Esas Nizamının 1327 yılında hazırlandığı ifade edilmek istenmiş olabilir.

Ocak yasalarında görülen bu tereddüt, 1926 yılından itibaren 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) olarak kararlılığa dönüşmesine rağmen, Ocağın en yetkili organı olan kurultaylarda bile, konu gündeme getirilmiştir.

Türk Ocaklarının 1926 yılında toplanan 3. Kurultayında Yasa Encümeni Raporu müzakere edilirken söz alan Celâl Sahir (Erozan) bu konuda şunları söylemiştir:

"Heyet maalesef Ocağın kurulduğu günü bile buraya tespit ederek koymağa muvaffak olamamıştır (Vah vah sesleri) Hatta birinci maddede Mart diye mühem bırakmıştır. Ondan sonra bir tezaad teşkil edecek surette 18 Mart olarak göstermiştir. Yani bi-

-
7. Türk Ocağı Esas Nizamı. Orhaniye Matbaası, 1918. 1.
  8. Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul, Ahmet İhsan Şürekası Matbaası, 1339, 1.
  9. Türk Ocağı Yasası, Ankara, Yenigün Matbaası, 1340. 1; Türk Ocağı yasası, Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925. 1.
  10. Türk Ocakları Yasası. Ankara, Yenigün Matbaası, 1926. 1; Türk Ocakları Yasası. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927. 1; Türk Ocakları Yasası. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1929, 1.

rinci maddede Ocağın kurulduğu gün müphemdir. Halbuki ne 18 Marttır, ne laletayin Mart içerisinde bir gündür. Bu muayyendir, İstanbul Ocağı vasıtası ile vilâyetten, polisten dosyalar tedkik olunmuş, çıkartılmış ve Merkez Heyetine de arz edilmiştir. O zamanki tarihe göre 25 Marttır" (11)

Celâl Sahir Beyin açıklamasından Türk Ocağının kuruluş tarihi ile ilgili arşiv araştırması yapıldığı ve 12 Mart 1328 (25 Mart 1912) tarihinin vesikalardan tespit edilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Türk Ocağının kuruluş tarihi konusu, 1927 yılında toplanan 4. Kurultayda Urfa Delegatesi Ömer Bey tarafından, (12) 1928 yılında toplanan 5. Kurultayda da Elazığ Delegatesi Memduh Turgut Bey tarafından (13) tekrar gündeme getirilmiştir. Türk Ocağının kuruluş tarihi ile ilgili kurultaylara sunulan takrirlerin sonucunda, değişik bir karar çıkmamıştır. Ocağın kuruluş tarihi 25 Mart 1912 olarak kabul edilmiş ve Ocaklılar Bayramı, bu tarihte kutlanılır olmuştur.

2. KURULDUĞU ORTAM, OSMANLI MÜESSESELERİNİN ve DIŞ DÜNYANIN OCAĞA BAKIŞI

Türk milliyetçiliği, Türk milletinin aşağı görüldüğü, ret ve inkâr edildiği bir ortamda doğmuştur. Olumsuz bir ortamda doğan Türk Ocağı, Türk milliyetçiliğinin odak noktası olmuş Türkçü aydınları çatısı altında toplayarak Türke Türklüğünü anlatmaya ve Türklüğün her sabada yükselmesine çalışmıştır.

-
11. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları İst. 1927, 126; Tevetoğlu, Türk Ocağının resmi kuruluş tarihini 9 Mart 1328 (22 Mart 1912) olarak belirtmektedir (Tevetoğlu, a.g.e., 108).
  12. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları Ankara, 1928, 370.
  13. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları Ankara, 1930, 242.

Ziya Gökalp, Türk milliyetçiliğinin doğduğu ortamı ve sebeplerini şöyle anlatmaktadır:

Bir taraftan Hıristiyan kavimler muhtariyet daiyesini takip ederken diğer cihetten de İslâm kavimleri milliyetiyle iftihar etmeğe, kavminin aleyhinde söz söyletmemeğe koyuluyorlardı. Milliyet fikrini İslâm alemine ilk ithal edenler, Araplarla Arnavutlardır. Mısır'da "Abdullah Nedim" Arap milliyetini, İstanbul'da "Naim Bey Fraşeri" Arnavut milliyetini diriltmeğe çalışıyorlardı. (...) O vakit zaten Türk ünvanını kabul eden bir fert yok gibiydi. İstanbullular kendilerine "şehri" namını veriyor, taşralılara ise coğrafi karabetine göre Arnavut, Arap, Kürt, Laz diyorlardı. Rumeli ahalişi umumiyetle Arnavuttu, Karadeniz sahili yalnız Lazlarla, Şarkî Anadolu yalnız Kürtlerle meskûndü. Böyle bir coğrafi kavmiyet ünvanı bulamayanlar da mefahirini daha parlak gördüğü kavimlerden birine gönüllü yazılıyordu. Bu suretle aslen Türk olan bir çok gençler Arnavutlukla, Araplıkla, yahut Kürtlükle iftihar ediyorlardı. Türklükle mübahat eden tek bir fert yoktu. "Türk" kelimesini ayıplı ünvanlar gibi kimse üzerine almıyordu. "Türk" Şarkî Anadolu'da "Kızılbaş" İstanbul'da "kaba ve köylü" manâlarına idi. Naim Beyin hararetli arkadaşlarından ikisi neseben Türk oğlu Türktü. Bunların telkiniyle Türk olduklarına asla şüphe olmayan bazı Diyarbekirli ve Harputlu doktorlar da kendilerini Kürt sanıyorlardı. Tarihte bu acıklı hale bir ikinci misal gösterilemez. Hariçte Avrupa, Türkiye'deki rezaletlerden dolayı yalnız Türkleri itham ediyor, dahilde müslim ve gayri müslim bütün kavimler sarayın istibdadından, memurların zulmünden, Hükûmetin yolsuzluğundan ancak Türk kavmini mesul tanıyordu. Halbuki Türk kavmi "ben varım" demiyordu. (...) Tanzimatçılar Türklüğün yüzüne aldatıcı bir nikap çekmek istemişti. Millî bir Türk lisanı yoktu; beynel-anasır müşterek bir Osmanlıca vardı. Bütün unsurlar kaynaşmış yeni bir kavmi enmûzeç tarihi bir ırk, bir Osmanlı milleti husule gelmişti. Bu milletin hususî bir dili olduğu gibi, kendine mahsus bir tarihi de vardı. Fakat bu yalana hiç bir unsur inanmadı. (...) Bu tanzimat tuzağına düşen, yalnız Türkler oldu. Türkler lisanlarının hakikaten "üç dilden mürekkep Osmanlıca" olduğuna inamarak halk lûgatiyle söylemeyi ve yazmayı bir irtica telâkki ettiler. Tanzimat ruhu, meşrutiyetle halka, kullanmağa hazırlanmadığı bir hakimiyet verdiği halde, pekâlâ kullandığı li-

sanını vermiyordu. Milliyetinden, millî tarihinden bahsetmeğe tabii hiç tahammül edemeyecekti. Türk gençliği bir taraftan, lisan ve edebiyat sadeleşmezse, millî bir mefkûre, ruhlarda tencip etmezse, Türklüğün ve aynı zamanda Osmanlılık ve İslâmlığın mahvolacağını anladı. Diğer taraftan bu yalancı nikâbı atmadıkça hiç bir unsuru ruhunun samimiyetine inandıramıyacağını ve binaenaleyh unsurların itilâfı gayesinin kaatiyyen temin edilemeyeceğini gördü. Bunlardan başka, bütün milliyetler teşekkül etmişken, Türk mefahirinden bahsedilmemesi, Türk gençlerinin diğer kavmiyetler tarafından temsil edilmesini intaç edeceğini de nazardan uzak tutmadı. Nihayet bu üç sebebin sevkiyle Türklük mefkûresi in-filâk etti"(14)

Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'in 22 Nisan 1924 tarihinde Ankara'da toplanan Türk Ocakları Kurultayında yaptığı konuşma, Türk Ocağının nasıl bir ortamda doğduğunu ve ona kimlerin hangi gözle baktığını bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır;

"Ocak ilk kurulduğu vakit, müthiş bir husumet havasıyla muhat (çevrili) olduğunu gördü. Ona kimse tahammül etmiyordu. Binasını görenler, levhasını okuyanlar kızıyorlardı, eğleniyorlardı. Türk Ocağı kendi karşısında muarız vaziyetinde bir sürü eski, köhne müesseseler buldu. Bunlar vaazlarıyla, mecmualarıyla, maziden, an'anededen kuvvet alarak bütün vasıtaları ile bu yeni dernek aleyhinde telkine başladılar. Osmanlılık onun düşmanı idi, başkalarının millî cereyanlara kapılmasından parçalanan bir vatanın sahibi ve banisi olan millet nasıl bizzat milliyet cereyanına kapılabilirdi? MEDRESE ona dersleriyle vaazlarıyla bunun bir cürüm, bir küfür olduğunu ilân etti. SARAY, bir avuç Türk yerine otuz milyon Osmanlı üzerinde hükümlan olmağı tercih eden saray, bir tek gün Türkün millî cereyanına samimi olarak iltifat etmedi, onu duymadı, onu anlamadı. Türke ancak kendi

14. Ziya Gökalp, Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Ankara, 1976, 46-50; Türk Yurdu. 22 (Ağustos 1329), 753-760.

hanedanı ile bir mevcudiyet verdiğini düşünen saray, bu yeni iddiaya bir nankörlük gibi bakıyordu. Siyasetin, siyasî endişelerin esiri olan FİRKALAR (partiler), bir taraftan ona yardım eder gibi görünüyorlar, diğer taraftan ondan korkuyorlardı. Hattâ o devirlerin en nafiz, en maruf simalarından biri "Acaba Türk Ocağı namıyla karşımızda bir Ermeni Patrikhanesi mi doğuyor" demişti. GAYRİ TÜRK UNSURLAR nazarında beğenmedikleri, adı ve aşağı gördükleri Türk milletinin millî cereyanı istinadgâhı (dayanağı) olmayan gülünç, sun'î bir iddia, bir özenti idi" (15)

Hamdullah Suphi, 1927 yılında Merkez Heyeti binasının temel atma töreninde yaptığı konuşmada, Türk Ocağının diğer unsurların hususî tesanüdlerine bir aksülamel olarak doğduğunu; (16) 1930 yılında verdiği bir konferansta ise, Anadolu'da sömürge arayan dış dünyanın, Ocağa iyi gözle bakmadığını, İngiliz basınında Ocakların "Asya kundakçıları" olarak gösterildiğini, Rusya basınıının Türk Ocakları için "Tehlike" işareti verdiğini dile getirir. (17)

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi (1. Kurultay) tarafından yayınlanan beyannamede de, Türk Ocağının "eski imparatorluğun unsur husumetleriyle dolu havası içinde doğduğu" belirtilir ve Osmanlı müesseselerinin Ocağa bakışı değerlendirilir. (18)

Türk Ocağı kurulduğunda pek ciddiye alınmaz. Acı gerçeklerden, canlı ve zorlayıcı bir ihtiyaçtan doğan Türk Ocağı,

-
15. 1340 Senesinde Toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları. Ankara, 1341, 4-14; Ayın Tarihi. 7 (1340), 65-70.
  16. Türk Yurdu, 27 (Mart 1927), 290-296.
  17. Hamdullah Suphi (Tanrıöver). "Türk Ocağının Tarihçesi ve İftiralara Cevaplarımız", Türk Yurdu. 230 (Birinci Kânun 1930), 1-32.
  18. Ayın Tarihi. 7 (1340), 72-73.

Türk gençliği ve aydınları tarafından kısa zamanda benimse-
nir. (19) Bu gelişmeyi gören eski düzeni savunan Osmanlı mües-
seseleri, Osmanlı düşünürleri ve gayri Türk unsurlar, hep bir-
likte Ocağa karşı tavır alırlar. (20)

Bütün bu olumsuzluklar, Ocakların ve milliyetçi fikir-
lerin yayılmasına engel olamaz.

3. MEŞRUTİYETTEN CUMHURİYETE TÜRK OCAKLARI

Türk Milleti XIX. yüzyılın ikinci yarısında ve XX.yüz-
yılın başlarında iki düşman ile karşı karşıya kalmıştır. Bun-
lardan birincisi, çöken İmparatorluğu ayakta tutmak için yapay
Osmanlıcılık ülküsüne sarılan devlet idaresi ve müesseseleri,
ikincisi ise Türklüğü büsbütün yok etmeye çalışan yabancı dev-
letlerdir. Böylesine olumsuz bir ortam içinde savunma duygusu
ve millet aşkından doğan Türk Ocağı, Türkler arasında millî
bilincin güçlendirilmesi, millî kültürün ortaya çıkarılması,
bilimsel, sosyal ve ekonomik yapının geliştirilmesi amacı ile
25 Mart 1912'de kurulmuştur. Kuruluşundan kısa bir süre sonra,
o günkü sınırlar içinde büyük yankılar uyandırmış, 1914 yılın-
da 16 Türk Ocağı açılmış, üye sayısı 3000'ni geçmiştir. (21)
1916 yılı Ağustos ayında Ocak sayısı 25'e ulaşır. (22) Ocak Fik-
rinin yayılışı, yurt düzeyinde açılan Ocak sayısından daha hızlı olmuş,
(22a)

19. İsmail Uluçgür. Agâh Sırrı Levent. Ankara, 1982, 234.

20. "Ahmet Ağaoğlu'nun Adapazarı Türk Ocağında yaptığı Konuşma", Türk Yurdu.
11 (Ağustos 1341), 394.

21. Landau. Pan-Turkism in Turkey, 41.

22. Türk Yurdu. 116 (Ağustos 1332), 3141.

22a. Şevket Süreyya Aydemir. Suyu Arayan Adam. İstanbul, 1979, 56-60.

alevleri Osmanlı Devleti sınırlarını aşarak bütün Türkleri aydınlatmış, ısıtmış, yabancı devletleri endişeye düşürmüştür.

1918 yılında İstanbul'da toplanan Türk Ocağı Kongresi-ne sunulan Merkez Heyeti raporunda, İstanbul'da ve vilâyetlerde aynı nizamname üzerine 35 kadar Ocak açıldığı bildirilmiştir. (23) Bu dönemde Adana, Bakû, Bursa, Giresun, İzmir, Konya, Ödemiş, Salihli, Üsküdar gibi yurdun çeşitli merkezlerinde açılan Ocakların, faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. (24)

Hamdullah Suphi Tanrıöver, 1912 yılından sonra Türkistan ve Çin'de açılan Ocakların, düşman eli ile kapatılıncaya kadar faaliyet gösterdiklerinden söz eder. (25)

İstanbul Türk Ocağı, Türkçülük fikrine gönül vermiş ilim ve fikir adamlarını çatısı altında toplamış, düzenlediği konferanslar, sohbet toplantıları, müsamereler, konserler, açtığı kütüphaneler, kurslar, sergiler ile adeta bir "Halk Üniversitesi" gibi toplumu aydınlatmıştır. Yapılan bu çalışmalar, yalnız Ocaklılar ve Ocağa devam edenler üzerinde değil, Türk Yurdu Mecmuası ve Türkçülerin yayınladıkları eserler ile de Türk toplumunun bütünü üzerinde büyük tesirler yapmıştır.

Türk dilinin sadeleştirilmesi çalışmalarına hız verilmiş, Türk tarihinin kökleri araştırılmış, Türk milleti ve Türk medeniyetinin varlığı topluma duyurulmuş, Türk sanatı, musiki-

23. Türk Yurdu. 159 (Haziran 1334), 286; Hamdullah Suphi Tanrıöver, bu dönemde 28 Türk Ocağı açıldığını bildirmektedir. Türk Yurdu. 195 (Kânun-ı sani 1928), 60.

24. Tanrıöver Dağ yolu 1. 98-99; Türk Yurdu. 148 (6 Kânun-ı evvel 1333)3657.

25. Tanrıöver. a.g.e., 99.

si, mimarisi vs. Türk'e ait her şey gündeme getirilip tartışılmıştır. Sözcüleri Ağaoğlu Ahmet Bey, İstanbul Türk Ocağında verdiği bir konferansında Kur'an'ın Türkçeye çevrilmesini, namaz ve duaların Türkçe okunmasını ileri sürer. (26) Halkçılığı ve halka doğru gitmeyi savunan Türkçüler, mektep ile medrese ikilisine karşı çıkmışlar, eğitimde birliği, batı tipi eğitimi, Türklük değerlerine bağlı kalmak şartı ile batı medeniyetinin benimsenmesini istemişlerdir.

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesi, kâğıt üzerinde değil ama gerçekte Osmanlı Devleti'nin sonu olmuş, Osmanlıcılık ülküsü 1913'lerde bitmiş, İslâm Birliği davası da Osmanlı Devleti ile birlikte yok olmuş, geriye Türkçülük fikri kalmıştı. Bu fikir hareketi gerçeği çabuk kavradı. Uzak ülkü, Turan ülkesi ve Kızılelmaya koşmayı bir kenara bırakarak bin yıllık Türk Yurdu, Anadolu için çarpınmaya başladı.

İstanbul Türk Ocağı, İstanbul'un düşman kuvvetleri tarafından işgali üzerine kapatılmıştır. Tevhid-i Efkâr gazetesinde çıkan bir haberde İstanbul Ocağının işgal kuvvetleri tarafından 9 Mart 1336 (1920)'de; (27) İstanbul Türk Ocağının 1923 yılında yapılan kongresine sunulan idare heyeti raporunda da Ocağın, Şubatın 16'sında kapatıldığı bildirilmiştir. (28)

Atatürk Ansiklopedisinin "Atatürk çağı kronolojisi" bölümünde, 9 Mart 1920 tarihi, İstanbul Türk Ocağı Merkezinin İngilizler tarafından basılması olarak gösterilmektedir. (29)

26. Türk Yurdu. 11 (Ağustos 1341), 392.

27. Tevhid-i Efkâr. 2 Haziran 1923, 1.

28. a.g.g., 7 Temmuz 1923, 3.

29. Kemal Zeki Gençosman. Atatürk Ansiklopedisi, 10.c, 270.

İşgal kuvvetleri tarafından Ocakları kapatılan Ocaklılar, Millî Mücadele döneminde, Atatürk'ün gösterdiği yolda millî uyanışı sağlamak için çalışmışlar, düzenlenen mitinglerde, protesto gösterilerinde en ön safta yer almışlardır. (30)

8 Ocak 1928 pazar gecesi Ocaklılar için tertip edilen ziyafette Hamdullah Suphi, bu dönemde Ocağın ve Ocaklıların faaliyetini şöyle anlatır:

Anadolu'da Kuvay-ı Milliye henüz teşekkül etmemişti. Meclis toplanmamış ve hükümet kurulmamıştı. O zamanki Türkiye'de mevcut 28 Ocağın merkezi olan İstanbul Türk Ocağı kendi reisini (Mustafa Kemal'i) tanımakta müşkülât çekmedi. Yanıbaşındaki Babıali'ye ve karşısındaki saraya değil, fakat Anadolu'nun uzak bir köşesinde millî ümidin timsali olarak çıkan genç kahramana şikâyetlerini yazdı böylece merciini tanıdı ve O'nun etrafında sımsıkı toplandı. (31)

12 Ocak 1920'de İstanbul'da açılan Meclis-i Mebusan'a Millî Türk Fırkasından Antalya Mebusu seçilen Türk Ocakları Başkanı Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Meclis-i Mebusan'ın 18 Mart 1920'de işgal kuvvetleri tarafından kapatılması üzerine, 23 Nisan 1920'de Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Antalya Mebusu olarak katılır ve ilk TBMM Hükümetinde Maarif Vekili olur.

Millî Mücadele Döneminde, Mustafa Kemal Paşa'nın çevresinde toplanan Ocaklıların, zaferden sonra O'nun önderliğinde yeniden inşa edilen Türk vatanında, Ocaklarını çok süratli bir şekilde örgütlediklerini görmekteyiz.

30. Kemal Arıburnu. Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri. Ankara, 1975; Tunaya. a.g.e., 438.

31. Türk Yurdu. 195 (Kânun-ı Sani 1928), 60.

B. BÜYÜK ZAFERDEN SONRA TÜRK OCAKLARI (1922-1931)

9 Eylül 1922'de kazanılan Büyük Zaferden sonra Anadolu'da ilk açılan Ocak, İzmir Türk Ocağıdır. 15 Ekim 1922 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan bir haberde, İzmir Türk Ocağı idare heyetine seçilen üyelerin isimleri verilmektedir. 22 Ekim 1922 cumartesi günü İsmet Paşa, Hamdullah Suphi, bazı mebuslar ve kalabalık bir halkın katılması ile açılış töreni yapılan Bursa Türk Ocağı, (32) ikinci açılan Ocaktır.

Kasım ayında Akhisar ve İstanbul, Aralık ayında Konya, Manisa, Karaağaç, Soma, Bayındır, Urla, Salihli, Kuşadası, Söke, Edirne, Edremit, Ödemiş ve Mudanya Türk Ocakları açılır. (33)

29 Aralık 1922'de Ankara Türk Ocağının açılışında bir konuşma yapan Hamdullah Suphi, Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde 19 Ocak açıldığını söyler. (34)

1923 Yılında Açılan Türk Ocakları:

Ocak ayında Afyon ve Aydın; Şubatta Adana; Martta Karacabey; Nisanda Bergama ve Sarıkamış Türk Ocakları açılır. 23 Nisan 1923'de Ankara Türk Ocağının resmi açılış töreni yapılır. Mayısta İnebolu, Zonguldak, Ilgın, Buldan ve Eskişehir; Haziranda Simav Türk Ocakları açılır. 1 Haziran günü Türk Ocakları Genel Merkezi olarak İstanbul Türk Ocağının resmî açılış

32. Hikmet Arif. Bursa Seyahati. İstanbul, 1339. 29-36.

33. Tevhid-i Efkâr 6 Teşrin-i sâni 1922; Tanin. 1 Kânun-ı evvel 1922; Hakimiyet-i Milliye. 24-26 Kânun-ı evvel 1922.

34. Hakimiyet-i Milliye. 31 Kânun-ı evvel 1922, Tanin. 4 Kânun-ı sâni 1923.

töreni yapılır. Temmuzda Uşak, Ağustosda Kars Türk Ocakları açılır ve bu arada İzmit ile Çorum'da Türk Ocağı açmak üzere teşebbüse geçilir. Ekimde Gediz ve Silifke, Kasımda Amasya ve Bozüyük, Aralıkta da Kastamonu Türk Ocakları açılır. Antalya ve Uluborlu Türk Ocaklarının açılış tarihleri tesbit edilememiş ise de , 1923 yılında faaliyet gösteren ocaklardandır. (35)

Yaptığımız araştırmada,1922 ve 1923 yıllarında 40 Ocağın açılışını tespit edebildik. Bu tespitlerimizde gerek sayı, gerekse tarih olarak eksiklikler olduğu kanısındayız. Altın Yurt Mecmuası'nin Mayıs 1923 sayısında, açılan Ocak sayısının 43'e ulaştığı bildirilmekte, Aralık 1923'de TBMM Başkanlığına sunulan bir yazıda da Anadolu'da 60 kadar Türk Ocağının açıldığından söz edilmektedir. (36)

22 Nisan 1924 tarihinde Ankara'da toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde Ocak sayısının 71 olduğu bildirilir.⁽³⁷⁾ 1924 yılı sonuna kadar açılıp da faaliyette bulunan Türk Ocağı sayısı 125'e ulaşır.⁽³⁸⁾ Ocak sayısı, 1925 yılında toplanan ikinci kurultayda 135,⁽³⁹⁾ 1926 yılında toplanan üçüncü kurultayda 217,⁽⁴⁰⁾ 1927 yılında toplanan dördüncü kurultayda 257

35. Hakimiyet-i Milliye. 31 Kânun-ı Sâni; 2,25 Şubat; 9,27 Mart; 11,12,14, Nisan; 1,10,11,14,17,30 Mayıs; 7,13 Haziran; 15 Temmuz; 23 Ağustos; 4 Eylül; 12,17 Teşrin-i evvel; 6,27 Teşrin-i sani 1923; Tevhid-i Efkâr. 1,2 Haziran 1923; Açık Söz. 6 Kânun-ı evvel 1339; Yeni Mecmua. 80 (15 Temmuz 1923), 298.

36. Yeni Mecmua. 90 (20 Kânun-ı evvel 1923), 482.

37. Hakimiyet-i Milliye. 23 Nisan 1924

38. Türk Yurdu. 4 (Kânun-ı sâni 1341), 335-336.

39. "Türk Ocakları Üçüncü Kurultayı". Ayın Tarihi 25 (1926.), 1178.

40. a.g.m., 1178.

olarak belirtilir, (41) 1927 yılından itibaren, ocak sayısında herhangi bir artış görülmemektedir. (42)

Türk Ocakları Merkez Heyeti, Türk Ocağı şubeleri açılmasında çok titiz davranmış, Ocağı yaşatacak çevre ve gelire sahip olmayan küçük yerleşim birimlerinden gelen istekleri kabul etmemiştir. (43)

Türk Ocaklarının açılış törenleri çok canlı olmuş, aydın kişiler, idareciler ve halk tarafından büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. Ocağın açılışı, muhitinde "büyük bir inkılâp" olarak nitelendirilmiştir. (44)

C. CUMHURİYET MÜESSESELERİNİN ve ÖNDERLERİNİN TÜRK OCAKLARINA BAKIŞI

1912 yılından 1920 yılına kadar Osmanlı Devleti sınırları içinde ancak 30 şubesi açılan Türk Ocağı, 9 Eylül 1922'de kazanılan büyük zaferden sonra çok büyük bir ilgi görmüş, 1922 yılı Aralık ayı sonuna kadar 19 Ocak açılmıştır. Bu sayı 1 yıl 4 ay sonra yani 1924 yılı nisanında 71'e ulaşmıştır. Türk Ocağına gösterilen ilginin bu kadar fazla olmasının sebebi, nedir? Savaştan yeni çıkmış, yanmış, yıkılmış bir vatan üzerinde bina bulamayınca çadır içinde açılan (Karacabey Türk Ocağı gibi) Türk Ocaklarının kısa bir süre içinde yeşermesi nasıl açıklanabilir?

41. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 25.

42. Reşit Saffet (Atabinen), 1930 yılında ocak sayısının 257, Ocaklı sayısının da 32.000 olduğunu belirtmektedir. Les Türk Odjaghis. Ankara, 1930. 9-10.

43. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 37.

44. Babalık. 22 Teşrin-i sani 1341, 3.

Bize göre, Türk Ocaklarının zaferden sonra kısa bir sürede ve çok sayıda hayat bulmasının en büyük sebebi, Millî Hükûmetin ve onun Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın Ocaklara sahip çıkmasıdır. Ocak fikriyatı tohumlarının, çok önceden Anadolu'ya saçılmış olmasının da bunda elbetteki etkinliği olmuştur. Adana, İzmir, Bursa, Konya, Giresun, Ödemiş ve Salihli'de önceden Türk Ocaklarının faaliyet gösterdiği de bilinmektedir.

Kastamonu'da Türk Ocağının açılışı ile ilgili Açık Söz gazetesinde yayınlanan bir yazıda "Kastamonumuzda Türk Ocağının dün gece resmen açılmasıyla şimdiye kadar mevcut olmadığı manasının çıkmamasını söylemek isteriz. Çünkü Gençler Kulübü, Türk Ocağı olduğu gibi, Memleket Yurdu da Türk Ocağından başka bir şey değildi." (45) şeklinde verilen bilgidен Türk Ocağı fikrinin, değişik adlar altında kurulan dernekler aracılığı ile Millî Mücadele döneminde de yaşatıldığı görülmektedir. Kastamonu Türk Ocağında olduğu gibi bazı Ocaklar, değişik adlar altında faaliyet gösteren derneklerin Türk Ocağına inkılâbı ile kurulmuştur (Adana Türk Gücü, Bergama Birlik Yurdu, Buldan Bilgi Yurdu, Simav Gençler Çalıştırma Yurdu, Söke Fikir ve İdman Yurdu gibi). Bu gibi derneklerin Türk Ocağına dönüşmesinde Gazi'nin teşvikleri de etkili olur.

1. MUSTAFA KEMAL PAŞA ve TÜRK OCAKLARI

Mustafa Kemal Paşa, Meşrutiyet döneminde milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirleri savunan, Türk aydınlarını ve

---

45. Açık Söz. 6 Kânun-ı sâni 1339, 1.

gençliğini çatısı altında toplayan, mütareke döneminde milli uyanışı sağlamada büyük yararlıkları görülen Türk Ocaklarını, maddî ve manevî yönden destekleyerek, Ocaklar vasıtasıyla çağdaş Türkiye ülküsünün halk arasında yayılmasını amaçlamıştır.

Bu amacını gerçekleştirmek için, daha bağımsızlık savaşının yorgunluğunu üzerinden atmadan Aralık 1922'de İstanbul Türk Ocağına 3.000 lira, Ocak 1923'de Ankara Türk Ocağına 1000 lira, Mart 1923'de İzmir vilayetinde kurulmakta olan Türk Ocaklarına harcanılmak üzere 2.000 lira maddî yardımda bulunmuştur. (46)

Yurt gezilerinde Türk Ocaklarına ayrı bir ilgi göstermiştir. Hemen her gittiği şehirde Türk Ocaklarını ziyaret ederek ayrı adlar altında çalışan derneklerin, "Türk Ocağı" adı altında birleşmelerini, öğretmen ve gençlerin Ocaklarda toplanmalarını tavsiye etmiş, halkı aydınlatıcı en canlı konuşmalarını Ocaklarda yapmıştır. Bazı Ocakların Fahri Başkanlığını da kabul etmiştir. (47)

Mustafa Kemal Paşa, 23 Ocak 1923'de Bursa, 5 Şubatta Akhisar, 19 Şubatta Uşak, 15 Martta Adana, 20 Martta Konya, 23 Martta Afyonkarahisar Türk Ocaklarını ziyaret ederek, Ocaklılar ve halk ile görüşmüş, (48) bu görüşmeler sırasında devlet ve millet hayatına dair önemli konuşmalar yapmıştır. Ocak faa-

46. Tevhid-i Efkâr. 22 Kânun-ı evvel 1922, 3; Hakimiyet-i Milliye. 28 Kânun-ı sani, 23 Mart 1923.

47. 7 Ocak 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Konya Türk Ocağı Fahri Başkanlığını kabul ettiği yazılıdır.

48. Hakimiyet-i Milliye. 25 Kânun-ı sani, 23 Mart, 2 Nisan 1923; Vakit. 20 Şubat 1923; Tevhid-i Efkâr. 19 Mart 1923; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. 92-94, 113-114, 137-146, 157-159; Mehmet Önder. Atatürk'ün Yurt Gezileri. Ankara, 1975, 490.

liyetleri hakkında verilen bilgilerden memnun olan Gazi'nin, çoğu Ocağın hatıra defterlerine, Ocakları öven yazılar yazdığını görmekteyiz.

Adana Türk Ocağı hatıra defterine yazdıkları:

"Adana Türk Ocağı, Türklük nûrunun feyyâz menbaı olsun. Bu ocağın ateşi çok pek çok kadimdir. Onu asırlarca söndürmeye çalışmaktan hali kalmadılar. Fakat buna her teşebbüs edenin Ocağı söndü. Çünkü o müteşebbisler düşünmüyorlardı ki Adana Türk Ocağı en asıl Türk Ocaklarının kızgın ateşleriyle tenmiye olunmuştur. Ocağın bugünkü nuru ve alevi her kalbi aydınlatıyor. Ben bugün bu alevin sıcak temasında derin sevinç ve saadet hisleri duydum?" (49)

15 Mart 39 Perşembe

Mustafa Kemal

Konya Türk Ocağı hatıra defterine yazdıkları:

"Konya, muhtelif Türk devletleri yaşamış öz Türk vatanıdır. Konya asırlardanberi tüten büyük bir Türk ocağıdır. Türk harsının esaslı menbalarından biridir. Konya Türk Ocağı, Konya Türklüğünün hakikî bir timsali olmalıdır. Bu Ocaktan milletin hissini, mefkûresini daima ısıtacak, nurlandıracak parlak alevler semalara yükselmelidir, o kadar ki bu alev vatanın bütün ufuklarında aydınlıklar vücuda getirebilsin. Konya'nın genç dimağları, müteşebbis, cesur, sebatkâr evlâtları, Ocağınıza sahip olunuz. Bütün kara manialar, Ocağınızın ateşi karşısında derhal yanıp kara duman olmağa mahkûmdur." (50)

(20 Mart 1923)

49. Tevhid-i Efkâr. 19 Mart 1923, 3.

50. Hakimiyet-i Milliye. 23 Mart 1923, 1.

Afyonkarahisar Türk Ocağı hatıra defterine yazdıkları:

"Afyonkarahisar Türk Ocağı azası ile bugün müşerref oldum. Ocakta geçen dakikalar birbirimizi anlamak ve dinlemek için güzel vesileler bahşetti. Çok memnunum. Bilhassa Karahisar halkının, gençliğinin, münevverlerinnin, kıymetli tahassüslerini, hakimiyet-i milliyenin muhafazasındaki kat'i azimlerini kendi heyecanlı lisanlarından işitmek benim için pek çok ve (...) mucip olmuştur. Karahisar halkı, ciddden memleketlerine ve millî mefkûreye sahiptirler. Karahisar mühim mevkisinin icap ettirdiği bütün inkişafalara mazhar olacaktır. Çünkü burada yanan Ocak, Türkün en temiz kalbinden feyiz alıyor?"(51)

23 Mart 1339

Gazi Mustafa Kemal

1924 yılında yaptığı yurt gezilerinde 9 Şubat 1924 günü Söke Türk Ocağının açılış törenine katılmış, 19 Eylül günü Giresun'da "Bilgi Yurdu"nu ziyaretinde, gençlerden derneğin adını "Türk Ocağı" olarak değiştirmelerini, aynı gün Ordu'dan geçerken de Ordu Gençler Kulübünün, Türk Ocağına çevrilmesini ve bütün gençlerin Ocak etrafında toplanmalarını istemiştir. 4 Ekimde Sarıkamış, 7 Ekimde Kars, 11 Ekimde Şebinkarahisar Türk Ocaklarını ziyaret ederek, Ocaklılar ve halk ile görüşmüş, Ocaklarda gördüğü faaliyetten memnun olduğunu söylemiştir. (52)

Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılından itibaren toplanan Türk Ocakları kurultaylarına ve kurultay delegelerine sevgi ve ilgi göstermiştir. 24 Nisan 1924 günü Türk Ocakları Kurul-

51. a.g.g.2 Nisan 1923, 3.

52. Cumhuriyet. 20 Eylül 1924, 3; Önder. a.g.re. 171-172, 211; Atatürk Aydın'da. İzmir, 1981. 31.

mayı delegelerinden oluşan bir heyeti kabulünde "Yeni Türk devletinin kuruluşunda en çok Türk Ocaklarına güvendiklerini",⁽⁵³⁾ 26 Nisan 1925 günü Türk Ocakları ikinci kurultayını teşriflerinde yaptığı konuşmada Türk Ocağı gibi içtimâî kuruluşlara duyulan ihtiyacı belirterek, "bu boşluğun Türk Ocakları tarafından doldurulduğunu ve Türk inkılâbının Ocaklara dayandığını",⁽⁵⁴⁾ 26 Nisan 1926'da Türk Ocakları 3. Kurultay delegelerini kabulünde "inkılâpların halka anlatılmasında Ocakların büyük hizmetleri olduğunu",⁽⁵⁵⁾ 28 Nisan 1927'de Türk Ocakları 4. Kurultay delegelerini kabulünde "Ocakların faaliyetinden memnun olduğunu",⁽⁵⁶⁾ söylemiştir. 1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultay delegelerini rahatsızlığı sebebiyle kabul edememiş, 27 Nisan 1930 tarihinde Türk Ocakları 6. Kurultayına katılarak müzakereleri izlemiş, delegelerle görüşmüştür.⁽⁵⁷⁾

Türk Ocakları Merkez Heyeti binasının yapımını yakından izlemiş, inşaat esnasında ziyaret etmiştir. Bina hizmete açıldıktan sonra da burada yürütülen faaliyetlerle yakından ilgilenmiştir.⁽⁵⁸⁾

18 Ocak 1925 günü Adana, 28 Ocakta Silifke Türk Ocaklarını ziyaret eden Gazi, Silifke Türk Ocağı hatıra defterine

53. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 29.

54. Cumhuriyet. 28 Nisan 1925, 2.

55. Türk Yurdu. 18 (Mayıs-Haziran 1926), 642; Cumhuriyet. 27 Nisan 1926, 2; Hakimiyet-i Milliye. 27 Nisan 1926, 1.

56. Cumhuriyet. 29 Nisan 1927, 2.,

57. Türk Yurdu. 223 (Mayıs 1930), 84; Cumhuriyet. 28 Nisan 1930, 3.

58. Cumhuriyet. 25 İkinci Teşrin 1929, 7 Şubat 1930; İsmet Hikmet Koyunoğlu. Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesinin (Tarihi Türk Ocağı Binasının) Kısa Tarihçesi. Ankara, 1980.

"Silifke Türk Ocağını, bu muhit için kıymetli bir feyiz ocağı olarak gördüm. Mensuplarını tebrik ederim" cümlesini yazmış,⁽⁵⁹⁾ Adana'dan ayrılırken, Türk Sözü gazetesi başyazarı Ferit Celâl (Güven)'e, Adana Ocaklıları hakkındaki memnuniyetini açıklamıştır.⁽⁶⁰⁾

23 Ağustos 1925'de Kalecik, 27 Ağustosta İnebolu, 31 Ağustosta Kastamonu, 24 Eylülde Bursa Türk Ocaklarını ziyaret eden Mustafa Kemal Paşa, Ocaklılar ve halk ile görüşür. İnebolu Türk Ocağında yaptığı konuşmada, şapka ve kıyafet inkılabının ilk işaretini verir. Ocaklılar, Gazi'nin işaret ettiği medeniyet yolunda yılmadan yürüyeceklerine and içerler.⁽⁶¹⁾

Mustafa Kemal Paşa, 9 Ekim 1925'de Balıkesir, 10 Ekimde Akhisar, 11 Ekimde İzmir, 12 Ekimde Kemalpaşa ve Bornova, 16 Ekimde Kasaba, 18 Ekimde Konya, 21 Ekimde Afyon Türk Ocaklarını ziyaret ederek Ocaklılar ve halk ile görüşmüştür. Bu görüşmelerde Ocaklı hanımlar da çarşafsız ve başları açık olarak hazır bulunmuşlardır. Gazi, bazı Ocakların hatıra defterlerine yazılar yazmış, ziyaret ettiği Ocaklarda, gördüğü faaliyetlerden memnun olarak ayrılmıştır.⁽⁶²⁾

1930 yılında yaptığı yurt gezilerinde, 7 Martta Antalya, 12 Martta Dinar, 24 Kasımda Çarşamba, 26 Kasımda Samsun,

59. Cumhuriyet. 19, 21, 29 Kânun-ı sani 1925, İzzet Aslan. Atatürk Silifke'de. Adana, 1981. 153-155.

60. Cumhuriyet. 5 Şubat 1925, 2.

61. Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 202-212; Cumhuriyet. 1, 25 Eylül 1925; Hakimiyet-i Milliye. 24, 27, 31 Ağustos 1925.

62. Hakimiyet-i Milliye. 11, 13-15, 18, 20, 22 Teşrin-i evvel 1925; Cumhuriyet. 15, 20, Teşrin-i evvel 1925; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 223-224, 228, 235-236.; Önder. a.g.e., 67.

27 Kasımda Trabzon, 18 Aralıkta İstanbul, 20 Aralıkta Kırklareli, 25 Aralıkta Edirne Türk Ocaklarını ziyaret etmiştir. Ziyaret ettiği Ocaklarda gördüğü faaliyetlerden ve aydın gençlik kitlesinden övgüyle söz etmiş, Ocaklara ve Ocaklılara düşen görevleri anlatmıştır. (63) Meselâ; 18 Aralık 1930 tarihinde İstanbul Türk Ocağını ziyaretinde Ocaklılara hitaben şunları söylemiştir:

"Son seyahatim esnasında ziyaret ettiğim bütün Ocaklarda, beni çok memnun eden bir faaliyete, bir canlılığa tesadüf ettim. Bilhassa Türk Ocaklarının buldukları merkezlerde faydalı bir takım hizmetlerle halk üzerinde çok müsait bir tesir bıraktıklarına şahit oldum. Şimdi burada gördüğüm gibi milletin bir çok güzide münevverleri Türk Ocaklarında toplanmışlardır. Sizi böyle etrafımda gördüğüm bu anda son seyahatimin diğer hatıralarını da zihnimde uyandıran Türk Ocaklarının faaliyetinden duyduğum derin memnuniyeti ifade etmekle çok mütehassisim. (..) Siz milliyetçi zümre, halkla konuştuğunuz vakit yüksek sesle söylemeyi unutmayınız. Yüksek ses bir imanın ifadesi olduğu vakit tesir yapmaktan hâlî kalmaz. Yolunda çalıştığınız büyük mefkûreyi halkın kalbinde bir fikir halinden bir his haline getirmelisiniz. Demokrasinin ne olduğunu halka anlatmak, madde madde izah etmek lâzımdır. Cumhuriyeti, onun icabatını yüksek sesle anlatınız, onlara cumhuriyet prensiplerini sevdirebilirsiniz. Bunu kalplere yerleştirmek için hiçbir fırsatı ihmal etmeyiniz. Ayrılmadan evvel bir daha tekrar ediyorum. Sizin gibi bir takım ihtisas şubelerine mensup güzide münevverlerimizi karşımda görmekten ziyadesiyle memnunum" (64)

---

63. Cumhuriyet. 8, 15 Mart; 28 Nisan; 25, 27, 28 İkinci teşrin; 19, 26 Birinci kânun 1930; Babalık. 26, 30 İkinci Teşrin 1930; Hakimiyet-i Milliye. Birinci kânun 1930; Türk Yurdu. 233 (Mayıs 1930), 84; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. 257-258., Önder. a.g.e., 232-233.

64. Cumhuriyet. 19 Birinci kânun 1930, 2.

1931 yılında yaptığı yurt gezilerinde 5 Ocakta Bursa, 2 Şubatta İzmir, 3 Şubatta Aydın, 7 Şubatta Balıkesir, 12 Şubatta Mersin, 13 Şubatta Malatya, 17 Şubatta Adana, 1 Martta Konya Türk Ocaklarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerinde özellikle Türk Ocağı yasasının 3. maddesine atıfta bulunarak, Ocakların CHP ile birlikte çalışması gerektiğini vurgular, gençlerin ve öğretmenlerin Türk Ocağı çatısı altında birleşmelerini ister, (65) ziyaret ettiği Ocaklarda gördüğü faaliyetten memnun olduğunu söyler, fakat bazı Ocakları da eleştirir. (66)

Reisicumhur Mustafa Kemal, yurt gezisinin sonunda Türk Ocakları C.H.P. ile birleştirilmesine karar verir. Bu kararını 25 Mart 1931 tarihinde Ruşen Eşref (Ünaydın) aracılığı ile basına şöyle açıklamıştır:

"Milletlerin tarihinde bazı devirler vardır ki muayyen maksatlara erebilmek için maddî ve manenî ne kadar kuvvet varsa hepsini bir araya toplamak ve aynı istikamete sevk etmek lâzım gelir. Yakın senelerde milletimiz böyle bir toplanma ve birleşme hareketinin verdiği mühim neticeleri idrak etmiştir. Memleketin ve inkılâbın içeriden ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı masuniyeti için bütün milliyetçi ve cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lâzımdır. Teessüs

-
65. Aydın Tarihi, 84-85 (Mart-Nisan 1931), 7282, 7287; Cumhuriyet, 6 Birinci kânun; 3, 9, 13, 14 Şubat 1931; Hakimiyet-i Milliye, 4, 5, 14, 15, 19, Şubat; 2 Mart 1931; Babalık, 2 Mart 1931; Önder, a.g.e., 18-19; Atatürk Aydın'da, 47-51; Atatürk'ün söylev ve demeçleri, 267.
66. Adana Türk Ocağında, Ocağın Kürkçüler Köyünde okul ve dispanser faaliyetini eleştirmiş "Okul ve hastahaneyi devlet yapsın. Sizin asıl göreviniz vatandaşı kültürle beslemektir" demiştir. Daha geniş bilgi için bkz.: Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye gazetesi 19 Şubat 1931, Önder, a.g.e., 18-19. Aydın Türk Ocağında, vasıtasızlıktan şikayet eden Ocaklıya "Şeyh ve müritlerin köye giderken otomobil masrafını düşünmediklerini" hatırlatmıştır. Daha geniş bilgi için bkz.: Atatürk Aydın'da 47-51; Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye, 5 Şubat 1931.

tarihinden beri ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşir ve tamime sadakat ve imanla çalışan ve bu yolda memnuniyeti mucip hizmetleri sepketmiş olan Türk Ocaklarının aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren Fırkamla bütün manasıyla yekvücut olarak çalışmalarını münasip gördüm. Bu kararım ise millî müessese hakkında duyduğum itimat ve emniyetin ifadesidir. Aynı cinsten olan kuvvetler müşterek gaye yolunda birleşmelidir"(67)

Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün 1922-1931 döneminde faaliyet gösteren Türk Ocaklarına sevgisi, ilgisi ve güveni kurulduğu günden, kendini feshettiği 10 Nisan 1931 tarihine kadar hiç eksilmeden aynı çizgide devam etmiştir. Ocakların C.H.P. ile birleştirilmesi kararında bile bu husus özellikle belirtilmiştir.

2. İSMET PAŞA VE TÜRK OCAKLARI

Eski bir Ocaklı olan İsmet Paşa, Türk Ocaklarına maddî ve manevî destek sağlayan devlet büyüklerindedir. 1926 yılında İstanbul Türk Ocağına 3.000 lira bağışta bulunmuş, (68) yurt gezilerinde Ocaklardan ve Ocaklılardan ilgilerini esirgememiştir. 1924 yılından itibaren Ankara'da toplanan Türk Ocakları Kurultayına katılan delegeleri, her defasında kabul etmiş iltifatlarda bulunmuştur.

Samsun Türk Ocağını ziyaretinde "Türk Ocakları, Türk vatanında medenî ve harsî davalarımızın mümessilidirler. Ve bugün icrayı hükümet eden kuvvet Türk Ocağının mefkûrelerin-

67. Hakimiyet-i Milliye. 25 Mart 1931, 1.

68. Cumhuriyet. 7 Mayıs 1926, 2.

den ibarettir." (69) 1926 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayına katılan delegeleri kabulünde de şöyle demiştir; "Ocaklar, millî heyecanın menbaı olmalı, millî cereyanlarda çok hassas bulunmalıdır." (70) Türk Ocakları Merkez Heyeti binasının temel taşını, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa adına koyan İsmet Paşa "Biz hepimiz Ocakların hizmetinde elimizden gelen maddî ve manevî her türlü müzaheretleri ifa etmek arzusundayız " demiştir. (71)

İsmet Paşa'nın Türk Ocakları hakkında çeşitli vesilelerle yaptığı birçok konuşmalar vardır. Biz, devlet yöneticilerinin Ocağa bakış açısını ve ona yardımcı olduklarını göstermek amacı ile birkaç örnek ile yetindik.

Zamanın Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak Paşa aynı zamanda Türk Ocaklarının Hars Heyeti üyesidir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin üyeleri ve Hükûmette görev alan Bakanların çoğu Ocak üyesidir. İllerde valiler, ilçelerde kaymakamlar, nahiyelerde nahije müdürleri, belediye reisleri, doktorlar, subaylar, hakimler, savcılar, öğretmenler, gazeteciler Ocakların başkanı veya yönetim kurulu üyeleri olarak görev yapmışlardır.

3. TBMM, HÜKÜMET, BAKANLIKLAR ve TÜRK OCAKLARI

Türk milletini esaretten kurtaran ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye Büyük Millet Meclisi, milliyet duygusunun odak noktası olan Türk Ocağından sevgi, ilgi ve yardımını hiçbir zaman esirgememiştir. Aralık 1923'de 164 Mebus tarafından imzalanarak TBMM Başkanlığına verilen bir takrirde şu görüşlere yer verilmiştir:

69. a.g.g., 28 Mayıs 1925, 2.

70. a.g.g., 27 Nisan 1926, 2.

71. Hakimiyet-i Milliye. 22 Mart 1927; Türk Yurdu. 27 (Mart 1927), 290.

"Bundan onbir sene evvel Türk Milleti içinde milliyet fikirlerini neşretmek ve Türk gençliğini siyasî fırkaların fevkinde millî bir mefkûre etrafında toplamak üzere Türk Ocağı namıyla bir müessese vücuda getirilmişti. Bu müessese, eski imparatorluğun her biri hususî ve kavmî maksatlar takip eden ana-sır arasında Türkleri vahdeti milliye şuuruna malik kılmak için, şifahî ve tahrirî telkinin her şeklinden istifade etti. İstanbul'da ve taşrada mütarekeden evvel açılmış olan otuz şubesiyle konferanslar, serbest dersler, müsamereler, sergiler tertip etmek suretiyle istiklâl harbinin ve bugünkü hükümet-i milliyenin istinadgâhı olan düsturlara çok meşkûr hizmetlerde bulundu. Türk Ocağı'nın harsî ve ilmî mesaisi yanında hayra ait birçok gayretleri de sepketti. Aileden veya servetten mahrum yüzlerce Türk çocuğunu doğrudan doğruya himayesi altına alarak mekteplere yerleştirdi. Tedavi ettirdi. Türk medeniyetini tanıtmak için koleksiyonlar vücuda getirdi. Türk Ocağı'nı milliyet düsturu namına cihan muvacehesinde istiklâl mücadelemizin ruhuna azami hizmet etmiş bir müessese diye tanıyoruz. İstanbul'da İngilizler, İzmir ve Bursa'da (Yunanlılar ve müstevliler) Türk Ocaklarını diğer müesseselerden evvel kapat-tılar. Müstevliler millî ordumuz tarafından vatan topraklarından atıldıktan sonra anî bir hareketle Anadolu'nun ve Rumeli'nin muhtelif köşelerinde altmış kadar Türk Ocağı açıldı. Çünkü Türk halkı bu müessesenin hizmetlerini her tarafta taktir etmiştir. Harsî, ilmî iktisadî ve medenî vazifesi her zamandan daha büyük olan Türk Ocağı'nın Ankara'da işgal ettiği bina, bu müessese tarafından sarfedilen binlerce liralık bir masrafla mükemmel bir hale ifrağ edilmiştir. Emvali metruke-den olan bu binanın hayatı milliyesi bütün cihanca maruf olan Millî Meclis tarafından Türk Ocağına kıymeti miktasesi mukabilinde terk ve tahsis edilmesini teklif ediyoruz" (72)

TBMM tarafından Ocaklara uzanan yardım eli, kamu kuruluşlarına da yansır. Reji İdaresi 1923 yılından itibaren Türk Ocakları için her yıl 3.000 lira vermeyi kararlaştırır. (73)

72. Yeni Mecmua. 90 (20 Kânun-ı evvel 1923), 482.

73. Hakimiyet-i Milliye. 21 Kânun-ı evvel 1923, 1.

Bakanlar Kurulu'nun 2 Aralık 1924 tarihli toplantısında, Türk Ocaklarının kamu yararına çalıştığı kabul edilir. Vilâyetlere tebliğ edilen kararname sureti aşağıdadır:

Karar Numarası: 1117

Oniki senedir halkçılık ve milliyetçilik düsturlarını memleketin en uzak köşelerinde neşir ve tamime çalışan Türk Ocaklarının ifayı vazife hususunda daha ziyade mazharı teshilât olabilmesi zımnında menafi-i umumiye hadim cemiyetler meyanına ithali için cemiyetler kanununun onyedinci maddesi mucibince tasdik olunması talebini havi Dahiliye Vekâleti celilesinin 8 Eylül 1340 tarih ve Emniyeti Umumiye Müdiriyeti 17744/4498-30185 numaralı tezkeresi fca Vekilleri Heyetinin 2/12/1340 tarihli içtimasında ledel kıraat Türk Ocaklarının menafi-i umumiye hadim olduğu kabul edilmiştir. 2/12/1340 (74)

Türkiye Reısicumhuru
Mustafa Kemal

Bu karara göre Türk Ocakları, Himâye-i Etfâl ve Hilâl-i Ahmer Cemiyetleri gibi kamu yararına teşebbüslerde bulunabilmişler, telgraf haberleşmesinden ve Ocaklara ait eşyanın gümrüksüz olarak memlekete ithalinden yararlanmışlardır.

Bakanlar Kurulu 3 Mayıs 1925 tarihli toplantısında da Türk Ocaklarına yardım edilmesini kararlaştırmıştır. 3 Mayıs 1925 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı şudur:

"Harsî ve medenî inkişafımıza başlıca avamilden addolunan Türk Ocaklarının vazifelerinde muvaffak olmalarını temine çalışmak Hükümetin siyaseti icabatındandır. Binaenaleyh rüesayı idarenin Türk Ocaklarına müzaheret-i mütemadiye ile bunların terakki ve tekâmüllerine muavenet edilmesi mültezemdir." (75)

74. Türk Yurdu. 5 (Şubat 1341), 49; Cumhuriyet. 22 Kânun-ı sani 1925, 2.

75. Türk Yurdu. 9 (Haziran 1341), 255.

Bakanlar Kurulunda kabul edilen bu karardan sonra Bakanlıklar, taşra kuruluşlarına Türk Ocaklarına yardım yapılması için tebliğ yayınlamışlardır. Maarif Vekâletinin Tebliğinde 3 Mayıs 1925 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı kaydedildikten sonra şöyle deniliyor:

"Onüç senedenberi imparatorluğun Türklük aleyhine teessüs etmiş akidelerine rağmen millet ve milliyet fikirlerini neşir ve telkine azami muvaffakiyetle çalışmış ve bugünkü millî idarenin ve inkılâp düsturları için manevî zemini hazırlamış olan Türk Ocakları hakkında her surette muavenette bulunmanız tamamıyla mahalline masruf bir hizmetiniz olacaktır. Türk Ocaklarının inkişafına çalışmak halk ve Hükûmetin muhtaç olduğu en esaslı istinadgâhlardan birini takviye ve i'lâ etmek demektir. Bu itibarla sizin ve bütün meslektaşlarımızın, millî şuurun intibah ve teessüsünde bezl ettiği mesai ile tarihi bir mevki'i olan Türk Ocağı hakkında daimi müzaheretlerini rica ederim efendim- Maarif Vekili-"(76)

Müdafai Milliye Vekâleti, 1925 yılının Ağustos ayında Konya Türk Ocağına 1.000 lira göndermiştir.⁽⁷⁷⁾ Maarif Vekili Necati Bey, İstanbul Türk Ocağında oluşturulan Gençlik Teşkilâtına 6.000 lira yardım edeceğine dair söz vermiştir.⁽⁷⁸⁾

Dahiliye Vekâleti 26 Şubat 1927 tarihinde, Türk Ocaklarının maddî ve manevî yönden desteklenmesi için aşağıdaki tamimi yayınlar:

"Yıkılan imparatorluğun enkazı arasında istiklâline ve memleketine sahip bir Türk Milletinin doğuşuna saik olan esbab meyanında şüphesiz

76. a.g.d., 255.

77. Babalık, 21 Ağustos 1341, 1.

78. Cumhuriyet, 21 Eylül 1926, 1.

milliyet fikirlerinin ilk mübeşşiri ve nâşiri olan Türk Ocaklarını hürmetle anmak lâzımdır. Gençliği ve münevver zümreyi, millî ve içtimâî gayeler etrafında şuurlu ve mütesanid bir kitle halinde toplayan bu kıymetli müessesemin takviye ve inkişafını temin ile vatanın her noktasında teshil eylemek çok mühimdir. Binaenaleyh, Ocaklara vilâyetlerin imkânının azami nisbetinde maddî ve manevî muaveneti deriğ etmemelerini sureti mahsusada rica ederim efendim. Dahiliye Vekili M.Cemil." (79)

Hamdullah Suphi, 1927 yılında toplanan 4. Kurultayda yaptığı konuşmalarda, Dahiliye Vekâleti'nin tamimi neticesinde Ocakların lehine 100.000 liraya yakın bir meblağın hususi bütçelerde yer aldığından, Devlet bütçesine konan 30.000 liralık yıllık yardımdan söz etmiştir. (80)

Bakanlar Kurulu, 17 Şubat 1928 tarihinde Ankara Türk Ocağına 2.000 lira yardım yapılmasına karar vermiştir. (81) Her sene Devlet Bütçesine Türk Ocakları için konulan 30.000 liradan başka, 1928 yılından itibaren Evkaf Bütçesine de Ocaklar için 30.000 liralık yardım konulmuştur. (82)

Türk Ocakları Merkez Heyeti binasının tamamlanması için 200.000 liralık borca, Hükûmet, 1 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen özel bir kanunla kefalet etmiştir. (83)

Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi, 13 Şubat 1930 tarihinde Ocak piyango hasılatı karşılık gösterilmek suretiyle

79. Cumhuriyet. 27 Şubat 1927, 2; Açık Söz. 27 Şubat 1927; Türk Yurdu. 27 (Mart 1927), 193.

80. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 39, 123.

81. Hakimiyet-i Milliye, 18 Şubat 1928, 3.

82. 1928 yılı Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara, 1928, 4.

83. Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928), 44.

Merkez Heyeti binasının bitirilmesi için, Türk Ocaklarının alacağı borca Maliye Vekâletince kefalet edilmesine dair kanunu kabul etmiştir. (84)

4. MAHALLİ KURULUŞLARIN TÜRK OCAKLARINA YARDIMLARI

Türk Ocaklarının kurulması, bina yaptırılması ve Faaliyetlerinin yürütülmesi için belediye ve il genel meclisi bütçelerinde tahsisat ayrılmıştır. Ayrıca gayrimenkul bağışlanmış, işletme imtiyazları tanınmıştır.

1925 yılında İstanbul Belediyesi bütçesine, Ocak için 2.000 lira tahsisat konulur. (85) 1926 yılında Babaeski Belediyesi 500 lira, Ankara Belediyesi 10.000 lira nakit, 17.500 lira değerinde bir ev, Ankara Vilâyet Meclisi Umumisi de 5 yıl süre ile iki taşocağı işletme imtiyazını; (86) 1927 yılında İzmit Vilâyet Meclisi Umumisi 5.300 lira; (87) 1928 yılında Giresun Belediyesi 5.000 lira, Menemen Belediyesi 1.000 lira ve 18 dönüm arazi, Mardin Vilâyet Bütçesine Mardin Ocağı için 2.000, Savur Ocağı için 500 lira, Aydın vilâyeti bütçesine, vilâyet dahilindeki Ocaklar için 48.000 lira; (88) 1929 yılında Samsun vilâyet Bütçesine Havza Türk Ocağı için 300 lira, Mardin Belediyesi bütçesine, Türk Ocağı bina yaptırdığı taktirde 1.500 lira, yaptırmazsa 750 lira tahsisat konulduğunu (89) görmekteyiz.

84. Hakimiyet-i Milliye. 14 Şubat 1930, 1.

85. Cumhuriyet. 23 Kânun-ı sani 1925, 2.

86. Hakimiyet-i Milliye. 17, 23 Şubat; 11 Teşrin-i evvel; 4 Teşrin-i sani 1926.

87. Cumhuriyet. 1 Mart 1927, 2.

88. Hakimiyet-i Milliye. 13 Haziran 1928 3; Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928), 42-43.

89. Hakimiyet-i Milliye. 5, 16 Temmuz 1929, 2.

5. ŞAHİS YARDIMLARI

Türk Ocaklarına hükümet ve mahalli kuruluşlarca yapılan yardımlarla birlikte şahıslar tarafından da para ve eşya yardımları yapılmıştır.

1924 yılında Mısır Prenslerinden Mehmet Ali Bey tarafından İstanbul Türk Ocağına 500 lira, 1925 yılında Yozgatlı Fevzi Efendi ile ihtiyat zabitlerinden İsmail Hakkı Bey Karaman Türk Ocağına mühim miktarda, 1926 yılında Mister Nash isminde bir Amerikalı Türk Ocağı Merkez Heyeti binası için 120.000 dolar para yardımında bulunmuştur.⁽⁹⁰⁾

1924 yılında Hariciye memurlarından Sebati Bey, Ankara Türk Ocağına nadide bir Kütahya testisiyle eski şark sanatının pek kıymetli örnekleri olan iki koltuk; Dr. Şerif Korkut Bey de eski devirlere ait kıymetli bir çok meskukat (para) hediye etmişlerdir. 1925 yılında Muallim Vacide Hanım, Talât, Hilmî, Sırrı, Ahmet ve Bakırlı Hüseyin Beyler Soma Türk Ocağını donatmışlardır. 1928 yılında Adana Mebusu Kemal Bey ve eşi emlaklarını Adana Türk Ocağına vasiyet etmişlerdir. 1929 yılında Burdur Türk Ocağı inşası için İzmir Demir Şirketi 1.500 okka demir, Komisyoncu Tahir Bey çimento vermiştir. Beyşehir Kazasının Ararım köyünde yaşlı bir köylü öldükten sonra bütün servetini oluşturan kağıt arabası, kazan ve tepsisinin Türk Ocağına verilmesini vasiyet etmiştir.⁽⁹¹⁾

90 . Tevhid-i Efkâr. 8 Temmuz 1924; Babalık. 4 Ağustos 1925; Hakimiyet-i Milliye. 3 Mayıs 1926, 4.

91 . Hakimiyet-i Milliye. 12,14 Şubat 1924, 18 Eylül 1928; Cumhuriyet. 17 Teşrin-i sâni 1925, 3,5; Türk Yurdu. 209-210 (Mart-Nisan 1929), 65.

Bu bilgiler ışığında denilebilir ki, Ocaklar, toplumun her kesiminden destek almışlardır. Bu destek Ocağın, halk ve devlet tarafından benimsendiğini, topluma kendini kabul ettirdiğini göstermektedir.

Ç. AMACI, YAPISI ve GÖREVLERİ

Türkler arasında milli bilincin uyanması, Türk kültür ve medeniyetinin açıklığa kavuşturulması, Türk milletinin yükseltilmesi, sosyal ve ekonomik yapısının geliştirilmesi amacı ile ortaya çıkan Türk Ocağı; Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde faaliyetlerine aynı amaçlar doğrultusunda devam etmiştir. Toplum yapısındaki yeniliklere ve devlet politikalarına paralel olarak Ocağın amacı, yapısı ve görevleri değişik şekillerde tanımlanmasına rağmen, temel kimliğini korumuştur. Bu durum, çeşitli tarihlerde toplanan Türk Ocağı kurultaylarında kabul edilerek yayınlanan Ocak yasalarında açıkça görülmektedir.

1328 (1912) yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamnamesi:

"2. Madde- Cemiyetin maksadı, akvam-ı islâmiyenin bir rûkn-i mühimi (temel direği) olan Türklerin millî terbiye ve ilmî, içtimâî, iktisadî seviyelerinin terakki ve ilâsıyla Türk ırk ve dilinin kemaline çalışmaktır.

3. Madde-Cemiyet maksadını elde etmek için Türk Ocağı adlı kulüpler açarak dersler, konferanslar, müsamereler tertip, kitap ve risaleler neşrecek, mektepler açmağa çalışacaktır. Milli serveti korumak ve çoğaltmak için her türlü meslek ve sanat erbabı ile görüşerek iktisadî ve zirai teşvik ve irşatlarda bulunacak ve bu gibi müesseselerin doğup yaşamasına elden geldiği kadar yardım edecektir.

4. Madde- Ocak maksadını tahsile çalışırken sırf millî ve içtimai bir vaziyette kalacak aslâ siyaset ile uğraşmayacak ve hiçbir vakit siyasi fırkalara hadim bulunmayacaktır. (92)

1334 (1918) yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamı:

"2. Madde- Ocağın maksadı, Türklerin harsî birliğine ve medenî kemaline çalışmaktır.

3. Madde- Ocak siyasetle uğraşmaz, hiçbir Ocaklı, cemiyeti siyasi emellerine âlet edemez.

4. Madde- Ocaklılar, yekdiğerlerinin şahsi ve siyasi kanaatlerine hürmet ederler. (93)

1339 (1923) yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamı'nın 2.3. ve 4. maddeleri ile 1918'de yayınlanan esas nizamdaki maddeleri aynıdır. (94)

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde kabul edilen Türk Ocağı Yasası:

"2. Madde- Türk Ocağının Maksadı; bütün Türkler arasında millî şuurun takviyesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medenî sıhhi tekâmüle ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır.

3. Madde- Ocak, fırka siyaseti ile uğraşmaz, hiçbir Ocaklı, cemiyeti siyasi emellerine âlet edemez.

4. Madde- Her Ocaklı, Ocak haricinde ikinci maddede muharrer (yazılmış) gayelere muhalif olmak üzere siyasi kanaatine göre çalışmakta serbesttir. (95)

1925 yılında toplanan Türk Ocakları ikinci kurultayında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası:

92. Türk Ocağı Nizamname-i Esas ve Dahiliyesi. İstanbul, 1328. 1.

93. Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul, 1334. 1.

94. Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul, 1339, 1.

95. Türk Ocağı Yasası. Ankara, 1340. 1.

"2. Madde- Türk Ocağının maksadı, bütün Türkler arasında millî şuurun kuvvetlendirilmesine, Türk harsının meydana çıkarılmasına, medenî, sıhhi tekâmülün teminine ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır.

3. ve 4. maddeler değişmemiştir.

5. Madde- Merkez Heyeti ve her Ocak "Şahs-ı hükmi"dir. Bu itibarla tasarruf hukukunu haizdir.

6. Madde- Umumi menfaatlere hadim hayır cemiyetlerinden olduğu millî irade ile kabul ve tasdik olunan Türk Ocakları. (96)

1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası'nın 2.3.4.5. ve 6. maddeleri değişmemiştir. (97)

1927 yılında toplanan Türk Ocakları 4. Kurultayında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası:

"2. Madde- Türk Ocağının maksadı, millî şuurun kuvvetlendirilmesine, medenî ve sıhhi tekâmülün teminine ve millî iktisadın inkişafına çalışmaktır. Türk Ocaklarının fiilen iştigal sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline münhasırdır.

3. Madde- Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkûrelerini takip eden Türk Ocağı, bu mefkûreleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraberdir. Türk Ocağı, bu mefkûreleri neşir ve telkin için ilim, hars ve içtimaiyat sahasında mücadele ve mücadele eder; hiçbir Ocaklı, Ocağı şahsî ve siyasi ihtirasına alet ve saha ittihaz edemez.

4. Madde- Türk Ocakları Merkezi ve her Türk Ocağı bir şahs-ı hükmidir. Bu itibarla tasarruf hukukunu haizdir.

Türk Ocaklarının kamu yararına çalışan hayır cemiyetlerinden olduğu 5. maddede belirtilmiştir. (98)

96. Türk Ocakları Yasası. Edirne, 1341. 1.

97. Türk Ocakları Yasası. Ankara, 1926. 1.

98. Türk Ocakları Yasası. Ankara, 1927. 1.

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası:

"2. Madde- Türk Ocağının maksadı, millî şuurun kuvvetlenmesi, medenî ve sıhhi tekâmül ve millî iktisadın inkişafıdır.

3. ve 4. maddeler değişmemiştir. Türk Ocaklarının kamu yararına hayır cemiyetlerinden olduğu 6. maddede belirtilmiştir." (99)

Türk Ocakları en büyük yapı değişikliğini 1927 yılında yaşamıştır. Bu tarihe kadar 2. Maddede Türk Ocağının amacı tanımlanırken kullanılan " Türkler" veya "Bütün Türkler" sözcüğü kaldırılmıştır. Buna bağlı olarak "Türk Ocaklarının iştigâl sahası Türkiye Cumhuriyeti hudutları dahiline münhasırdır" cümlesi yer almıştır. Bu değişiklik çeşitli biçimlerde yorumlanmıştır.

Paul Gentizon, Türk Ocağı çalışmalarının Ankara ile Moskova arasındaki bir anlaşma ile sınırlandığını yazmaktadır. (100) Hamdullah Suphi, Ocakların hiçbir zaman yurt dışında faaliyet göstermediğini, Ocağın bir fikir hareketi olduğunu, fikirlerin de sınır tanımamasının doğal karşılanması gerektiğini söylemiştir. (101) Falih Rıfkı (Atay), konu ile ilgili olarak, Ocakların, genellikle Cumhuriyet döneminde bütünüyle memleketçi olduğunu, fakat Ocağın kurulduğu yıllarda, Ocak dışında doğan Turancılık fikrinin, kararsız Türk aydınları ve

99. Türk Ocakları Yasası. Ankara, 1929. 1.

100. Paul Gentizon. Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu. Ankara, 1983. 67.

101. Hakimiyet-i Milliye. 10 Kânun-ı Sâni 1928, 1.

yazarlarının yardımı ile yabancılar tarafından yanlış anlaşıldığını, kültür birliği amacının, büyük bir Asya imparatorluğu kurulması davası ile karıştırıldığını ve bunun sonucunda yabancıların Ocağa şüphe ile baktıklarından söz eder. (102)

Dr. Krüger, Türkçülük ülküsünün Rusya Türkleri arasında yayılmasından, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde Rusya'nın duyduğu endişelere işaret etmektedir. (103)

Sınırları içinde çok sayıda Türk'ün yaşadığı Rusya'nın Türk Ocaklarından rahatsız olduğu düşünülebilir. Fakat bu konunun, iki devlet arasında anlaşma konusu yapıлып yapılmadığı ancak resmi belgelere dayanılarak söylenebilir.

1927 yılında yapılan diğer bir yapı değişikliği de "Türk Ocaklarının devlet siyasetinde Cumhuriyet Halk Fırkası ile beraber olduğunun" 3. maddede yer almasıdır. Türk Ocağı yasasının 2. ve 3. maddelerinde yapılan bu değişiklikler, kurtayda tartışma yapılmaksızın oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Türk Ocaklarının amacı, yapısı görevleri ve toplumun Ocaktan beklentileri hakkında çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. (104) Bu düşüncelerde, Ocakların milliyetçi, halkçı,

---

102. Falih Rıfkı (Atay). "Ocaklar", Hakimiyet-i Milliye. 1 Mayıs 1927, 1.

103. K. Krüger, Kemalist Türkiye ve Ortadoğu. 1981, 140-146.

104. Ocak kurulduğu günden başlayarak milliyetçi, halkçı, garpçı ve inkılâpçı bir fikir akımının manevi ufukları arkasında yavaş yavaş belirmeğe başlayan ve nihayet doğan son büyük inkılâbın gönüllü askerlerini yetiştirmişti. Türk Ocağının iddiası, Türk milletinin hakkı, şerefi ve onun her tehlikeden masun olmak lâzım gelen istiklâl ve istikbaliydi (H. Suphi Tanrıöver. "Müessesemizin mazisine bir bakış", Türk Yurdu. 244, Mayıs 1955, 809-810); Türk milliyetperver hareketi, ahlâki ve vicdanîdir. Bu cihetle Türklere olduğu gibi diğer milliyetlere karşı da insaniyetperverane âmal ile doludur

inkılâpçı ve medeniyetçi, diğer milletlerin sosyal kuruluşlarından farklı, Türk milletinin ihtiyaçlarından kaynaklanan millî bir kuruluş olduğu vurgulanmaktadır. Türk Ocakları, Türk'e Türk olduğunu anlatan ve milliyet bilincinin gelişme-

(Ağaoğlu Ahmet. "Türkler içinde millî hareket", Türk Yurdu. 5, 1 Mayıs 1330, 2170, 2171); Birinci dünya savaşı yıllarında Türk Ocakları, milliyetçilik fikri kadar, medeniyetçiliğin de yılmaz kalesi olmuştur (Samet Ağaoğlu. Babamın Arkadaşları. İstanbul, 1969, 179); Türk Ocağının amacı, millî eğitimi geliştirmek, Türk dilini ve ırkını mükemmelleştirebilmek için sosyal ve ekonomik düzeyini yükseltmek, Türk milletini cahillikten kurtarmak, başka bir amacı da siyasi partilerin dışında kalmaktı (Jacob M. Landau. Pan-turkizm in Turkey. London, 1981, 41); Ocak, Türk gençliğini millî duygu etrafında azami uyanıklığa davet ediyordu. Başlıca gayesi hür, müstakil, kuvvetli bir vatan olmuştur (A. Şinasi Hisar. "Türk Ocağı Hatıraları", Türk Yurdu. 235, Ağustos 1954, 90-91); Bursa Türk Ocağı Reisi Baha Bey: Türk Ocakları, tesanüd, teceddüt ve terakki müesseseleridir (Yeni Mecmua. 86, 10 Teşrin-i evvel 1923, 418), H. Nihal adlı bir okuyucu: Türk Ocakları siyasetle de meşgul olmalıdır. İrtica ve komünizme karşı Türklüğü muhafaza etmelidir (Yeni Mecmua. 88, 20 Teşrin-i sani 1923, 445); Yunus Nadi: Ocağın hakiki mahiyeti millî heyecan, vatanî heyecan menbaı bir müessese olmasıdır (Millî Heyecan. Cumhuriyet, 5 Haziran 1926, 1); Falih Rıfkı (Atay): Türk Ocakları fikirleri düzelttiler, şimdi hayatı düzeltereklerdir (Fikirden Hayata. Türk Yurdu. 18, Mayıs-Haziran 1926, 613-615); Times muhabiri: Türk Ocağını, İngiltere'de mevcut kuruluşlardan biri ile tarif etmek mümkün değildir (Hakimiyet-i Milliye, 25, Teşrin-i evvel 1341, 2); Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Yeni Mecmua'da yayınlanan mülâkatında: Ocak bina değil, bir fikirdir. Türk Ocağı, mekteplerin fevkinde bir ihtisas yuvasıdır ve daha geniş bir merkezdir (Yeni Mecmua. 74. 15 Nisan 1923, 127); Türk Ocakları manevî Türk vatanının bekçiliğini ifa edeceklerdir. Yabancı harslara karşı millî harsını müdafaa edecektir. Halkçılığın yalnız dillerde değil, fakat gönüllerde hakiki muhabbetini uyandıracaklardır.. Türk Ocakları inkılâbımızın bekçisidirler.. Türk Ocakları, Türk vatanında yeni imanı, yeni medeniyeti, hayat aşkını, zevki, refahı, imran ve intizamı, medresenin mezhep itilâfları ile parçaladığı bütün Türkler arasında kardeşliği, birliği vâaz ve telkin eden mabetlerdir (1340 Senesi Türk Ocakları Umumi Kongre Zabıtları. Ankara, 1341, 8-14); Türk Ocağı, birçok vazifeleri arasında iki mühim ihtiyacı tatmin etmeğe mecburdur. Bu ihtiyaçlardan biri devlet teşkilâtı altında millet teşkilâtına yardım etmektir. İkincisi Türk Ocakları bir medeniyetten diğer bir medeniyete geçen Türk milletine bu istihale devrinde rehber olmağa mecburdur. Türk Ocakları, bu yeni medeniyetin naşiri, rehberi ve hadimidirler (Hamdullah Suphi Tan-

sini sağlayan bir fikir hareketinin adıdır. Milliyetçi, inkılâpçı, medeniyetçi fikirleriyle başta Atatürk olmak üzere devlet ileri gelenlerinin ve halkın sevgi ve desteğini kazanmış, inkılâbı halka yaymayı, Ulu Önderin izinden yürümeyi kendine en büyük görev bilmıştır. Türklüğü ilgilendiren her konu, Ocağın görev alanı olmuştur.

---

rıöver, 1925 yılında toplanan kurultay delegeleri şerefine verilen ziyafette yaptığı konuşma. Türk Yurdu. 9, Haziran 1341, 199); Türk Ocağının muayyen birkaç emeli vardı. Dinî bir zümre halinde yaşayan bir cemiyeti, bir millet haline yükseltmek. Bugün Türk halkı bir millettir ve bütün milletler arasında şerefli yerini almış bir millettir. Türk Ocağı, Türk Milletini durmuş, ölmüş ve kendi içinden çürümüş bir medeniyetten çekerek bütün dünyaya hâkim canlı ve yeni bir medeniyete götürmek istedi. O medeniyet zihinlerinizde hazır duran garp medeniyetidir. (..) Bugün Türk milleti garba teveccüh etmiştir. Efendiler, hükûmetin gayretini biz halkın gayreti ile tamamlamak istiyoruz (Hamdullah Suphi Tanrıöver, Türk Ocakları Merkez Heyeti binasının temel atma töreninde yaptığı konuşma. Türk Yurdu. 27, Mart 1927, 292); Rus inkılâbı, komsomollarla, İtalyan milliyetperverliği müsellâh Faşist teşkilâtıyla kendini teyid ve takrir ediyor. Türk Ocağının temsil ettiği harsî ve içtimî milliyetperverlik silahsızdır (Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt)'un Türk Ocakları şerefine verdiği ziyafette yaptığı konuşma. Hakimiyet-i Milliye. 10, Kânun-ı Sâni 1928, 1.s.); Türk Ocakları Merkez Heyeti üyesi Dr. Reşit Galip, Türk Ocakları teşkilâtıyla faşizm teşkilâtı arasında bir benzerlik var mıdır? sorusunu şöyle cevaplamıştır: Zannetmem, Faşizm bir irticaadır, Ocaklılık ise bir tekâmüldür ve inkılâptır. Faşizm, adi politikacılıktır. Ocaklılık nezih vatancılıktır. Faşizm emperyalisttir. Ocak ise sadece hudut bekçisidir. Bundan başka, bunlar iki ayrı milletin millî müesseseleri olmak itibariyle bittabi aralarda ayrıca bu milletlere has evsaf farkları da bulunmak zaruridir (Cumhuriyet. 2 Haziran 1926, 2); Falih Rıfkı (Atay): "Ocaklar, her tarafta yeni hayatı öğreten, memleket seviyesini yeni hakikatlere doğru yükselten, cumhuriyet davasının tesisi safhasını adım adım murakabe ve takip eden manevi disiplinin halden masun kalmasına çalışan fazilet müesseseleridir " (Kurultay. Hakimiyet-i Milliye, 27 Nisan 1927, 1); Malatya Mebusu Dr. Mehmet Hilmi Bey, "Türk Ocakları Türk'ün maddiyat ve maneviyatını yükseltecek, Türk'e millî, içtimai benliğini öğretecek, birer mektep ve birer mabettir " (Türk Yurdu. 23, Teşrin-i sâni 1926, 478-480); 1926 yılında yayınlanan Türk Ocakları mesai programında: "ilmî vazife, kütüphane, fotoğraf ve diya-

D. SİYASİ PARTİLER ve TÜRK OCAKLARI

Türk Ocağının siyasi bir nitelik taşımadığı, asla siyasetle uğraşmıyacağı, daha kuruluş döneminde ilân edilmiştir. Bu özelliği, Türk Ocağı yasalarında da açık bir ilke olarak benimsenmiştir.

Türk Ocağı, siyasal hayatın en karmaşık bir döneminde, her şeyin siyasallaştığı bir ortamda doğmuştur. İkinci Meşrutiyetten sonra geçilen çok partili sistem Ocağın, siyasi partilerle ilişki kurmasına ortam hazırlamıştır. Bir görüşe göre Ocak, İttihat ve Terakki Partisinin eseridir.⁽¹⁰⁵⁾ Bu görüşü destekleyen başka bir belge olmamasına rağmen, Türk Ocağının İttihat ve Terakki Partisi ile iyi ilişkiler içinde olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir ilişki de Millî Meşrutiyet Fırkası ile kurulmuştur. Teceddüt Fırkası, Millî Kongre ve Millî

---

pozitif koleksiyonları, kıraat salonları, sergiler, hars, hars müzeleri, sıhhi, iktisadi, medeni, musiki, tiyatro, beden terbiyesi" görevlerine ait çalışma programları verilmiş, Ocakların, bu programlar çerçevesinde çalışmalarını istemiştir " (Türk Ocakları Mesaf Programı. İstanbul, 1926, 28 s.)

105. İttihat ve Terakki Partisi'nin Genel Sekreterliğini yapan Fethi Okyar hatıralarında, Türk Ocağını İttihat ve Terakki Partisi'nin kurduğunu iddia etmektedir. (Fethi Okyar. Üç Devirde Bir Adam. İstanbul, 1980 , 23).

Türk Fırkası kuruluşlarında Türk Ocağının katkısı olmuştur.⁽¹⁰⁶⁾
 Türkçülük fikrini ret eden Hürriyet ve İttilaf Fırkası ile Türk Ocağı arasındaki ilişkilerin başlangıçtan itibaren bozuk olduğu söylenebilir. Hatta Hamdullah Suphi Bey 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde yaptığı konuşmada, "Türk Ocağının İtilafçılara düşman olduğunu ve onları Ocağa sokmadıklarını" söylemiştir.⁽¹⁰⁷⁾

Kâzım Nami Duru, İttihatçıların, Türk Ocağını baba Ocağından daha yüksek tuttıklarını ve Ocakta siyaset yapmadıklarını belirtmektedir.⁽¹⁰⁸⁾

Türk Ocağı, İttihat ve Terakki Partisi'nin tek başına iktidar olduğu (1913-1918) yıllarında Müdafaa-i Milliye ve Donanma Cemiyetleri gibi çalışmalarını sürdürebilmiş ender derneklerden birisi olması açısından ayrı bir özelliğe sahiptir.⁽¹⁰⁹⁾

Abdülhak Şinasi Hisar hatıralarında Meşrutiyet döneminde siyasî partilerin açıktan Ocak aleyhtarlığı yapmadıkları

-
106. A. Şinasi Hisar. "Türk Ocağından evvel ve Sonra Ahmet Ağaoğlu", Türk Yurdu. 240 (Ocak 1955), 522; Tunaya. a.g.e., 436-438. Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Son "Meclis-i Mebusun" seçimlerinde, Antalya'dan "Millî Türk Fırkası" adayı olarak milletvekili seçilir.
107. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 33-38.
108. Kâzım Nami Duru. "Türk Ocaklarının Yarını", Türk Yurdu. 244 (Mayıs 1955), 839.
109. Tunaya. a.g.e., 436.

rını, fakat ona hiçbir zaman yakın davranmadıklarını, kendilerine rakip bir kuruluş olarak gördüklerini anlatır. (110)

Türk milletinin hakkını, hukukunu savunmak, millî bilinci ve millî kültürü geliştirmek amacıyla ortaya çıkan Türk Ocağının, Cumhuriyet döneminde de başta Cumhuriyet Halk Partisi olmak üzere siyasî partilerle ilişkisini sürdürdüğü görülmektedir.

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumî Kongresinde, Ocağın politik bir kuruluş olmadığını belirleyen Ocak Yasasının 3. maddesi görüşülürken söz alan Hamdullah Suphi Bey, Ocağın parti siyaseti yapmayacağını, fakat Türk Milliyetçiliği ilkelerine uyan partilere dost olacağını söylemiştir. (111)

Kurultayda yapılan müzakereler neticesinde Türk Ocakları yasasının 3. maddesi, "Ocak fırka siyasetiyle uğraşmaz. Hiçbir Ocaklı cemiyeti siyasî emellerine âlet edemez" şeklinde kabul edilmiştir.

Ocakların, 1927 yılına kadar yasanın 3. maddesinde belirtilen ilkeye sadık kaldıkları veya C.H.P tarafından açıklan müdahaleler yapılmadığı anlaşılmaktadır. Ancak 1927 yılında toplanan Türk Ocakları 4. Kurultayında, Türk Ocakları yasasındaki 3. maddenin "Türk Ocağı, C.H.P. ile devlet siyasetinde beraberdir" şeklinde değiştirilmesi; C.H.P'nin giderek

110. Abdülhak Şinasi Hisar. "Ocak ve Eski Siyasi Fırkalar" Türk Yurdu. 246 (Temmuz 1955), 38-41.

111. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 33-38.

112. 10 Şubat 1925 tarihli İstiklâl gazetesinde "Türk Ocakları badema siyasetle iştigal edecek mi?" başlıklı yazıda, Adana Türk Ocağında Fazıl Berki Beyin Başkanlığında siyasî bir toplantı yapıldığı ve C.H.P'ye üye kayıt edildiğinden söz edilmiş, bu yazı Adana Türk Ocağı idare heyeti tarafından tekzip ve protesto edilmiştir. Cumhuriyet. 16 Şubat 1925., Türk Sözü. 16 Şubat 1925, 2.

Ocaklar üzerinde baskısını arttırmış , Ocakların C.H.P. ye katılmasında gerekçe olarak gösterilmiştir. Söz konusu yasa maddesinde değişiklik yapılırken, hiçbir delegenin söz hakkını kullanmamış veya kullanamamış olması düşündürücüdür. (113) 1927 yılında yapılan bu değişiklikten sonra, Türk Ocaklarının C.H.P. denetimine girdiğini görmekteyiz.

Istanbul Türk Ocağı muamelât ve işlerinin parti tarafından denetlenmesi, (114) 1928 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayında Merkez ve Murakabe heyeti üyeleri ile (115) İnebolu, Kastamonu, Köyceğiz, Mardin, Muğla, Milas, Samsun, Tarsus Türk Ocağı derneklerinde yapılan seçimlerde parti tarafından gösterilen adayların oybirliği ile seçilmeleri, (116) bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bazı Ocaklarda, C.H.P. tarafından gösterilen adayların, Ocaklılar tarafından tasvip edilmediği, Ocak derneklerinin sürüncemede kaldığı, kırgınlıklar sonucu, Ocak faaliyetlerinin aksadığı görülmektedir. (117)

15 Ekim 1927 tarihinde toplanan C.H.P. Büyük Kongresinde kabul edilen C.H.P. Nizamnamesinin 40. maddesinde "siyasî, idarî, içtimâî, iktisadî, kültüre ait ve bunlara mümasil bilcümle teşekküllerin heyet-i müdirelerine gireceklerin namzetlikleri Fırka müfettişleri tarafından ilân olunur" hükmü ile bütün derneklerin parti tarafından denetlenmesi ilkesi benimsenir, (118)

113. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 396.

114. Cumhuriyet. 5 Teşrin-i sani 1927, 4.

115. Cumhuriyet. 27 Nisan 1928, 2.

116. Açık Söz. 18 şubat, 11 Mart 1928; Cumhuriyet. 18 Şubat, 20 Mayıs 1928; Hakimiyet-i Milliye. 8 Nisan 1928; Halk. 12, 23 Şubat, 21 Mart 1928.

117. "İnebolu Türk Ocağı", Açık söz. 18, 26 Şubat, 3, 4 Mart 1928.

118. Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi. Ankara, 1927. 11.

C.H.P. Kurultayında söz alan Türk Ocakları Genel Başkanı Hamdullah Suphi Bey, 40. maddeden doğabilecek sakıncaları anlatarak Ocak idare heyetlerinin parti müfettişlerince atanmasına karşı çıkar; bazı yerlerde bu tür davranışların iyi netice vermediğini, parti müdahalesi sebebiyle birçok Ocakların söndüğünü söyler. Parti Genel Sekreteri Saffet Bey "Ocak-Parti arasında ayrılık gayrılık olmadığını, Türk Ocaklarını, partinin tamamen kültür şubesi, irşat şubesi olarak tanıdıklarını" bildirir. (119)

1930 yılının Ağustos ayında Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması, siyasî hayatta Türk Ocaklarının ön plâna çıkmasına sebep olur. Ocaklar ve Ocaklılar iki ateş arasında kalır. Bir tarafta çok sevdikleri Gazi ve C.H.P. diğer tarafta demokrasi özlemi. Serbest Cumhuriyet Fırkası, büyük ilgi görür. Savaş ekonomisi nedeniyle büyük sıkıntı içine düşen halk kitleleri yeni parti etrafında bütünleşir. Bazı Ocaklılar da yeni partide görev alır. İnkılâpları gerçekleştiren C.H.P'nin karşısındaki zümreler, yeni partiyi kendi amaçlarına alet etmek isterler. C.H.P. mensupları, yeni partiye gösterilen sevgi ve ilgiyi hazmedemezler. Atatürk'ün sağlığında ve O'nun önderliğinde kurulmak istenen çok partili sistem, ülkede karışıklıklara sebep olur. Bu durumu gören Serbest Cumhuriyet Fırkası, kuruluşundan üç ay sonra kendini fesheder. (120)

Böylece bütün gözler Türk Ocaklarına çevrilir. Aydınları ve gençliği çatısı altında toplayan Türk Ocaklarının, siya-

119. C.H.P. Büyük Kongresi. Ankara, 1927. 17-19.

120. Daha geniş bilgi için bkz: Çetin Yetkin. Serbest Cumhuriyet Fırkası Qlayı, 1982. 107-108; Cumhuriyet, 14, 17, 18, 24, 25, 28, 30 Eylül; 14 Birinci teşrin 1930; Son Posta, 25, 27, 28 Eylül; 1, 21 Birinci Teşrin 1930.

sî hayattaki etkinliği herkes tarafından kabul edilir. Bu dinamik güçten nasıl yararlanılabileceği üzerinde tartışmalar Aralık ayından itibaren daha da yoğunlaşır.

Çok partili siyasi hayatın yarattığı toplumsal olayları yerinde görmek ve incelemelerde bulunmak üzere Atatürk, Ekim ayında başlayan uzun bir yurt gezisine çıkar. Bu gezi esnasında çeşitli kuruluş temsilcileri ve halk ile temasta bulunur. Atatürk, bu gezisi sonunda Türk Ocaklarının, Cumhuriyet Halk Partisine katılmasına karar verir.

E. TÜRK OCAKLARININ FESHİ

Serbest Cumhuriyet Fırkasının feshinden sonra, ülkede yeniden tek partili siyasi hayata dönülür. Halkla yeterince bütünleşemeyen C.H.P'nin yeniden örgütlenmesi çalışmalarına hız verilir. Sosyal hayatın bir gereği olan kuruluşlara çekidüzen verilmeye çalışılır. Bu çalışmalar yapılırken gündemin birinci maddesi Türk Ocaklarına ayrılır. Önce Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanlığına, eski SCF Genel Başkanı Fethi Beyin getirilmesi düşünülür. Bu düşünce daha sonra tekzib edilir.

Türk Ocaklarının yeniden düzenlenmesi fikri, giderek halkı aydınlatmak için yeni bir teşkilâtın, halkevlerinin kurulmasına dönüşür. (121)

Atatürk'ün, Türk Ocaklarını partinin içine alma kararını ne zaman verdiğini, basında çıkan haberlere dayanarak

---

121. Cumhuriyet. 4, 18, 28 Birinci kânun 1930; 2. ikinci kânun 1931; Son Posta. 1 Birinci kânun 1930; 5 İkinci kânun 1931.

söylemek oldukça zordur, Falih Rıfki (Atay), 25 Şubatta yayınlanan "Gazi geliyor" başlıklı yazısında, Gazi'nin yurt gezisinde söylediklerinden 11 maddelik bir netice çıkarıyor. Bu yazısında, Türk Ocakları ile ilgili olarak "Gençliği toplayan Türk Ocakları, inkılâp fırkasına sıkıdan sıkıya bağlıdırlar. Türk Ocakları Halk Fırkasının programındaki esasları telkin ve neşreceklerdir. Bu hars yuvalarında Halk Fırkasından olmayanların faaliyet ve telkinlerde bulunmalarına müsaade edilemez" diyor. (122) Yazının yayınlandığı tarihe kadar, Ocakları kapatmak yerine, Ocak-Parti ilişkisini kuvvetlendirmek düşüncesinin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Falih Rıfki, 5 Martta yayınlanan "Gene Kadro" başlıklı yazısında da, Türk Ocaklarının canlandırılması, Halk Partisi aday üyelerinin eğitiminde daha etkin görevlendirilmesi konularını işler. (123)

13 Mart tarihli Babalık gazetesinde yayınlanan bir haberde: Türk Ocaklarının o güne kadar korudukları bağımsız durumdan çıkarak, C.H.P'nin kültür kuruluşları haline dönüşeceği ve partinin şubesi halinde yönetilecekleri bildirilir. (124) Bu haber 18 Mart tarihli gazetelerde de verilir. (125) 20 Martta yayınlanan haberde, Hamdullah Suphi Beyin, Ocağın tarihi görevini ifa ettiği düşüncesinde olduğu, Ocakların kapanmasından sonra bütün Ocak binalarının halkevleri olarak kullanılacağı, Parti Merkezinin Türk Ocağı merkez binasına taşınacağı, Ocak

---

122. Falih Rıfki (Atay), "Gazi Geliyor", Hakimiyet-i Milliye. 25 Şubat 1931, 1.

123. Falih Rıfki (Atay), "Gene Kadro", Hakimiyet-i Milliye. 5 Mart 1931, 1.

124. Babalık. 13 Mart 1931, 2.

125. Hakimiyet-i Milliye. 18 Mart 1931, 1; Son Posta. 18 Mart 1931, 1.

matbaasının Parti Neşriyat Encümeni emrine verileceği, Faşist teşkilâtını andırır bir teşkilât yapılacağı duyurulur. (126)

Daha sonra yayınlanan bir haberde, Faşist teşkilâtını andırır bir teşkilât kurulmasının düşünülmediği belirtilir. (127) Türk Ocaklarının feshedileceği, gayri resmî olarak ilk defa 20 Martta kamuoyuna açıklanır. Bu tarihten sonra basında Türk Ocaklarının feshedilerek C.H.P.'ye katılma kararının gerekçelerini açıklayan makale ve yazılar yayınlanır. Falih Rıfkı (Atay), "Fırka ve Gençlik" başlıklı yazısında Türk Ocaklarının dinamizmi, inkılâpçı karakteri açık bir şekilde ortaya konulmakta, siyasî hayatta C.H.P.'ye rakip olacağı endişesiyle, partiye katılmasına karar verildiği düşüncesi vurgulanmaktadır. (128)

Bir başka yazıda Türk Ocaklarının partiye katılmasının iki sebebi olduğu, bunlardan birisinin C.H.P.'nin gençliğin fikrî ve siyasî eğitimlerinde rehber olmaya karar vermesi, ikinci olarak gençliğin tek elden yönetilmesinin amaçlandığı belirtilmektedir. (129)

Gazi, Türk Ocaklarının Cumhuriyet Halk Partisine katılması ile ilgili olarak Ruşen Eşref (Ünaydın) aracılığı ile basına görüşlerini açıklar. (130) Bu açıklama 25 Mart 1931 tarihli gazetelerde yayınlanır. Türk Ocaklarının, C.H.P ile birleştirilme kararının, basında ve halk arasında olumlu karşılandığını görmekteyiz. (131)

126. Cumhuriyet. 20 Mart 1931, 1; Son Posta. 21 Mart 1931, 1.

127. Cumhuriyet. 22 Mart 1931, 1.

128. Falih Rıfkı (Atay). "Fırka ve Gençlik", Hakimiyet-i Milliye. 21 Mart 1931, 1.

129. Cumhuriyet. 22 Mart 1931, 1.

130. Hakimiyet-i Milliye. 25 Mart 1931, 1; Babalık. 25 Mart 1931, 1; Son Posta. 26 Mart 1931, 1; Açıklama metni için "Mustafa Kemal Paşa ve Türk Ocakları" bölümüne bkz.

131. Yunus Nadi. "Türk Ocakları, Türk Birliği" Cumhuriyet. 28 Mart 1931, 1. Hakimiyet-i Milliye. 27 Mart 1931, 1; Son Posta. 25 Mart, 13 Nisan 1931, 2.

Atatürk'ün, Ocakların C.H.P.'ye katılması hakkındaki kararı açıklanmazdan önce, Türk Ocaklarına nasıl bir şekil verileceği de tartışılır. Özellikle Atatürk, yurt gezisinde konuştuğu Ocaklı gençlerin, inkılâpları desteklemekle beraber, siyasî sorunlarla fazla ilgilendiklerini ve ülkenin idaresinde liberal bir tutuma taraftar olduklarını, buna karşılık başında bulunduğu C.H.P. kadrolarının, kendi çıkarları peşinde koşan, işe yaramaz birtakım insanlarla dolduğunu görür. Kurduğu cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eden ve gençliğin en iyi şekilde yetiştirilmesi gerektiğine inanan Atatürk, Ankara'ya dönüşünde bu konuda Ocakların genç ve uyanık kadrolarından yararlanmayı düşünür. Sayıları 250'ye ulaşan millî heyecan ve duygular içinde çeşitli fikir akımlarının ve siyasî ihtirasların sömürüsüne açık bulunan Türk Ocaklarını, cumhuriyetin ve inkılâpların bekçisi olarak ülke yönetimine hazırlamanın gerekliliğine inanır.

Atatürk, önce memleket sorunları ve politika ile yakından ilgili gördüğü bu aydın kitlelerini, Genel Sekreterliğini Hamdullah Suphi Beyin yapacağı, yeni bir parti etrafında toplamayı düşünür. Hamdullah Suphi'nin S.C.F.'ye yakınlığı sebebiyle hükümet ve parti üyeleri bu görüşe karşı çıkarlar. (132) Yeni bir parti kurulması veya Hamdullah Suphi Beye C.H.P.'de aktif bir görev verilmesi yerine Türk Ocaklarının C.H.P. içine alınarak, bu genç ve aktif kitleden yararlanılması düşüncesi ağırlık kazanır. Bu düşüncenin gerisinde, C.H.P. çevrele-

---

132. Kenan Akyüz, "Türk Ocakları", Bellekten. 196 (Nisan 1986), 217.

rinde-kolayça muhalefet saflarına kayabilecek, bu büyük ve dinamik kitleyi kendi bünyeleri içinde eritmek, onu faal durumdan uzaklaştırmak böylece siyasî hayatta rakipsiz kalmak-düşüncesi de vardır.

Türk Ocakları hakkındaki kesin karar ânının yaklaştığı günlerde, konu Çankaya köşkünde de görüşülür. Türk Ocaklarının alacağı yeni şekil karara bağlanır. (133) Gazi'nin 25 Mart tarihli açıklamsından sonra yasal formaliteler tamamlanarak 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları olağanüstü kurultayı toplanır. Kurultayda Ocakların, C.H.P'ye katılması ve bütün mallarının devredilmesi hakkındaki komisyon kararı, oybirliğiyle kabul edilir. (134)

Türk Ocaklarının kapanmasından sonra, Hamdullah Suphi Bey Bükreş Büyükelçiliğine atanır. 19 Şubat 1932'den itibaren C.H.P'nin kültür kuruluşu olarak Halkevleri açılmaya başlanır. Halka inkılâbı anlatmak ve benimsetmek, aynı zamanda inkılâp hükûmetinin batılı kültür politikasını halka yaymak maksadıyla kurulan Halkevlerinin sayısı 25 Şubat 1945'de 436'ya, Halk Odalarının sayısı da 2718'e ulaşır. (135)

1941 yılı sonunda Halkevlerine yazılı üyelerin sayısı yüz kırk beş bini bulmuştur. 1940 yılı içinde Halkevlerinden faydalanmış yurddaşların sayısı ise on milyondur. 1940 yılında Halkevlerinde türlü konular üzerinde beş binden fazla

133. Akyüz. a.g.m., 218 ; Mustafa Baydar. a.g.e., 76-77 ; Cumhuriyet, 25 Mart 1931, 1.

134. Akyüz. a.g.m., 210-211; Türk Ocakları 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara, 1931, 1-8; Hakimiyet-i Milliye. 11, 12 Nisan 1931, 1; Cumhuriyet. 11, 13 Nisan 1931, 1; Son Posta. 11 Nisan 1931, 1.

135. Uluğ İğdemir. Yılların İçinden. Ankara, 1976. 284.

konferans verilmiştir. Aynı yıl içinde verilen temsillerin sayısı iki bin, konserlerin sayısı bin iki yüzdür. Bu yıl içinde Halkevlerinde iki bine yakın sinema gösterilmiş, iki bin yirmi üç aile toplantısı yapılmış, bin dokuz yüz köy gezisi olmuş, yüz elli güzel sanatlar sergisiyle dört yüze yakın muhtelif sergiler açılmış, sosyal yardım kolları kırk binden fazla yardım yapmış, Halkevi kütüphanelerinde mevcut dört yüz küsur bin kitaptan 2.461.813 kişi faydalanmış, türlü kurslara kırk beş bin yurttaş devam etmiştir. Halkevlerinin 1944 yılı Ağustosuna kadar çıkardığı eserlerin sayısı dört yüz doksan ikidir. Yirmi iki Halkevi ise muntazam bir şekilde dergiler çıkarır. (136)

Türk kültür hayatında önemli bir yeri olduğu kabul edilen Halkevleri, çok partili siyasî hayat geliştikçe saygınlığını yitirmiştir. 1946 da başlayan çok partili dönemle birlikte Türk Ocaklarının yeniden açılması çalışmaları yapılır. 10 Mayıs 1949 günü yeniden açılan Ocaklar, 14 Mayıs 1950'deki iktidar değişikliği ile tekrar ön plâna çıkar.

Türk Ocakları Niçin Kapatıldı?

Milliyetçi, halkçı ve inkılâpçı kuruluşların güçbirliği etmeleri gerekçesiyle, kendini fesheden Türk Ocaklarının kapanma sebepleri hakkında çeşitli yorumlar yapılmıştır. (137)

Bize göre, Türk Ocaklarının kapatılması, siyasî gelişmelerin bir neticesidir. Siyasî gelişmelerden amacımız yalnız S.C.F'nin kurulması ve Ocakların bu parti ile ilişki kurmaları anlamında değildir. Bilindiği gibi her olay, diğer bir olayın

136. İğdemir. a.g.e., 291.

137. M. Zekeriya Sertel, Türk Ocaklarının dar milliyetçilik ve turancılık fikirlerinin kaynağı olduğu için kapatıldığından söz eder (Sertel, Hatırladıklarım. İstanbul, 1968. 205-206); Hasan Rıza Soyak, Türk Ocaklarının C.H.P. ile birleştirilmesinde Recep Peker'in etkinliğini

başlangıcını oluşturur. Serbest Cumhuriyet Fırkası olayı Türk siyasî hayatında ileride alınacak kararların başlangıcını teşkil etmesi açısından önemlidir.

Demokrat bir kişiliğe sahip olan Atatürk, sağlığında çok partili sistemin kurulmasını samimiyetle istemiş ve kendi isteği ve teşviki ile S.C.F. kurulmuştur. S.C.F. yöneticilerinin iktidara gelmek için aceleci davranmaları, halkın yeni parti ile Türkiye'de büyük değişiklikler olacağı beklentisi, C.H.P. nin iktidarı kaybetme korkusu, toplumda büyük bir karışıklığa sebep olur ve bu girişim başarıya ulaşamaz. Bu başarısızlık toplumda sosyal çalkantılara sebep olmuş, bu arada Menemen olayı patlak vermiştir. Başta Atatürk olmak üzere, devlet yöneticileri ve kamuoyunca toplumsal kuruluşların yeniden organize edilmesi ihtiyacı duyulduğunda, özellikle 1919 yılından beri

---

vurgular (Soyak, Atatürk'ten Hatıralar II. İstanbul, 1973, 476); Samet Ağaoğlu da Ocakların kapanmasında Recep Peker'in rolünden söz eder (Ağaoğlu, Babamın arkadaşları. 3. bs. İstanbul, 1969, 185); Ahmet Emin Yalman, hükümete karşı girişilen olumsuz hareketlerin, Atatürk ve İnönü'yü yeni tedbirler almaya zorladığını belirtir (Yalman, Gördüklerimiz ve geçirdiklerimiz. İstanbul, 1970 213); Erol Güngör, C.H.P. dışında herhangi bir güçbirliğinin oluşmasına engel olmak üzere diğer bazı kuruluşlar yanında Türk Ocaklarının da kapatıldığını söyler. (Güngör, Dünden bugünden tarih-kültür-milliyetçilik. Ankara, 1982, 106); Hamdullah Suphi Tanrıöver, Ocakların kapatılmasını, kıskançlık ve vehim duygularına dayandırır. (Tanrıöver "Ne istiyoruz?" Türk Yurdu. 239 Aralık 1954, 409); Neşter (İsmail Hakkı Yılanlıoğlu) Şeflik devrinde mensupları "vatan sever, şuurlu ve hakikatleri görebilen halis Türk çocukları" olan böyle bir teşekkülün yaşatılmayacağı görüşündedir. (Neşter, "Türk Ocakları nasıl kapatıldı" Orkun, 20, 6 Şubat 1951, .12-13); Daha geniş bilgi için bkz. Fethi Tevetoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver Hayatı ve eserleri. Ankara, 1986 , 196-204; Mustafa Baydar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve anıları. İstanbul, 1968 , 70-77.

ülke yönetiminde söz sahibi olan C.H.P.'nin güçlendirilmesi ele alınır. C.H.P. nasıl güçlendirilebilir? sorusu, Türk Ocaklarını gündeme getirir. Bu kuruluşların yasalarında (3.madde) 1927 yılından beri "Devlet siyasetinde C.H.P. ile beraber" oldukları yazılıdır. Türk toplumunda, en ücra köşelere kadar yayılmış iki teşkilât vardır: Biri Türk Ocağı, diğeri parti. Gençleri bünyesinde toplayan Ocaklar, partiden daha aktiftir. Parti müfettişleri S.C.F. denemesinde, genel merkezlerine gönderdikleri raporlarda, "Türk Ocağı teşkilâtının bulunduğu yerlerde partinin teşkilât kuramaz olduğunu" belirterek, tedbir alınmasını isterler.⁽¹³⁸⁾ Ocakların, zamanla C.H.P.'ye muhalefet edebilecekleri endişesi, zihinlerde yer eder. Cumhuriyeti ve inkılâpları korumak için tek parti düzeninin devamına karar verilir: Tek parti, tek meclis, tek şef. Türk Ocaklarının kapatılması bu kararın bir parçasıdır. Bu karara bağlı olarak C.H.P.'de de değişiklikler yapılmış, illerde valiler, ilçelerde kaymakamlar parti başkanlıkları ile görevlendirilerek Devlet-parti bütünleşmesi gerçekleştirilmiştir.

Türk Ocakları amaçlarından saptığı, görevlerini yapmadığı gibi gerekçelerle kapatılmış olsalardı, parti içine alınmazlar büsbütün dışlanırlardı.

---

138. Akyüz. a.g.m., 214.

IV. TÜRK OCAKLARININ FİKİR YAPISI VE İNKILÂPLAR

A. FİKİR YAPISI

Türk Ocakları milliyetçi, halkçı, garpçı ve inkılâpçı fikirleri benimsemiş ve bu fikirlerin yayılması için çalışmıştır. Ocağı şekillendiren milliyetçilik, garpçılık ve inkılâpçılık fikirleri aşağıda tek tek ele alınıp değerlendirilecektir.

Meşrutiyetten-Cumhuriyete halkçı bir kuruluş olarak intikal eden Ocaklar, halk içinde doğmuş, halk içinde büyüüp gelişmiştir. Türk Ocaklarının varoluş sebebi ve gayesi halkı aydınlatmak ve halka hizmettir. Ocakların yaptığı çalışmalar (Konferanslar, müsamereler, konserler, kütüphaneler, sergiler, yayınlar) halkçılık anlayışının en güzel örnekleridir.

1. MİLLİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Ernest Renan, milleti; "Ortak bir geçmişi olan ve birlikte yaşama arzusu duyan insan topluluğu" olarak tanımlar.⁽¹⁾

Ziya Gökalp, milleti; dil, din, ahlâk ve bütün güzel sanatlar bakımından ortak olan, yani aynı terbiyeyi almış bulunan kişilerden oluşan bir topluluk olarak tanımlamış, insanlarda şecere aramanın çıkar yol olmadığını söylemiştir.

Gökalp, Türkçülük ülküsünü: "1- Türkiyecilik, 2- Türkmencilik veya Oğuzculuk, 3- Turancılık" şeklinde üçe ayırır.

---

1. Aydın Taneri. Türk Devlet Geleneği. Ankara, 1981, 25.

Uzak ülkü Turancılığın: Oğuzları, Tatarları, Kırgızları, Özbekleri, Yakutları dilde, edebiyatta, kültürde birleştirmek amacına yönelik olduğunu açıklar, Türk dili ve kültürünün tek olduğunu ve Türkcülerin bunu geliştirmek için çalıştıklarını vurgular. (2)

Ahmet Ağaoğlu, 1915 yılında yayınlanan "Milli cereyan" başlıklı yazısında: Milleti yalnız başına ırkta, dinde, lisan da aramanın yanlış olduğunu, "...lisanda, dinde, an'ane-i irkiyede şuur ve vicdan-ı milliyede yaşatmadıkça" milletin teessüs edemeyeceğini belirtir. (3)

Hamdullah Suphi, 1922 yılı Aralık ayında Ankara'da verdiği "Milliyet düsturları" adlı konferansında, Türk kimdir ve Türkte ne arıyoruz? sorusunu sorar ve bu soruya yine kendisi şu cevabı verir: "Türkçe konuşan, Müslüman olan ve Türklüğün sevgisini taşıyan Türktür. Biz onda dil birliği, din birliği ve dilek birliği arıyoruz." (4) 1923 yılı Haziran ayında Darülfünun Kütüphanesinde gençlerle görüştüğü sırada da "Türklüğün kan ve ırk münasebetlerinde değil hars, mefkûre, lisan, his itibariyle aynı olan insanlarda bulunması lâzım geldiğini" açıklar. (5) "İrk ve Milliyet" başlıklı yazısında ise Türk Ocaklarının milliyetçiliğini, kültür milliyetçiliği olarak tanımlar ve milliyetçiliği ırk ile temellendirmeğe çalışanları, saf ırk olmadığı gerekçesiyle eleştirir. (6)

2. Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları. Ankara, 1339. 15-16.

3. Ağaoğlu Ahmet. "Milli Cereyan", Türk Yurdu. 2 (1331), 2530.

4. Hakimiyet-i Milliye. 26 Kânun-ı evvel 1338, 2.

5. Sebillürreşad. 540-541 (28 Haziran 1339), 168.

6. Yeni Mecmua. 67. (1339), 7.

Ferit Celâl (Güven), Türk ırkı konusunda, Türk Ocakları için gerçek bir tehlike olarak gördüğü ve "yerlilik-yabancılık" şeklinde ortaya çıkan "dar Türkçülük zihniyeti"ni eleştirerek görüşlerini şöyle açıklar:

"Türk Ocakları, Ocaklılar ötedenberi Türk milliyetçiliğini mezar taşlarına, eski kâğıt tomarları arasındaki şecerelere inhisar ettirmedikleri gibi, Türk camiası içinde çember veyahut muhit ayırmamışlardır. Urallarda, Kırgız'larda, Azerbeycan'da, Rumeli'nde yaşayan her bir Türkün Anadolu ve İstanbul Türkünden farkı olmayacağı gibi, Türkiye'yi teşkil eden vilâyetlerde yaşayan Türklerin de katiyen birbirinden farkı olmaz. (..) Türk Ocakları, Türkçülüğünde nesep ve şecere değil, seciye, hars ve duyu aramış, kimşenin dedesini, babasını sormaya bile lüzum görmeden her "Türküm" diyen ve hislerinde samimi olduğunu ispat eden gençleri, münevverleri kollarının arasına almıştır." (7)

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde yaptığı konuşmada, Ocağın dar milliyetçilik anlayışını savunmadığını, Ocağın bir yandan milli kültürü araştırırken, diğer taraftan sahnelerini yabancı sanatkârlara açtığını, Avrupa sanatını, hukukunu Ocaklılara tanıttığını, söyler ve Türk'ü, batılı milletler ailesinin bir ferdi olarak gördüklerinden söz eder. (8)

Aynı kurultayda, Ocağa üye kabulü ile ilgili yasa maddesi görüşülürken Türkün tanımı üzerinde uzun tartışmalar yapılır. Bu tartışmalarda, milletin tanımında ırkî unsur, diğer

7. Ferit Celâl (Güven). "Nifak Ateşi", Altın Yurt, 3 (19 Haziran 1339), 25.

8. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 13.

unsurlarla birlikte değerlendirilir, delegelerden hiçbirisi ırkçılığı savunmaz. Ocaklıların, konu ile ilgili görüşlerine açıklık kazandırmak için kurultayda yapılan tartışmalardan bazı bölümler aşağıya aynen alınmıştır:

Samih Rifat Bey (Biga) -Beyefendiler, milliyet mefhumu için düstur, mutlak mevcut değildir. Ne kadar millet varsa o kadar milliyet mefhumu vardır. (..) Eğer Türklüğü kan rabıtasına bağlarsak bu çok umumî olur. Macarlar Turan ırkındandır. Esası bu kadar genişletmek hiçbir şeyi izah etmemektedir. Demek ki, ırk ve kan rabıtasında büyük bir kuvvet yoktur. Lisan rabıtası, Macarca ile Türkçe yekdiğerine pek yakındır, fakat mefkûrelerimiz farklıdır. Hars ve mefkûre diyoruz, mefkûre ve harsın teâlisi buradaki bayrağımızın yaşamasıdır.

İzzet Ulvi Bey (Sandıklı)-(..) Kan tahlili yapılmaz. Fakat her Türküm diyeni alacak olursak, aramıza pek çok gayri Türk girer. Biz her Türküm diyeni, idare heyetleri kabul ederken derin derin düşünmeliyiz.

İhsan Bey (Susurluk)- Efendim milliyet meselesi zihniyet meselesidir (...) Kan tahlili ile bir şahsın milliyetini tayin etmek ilmen caiz olmadığını anlıyorum (...) Binaenaleyh aynı zihniyeti taşıyanlar Ocağa girerler ve beraber bulunurlar.

Hamdullah Suphi Bey-(...) Ocağımıza öyle adamlar alacağız ki esasen bunlar mazileri ile Türk hissi taşıdıklarını bize ispat etmiş olacaktlardır. (...) Orduda Türk vatani ve Türklük şerefi için yaralar almış ve kanını dökmüş bir zabıt bize gelir, beni alınız derse, seni cetlerinden dolayı almıyoruz diyebilir miyiz? Şimdi de zıddına bir misal alalım, Türküm diyen Ali Kemal (Gazeteci ve Osmanlı Nazırı) Ocağa gelse idi, bunu soyu soppu Türktür diye alacak mı idik? O halde esas cetler, ırk, kan değil, seciye, şuur, terbiye ve bir kelime ile hars zihniyetidir.

Niyazi Bey (Tarsus)- Türk denilen meçhul bir şahsiyet değildir. Bunu halk pekâlâ bilir (..)

Kemalettin Sami Paşa (Sinop)- Meselâ Sinoplular, Giresunluların, bazı Türkler, Tatarların, Türk olmadığını iddia ediyorlar. Halkı Türkün tarifi konusunda tenvir lâzımdır. Türk nedir? Kimdir? Eğer yalnız 9 milyon içinde birkaç milyon Türk bulacak olursak, diğer anâsırla çok mücadele etmek lâzımdır. Sonra muhacirlere bile halk Türk değildir der (..)

Niyazi Bey (Tarsus)-(..) memleketteki Türk nüfusu, hakikaten tetkik edilecek olursa Türkiyenin yüzde 95'ini teşkil eder." (9).

Yapılan müzakere sonunda Ocak Yasasının üye kabulü ile ilgili 5. maddesi "Neslen Türk olan veya hars dolayısıyla tamamen Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve mazileriyle Türklüğe bağlı olduklarını ispat etmiş bulunan her kadın ve (10) erkek Türk Ocağına aza olabilirler" biçiminde kabul edilmiş, çeşitli tarihlerde yapılan Ocak Yasası tadillerinde herhangi bir değişiklik yapılmadan muhafaza edilmiştir.

Gerek Türkçülük fikrinin önderleri, gerekse Ocaklıların, millet nedir? Türk kime denir? sorularına verdikleri cevaplarda, ırkçılığı reddettikleri görülmektedir. Millet tanımında, din, dil ve ülkü birliği üzerinde durulmuş, kendini Türk hisseden herkesin "Türk" olduğunu kabul etmişlerdir. Soy itibarıyla Türk olan veya kültür dolayısıyla Türk duygusu ve Türk dileği besleyen ve geçmişteki davranışlarıyla Türklüğe bağlı olduklarını gösteren herkese, "Türk" gözüyle bakmışlardır.

Milliyetçilik görüşünü soya değil, kültüre dayandıran Türk Ocakları ve Ocaklıların, dil konusuna çok önem verdiklerini görmekteyiz. Türkiye sınırları içinde kültür birliğinin sağlanması ve Türk dilinin yaygınlaştırılması için, Türk Ocakları kurultaylarında uzun görüşmeler yapılmış, bu konuda Hükûmetin ve Ocakların yapması gereken çalışmalar değerlendirilmiştir.

---

9. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 44-47.

10. Türk Ocağı Yasası 1340, 1.

Türkiye sınırları içinde yaşayan aslen Türk oldukları halde Çerkes, Boşnak gibi kitleler halinde yerleştirilmiş unsurların Türkleştirilmesi, özellikle Türkçe konuşmalarının sağlanması konusunda tartışmalar yapılmış, bazı delegeler görüşleri bildirmişlerdir. Ocaklıların, Türk olmayan diğer unsurlara bakışlarını ve Türkçe'nin yaygınlaştırılması hakkındaki düşüncelerini yansıtmaları bakımından önemli olan 3. kurtayda yapılan bu konuşmalardan bir kısmı aşağıya aynen alınmıştır.

"Dr. Şakir Turgut Bey (Çal)- T.C. toprakları dahilinde Türk harsını ve Türklüğü kabul eden anâsır-ı muhtelifte vardır ve bu vatandaşlar, yine eski lisanlarını kullanmakta ısrar ediyorlar. Bunları ne zaman Türkleştireceğiz. Türk hakimiyetinin şanlı, şerefli TBMM'nin azalarının vicdanlarına hitap ediyorum (..) Türkiye Cumhuriyeti toprakları Türklerindir: Türk camiası altında toplanan anâsır-ı muhtelifte lisanlarını Türkçe olarak kullansınlar, bu meseleyi zaman halletsin desek, zaman halledemez. Türk tabiyetine haiz herhangi anâsır Türkçe görüşmeğe mecburdur. Türkçe bildiği halde Arnavutça, Rumca, Arapça, Kürtçe görüştüğü görülürse şu şekilde tecziye edilecektir diye bu manâyı tanzim eden bir kanun yapılmasını beyefendilerden temenni ederim.(...)

Mesai Encümeni adına İshak Refet Bey (Van)-(..) Türkiye'de Türkçeden başka lisan kullananlar vardır. Bu hal, şark vilâyetlerinde şumullü bir haldedir. Burada Türk unsurları bile başka lisanla konuşuyor. Sonra Orta Anadolu'da yine böyle gayri Türk unsurlar vardır. Bunlar yarım asrı mütecaviz bir zamandanberi Türkiye'de buldukları halde halâ aralarında kendi an'anelerini ve kendi birliklerini devam ettiriyorlar. Bundan başka yeni gelen muhacirlerimiz ki, onları Türktür diye alıyorduz. Halbuki bunlar da Türkçeden başka lisan konuşuyorlar.(...) Meselâ, Boşnakların bir kahvesi vardır. Ayrı ayrı düğünleri vardır, ayrı ölüm merasimleri vardır. Beyefendiler, bu mesele Kocaeli'de böyle olmakla beraber bilhassa şark vilâyetlerimizde de böyledir.(...)

Akçuraoğlu Yusuf Bey(..) yapılacak bir iş vardır. Türke Türklüğünü anlatmaktır.(...) Türke Türklüğünü anlatmak demek, onun harsını kafasına yerleş-

tirmek, onu Türklükle iftihar edecek bir hale getirmek, onu sanat ve iktisat itibariyle yükseltmek demektir. (...) Hükümet değiliz, cebren Türke Türksün, Türküz dedirtemeyiz. Bizim yapacağımız hars cihetidir. (...)

1926 yılı kurultayında Türk olmayan unsurlar hakkında en sert konuşmayı yapan ve zorlayıcı tedbirler alınmasını (Gayri Türk anâsırın köylerinin dağıtılmasını, millî giysilerinin giydirilmemesini ve millî dilleri ile konuşturulmasını) isteyen Afyon delegesi İzzet Ulvi Bey sözlerini şu şekilde bağlamıştır:

"Şimdi yapılacak iki mesele vardır: Birisi doğrudan doğruya bize ait olan en kuvvetli bulunan ki harstır. Türk olanlara Türklüğünü öğretmek, aslen Türk olan Karakeçili aşireti gibi, Badenler gibi, Kürdüm diyenlere Türklüğünü öğretmelidir. Türklük şuuru verilmelidir ki bu Türk harsına aittir. Bunu Hars Encümenimiz nasıl yaparsa amelî bir surette kararlaştırmalı ve bu husustaki tedbirleri bütün Ocaklara tamim etmelidir ve Ocaklar da her yerde buna çalışmalıdır. Diğeri de Hükümete aittir. Hükümet zaten Türkçüdür, bizim buradaki nutuklarımızı görecektir. İcabında Merkez Heyetimiz, Hükümetten temenni eder. Başka yapacağımız yoktur." (11)

4. Kurultayda söz alan Edirne delegesi İskender Bey, Türk'e Türklüğünü anlatmak için Ocaklarda kurslar açılmasını, dersler ve konferanslar verilmesini; Sultanhisar delegesi Enver Bey, Rum ve Ermeni okullarında eğitimin Türkçe yapılmasını; Siirt delegesi Besim Atalay, Belediye-Ocak işbirliği ile Türkçe konuşmanın yaygınlaştırılmasını; Mardin delegesi Dr. Cevat Şakir, Türk vatanında Türk dilinden başka dilin konuşul-

---

11. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları. İstanbul, 1927. 72, 73, 125, 117, 194, 196, 199.

maması hakkında kanun hazırlanmasını istemişler; Yusuf Akçura, Türkçenin öğrenilmesine yardımcı olacak kitap sayısının azlığına dikkati çekmiştir. (12)

5. Kurultayda söz alan Necip Asım, Ocakların Hükümet ile elbirliği ederek doğu ve güney bölgelerindeki unsurların Türkleştirilmesini; Besim Atalay, Türkçe konuşmayan unsurlar hakkında şiddete başvurulmasını; Eşme, Manisa, Salihli, Çeşme ve Hayrabolu delegelerinin ortaklaşa hazırladıkları önergede, Türk dilinin yaygınlaştırılması için Ocaklarda yürütülen faaliyetin, kanunla desteklenmesi ve belediyelerce bu konuda zorlayıcı tedbirlerin alınması istenmiştir. (13)

Kurultay delegeleri, Türkiye'nin içinde bulunduğu kültür buhranını dile getirmişler, millî birliğin kurulması için çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu önerilerin üç grupta yoğunlaştığı görülmektedir:

1- Ocaklar, millî kültürü geliştirmek ve Türkçe konuşmayı sağlamak için daha çok çalışmalıdır.

2- TBMM, Türkçe dışında dil ile konuşmayı yasaklayıcı kanun yapmalı, Belediyeler bu konuda karar almalıdır.

3- Türkçe konuşmayanlar hakkında zora başvurulmalıdır.

Ocak Kurultaylarında, Türkleştirme ve Türkçe konuşmayı sağlama konusunda şiddet öneren Besim Atalay'dan başka bir delege çıkmamıştır. Zorlayıcı tedbirler alınmasını öneren de-

---

12. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları. Ankara, 1928. 96, 278, 280, 282-283, 298, 301, 303, 313, 319.

13. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. Ankara, 1930. 85, 115, 151-152, 173, 210-211.

legeler bile, bu zorlamaların yasalar çerçevesinde yapılmasını istemişlerdir. Kültürel çalışmaya ağırlık verilmesini isteyen delegelerin sayısı büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadır. Samih Rifat Bey, Hars Heyeti çalışmalarında bilimi rehber edindiklerini, idari tedbirlerden ve şiddete başvurulmasından iyi neticeler elde edilemeyeceğini söylemiştir. (14)

Türk Ocakları Merkez Heyeti de, Türkçe konuşmayanlar hakkında şiddete başvurulmasına karşı olduğunu, yayınladığı bir tebliğde şöyle açıklamıştır:

"Türk Ocağı, bütün vatandaşların Türkçe konuşmasını bir emel telâkki eder, ancak bu maksadın husulü için cebir ve şiddet kullanılmasını tavsiye etmek şöyle dursun, tasvip bile etmez. Son zamanlarda memleketin muhtelif köşelerinde meydana gelen vakalarla müesseselerimiz arasında en ufak bir alâka mevcut değildir. Türk Ocağı, Türkçenin tamimi için lisan dersaneleri açmak suretiyle bu maksada hizmet etmektedir. Merkez Heyeti, bir su-i tefehhüme mahal kalmamak için bu nokta-i nazarını ilân etmeği bir vazife bilmiştir." (15)

Türkçe konuşmanın yaygınlaştırılması için delegelerin istedikleri Belediye-Ocak işbirliğinin 1925 yılında Bursa'da gerçekleştirildiğini görüyoruz. "Bursa Türk Ocağı Türkçeden başka lisan konuşulmasını men etti" başlıklı haber yazısında, Bursa Türk Ocağının programı gereğince, belediyenin halkın Türkçeden başka dil ile konuşmayı yasakladığı ve aksi davranışta bulunanların cezalandırılacağı bildirilmektedir. (16)

---

14. a.g.e., 14.

15. Hakimiyet-i Milliye, 9 Nisan 1928, 1; Açık Söz, 9 Nisan 1928, 1.

16. Açık Söz, 13 Temmuz 1341, 1.

Türk Ocaklarının milliyetçilik anlayışında, ırk unsuru temel almamakla birlikte, bilim ve kültür açısından "Bütün Türklük" düşüncesini savundukları ve dolayısıyla Türkiye sınırları dışındaki Türklere sevgi ve ilgi duydukları anlaşılmaktadır.

1925 Kurultayında, Vasıf Bey, Türkiye dışındaki Türklere Kurultayın sevgi ve ilgisinin bildirilmesini önermiş, Refik, Celâl, Reşit Galip, Ferit Celâl, Hamdullah Suphi ve Ağa-oğlu Ahmet Beyler önerge hakkında konuşmuşlardır. Sonuçta Recep Zühtü Beyin "Türkiye dışındaki Türklerin tenvir ve irşat görevinin Türk Yurdu mecmuası ile yapılması" hakkındaki önerisi kabul edilmiştir. (17) 1925 yılı Kurultay zabıtları yayınlanmadığı için bu tartışmalar hakkında geniş bilgi edinilememiş olmasına rağmen, Ocakların dış Türklerle ilgisinin kültürel ve bilimsel alanda sınırlı kaldığı görülmektedir.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 1925 yılında toplanan Kurultay delegeleri şerefine verilen ziyafette yaptığı konuşmada, milletleri sınırlarla ayırmanın mümkün olmadığını şöyle ifade etmiştir:

"Hudutlar milletleri ayırır mı? Orman içine bir duvar çekiniz. Ağaçların kökleri bu duvarın altından birbiriyle buluşur. Bütün Türk dünyası birlik şuurunu idrak etmeye başlamış ve eller dağılan kardeşlerin ellerini tutmak için mesafeler içinde uzanmıştır. (...) Bugün Türk lehçeleri içinde heceleyerek iklim iklim, diyar diyar

---

17. *Türk Yurdu*. 9 (Haziran 1341), 255.

birbirimizle tanışıyoruz. Hudutlar neye yarar, duvarların üstünden diller, duvarların altında kökler birbiriyle karıştıktan sonra."(18)

8 Ocak 1928 günü Türk Ocakları Hars Heyeti şerefine bir ziyafet veren Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt), yaptığı konuşmada, Türk milliyetçiliğinin fütûhatçı, şovenist olmadığını, fikir ve kültür birliğini savunduğunu söylemiş, Hamdullah Suphi, Mahmut Esat Bozkurt'un konuşmasına verdiği cevapta, "Memleketleri kast ederek söylersek, şüphesiz Türk milliyetperverliği fütûhatçı değildir. Gönülleri kast ederek söylersek, Türk milliyetperverliği fütûhatçıdır" diyerek, Türk Ocağının, millî sınırlar dışında fiilî hiçbir iştigal sahası kabul etmediğini vurgulamıştır. (19)

Hamdullah Suphi başka bir yazısında, Ocağın hiçbir zaman siyasî sınırların dışında bir genişleme amacına alet olmadığını, sevgi ve ilginin dışında hayâl peşinde koşulmadığını belirtir. (20) 10 Mayıs 1949'da Türk Ocaklarının yeniden açılışı dolayısıyla yaptığı konuşmada, Ocakların milliyetçilik anlayışını şöyle tanımlamıştır: "Türk milliyetçiliği yalnız korunma endişesi ile vücut bulmuş, Türk milletinin şerefini, haklarını, refahını kendi topraklarında tam hakimiyetini hedef tutan bir fikir hareketidir." (21)

Ocakların, yurt içinde yaşayan diğer unsurlara da saygı duyduğunun, daha ilk yıllardan itibaren açıkça ilân edildi-

18. Tanrıöver. Dağ Yolu 1. 97-98.

19. Türk Yurdu. 195 (Birinci kânun 1930), 3.

20. Hamdullah Suphi Tanrıöver. "Müessesemizin Mazisine Bir Bakış." Türk Yurdu. 238 (Kasım 1954), 331-332.

21. Baydar a.g.e., 63.

ğini görmekteyiz. (22) Ahmet Ağaoğlu, 1914 yılında yayınlanan "Türkler içinde milli hareket" adlı yazısında, Türk milliyetçiliği hareketinin "taassupkâr şovenlik" ruhu taşımadığını, milli hareketin öncülerinin nutuk ve yazılarında, teori ve davranışlarında bunun açıkça görüldüğünü belirterek, milliyetçi hareketin amacını ve yapısını şöyle anlatmıştır:

"Bu hareket hakimiyete yeltenmez, kimsenin hukukunu eksiltmez. Kimseye hususî ve imtiyazlı bir mevki kazandırmak istemez, bu hareket Türklere olduğu kadar, bütün milliyetlere de hürmet olunmasını talep eder.(..) Hareket ahlâkî ve vicdanîdir. Bu cihetle Türklere olduğu gibi, diğer milliyetlere karşı da insaniyetperverane amel ile doludur." (23)

Abdülhak Şinasi Hisar da hatıralarında, Türk Ocağında, "Türk ırkından olmayan Türk sayılmaz" görüşü, bir "ırkçılık" tezi olmadığını yazmaktadır. (23a) Kenan Akyüz "Türk Ocakları" adlı araştırmasında, Türk Ocaklarındaki milliyetçilik anlayışının, "kana bağlı ırk anlayışı" ile bir ilgisi olmadığını vurgulamıştır. (24)

Türkler arasında kültür birliğini savunan Türk Ocaklarına yöneltilen eleştirilerden en önemlisi, ırkçılık ve şovenliktir. Osmanlı Devleti'nin en buhranlı döneminde ortaya çıkan Türk Ocağının savunduğu Türkçülük fikri, Osmanlı Türkleri ve dış Türkler arasında geniş yankılar uyandırmıştır. Türk-

22. Türk Ocağı Derneği. Türk Yurdu. 55 (Birinci Kânun 1329), 1070.

23. Ahmet Ağaoğlu. "Türkler İçinde Millî Hareket", Türk Yurdu. 5 (1 Mayıs 1330), 2170.

23a. A. Şinasi Hisar "Türk Ocağı Hatıraları I", Türk Yurdu. 234 (Temmuz 1954), 5.

24. Kenan Akyüz. "Türk Ocakları" Belleten. 196 (Nisan 1986) 225-227.

ler arasında milliyetçilik fikrinin uyanmasından rahatsız olan sömürgeci devletler ve bu devletlere yakınlık duyan kişiler, Ocakları maceracılıkla suçlamışlardır. Özellikle çoğu araştırmacılar tarafından Cumhuriyet döneminde, Atatürk'ün rehberliğinde Türk vatanının yükselmesi için çalıştıkları kabul edilen Türk Ocaklarına, bazı yazarlar tarafından aynı suçlamaların yapıldığı görülmektedir. (25)

Türk Ocakları, hiçbir zaman saf ırkçılık davasını savunmamış, yurt dışında yaşayan Türklere sevgi ve kültür ölçüleri çerçevesinde ilgi duymuş, Türkiye sınırları içinde Türk vatanını seven, Türk milletine hizmeti amaç edinen, ırkçılık yapmayan diğer unsurları da Türk olarak kabul etmiştir. Türk Ocakları kültür milliyetçiliğine inanmış ve Türkler arasında kültür birliğinin gerçekleştirilmesi için çalışmıştır. Bu çalışmalarını ile temeli milliyetçilik ilkesine dayanan inkılâplara katkıda bulunmuştur.

2. MEDENİYETÇİLİK ANLAYIŞI

Türk Ocaklarının savunduğu ülkülerden birisi de Batı medeniyetçiliğidir. Ocaklar ve Ocağın parlak alevleri çevresinde birleşen Türkçüler, maddî ve manevî sahalarda çöken Türk milletinin, batı medeniyeti içinde yeniden hayat bulacağına inanmışlar, bu yolda çalışmışlardır.

Yusuf Akçura, Batı medeniyetinin bir bütün olarak alınmasını savunan ilk Türkçülerdendir. Bu konudaki düşüncelerini

---

25. M. Ertuğrul Düzdağ. Türkiye'de İslâm ve İrkçılık. İstanbul, 1978, 25.
M. Zekeriyâ Sertel. Hatırladıklarım. İstanbul, 1968, 205-206.

1912 yılında Türk Yurdu'nda yayınlanan bir yazısında şöyle açıklar:

Avrupalılardan demiryolu köprüsü ve havada uçma makinası yapmayı öğrenelim ama, Avrupalılarca düşünmek usulünü zinhar talim etmeyelim mezhebine benim bir türlü aklım ermez. Zeppelin ve Bleriot'a çirak olmak istiyorsak Kant ve Kont (A. Compté)'un da şakirdi olmak mecburiyetindeyiz." (26)

Ziya Gökalp, 1913 yılında Türk Yurdunda yayınlanan "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" adlı yazısında, Batı medeniyetine daha dar çerçeveli bir yaklaşımda bulunur. Gökalp'e göre muasırlaşmak "Avrupalılar gibi dritnavtlar, otomobiller, tayyareler yapıp kullanabilmek demektir, muasırlaşmak şekilce ve maişetce Avrupalılara benzemek değildir. (27)

Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde, medeniyet ve kültürü birbirinden ayırarak, bu kavramları şöyle tanımlamaktadır: "Medeniyet, birtakım müesseselerin yani düşünüş ve icra tarzlarının heyet-i mecmuasıdır. (..) Yalnız bir millete mahsus olan müesseselerin mecmuuna, hars denir." Gökalp, medeniyetin dinden ayrı bir şey olduğunu ve medeniyetin bütünüyle kabul edilmesi gerektiğini savunur. Tanzimatçıların, Doğu medeniyetiyle Batı medeniyetinin terkibinden bir irfan halitası yapmak istemelerini eleştirir. Kurtuluş çaresi olarak; "İlimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilâtlarda Avrupalılar kadar ilerlemeyi", yani medeniyette onlara eşit ol-

26. Yusuf Hikmet Bayur. Türk İnkilâbı Tarihi 2.c. 456; Türk Yurdu. 2.c. 727.

27. Türk Yurdu. III, 11 (Mart 1329), 336.

mayı, bunun için de Avrupa medeniyetine tam bir surette girilmesi gerektiğini söyler. Gökalp, aynı eserinde "O halde, biz niçin tereddüt ediyoruz ? Biz de Türklüğümüzü ve Müslümanlığımızı muhafaza etmek şartı ile garp medeniyetine giremez miyiz? diye sorar, bu soru ile ilgili birtakım açıklamalardan sonra "Medeniyetimizi tevhid edersek, maarifimizi ve pedagojimizi de birleştirmiş, ruhen, fikren, mütecanis bir millet olmuş olacağız. O halde, bu işte daha bir müddet ihmal göstermek asla caiz değildir" diyerek, Batı medeniyetinin bir an önce kabul edilmesini ister. (28)

Gökalp, Türkçülüğün "Halka doğru" programında seçkinlerin halka, Batı medeniyetini götürmeleri gerektiğini şöyle açıklar.

"Halka doğru gitmenin ikinci vazifesi de halka medeniyet götürmektir. Çünkü halkta medeniyet yoktur. Güzideler ise medeniyetin anahtarına maliktir. Fakat, halka değerli bir armağan olarak aşağıda gösterdiğimiz vechile Şark medeniyetini yahut onun bir şubesi olan Osmanlı medeniyetini değil, Garp medeniyetini götürmelidirler." (29)

Türk Ocakları'nın fikir plânındaki çalışmalarında, milliyetçilikten sonra en çok yer alan konu "Batı medeniyetçiliği"dir. Milliyetçilik fikrinin Batı medeniyetçiliği ile beraberliği, II. Meşrutiyet döneminden sonra, daha çok dikkati çekmektedir. Ziya Gökalp'in "Garpçılık" ve "Muasırlaşmak" olarak terimleştirdiği bu tutumun yorumunda ve ölçüsünde zaman zaman

---

28. Ziya Gökalp. Türkçülüğün Esasları. Ankara, 1339. 46-59.

29. Gökalp. a.g.e., 45.

tereddütler ve anlaşmazlıklar olmuşsa da, sonunda, "Türk kalarak batılılaşmak" şeklindeki gerçekçi ve uzlaştırıcı bir anlayışta birleşilmiştir. (30)

Hamdullah Suphi (Tanrıöver) 1922 yılında "Maarifimiz" hakkında verdiği konferansta, eğitim sistemine, Batı dünyasının birikiminden yararlanarak yön vermeye çalıştıklarını söylemiştir. (31)

1923 yılında Türk Yurdu mecmuasında yayınlanan "Üç medeniyet" başlıklı yazısında, Medeniyeti, "Hayat tarzı" şeklinde tanımlayan Ağaoğlu Ahmet Bey; Brahma, Budha, Avrupa ve İslâm medeniyetlerinden söz ederek, Avrupa medeniyetinin galip diğerlerinin mağlûp medeniyetler olduğunu vurgulamış, bu konudaki düşüncelerini şu sözlerle açıklamıştır:

"Avrupa medeniyeti başka medeniyetlere galebe çalmış ise-yalnız ulûmu ve fûnunu ile değil-bütün heyet-i umumiyesiyle, bütün anâsırı ile bütün noksanları ve faziletleri ile çalmıştır. Binaenaleyh seylaba karşı yine onun vasıtasıyla muhafaza-i hayat etmek isteyenler onu olduğu gibi kabul etmelidirler. Yoksa parça parça kısım kısım iktibaslar hiçbir netice vermez(...). Garp hayatı, heyet-i umumiyesiyle bizim hayatımızın heyet-i umumiyesine galebe çalmıştır. Binaenaleyh kurtulmak, yaşamak, idame-i mevcudiyet etmek istiyorsak, hayatımızın heyet-i umumiyesi ile-yalnız libasımız, bazı müesseselerimizle değil-kafamız, kalbimiz, tarz-ı telâkımız, zihniyetimiz itibariyle de ona uymalıyız. Bunun haricinde halâs yoktur." (32)

Kurtuluşu Batı medeniyetinde gören Türk Ocakları ve Ocaklıların Batı medeniyetininin bütünüyle kabul edilmesini,

---

30. Akyüz. a.g.m., 225-227.

31. Hakimiyet-i Milliye. 23-25 Teşrin-i sani 1922.

32. Ahmet Ağaoğlu. "Üç medeniyet", Türk Yurdu. 1 (15 Mart 1339), 14-22.

kafa, kalp, düşünce ve zihniyet itibariyle ona uyulmasını; ancak aynı zamanda millî kültürün korunması ve yaşatılmasını istedikleri görülmektedir. Türk Ocağı ve Ocaklıların bu tutumu, muhafazakâr çevrelerce eleştirilmiştir. (33)

Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde yaptığı konuşmada, Ocakların medeniyetçilik anlayışı ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

Türk Ocakları ölmüş bir medeniyetin ayaklarına miza dolaşan, yollarımızın üstüne yıkılan bütün enkazı arasında hakikate, ışığa yani yeni medeniyete doğru geçitleri gösteren bir rehberlik vazifesini üzerine almıştır. (..) Dinden doğan medeniyetler, yeni hayat ve yeni ihtiyaçtan doğan yeni medeniyet önünde mağlûp olmuş, yıkılmıştır. Türk milletinin köhne mürşitleri onu daima geri çekmiş, ona kurtarılması mümkün olmayan (..) bir medeniyeti mihrap olarak göstermiştir. Bugün cihanın her tarafında hakim ve muzaffer olan garp medeniyeti, Türk Ocaklarının Türk halkına işaret ettiği medeniyettir." (34)

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresi tarafından yayınlanan beyannamede, Ocakların, geçmişte olduğu gibi Batı medeniyetini telkin görevine devam edecekleri belirtilmektedir. (35)

Başbakan İsmet Paşa, Samsun Türk Ocağını ziyareti sırasında, Ocakları, Türk medeniyetini temsil eden, Türklerin beynelmilel medeniyet ailesinde yeri olduğunu iddia eden bir kuruluş olarak gördüklerini söylemiştir. (36)

33. Hüseyin Hikmet. "Garpçılık ve Bozgunculuk", Sebilürreşad. 528-529 (16 Mayıs 1339), 61.

34. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 13.

35. Ayın Tarihi. 7 (1340), 73.

36. Cumhuriyet, 31 Mayıs 1925, 2.

Erzurum Mebusu Ziya Bey, 13 Şubat 1925 günü TBMM'de yaptığı konuşmada; "İslâm kadınlarını fuhşa sürüklüyorlar, sarhoşluğu himaye ediyorlar, ahlâkı tereddide uğrattıyorlar, mukaddesatı diniye ihmal ediliyor. Garp medeniyetini fezahetleri (rezaletleri), levsiyatı (murdarlıkları) ile beraber alıyoruz. Tehlike var " demiştir. O günkü Meclis toplantısında bulunmayan Hamdullah Suphi Bey, 14 Şubat 1925 günü aynı kürsüden yaptığı konuşmada; Ziya Bey tarafından yapılan konuşmanın Hükümeti tenkit ve denetimin ötesinde, yenilik ve hürriyet hareketlerini engellemek ve Türk milletini geriye götürmek isteyen bir ses olduğunu, bu sebeble Türkiye Büyük Millet Meclisinde bu gibi sözlerin söylenemeyeceğini belirterek, dünyadaki eski ve yeni mücadelesinden örnekler vermiş ve şunları söylemiştir:

"Karşımızdakiler zannediyorlar ki, medeniyet, bir kıtadan diğer bir kıtaya geçerken, gümrüklere uğrar, Ziya Bey Hazeratı ile beraber bir komisyon teşkil ederiz, önlerine kâğıt alırlar ve dışarıdan içeriye ne gelirse madde madde görürler. O gelen ne? Lokomotif, buyursun içeri. Bu gelen ne? Dans, kabul etmiyoruz, kapı dışarı. (..) medeniyetler bir memlekete girerken, gümrüklere uğramaz, şunun bunun mütalâasını almaz, tasvibini beklemez. Gelenler eğer bir takım ihtiyaçların, birtakım zaruretlerin tabii neticesi ise, mutlak içeri girer, mani olamayız. (..) Garptan bazı şeyler alacağız, bazılarını almayacağız (..) Hocam böyle olmaz. Fabrika girdi mi, sosyalist akideleri de içeri girer. O akideler makinenin bünyesine dahildir. (..) Teceddüdü yerde yatan sarhoşlarda arıyorlar. Dinen memnu olan müskirat, din zühur ettiği gün de mevcut idi. Toprağın üstünde asmalar salkım verdiği gündenberi sarhoş meydandadır (..) Asrîlik namına birkaç dalâletzede adam çıkmış, kimsenin tasvip etmeyeceği şeyler yapmış. Vay!, Asrîlik bu mudur? Hayır efendiler, asrîlik bu değildir. Asrîlik, askerlik hizmetini birbuçuk seneye indiren kanundur, aşarın ilgasıdır, uzun bir geceden sonra

memleketin ufkunda doğan hakimiyeti milliye-
dir. (..) Efendiler, asrîlik, pâdişaha kaside
yazan, devrin vezirine dalkavukluk eden mat-
buat yerine şunda bunda hata etse bile mem-
leket dertlerini mevzubahs eden, vatana sa-
hifelerini açan matbuattır. Asrîlik, Arapça-
yı öğretmeyen, Türkçeyi unutturan medresele-
rimizin yerine, bizi hayatla temasa sokan
ulûm-ı tecrübeyi Türk çocuğunun kafasına yer-
leştiren, millet aşkını öğreten yeni mektep-
tir (..) Zulümlere karşı isyan eden nesiller-
dir ki -Ahlâkım var-diye bağırarak hakkını ka-
zanmışlardır. (..) Yeni nesiller, eski nesil-
lerden daha yüksek bir ahlâka maliktirler.
(..) Türkiye'nin sahnesinde benimle hemfikir
olan kimse yoktu. Ziya Efendinin arzu ettiği
fikirler ve usuller memleketin üzerinde hüküm-
ran idi (..) Ben içtimaî yeni bir örnek ola-
rak ancak seksen senedenberi mevcudum. Seksen,
nihayet yüz seneden beridir ki, zavallı Türk
Milleti yeni rehberlerinin arkasında kurtuluş
mücadelelerini yapıyor. Tanzimatını yapıyor.
Meşrutiyetini ilân ediyor Cumhuriyetini tesis
ediyor. Bunları yapanlar kimlerdir? Bakınız,
onlar hangi mekteplerin mahsulüdür? O insa-
lar bizim numunemizdi, yüz senedenberi tekâ-
mülü, teceddüdü arayan onlardır ve nihayet mem-
leketi muzaffer edenler de onlardır."(37)

Türkiye Büyük Millet Meclisi bu konuşmanın, memleke-
tin her tarafında neşir ve tamimine karar verir. Tarık Zafer
Tunaya, eski-yeni çarpışmasında bu konuşmanın, yeni devri tem-
sil edecek kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır. (38)

Mustafa Kemal Paşa'nın Afyon ilini ziyaretleri sı-
rasında, Belediye salonunda, Türk Ocağı ve memleket adına bir
konuşma yapan İsmail Kemal Bey, kafaların ilim ve irfanla ay-
dınlanmasını, ülkenin kalkınmasını, milletin dünya medeniyet
alemine yaklaşmasını istediklerini; Gazi'nin göstereceği yol-

---

37. Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Dağ yolu 1. Ankara, 1928. 65-85.

38. Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareket-
leri. İstanbul, 1960. 107-108.

da halkın ve gençliğin hiç tereddüt etmeden hızlı adımlarla yürüyeceğine söz verir. (39) Afyon Türk Ocağı adına yapılan bu konuşma, Ocaklıların medeniyetçilik ülküsüne ne kadar candan bağlandıklarını ve inkılâpların yaratıcısı Atatürk'e sonsuz destek verdiklerini göstermektedir.

Hamdullah Suphi 1925 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayı delegelerine hitaben yaptığı bir konuşmada, Türk Ocaklarının Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçen Türk milletine bu geçiş döneminde rehberlik yapmaya mecbur olduklarını, görgü kurallarından, devlet yönetiminden, hayat felsefesine kadar her şeyin Batı medeniyeti gereklerine uydurulması gerektiğini, bu safhada Türk Ocaklarının, yeni medeniyetin yayıcısı, rehberi ve yardımcısı olduklarını söylemiştir. (40) Anadolu'nun çeşitli yerleşim merkezlerinden gelen, seçkin insanlar huzurunda söylenen bu sözler, delegeler aracılığı ile yurdun her tarafına taşınmış ve uygulanmıştır.

Abdülhak Şinasi Hisar, Ocağın, tam anlamıyla Batılılaşmak akımına uyduğunu ve bu konuda büyük hizmetler yaptığını belirtir. (41)

1926 yılında yayınlanan Türk Ocakları Mesai Programında, Ocakların medeniyetçilik anlayışı ve bu anlayışın çalışmalarına yansıtılması "Medeni Vazife" başlığı altında an-

---

39. Afyonkarahisar'da Nur. 26 (Teşrin-i sani 1341), 15-16.

40. Türk Yurdu. 9 (Haziran 1341) 199-200.

41. Abdülhak Şinasi Hisar. "Ocak ve İnkılâplarımız", Türk Yurdu. 243 (Nisan 1955), 761-762.

latılır. (42) Türk Ocakları ve Ocaklılar milletin kurtuluşunu Batı medeniyetinde görmüşler, Türklük değerlerine bağlı kalınarak bu medeniyetin bütünüyle benimsemesini istemişlerdir.

42. "Türk milleti, şarkta garbın mümessilidir. Türk milleti iki asırdan beri dahilden ve hariçten gelen sadmelere rağmen yeni ihtiyaçlardan doğan terakki cereyanını müdafaa etmektedir. Türk milleti, İslâm dünyası içinde garp vasıtalarını ve garp fikirlerini en fazla benimsemiş olan millettir ve son inkişafı bunun eseridir. Türk milleti şarkta garba rağmen garpçılığı ve garp medeniyetini muzaffer kılmıştır. Türk milliyetperverliği, garpta vücuda gelmiş büyük fikir ihtilaflarından hasıl olmuş bir cereyandır. Türk Ocakları ilimde ve usulde garbı mukteda (öncü) tanır. Türk Ocağı edebiyattan, felsefeden, medreseden ve tekmeden, mezarlıklarla içiçe ve kucak kucağa olan şehirlerden ve köylerden doğan ölüm ve feragat aşkına karşı, hayat ve mücadele aşkı telkin etmeyi bir vazife olarak üzerine almıştır. Uzun müddet süren bir mücadeleden dolayı etrafımız yıkılan müesseselerimizin enkazı ile doludur. Mensup olduğumuz medeniyet etrafımızda devrilmiş yatıyor. Garp ile şark arasında hasıl olan çarpışmada mensubu olduğumuz medeniyet kendini hurdahaş eden bir mağlûbiyete uğramıştır. Askerliğimizin yerine garptan gelen yeni bir askerlik, tababetimizin yerine yeni bir tıp, küçük sanatımızın yerine büyük kesif sanat, medresemizin yerine mektep, adabı muâşeretimizin yerine kendi topraklarımızın mahsulü olmayan adabı muâşeret kaim olmuştur veya olmaktadır. Dünkü medeniyetimizin izmihlali harsımızın ve milliyetimizin zafer sebebi olmuştur. Uhrevî telâkkiyat içinde bir cemaat halinde yaşayan halkımız, dünyevî telâkkiyat içinde bir millet hayatına istihale etmektedir. Türk Ocakları, yalnız millî tarihine dahil olan devirleri değil, eski Yunan ve Roma'dan başlayarak bugünkü hakim garp medeniyetinin menşei ve müvelledi olan bütün devirleri benimser. Türk Ocaklarında garp lisanları ile beraber garp musikisi de bir yer tutar. Türk Ocakları, Türk gençliğine icap eden misali bilhassa kapanmış veya ölmüş devirler içinden değil halihazır milletler arasından intihap eder. İdmanlılıkta cirit ve alaturka güreşe tercihen bütün medenî dünyanın beynelmilel oyunları haline geçen bugünkü sporu öğretir. Türk Ocakları servet ve refah ve temizlik hakkındaki yeni mefhumları telkin eder. Türk kadınına ilim, sanat ve iktisat hareketleri içinde Türk erkeğiyle beraber vazifeye davet eder. Türk Ocakları dar milliyetperver değildir. Kendi dersanelerinde, içtimaî salonlarında teveccüh ettiğimiz yeni medeniyetin, bu medeniyete malik olan milletlere feyiz ve kuvvet vermiş olan, bütün menbalarını göstermeği ve öğretmeği bir vazife bilir. Türk musikisi, Türk Ocağının telâkkiyatına göre garp musikisinin tekniği içinde bir üslûptan, bir hususiyetten ibaret olacaktır. Türk Ocaklarının sahnelerinde Alman, İngiliz, İtalyan ve Rus musikisi gibi musikiler dinlenilecek, tanıtılacaktır. Türk gençliğine bilhassa bu garp musikisinin terbiyesini vereceğiz. Heykeltraşlık ve ressamlık gibi iki büyük sanat-ı nefiseden Türk gençliğinin haberdar olması için teşvikin, telkinin her şeklinden istifade edeceğiz. Türk ressamlığı eski kitapları dolduran müsavvirlik değil, bugünkü muasır ressamlıktır. Her ocak, Türk milleti içinde

Ocakların medeniyetçilik anlayışında, geriye bakış, geriye dönüş söz konusu değildir. Millî kültürün duyguya, medeniyetin bilgiye dayandığı bilinci ile hareket eden Ocaklar ve Ocaklılar, Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçen Türk toplumuna düşünce, yaşayış ve çalışmaları ile gerçek anlamda öncü ve örnek olmuşlardır.

Ocakların, Türk toplumunu Batı medeniyeti çizgisinde birleştirme çabaları, muhafazakârlar tarafından batı özenticiliği olarak nitelendirilerek eleştirilmiştir.

---

mümessilleri son derece mahdud olan, heykeltraşlık, ressamlık, musiki bahislerinde usulü, garbın üstadlarından alacaktır ve bu meslekler dahilinde yetişen sanatkârları, mimarimizin, edebiyatımızın büyükleri ile beraber, Türk halkına tanıtacaktır. Türk Ocakları hürriyet-i tefekküre tahammül terbiyesini verecektir. Büyük ve fazıl milletleri, fikir hususunda, tam bir hürriyet-i vicdanla ifade edilen şekillere kadar kanaatlerini göstermekte serbest bırakan terbiye, Ocaklarımızın takip ettiği muayyen bir yol olacaktır. Memlekette bir çok misallerini gördüğümüz üzerine, ilim namına hürriyet-i tefekkürle şarlatanlığın, şahsiyat vadisinde irtikap edilen sefaletlerin hududunu ayırmak yine Türk Ocaklarının sarahatle takviye etmesi lâzımgelen bir temyiz kabiliyetidir. Türk Ocakları memleketin her köşesinde kalpler içine konmuş, değişmez, sakim itiyadlara, usûlere ve kanaatlere karşı ulûm-ı tecrübenin, fennin ve yeni hayatın icabatını tercih etmeyi öğretecektir. Her Türk Ocağı mahallin ihtiyacına tetabuk edecektir (uyacaktır). Bu cümlelerin yanlış anlaşılması için lâzım gelen izahatı veriyoruz. Yani Ocaklar, halk neyi öğrenmeğe muhtaç ise onu öğretir ve bu suretle şarka ve Asyaya mahsus ölü muhafazakârlığın aleyhine daimî bir cereyan uyandırır. Sahilde deniz sporları yapar. Mühim ticaret merkezlerinde büyük ticaret lisanslarını okutur ve ticaret derslerini tesis eder. Halıcılık merkezlerinde eski örnekleri toplar. Milli zevkte vukua gelen inhiraf aleyhine çalışarak eski örneklerin, eski nakışların, eski boyaların vücuda getirdiği umumî şöhreti haiz örneklerin ihyasına çalışır. Bilecik'te çatmacılıkla alâkadâr olur. Kütahya'da çiniciliğe ehemmiyet verir. Gürün'de kamışcılığı yeniden canlandırır. Bir kelime ile ifade edelim: Fikir hususunda mürşit olduğu gibi sporda, sanatta, sıhatten ve iktisatta da garbın tatbik ettiği hayatı ve amelî usullerini tercih eder. Medeniyetçilikte Ocağın şiarı şu kelimelerle ifade olunabilir: Türk milleti garp ailesine ve garp medeniyetine mensup bir ferttir ve garp medeniyeti içinde tekâmül edecektir (Türk Ocakları mesai programı. İstanbul, 1926. 19-22).

B- İNKİLÂPLARIN OLUŞUMUNA KATKI

Türk Ocakları, kurulduğu günden beri milliyetçi, halkçı, garpçı ve inkılâpçı bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir. Ocakların milliyetçilik ve garpçılık ilkelerini algılayış biçimlerini önceki bölümde açıklamaya çalıştık. Bu bölümde Ocakların ve Ocaklıların inkılâpçılık anlayışını ve inkılâplara katkısını irdelemeye çalışacağız.

Fizikî olayların belli bir sebebe dayandığı gibi, fikir hareketlerinin de belli bir oluşum devresi vardır. Mustafa Kemal Atatürk tarafından gerçekleştirilen Türk inkılâbı, geçmiş ve kökü olmayan yapay bir inkılâp hareketi değildir. Türk inkılâbı, millet vicdanında doğan ve halka dayanan bir hareketin adıdır.

XV. ve XVI. yüzyıllarda en görkemli günlerini yaşayan Osmanlı Devleti, XVII. yüzyıldan itibaren askeri sahada üstünlüğünü yitirmeye başlamıştır. Zitvatorok (1606), Karlofça (1699), Pasarofça (1718), Küçük Kaynarca (1774) andlaşmaları; Osmanlı Yöneticilerini, devletin düştüğü acı durumdan kurtarılması için ne yapılması gerektiği konusunda düşünmeye ve birtakım tedbirler almaya zorlamıştır.

1727 yılında matbaanın açılmasına izin verilmesi (İlk kitap 1729 Şubatında yayınlanmıştır) veya III. Selimin ordunun modernleştirilmesi için yaptığı girişimler (1793), batıya yönelişin ve yenilik hareketlerinin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Sultan II. Mahmut devrinde Yeniçeri Ocağının kaldırılması (1826), yenilik hareketlerine hız kazandırmıştır. Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, yeni okulların açılması, Takvim-i Ve-

kayı adlı ilk Türkçe resmî gazetenin yayınlanması (1831), ilk nüfus sayımının yapılması (1831), posta sisteminin kurulması (1834), tımar sisteminin kaldırılması, Evkaf Nezaretinin kurulması, Sultanın resimlerinin devlet dairelerine asılması, kıyafet reformu, bu devrede gerçekleştirilmiştir. Sultan Abdülmecit devrinde 3 Kasım 1839'da kabul edilen "Gülhane Hattı Hümayunu", 1856'da ilân edilen "Islâhat Fermanı" eğitim, kültür, ekonomi, hukuk alanlarında ve sosyal alanda yenilikler getirmiştir. Tanzimat devrinin ileride yapılacak yenilik hareketlerinin temelini oluşturduğu görülmektedir.

Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamit devirlerinde de yenilik hareketleri sürdürülür, fakat fikrî sahadaki tartışmalar hoş karşılanmaz. Ziya Paşa ve Namık Kemal gibi aydınlar, mutlakiyet yönetimine karşı 1865 yılında gizli bir cemiyet kurarak, hürriyet mücadelesine girişirler. Mısır Prenslerinden Mustafa Fazıl tarafından maddi yönden desteklenen Yeni Osmanlılar hareketi yurt içi ve yurt dışında etkili olur. Londra'da Muhbir gazetesini yayınlayan ve "sarıklı ihtilalci" olarak adlandırılan Ali Suavi de bu hareketin içinde yer alır.

31 Ağustosta V. Murat'ın yerine Padişah olan II. Abdülhamit 23 Aralık 1876'da I. Meşrutiyeti ilân ettikten sonra 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşını bahane ederek, Meclisi dağıtır. Meşrutiyet rejimi askıya alınır. 1889 yılında İbrahim Temo, Çerkes Mehmet Reşit, Abdullah Cevdet ve İshak Sukûti tarafından yeni bir gizli cemiyet kurulur. Bu cemiyetin ileri gelenlerinden Ahmet Rıza 1895'de Paris'te Meşveret'i, Mısır'a kaçan Murat Bey önce Mısır'da, daha sonra (1896)'da Cenevre'de

Mizan'ı yayınlar. Damat Mahmut Celâlettin Paşa, Tunalı Hilmi, Prens Sabahattin Beyler, bu cemiyette görev alırlar. 1902'de Paris'te toplanan "Genç Türk Kongresi"nde Ahmet Rıza ve Prens Sabahattin görüş ayrılığına düşerler. 9-10 Haziran 1908'de İngiliz ve Rus imparatorlarının Reval'de buluşmaları Makedonya'daki ittihat ve Terakki Komitesi'ni harekete geçirir ve açıktan Meşrutiyetin ilân edilmesi istenir. 23 Temmuz 1908'de Meşrutiyet II. kez ilân edilir.

Osmanlılık ülküsüne inanan Genç Türkler, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan halkların hür, eşit ve kardeş olarak birlikte yaşamalarını isterler, Batılı fikirlerin, Osmanlı toplumu tarafından benimsenmesi için çalışırlar. II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlılık fikri giderek önemini yitirir. Türkçülük, Garpcılık ve İslâmcılık fikirlerinin bir sistem halinde devlet ve millet hayatına uygulanması önerileri daha canlı ve açık bir biçimde ortaya konulur. II. Meşrutiyet, Türk milleti için aydınlanma çağı olur. Bu dönemde Türk Yurdu Mecmuası Türkçülerin, İçtiha dergisi Garpcıların, Sırat-ı Müstakim ve Sebilürreşad mecmuaları da İslâmcıların fikirlerini yayar. (43)

Türkçülerin görüş ve düşünceleri, Türkçüleri çatısı altında toplayan Türk Ocaklarının da çalışma sahasını oluşturması bakımından önemlidir. İnkılâpların oluşmasında etkili olan Türkçülerin fikirleri, Türk Ocaklarında yeşermiş, Ocağın telkin vasıtaları ile büyüyüp gelişmiştir.

---

43. Türkçülük, İslâmcılık ve Garpcılık akımlarının programları için bkz. Peyami Safa. Türk İnkılâbına Bakışlar. Ankara, 1981. 45-59.

Ocağın milliyetçilik ve medeniyetçilik ilkeleri bir önceki bölümde incelendiği için, bu bölümde tekrar ele alınmadı. Türkçülerin dil, edebiyat, sanat, iktisat, hukuk ve Türk kadını hakkındaki düşünceleri ve bu düşüncelerin inkılâplara yansıyış biçimleri konu edilecektir.

Ziya Gökalp, 1913 yılında Türk Yurdunda yayınlanan "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak" başlıklı yazı serisinde Türk dili ve edebiyatı ile Türk sanatının izlemesi gereken yolu şöyle anlatmaktadır:

".. Lisanımızı mana itibariyle muasırılaştırmak, ıstılah cihetiyle İslâmlaştırmak lâzım olduğu gibi sarf, nahiv, imlâ hususlarında Türkleştirmek de labüttür. Türkçede ıstılahlardan gayri bütün kelimeler mümkünse Türkçe olmalı, yahut Türkçeleşmiş bulunmalı. Arapça, Acemce terkipleler, cemiler, edatlar, sigalar lisanımızdan çıkarılmalı, şuarai cedide diyeceğimize "yeni şairler", (..) serbestî yerine "serbestlik" demeliyiz. Mamafih Türkçeleştirmeyi Lûgatlara hasretmek de doğru değildir. Mümkünse bütün ıstılahları da Türkçe kelimelerden yapmak daha iyidir. Fakat mümkün olmadığı takdirde, ıstılahlarımızın Fransızca yahut Rusca olacağına, Arapça ve Acemce olması daha hayırlıdır. Herhalde bütün müslümanlar arasında olmasa bile Türkler arasında-Lûgatler gibi-ıstılahların da müşterek olması, yani bütün Türklerin müşterek bir edebiyat ve ilim lisanına malik olması elzemdir. O halde lisanımızı Türkçeleştirirken tedricen bütün soydaşlarımızın anlayacağı umumî bir Türkçeye doğru gitmek lazım geldiğini unutmamalıyız (..) evvelâ Türklüğe mahsus müesseselerimizin an'anelerini, tekâmül tarihlerini tetkik etmeliyiz. Türk edebiyatı ne Aşık Paşa ile ne de Nevaî ile başlar. Edebiyatımızın menbalarını bir taraftan taş mahlukelerde, ceylan derilerinde, diğer taraftan da halkın koşmalarında, masallarında, destanlarında aramalıyız. Millî veznimiz parmak usulüdür. Millî dilimiz yalnız Türk sarfına tabi olmalıdır. Millî edebiyatımız mevzularını, istiare zeminlerini Türk hayatından, Türk içtimâî teşkilâtından, Türk esâtirinden, Türk menkıbelerinden almalı. Lisanımızdan yabancı terkipleri, şiirimizden yabancı vezinleri, edebiyatımızdan yabancı telmihleri atmalıyız. Lisan ve ede-

biyatımıza an'anesinin mebdinden başlarsak, uğradıkları muvakkat istilâların arızı ve marazî devreler olduğunu anlayacağız. Türk hukukunun tarihini, törelerin, yasaların, tüzüklerin tetkikiyle diriltmeliyiz. Türk mimarisi, Türk ressamlığı, ümmet devrinin binalarında ve yazılarında aransa bile, Türk musikisi de milli şiir ve edebiyatımız gibi halkın şifahî an'anelerinde taharri edilmelidir. (..) O halde bir taraftan tarihli ve an'aneli bir millet haline girmeye, diğer taraftan da bilfiil sanayie istinat eden fenler ibdâ etmeğe usullerden aleddevam feyz alan felsefeler yaratmağa çalışmalıyız." (44)

Gökalp, Türk dili hakkındaki düşüncelerini, 1914 yılında da yayınlanan Kızılelma adlı kitabında yer alan "Kendine doğru", 1918 yılında yayınlanan Yeni Hayat adlı kitabında yer alan "lisan" ve "sanat" başlıklı şiirlerinde şöyle ifade eder:

KENDİNE DOĞRU

"Başka dile uymaz annenin sesi,
Her sözün ararsan vardır Türkçesi" (45)

LİSAN

Güzel dil, Türkçe bize,
Başka dil, gece bize,
İstanbul konuşması
En saf, en ince bize.
(..)
Uydurma söz yapmayız,
Yapma yola sapmayız.
Türkçeleşmiş, Türkçedir;
Eski köke tapmayız.
(..)
Yeni sözler gerekse
Bunda da uy herkese
Halkın söz yaratmada
Yollarını benimse.

44. Ziya Gökalp. "Türkleşmek İslâmlaşmak, Muasırlaşmak", Türk Yurdu. 12 (21 Mart 1329), 367-370; 15 (2 Mayıs 1329), 480-484.

45. Ziya Gökalp. Kızılelma. İstanbul, 1330, 90.

Arapçaya meyl etme,
İran'a hiç gitme;
Tecvidi halktan öğren.
Fasihlerden işitme.

(..)

Turan'ın bir ili var,
Ve yalnız bir dili var.
"Başka dili var" diyenin
Başka bir emeli var.

(..)

Türklüğün vicdanı bir,
Dini bir, vatani bir,
Fakat hepsi ayrılır,
Olmazsa lisanı bir." (46)

SAN'AT

Aruz sizin olsun, hece bizimdir,
Halkın söylediği Türkçe bizimdir,
(Leyl) sizin, (şeb) sizin, (gece) bizimdir.
Değildir bir mana üç ada muhtaç. (47)

Gökalp, Mondros Mütarekesinden sonra İngilizler tarafından bir çok değerli komutan ve ilim adamları ile birlikte Malta'ya sürgüne gönderilir. Gökalp, sürgün hayatında da boş durmaz, burada da konferanslar verir. Bu konferansların birinde "Türk milletinin lisanı, halktan alınmalıdır, diyoruz. Buradaki (halk)'tan maksat Türklerdir" demiştir. (48)

Gökalp, 1923 yılında yayınlanan Türkçülüğün Esasları adlı eserinde, Türk dili hakkındaki düşüncelerini sistemleştirmiş, "Lisanî Türkçülük" bölümünde, izlenmesi gereken yolu göstermiştir. (49) Türkçüler tarafından başlatılan Türk dilinin sadeleştirilmesi çabaları, değişik boyutlarda gelişerek (50) Atatürk'ün gerçekleştirdiği dil inkılâbına zemin hazırlamıştır.

46. Ziya Gökalp. Yeni Hayat. İstanbul, 1918. ssy.

47. Gökalp. a.g.e., ssy.

48. Gökalp. Malta Konferansları. Ankara, 1977, 109

49. Gökalp. Türkçülüğün Esasları, 97-122.

50. Fuat Raif Bey gibi bazı Türkçüler dilde tasfiyeciliği savunmuşlardır. Gökalp. a.g.e., 7.

Gökalp, "Kavim" şiirinde, devletin ve milletin adını açıkça ortaya koymuş ve Türklerin, Türklüğe inanan kişiler tarafından yönetilmesini, "İslâm ittihadı" şiirinde, halifenin "bütün müslüman milletlerin sultanı olduğu" iddiasını redd ederek, halifenin öncelikle öz mülkünü düzeltmesini, güçlü ve çağdaş bir devlet kurulmasını istemiştir. Gökalp'in 1918 yılında yayınlanan bu şiirleri, millî devlet özlemini dile getirmektedir.

KAVİM

*Dediler: Kavminin bir adı var mı?
Adı bir değil çok, bu da bir ar mı?
Türkiye devletim, Türklük milletim,
Cinsinin çokluğu Türk'e zarar mı?
(..)
Bana yol gösteren benden olmalı,
Olamaz Türk'e baş, Türküm demeyen
Osmanlı kalamaz Türkü sevmeyen" (51)*

İSLÂM İTTİHADİ

*Sanmayın, halife bir "hükümdar-papa"dır,
Ne de papa kisvesi giyinmiş bir hükümdar.
(..)
Bütün İslâm bir devlet, halifedir hakani,
Her müstakil hükümdar, ona tabi bir handır.
(..)
Bu mümkün mü? Bugünlük değil ise durmalı.
Bırakmalı halife, öz mülkünü düzeltsin,
Önce asrî bir devlet esasını kurmalı
Bir devlet ki hakkını kuvvetlere dinletsin" (52)*

Gökalp, Diyarbakırda çıkardığı Küçük Mecmua'da 23 Ekim 1922 tarihinde yayınladığı "İstida-Gazi Mustafa Kemal Paşa

---

51. Gökalp, Yeni hayat. ssy.

52 . Gökalp. a.g.e., ssy.

Hazretlerine" adlı şiirinde: Saltanatın kaldırılmasını batı medeniyetine geçilmesini, okul, müze, üniversite açılmasını ve halkçılığa uyar kanun yapılmasını istemiştir.

"Mektep, müze, darülfünun isteriz,
Halkçılığa uyar kanun isteriz.

(..)

Garpta şarklı yaşamaktan usandık,
Kurtar bizi bu karanlık zindandan.

(..)

Düşmanların dostu hakan kalmasın,
Kurtar bizi bu yaldızlı yalandan. (53)

Gökalp, Yeni Hayat'da yayınlanan "Devlet", "Aile", "Kadın" ve "Meslek kadını" şiirlerinde, hukuk müessesesi ve kadınlığa ait düşüncelerini anlatır. Dinin, hukuk ve kadın üzerindeki baskısına karşı çıkar. 1918'de basılan Yeni Hayat'dan, Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın buyruğuyla çıkarılan "Meşihat" şiirinde de laiklik ve millî egemenlik fikirlerini işler.

DEVLET

Lâkin hukuk dinden ayrı bir iştir,
Bırakılmış ulü'l-emre, devlete.
"Hukuk örfe uymayınca değiştir,
Örfe uydur" demiş Tanrı, millete.

Devletimde halkın örfü hâkimdir,
Başka kuvvet onu tahdit edemez.
Kanun, hakka, hâkim değil, hâdimdir.
Sebeb yokken, ferdi takyid edemez. (54)

53. Atatürk Devri Fikir Hayatı. Ankara, 1981, 34-35.

54. Gökalp, a.g.e., ssy.

AİLE

Ailedir bu milletin, bu devletin esası.
 Kadın tamam olmadıkça eksik kalır bu hayat.
 Ailenin adle uygun olmak için binası
 Nikah, talâk, miras, bu üç işte gerek müsavat
 Bir kız irste yarım erkek, izdivaçta dörtte bir
 Bulundukça ne aile, ne memleket yükselir.
 Diğer haklar için mahkemeler açmışız.
 Aileyi bırakmışız medresenin elinde.
 Bilmem niçin kadınlığa ait işten kaçmışız.
 Ya onun da bir emeği yok mu bu Türk ilinde? (55)

KADIN

Cemiyetin üç rüknü var: Birincisi aile!
 Bu diyanet yuvasını kuran sensin, kadındır.
 Medeniyet bayrağını sensin alan ilk ele,
 Altın harfle yazılacak ona senin adıdır.
 (..)
 Millet yalnız yapılamaz, bunu ancak birlikte
 Kadın erkek: İki vicdan birleşerek yapacak;
 İlk mabedler ayrı idi, şimdi artık birlikte
 İki cins bir irfanda bir Allah'a tapacak. (56)

MESLEK KADINI

Dersiniz "Değiller mesleğe muhtaç
 Ya koca bulmalı, ya kalmalı aç"
 (..)
 Kadın çalışmazsa fikri yükselmez,
 Tabii o zaman size denk gelmez.
 (..)
 Diyorsunuz onun eksiktir aklı,
 Artırmak istiyor, değil mi haklı?
 (..)
 Kadın yükselmezse alçalır vatan.
 Samimi olamaz onsuz bir irfan. (57)

---

55. Gökalp. a.g.e., ssy.

56. Gökalp. a.g.e., ssy.

57. Gökalp. a.g.e., ssy.

MEŞİHAT

*Hakim olan millet midir, meşihat mıdır?
Millî meclis mebusan mı, Bab-ı Fetvamı?
Meşrutiyet, bir hile-i şeriat mıdır?
Hür bir millet olduğumuz yoksa rüya mı?(58)*

Saltanat ve hilâfet döneminde kadın hakları ve hukuk sistemi üzerinde cesaretle fikir beyan eden Ziya Gökalp, 1923 yılında millî devletin kuruluş yıllarında yayınladığı Türkçülüğün Esasları adlı eserinde bu konudaki düşüncelerini "Hukukî Türkçülük" başlığı altında daha sistemli ve daha açık bir şekilde anlatmıştır. (59)

Türkçüler, kadınlık konusuna önem vererek, kadın hakları ve sorunları üzerine dikkatleri çekmek istemişlerdir. Meselâ; Türk Yurdu'nda yayınlanan bir yazıda, görücü usulü ile evlenmeye karşı çıkılmakta, tanışarak evlenme tavsiye edilmektedir. (60)

Hamdullah Suphi Bey, 1912'de yayınlanan "Meşihatın beyanamesi ve bizde nisaflık" adlı yazısında, Türk kadınlığının yürekler acısı durumunu anlatır, kadınlara sevgi ve saygı gösterilmesini ister. (61) Hamdullah Suphi'nin başkanlığını yaptığı "Türk Ocağı", salonlarını Türk kadınlarına açarak, (62) Türk kadınının lâayık olduğu mevki'e yükselmesine yardımcı olur.

58. Atatürk ve Diyarbakır. Diyarbakır, 1981. 38-39.

59. Gökalp. Türkçülüğün Esasları. 157-162.

60. Nafi Atuf. "Aile Münasebetleri", Türk Yurdu XIV, (1334) 252-254.

61. H. Suphi Tanrıöver. Dağ Yolu 1. kitap. Ankara, 1987. 33-42.

62. Fethi Tevetoğlu. a.g.e., 118-119.

Türkçülerin üzerinde önemle durdukları konulardan birisi de millî ekonomidir. Kapitülasyonların, yabancı şirketlere verilen imtiyazların, iç ve dış olayların ekonomik yönden perişan ettiği Türk halkını, refaha kavuşturmak Türkçülerin başlıca ülküsü olmuştur.

Gökalp, "Vatan", "Esnaf destanı", "Bütçe birliği" ve "Köy" şiirlerinde bu ülküyü anlatır. Gökalp, sermayenin millileştirilmesini, sanayinin kurulmasını, vakıfların özelleştirilmesini, a'şar'ın kaldırılmasını, yerli malının teşvikini, banka ve sendika kurulmasını ister.

VATAN

*Bir ülke ki karşısında dönen bütün sermaye,
Sanatına yol gösteren ilimle fen Türk'ündür.
Hırfetleri birbirini daim eder himaye,
Tersaneler, fabrikalar, vapur, tren Türkündür,
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın. (63)*

ESNAF DESTANI

*Kimimiz manavız, kimimiz bakkal,
Sözleştik satmaya bütün yerli mal,
Hem iyi, hem ucuz, dene öyle al,
Doğrudur işimiz, vicdanımız var.
Sanatta frenkle yarışacağız.
Yurdu kurtarmaya peymanımız var. (64)*

BÜTÇE BİRLİĞİ

*"Asrî devlet olacaksak mutlaka
Denilmeli hususidir vakıflar" (65)*

---

63. Gökalp. Yeni Hayat, ssy.

64. Gökalp. Kızıllema, 131-136.

65. Gökalp. Yeni Hayat. ssy.

KÖY

"..Lâkin ey Türk bu mesud köy bitiyor
Mültezimin, faizcinin, tüccarın
Pençesinde..diyor: "Beni kurtarın"
Bu işi senden çabuk istiyor.
"Kaldır a'şar usulünü, aç banka,
Yap her semtte bir zirai sendika". (66)

Gökalp, Türkçülüğün Esasları adlı eserinde, iktisadî Türkçülüğün programını açıklarken, ferdiyetçi ve iştirakçi sistemler yerine "dayanışmacılığı" önerir. Çağdaş bir millet olmak için, büyük sanayinin kurulması gerektiği söyler. (67)

Türk Yurdu mecmuasında millî ekonominin kurulması ve geliştirilmesi hakkında yazılar yayınlanır. Rusya'dan kaçıp Türkiye'ye sığınan Pavrus'un ekonomi konusundaki yazıları ilgi görür. Türkçüler ve Türk Ocakları, Türk milletine, millî ekonomi anlayışını aşılama (68)
önemli görevler yapmışlardır.

Türkçülerin savunduğu ilkelerden birisi de "Halkçılık" tır. Türkçülerin eserlerinde, halkçılık ülküsünü açık bir şekilde görmek mümkündür. Gökalp, halkçılık ilkesini, Türkçülüğün Esaslarında, "Halka doğru" başlığı altında inceler. Gökalp'e göre, seçkinlerin halka doğru gitmesinin iki amacı vardır. 1. Halk kültürünü öğrenmek, 2. Halka medeniyet (Bati medeniyetini) götürmek. (69)

Gökalp, Türkçülüğün dinî ilkelerini de şöyle açıklamaktadır:

66. Gökalp. a.g.e., ssy.

67. Gökalp. Türkçülüğün Esasları. 165-169.

68. Zafer Toprak. Türkiye'de Millî İktisat (1908-1918). Ankara, 1982. 26, 28-29, 58, 62, 80, 116, 144, 160, 170, 272.

69. Gökalp. a.g.e., 41-45.

"Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vaazların Türkçe olması demektir. (...) dinî hayatımıza daha büyük bir vecd vermek için, gerek tilâvetler müstesna olmak üzere Kur'an-ı Kerim'in ve gerek ibadetlerle ayinlerden sonra okunan bütün dualarla münacaatların ve hutbelerin Türkçe okunması gerekir.

Gökalp, bu düşüncelerini 1918'de basılan Yeni Hayat'da yayınlanan "vatan" şiirinde şöyle dile getirir:

Bir ülke ki cami'inde Türkçe ezan okunur.
Köylü anlar manasını namazdaki duanın.
Bir ülke ki mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Hüdâ'nın
Ey Türk oğlu, işte senin erasıdır vatanın! (71)

Gökalp'in inkılâp tarihimiz açısından anlamlı eserlerinden biri de "Kızılelma" şiiridir. Bakülü zengin bir ailenin kızı Ay Hanım ile İstanbul'lu ressam Turgut'un aşklarının anlatıldığı bu şiirde, Turan halkının eğitim, kültür ve sosyal hayatı gözler önüne serilir. Türk milletinin kurtuluşu için yeni bir hayatın kurulması gerektiği, fakat bunun İstanbul, Kazan ve Bakü'da kurulamayacağı vurgulanır.

İsviçre'de bir Türk köyü, bir şehir
Yapalım, oradan yeni bir nehir,
Bir irfan ırmağı aksın Turan'a..
Irmak döner elbet birgün ummana
...
(Lozan)'ın yanında bir Türk beldesi
Şenlendi: Her Fennin bir medresesi,
Ziraat, ticaret, sanat evleri
Yapılıp, oldu bir umran meşheri (72).

mısraları ile yeni hayatı, İsviçre'de Lozan Şehrinde kurar.
Gökalp, hayallerinde İsviçre'nin Lozan Şehrinde ilim, sanat,

70. Gökalp, a.g.e., 163-164.

71. Gökalp, Yeni Hayat. ssy.

72. Gökalp, Kızılelma. İstanbul, 1914, 23-24

ziraat ve ticaretin geliştiği bir Türk köyü kurmak istemiştir. Millî Mücadeleyi kazanan Mustafa Kemal, aynı şehirde 24 Temmuz 1923'de bağımsız bir Türk devleti kurmuş, çağdaş ilim, sanat, ziraat ve ticareti Anadolu bozkırlarında yeşertmiştir. Gökalp'in ilim dehası ve uzak görüşlülüğü ile Atatürk'ün dâhiliği ve icra gücünün burada da birleştiği görülmektedir.

Ziya Gökalp'in eserlerinde, ilk anda göze çarpan inkılâpçı fikirlerden bir kısmını aktarmaya çalıştık. Alıntı yapılan eserlerin Türkçülüğün Esasları hariç 1913-1918 yılları arasında yayınlanmış olduğu dikkate alınır, Türkçülerin Türk inkılâbının oluşmasına katkıları konusunda daha açık bilgi edinilmiş olur. 1923 yılında yayınlanan Türkçülüğün Esasları adlı eserin, Türkiye Cumhuriyeti müesseseleri ile inkılâpların oluşumunda daha etkili olduğu söylenebilir.

11 Ekim 1923 tarihli Sebilürreşad mecmuasında yayınlanan bir yazıda Ziya Gökalp ve Türkçü arkadaşlarının, inkılâpların oluşumuna yaptıkları katkı açık bir biçimde görülmektedir.

"Ankara'dan arasıra acayip bir takım haberler gelmeye başladı. Bu haftaki haberler meyanında yeni Teşkilât-ı Esasiye Kanunu mucibince mehakim-i şer'iyenin ilgası bu cümledendir. (..) Bir iş ki (Ziya Gökalp)'in eline düşmüştür, artık onun ne şekil alacağı bilinmez değildir. Onu ve onun kafadarlarını yeni öğrenecek değiliz. (..) Ziya Gökalp ve arkadaşları Ankara'dan uzakta iken (..) ne kadınların hicabdan sıyrılması, ne mehakim-i şer'iyelerin kaldırılması, ne de hükümetin dinden tefrik olarak (Laik-Lâdini) bir şekle girmesi gibi sözlerin, tasavvurların hiçbirisi yoktu. Bütün bu sözler, bu tasavvurlar hep Ziya Gökalp'in ve kafadarlarının oraya (Ankara'ya) sokulmalarından sonra meydan aldı. Ümit ederiz ki

Meclis azayı muhteremesi milletin ruhuna, akidesine, hissiyatına tamamiyle aykırı olan bu dalâlet cereyanlarına kendisini kaptırmaz, Ziya Gökalp'in batıl fikirleri arkasından sürüklenmek değil, milletin hakiki arzu ve temayüllerinden asla ayrılmazlar." (73)

Bu yazıdan, Ziya Gökalp ve Türkçülerin, şer'i mahkemelerin kaldırılmasında, devletin laikleştirilmesinde ve kıyafet inkılâbında fikrî temelleri oluşturdukları anlaşılmaktadır.

25 Ekim 1926 tarihinde İstanbul Türk Ocağında düzenlenen "Ziya Gökalp'i anma toplantısında" içtimaiyat Profesörü Necmeddin Sadık (Sadak), "Ziya Gökalp'in inkılâp hareketleri üzerindeki tesiri"ni şöyle anlatmaktadır:

"Son Türk Inkılâbı, bazı ecnebi müelliflerin kolaylıkla zannettikleri gibi, kanun darbele-riyle vücuda getirilmiş anî ve cebrî bir inkılâp değildir. Türk vicdan-ı âmmesinde senelerden beri hazırlanmış, yer etmiş olan tebdillerin, kanunla tespit edilmiş bir şeklin-den ibarettir. Bu derece derin bir tebdil, bir vaz-ı kanun keyif ve arzusunun neticesi olmaz. Bu nokta-i nazardan son inkılâbımızla Ziya Gökalp'in eseri arasında büyük bir münasebet vardır. Size kısaca anlatmak istediğim budur. Devletin istinadgâhı olan Türk milletine kendi varlığının şuurunu vererek, ona kendi mukaddes mevcudiyetini hissettirmek için cidalî Ziya Gökalp açtı. (..) Ve ilk defa bu memlekette (milliyet) mefhumunu en saf bir surette tarif ederek ortaya atan Ziya Gökalp Bey olmuştur. Türk milleti ve ona istinad eden Türk devleti, bugünkü feyiz kudretini bu milliyet cereyanından aldı. Ziya Gökalp, Türk güzidelerine "Halka doğru" diye bir yol gösterirken aynı zamanda "Garba doğru" diye bir yol gösterdi. Bugün Türk inkılâbının lağvettiği şer'îye mahkemeleri, medreseler, meşihat

hep Gökâlþ'in gayri tabiieliklerini ve er geç zevale mahkûm olduklarını ispat ettiği müesseselerdir. Ziya Gökâlþ, milliyet menbainı doğrudan doğruya manevî kıymetlerde aradı ve bu manevî kıymetleri (Hars) ile ifade etti. O zamana kadar bizce meçhul olan bu hars kelimesi o andan itibaren bütün bir siyasetin anahtarı oldu. Son senelerde lisandaki tekâmülden başlayarak maarifte, sanatta, dinde, hukukta, iktisadiyatta vücuda gelen bütün tebdillerin menbaı bu hars siyasetidir". (74)

Düzdağ, Türkiye'de İslâm ve İrkçılık adlı eserinde konuya değişik bir açıdan yaklaşır. "Meşrutiyet Türkçülerinin, herhalde en mühim işleri, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını çabuklaştırmak, Batıcıların kuvvetlenmesini temin etmek ve Kemalist inkılâpların zuhurunu hazırlamak olmuştur. Nitekim Cumhuriyetin ilânından sonra hepsi de inkılâp ordusundaki yerlerini almışlardır". (75) diyor. Türkçüleri suçlamak amacı ile kaleme alındığını sandığımız Düzdağın yorumu, Türkçülerin inkılâpların oluşumunda ve Cumhuriyet döneminde inkılâpların halka yayılmasında etkinliklerini ifade etmektedir.

Avcıoğlu, Atatürk inkılâplarının birdenbire ortaya çıkmadığını, Türk milliyetçiliğinin çağdaş medeniyete ulaşmak için gerekli gördüğü bu inkılâpların uzun süre basında tartışıldığını ve milliyetçiler tarafından benimsendiğini, Gökâlþ'in feminizmin öncülüğünü yaptığını, aile hukuku ile laiklik konusunda çalıştığını belirtir. (76)

74. Türk Yurdu, 22 (Teşrin-i evvel 1926), 376-377.

75. Düzdağ, a.g.e., 25.

76. Doğan avcıoğlu, Türkiye'nin Düzeni, Ankara, 1969. 133-134.

Ziya Gökalp ve Türkçülerin, Türk inkılâbının oluşumu-
na yaptığı katkıların, çok sayıda bilim adamı ve araştırmacı
tarafından kabul edildiğini görmekteyiz. (77) Bu eserlerin,

-
77. Türkçülük, "irredenta" kısmı müstesna, Meşrutiyetten sonra yeni kurulmakta olan Türk devletine, Türkiye Cumhuriyetine ideolojik bir temel oluşturur (T. Zafer Tunaya. Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma hareketleri. 88-92); Ziya Gökalp, din esasına dayalı devletin yıkılmasına ve milliyetçi temellere dayanan Türkiye'nin kurulmasına giden yolu göstermiştir (K. Krüger. Kemalist Türkiye ve uyanan ortadoğu. 1981, 139); Atatürk inkılâplarının ilham kaynağı, Ziya Gökalp'in fikirlerine dayanır (David Hotham. The Turks. London, 1972. 102-103); Ziya Gökalp, genç Türk aydınlarının fikir önderi olur ve Mustafa Kemal'i de çok etkiler (Johannes Glasneck. Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye. Ankara, 1976. 45); Feyzioğlu, Ziya Gökalp ile milliyetçi yazarların, Atatürk üzerindeki etkilerinden söz eder (Turan Feyzioğlu. Atatürk ve Milliyetçilik. Ankara, 1987, 22-28); Gökalp, imparatorluktan millete, dinden laikliğe, doğudan batıya geçiş için ortam hazırlar, Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplara ideolojik temel ve destek sağlar (Shaw. a.g.e., 363); Türkçüler, Türklerin yüksek bir millet meydana getirmek ve Batı dünyası içinde seçkin bir yere yükselme yeteneğinde olduklarına inanırlar ve bu inanç, Türkiye'nin kurucularına büyük etki yapar (Ergün Aybars. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. İzmir, 1984, 44); Ziya Gökalp'in tahayyül ettiği ne varsa, Kemalizm tarafından gerçekleştirilmiştir. (Tekin Alp. Kemalizm. İstanbul, 1936); Berkes, Türkçülüğün, realitelerden uzak yanlarını eleştirir. Osmanlı aydınlarının kafasındaki dincilik, Batıcılık ve özellikle Osmanlıcılık düşlerini yıktığından, dil, tarih kültür ve çağdaşlaşma ile ilgili Türk fikir hayatında olumlu hizmetler yaptığından söz eder (Niyazi Berkes. Türk Düşününde Batı Sorunu. Ankara, 1975. 71); Aynı yazar, Atatürk'ün Ziya Gökalp Türkçülüğünü benimsemediğini, bu ideolojinin kaynağı olan Türk Ocaklarının yerine Halkevlerini kurduğunu söyler (Berkes, Atatürk ve devrimler. İstanbul, 1982. 234); Tanju, Gökalp'e yöneltilen "Irkçı, turancı, islâmıcı, şoven, bilim adamı değildi" şeklindeki suçlamaları ret eder (Sadun Tanju. Atatürk'ün Yanındakiler, Karşı-sındakiler. İstanbul, 1980. 133); Türk inkılâbının temeli, Türk milliyetçiliğine dayanır. Türkçülük akımı, Atatürk'le gerçek yolunu bulmuştur (Ahmet Mumcu. Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi. İstanbul, 1982, 156-157); Orhan Asena, ilkin Ziya Gökalp'in Atatürk'ü sonra Atatürk'ün Gökalp'i etkilediğini, Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılâpların temelinde, Gökalp düşüncesi veya düşü olduğunu savunur. (Atatürk ve Diyarbakır. 1981, 35-42); Şapolya, Atatürk'ün Fikir arkadaşlarının Türk Ocaklı olduğunu belirtir (Enver Behnan Şapolya. "Milli Mücadele'de Hamdullah Suphi" Türk Kültürü. 45, Temmuz 1966, 800).

çoğunda Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılâpların, fikrî temellerinin, Ziya Gökalp ve arkadaşları tarafından kurulduğu belirtilmektedir. Bir kısım yazarlar, bu etkinliği en aza indirger.

Türkçülerin, inkılâpların oluşumundaki katkıları hakkında verdiğimiz bu bilgilerden sonra "Türk Ocağı"nın inkılâp hareketlerine tesirini anlamak daha kolay olacaktır. Çünkü yalnız fikir üretmek, toplumu aydınlatmak için yeterli değildir. Üretilen fikri yaymak, fikirden etkilenen kişilerin bir çatı altında toplanmalarını temin ederek belli bir güç oluşturmak gerekir. İşte Türk Ocağı, bu noktada büyük bir sorumluluk yüklenmiştir. Türk Ocağı, Türkçülüğe gönül veren Türkçüleri çatısı altında toplayarak düşünce üretimi ve dağıtımına katkıda bulunmuştur.

Türk Ocağının, Batıcılık anlayışını eleştiren bir yazıda, Meşrutiyet dönemindeki çalışma yöntemi ve yenilik arayışları şöyle anlatılmaktadır:

"Vakı'a Ocağın hususi musahabelerinde bu meseleler, hatta bundan daha ileri bir takım mesail mevzubahs olmakta idiyse de bu musahabat Ocağın esrarı şeklinde kendi aralarında kalır, matbuat sahasına çıkarılmazdı. Hatta Ağaoğlu Ahmet Bey dostumuz bir defa Ocakta verdiği bir konferansta artık ibadetlerden bile Arapça'nın kalkmasını, namaz şeklinde tadilat yapılmasını ileri sürmüştü. Şimdiki Urfa Mebusu Şeyh Saffet Efendinin de hazır bulunduğu bir içtimada, bu mesail uzun uzadıya mevzubahs olmuş ve bazı kararlar da itti-haz olunmuştur. Lâkin bütün o musahabeler, kararlar kendi aralarında devam eder, zamanına taliken, o fikirler koyunlarında işlenip dururdu." (78)

Abdülhak Şinasi Hisar, "Ocak ve İnkılâplarımız" adlı yazısında Ocağın kuruluşundan itibaren milliyetçi bir-tekâmüle taraftar olduğunu, ihtilâlcî anlamıyla inkılâpçı olmadığını, fakat Türk milletini her sahada yükseltmek ve bilinçlendirmek için insanlık zevklerinin hürriyetlerine ermek isteyen bütün atılımlara saha olduğunu, inkılâpçıların açtığı yollara yöneldiğini, Ocağın milliyetçilik dersi veren bir kürsü haline geldiğini, batılı anlamda Batılılaşmak akımına uyduğunu; Ocağın, dinin, fikir hürriyetine karışmasını istemediğini, daha hür bir din eğitime taraftar olduğunu; dili sadeleştirmek akımına Ocağın da uyduğunu; soyadı kanunundan önce Ocaklıların soyadı aldıklarını, İsmet Paşa'nın "İnal" soyadını aldığı; Türk kadınlarının herkesin önünde ilk defa konser vermeleri, şiir okumaları, sahneye çıkıp piyes temsil etmeleri, daha sonra siyasî konuşma yapmalarında ve erkeklerle eşit olarak sosyal hayata katılmalarında Ocağın büyük hizmetleri olduğunu; Ocakların kapandığı 1931 yılına kadar Ocaklıların hiçbir zaman gündelik politikaya karışmadığını ancak inkılâp taraftarlığı ettiklerini anlatmaktadır. (79)

Türk Ocağı, kuruluş günlerinde yalnızdır. Türk toplumunun içine düştüğü bunalımdan kurtulması için önerdiği milliyetçi, halkçı ve medeniyetçi fikirler, kısa zamanda Ocağa ve Ocak fikirlerine ilgiyi arttırır. Milliyetçilik akımı edebiyattan iktisada, mimariye, güzel sanatlara kayar ve Türk milletinin varlığı, birliği, refahı davasını savunur.

---

79. Abdülhak Şinasi Hisar. "Ocak ve İnkılâplarımız", Türk Yurdu. 243 (Nisan 1955), 761-764.

Millî Mücadele döneminde Kuvayı Milliye ruhu ile siyaset sahnesine çıkar. Atatürk'ün önderliğinde, Türk'ün milliyet mücadelesi başarıya ulaşır. (80)

Türk Ocaklarının, inkılâp tarihimizde önemli bir yeri vardır. Türk Ocakları, millî hayatın üzerinde yenilik hareketlerinin ilk defa işlendiği, boy verip yeşerdiği verimli bir vadidir. Mehmet Emin imzalı "Türk Ocakları" başlıklı yazıda, Ocağın inkılâpçı karakteri ve etkinliğinin şu sözlerle değerlendirildiğini görmekteyiz:

"Türkiye'de hiç bir müessese Ocak kadar gençler üzerinde müessir olmamıştır. 1911 tarihinden itibaren Ocağın tarihi, gençliğin ve memleketin tarihi olmuştur. Her yeni fikir Ocakta doğmuş ve orada kutlandıktan sonra yayılmıştır. Ocak yalnız azasına değil herkese, hat - ta millî fikirleri hazım edebilecek köhne di - mağlar üzerine bile tesir etmiştir. Mefkûresinin tahakkukunu bu kadar az zaman zarfında idrak edebilen müesseseler, pek azdır. Türk Ocakları 15 sene evvel müdafaa ettikleri fikirlerin tahakkukunu görmüş, kısa bir zamanda memleketin her köşesine yayılmıştır." (81)

"Türk Ocakları ve Büyük Gazi" başlıklı yazıda, Türk inkılâbının temelini milliyetçiliğin oluşturduğu, milletin varlık şuuruna erişmesindeki kaynağın Türk Ocakları olduğu; Gazi'nin, inkılâbın hedefini Türkçülüğünden almış ise de, inkılâbın yapılmasında kendi yaratıcı kişiliğinin etkili olduğu, yaptığı atılımlarla Ocakları ve Ocaklıları yönlendirdiği anlatılır. (82)

80. Tanrıöver. Dağ Yolu 1. Kitap, 111-112.

81. Mehmet Emin. "Türk Ocakları" Hakimiyet-i Milliye. 18 Nisan 1927, 3.

82. H (aşım) N (ahid). "Türk Ocakları ve Büyük Gazi". Hakimiyet-i Milliye. 20 Teşrin-i sani 1925, 2.

Türk Ocaklarının, inkılâpların oluşumuna katkısı ve başarıları hakkında çok sayıda görüş bildirilmiştir. Bu görüşlerden çoğu olumludur. Bazı yazarların, Ocağın Türk inkılâbına katkısını kabul etmekle birlikte katkı payını düşürdüğünü görmekteyiz. (83)

83. Yakın tarihimizin önemli bir kilometre taşı olan Türk Ocağı, milliyetçilik akımının bilinçlendirilmesinde baş rolü oynamıştır (Tunaya. Türkiye'de Siyasal Partiler, 105); Türk Ocağı, milliyetçilik ülküsünün yayılması, yetişkinlerin eğitimi ve mütareke döneminde millî uyanışı sağlamada önemli rol oynadı (Shaw. a.g.e., 108); Millî bilincin uyanmasında Genç Kalemler dergisi ile Türk Yurdu mecmuası ve Türk Ocağının katkıları büyüktür (Necdet Kurdakul. Osmanlı İmparatorluğundan Ortadoğuya Belgelerle Şark Meselesi. İstanbul, 1976, 122); Türk Ocakları, Türkiye'nin modernleşmesi için çalıştılar (Landau. a.g.e., 109); Ocakların, Türkiye'nin uyanış tarihinde önemli bir yeri vardır (Jeorge Blanco Villalta. Atatürk. Ankara 1981, 395); Meşrutiyet döneminde Türk Yurdu mecmuası ve Türk Ocağı etkin faaliyet gösterdiler. (Warren Charles Hostler. Turkism and the Soviets. 1957, 146); Atatürk, fikirlerine yakın gördüğü Türk Ocaklarını destekleyerek, inkılâpların halka anlatılmasında, Ocaklardan yararlandı (Wortham. Mustapha Kemal of Turkey. London, 1930. 179-180); "Türk Ocaklarının Türk milletine yaptığı hizmetleri anlatmak için uzun bir eser yazmak lazımdır. Burada bu hizmetleri anlatmak imkânsızdır. Kısaca, "Bizi istiklâlimize kavuşturan, ruhumuza millî iymanı sindiren ve Kuvvayımilliye ruhunu şahlandıran fikir ve hareketlerin tohumu o zamanki Türk Ocaklarında atılmıştır. İstiklâl Savaşını kazandıran yegâne kuvvet budur. dersek hakikati olduğu gibi ifade etmiş oluruz" (Neşter. "Türk Ocakları nasıl kapatıldı" Orkun. 20, 16 Şubat 1951, 12); Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ocakların, inkılâpların oluşumuna katkısını en aza indirdiği "Türk Ocakları meselesi" adlı yazısında, Cumhuriyet döneminde Türk Ocaklarının inkılâplara sevgi ve bağlılıklarını belirtir. (Hakimiyet-i Milliye. 16 Nisan 1927, 1); Dr. Reşit Galip, "Türk Ocakları ve Türk inkılâbı" adlı yazısında inkılâpların oluşumunda yalnız Türk Ocaklarının etkili olduğu iddiasının yanlışlığına dikkati çekerek, Ocağın Türklük bilincinin uyandırılmasında, Türk dili ve edebiyatının geliştirilmesinde, Türk kadınının sosyal hayata katılmasında sağladığı katkılardan söz eder (Cumhuriyet. 2 Nisan 1928, 3); İsmail Ferit imzalı "Türk Ocakları ve inkılâp" başlıklı yazıda, Ocağın şairleri, romancıları, yazarları, profesörleri ve her çeşit sanatkârları, genç ve aydın kitlesi ile eski görüşlere zıt bir ortam hazırladığı; hiçbir Ocaklının, büyük inkılâbı, Ocağın bir eseri olarak göstermeğe teşebbüs etmediği belirtilir (Cumhuriyet. 5 Nisan 1928, 4); Siirt Mebusu Mahmut Bey, Türk Ocaklarının Osmanlı yönetimi zamanında yaptıkları görevin önemli olduğu kadar zor bir görev olduğunu, Ocakların böylesine olumsuz bir ortamda bile üzerlerine düşen görevleri başardıklarını vurgular (Vuzuh-Türk Yurdu. 28, 16 Nisan 1927, 413).

II. Meşrutiyetin yarattığı hürriyet ortamında, sarayın, meşihatın, medresenin ve azınlık unsurlarının düşman bakışları arasında doğan, Türk milletinin varlığı ve birliği davasını savunan Türk Ocağından, inkılâpçı fikirlerini daha açık olarak ilân etmesini beklemek haksızlık olurdu. Türkçülük ve Türk Ocağı fikrinin doğuşunda, savunma duygusu hâkimdir. "Osmanlı" olduğu iddiası ile eritilmek istenilen Türk'e Türklüğünü anlatmak Türkçülerin başlıca amacı olmuştur. Tarihi, ırkı, dili, edebiyatı, hukuku, töreleri, musikisi unutturulan, ekonomik yönden eritilen, sağlığını yitiren, savaşlarda can veren, barış zamanında vergi yükü altında ezilen, kendi kurduğu devlete benim devletim diyemeyen, dinini anlamayan Türk milletine, yeni bir şuur vermek kolay bir şey olmasa gerektir. (84)

Türk Ocağı ve Türkçüler zor olanı başarmışlar, Türk milletine yeni bir ruh ve yaşama aşkı aşılamışlardır. Millî mücadeleyi zafere ulaştıran bu ruh ve heyecandır. İşte bu ruh, Mustafa Kemal Paşa'nın eşsiz dehası ile birleşmiş, 23 Nisan 1920'de Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi olarak doğmuştur.

Meşrutiyet döneminde Ocakların, millî devlet özlemlerini inkâr etmek mümkün olmadığı gibi, açık veya kapalı bir şekilde cumhuriyet rejimini istedikleri de iddia edilemez. Fakat Büyük Zaferi kazanan Mustafa Kemal Paşa'nın bile, dev-

---

84. Ağaoğlu Ahmet Bey, İstanbul Türk Ocağında verdiği bir konferansta, İstanbul Darülfünununda Türk tarihi dersi verilmesi gerektiğini anlatıncaya kadar Türkçü arkadaşlarının ak ile karayı seçtiğini söylemiştir. Bkz. Türk Yurdu. 17 (Mart 1926), 534-537.

letin yönetim şeklinin Cumhuriyet olduğunu ilân etmek için bir yıldan fazla beklediği unutulmamalıdır. Ocaklıların, harf-inkılâbına pek istekli olmadıkları fakat inkılâp yolu açıldığında en önde koştuklarını da belirtmek gerekir. Kıyafet ve şapka inkılâbı ile ilgili 1912-1920 yıllarına ait yayınlanmış bilgiler olmamakla birlikte, Ocaklıların Avrupalı kıyafeti benimsedikleri ve giydikleri, bundan ötürü de alafrangalıkla suçlandıkları hâtıra yazılarından anlaşılmaktadır.

Ocakların, inkılâpların oluşumuna ne derecede katkıda buldukları konusu geçmişte tartışıldığı gibi gelecekte de tartışılacaktır. Bu tartışmaların sonucunda küçük veya büyük bir pay, Ocak hanesine yazılacaktır.

Atatürk'ün, "Benim ruh bedenimin babası Ali Rıza Bey, heyecanımın babası Namık Kemal Bey, fikirlerimin babası Ziya Gökalp Beydir" sözü bu konuyu aydınlatmaya yetecek derecede büyük bir ışıktır. (85)

C- İNKILÂPÇILIK ANLAYIŞI VE İNKILÂPLARA BAKIŞI

Meşrutiyet döneminde inkılâpların düşünce temellerini hazırlayan Türk Ocağı ve Ocaklılar, Cumhuriyet döneminde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilen inkılâplara büyük bir aşkla bağlanmışlar ve bunları halka benimsetmek için çırpınmışlardır. Hamdullah Suphi Tanrıöver'

---

85. Hikmet Tanyu. Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, 2. bs. Ankara, 1981, 179.

in tarihi bağlarımızı koparacağı endişesi ile türbelerin kapatılmasına karşı çıkması hariç, (86) hiç bir Ocaklı inkılâplar aleyhinde söz söylememiştir. 1924, 1926, 1927 ve 1928 yıllarına ait yayınlanan Türk Ocakları kurultay zabıtları bunun en güzel örneğidir.

Hamdullah Suphi, 1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinin açılışında yaptığı konuşmada, Ocakların inkılâpçılık anlayışını ve bu konuda Ocaklılara düşen görevleri şöyle anlatmaktadır :

"Türk Ocakları üzerlerine diğer kutsi bir vazife daha almışlardır. Türk Ocakları inkılâbımızın bekçisidirler. (..) Bilâkayt ve şart millet hakimiyeti, Türk milletinin benimsediği bir hayat ve istikbal düsturu olmuştur. Fırka siyaseti yapmayan ve yapmayacak olan Türk Ocağı kurulduğu gündenberi sadık kaldığı millet ve milliyet siyasetine ve onun yeni bir ifadesi olan millet hakimiyetine sadık kalacak ve vatanın her köşesinde onun bekçiliğini ifa edecektir." (87)

Aynı kurultayda Ocak yasasınının 3. maddesi görüşülürken inkılâp felsefesine aykırı hareket edebilecek kişi ve kuruluşlara karşı Ocak ve Ocaklıların düşmanca tavır alacağı, Ocağın millî siyasetini benimseyen partilere dost olacağı ifade edilmiştir. (88)

1924 kurultayında olduğu gibi, daha sonraları toplanan kurultaylarda da inkılâpçılık ilkesi üzerinde titizlikle durulmuş, inkılâpların halka benimsetilmesi ve tehlikelerden korunması için neler yapılması gerektiği tartışılmıştır.

86. Baydar, a.g.e., 171.

87. Türk Ocakları 1340 Senesi Umumi Kongre Zabıtları, 10.

88. a.g.e., 34-35.

1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayında Ocak yasasının 9. maddesi (Ocağa üye kabulü şartları) görüşülürken, söz alan Adana delegesi Ferit Celâl (Güven); İnkılâp tarafından yıkılan mütegalibenin, softa zümresinin, eşrafın Ocağa girmek istediklerini, buna izin verilmemesini söylemiştir. (89)

Ocaklı ruhuna sahip olmayan kişilerin, Ocağa üye olmalarının önlenmesi amacı ile 1912-1931 yılları arasında yürürlükte olan Ocak yasalarında-Değişik şekillerde tanımlanmış olsa bile- "Ocağa aza kabulü" ile ilgili birtakım şartların konulduğunu görmekteyiz. (90)

3. Kurultayda Ocağın faaliyet ve mesai programı görüşülürken söz alan Ayaş delegesi Hüseyin Enver (Sarp), serigiden inkılâpların halk tarafından yeterince anlaşılıp benimsenemediğini, inkılâpları halka anlatmak ve benimsenmesine yardımcı olmak için Türk Ocaklarının çok çalışması gerektiğini vurgular. (91)

4. Kurultayda söz alan İzmir delegesi Mithat Bey, Ocakların inkılâpları ve memleketin her şeyini korumakla görevli olduklarını söyler. (92) Hamdullah Suphi (Tanrıöver) de, ülkenin ve Türklüğün geleceği ve bağımsızlığı açısından

89. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları. 148-149.

90. Türk Ocağının Nizamname-i Esas Dahiliyesi. İstanbul, 1328. (5-7 mad.)
Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul, 1334. 5-8. maddeler.
Türk Ocakları Yasası. Ankara, 1340. 5-10. maddeler.
Türk Ocakları Yasası. Edirne, 1341. 7-13. maddeler.
Türk Ocakları Yasası. Ankara. 1926. 7-13. maddeler.
Türk Ocakları Yasası. Ankara. 1927. 7-16. maddeler.
Türk Ocakları Yasası. Ankara, 1929. 7-18. maddeler.

91. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, 192-193.

92. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 120.

doğabilecek tehlikelere karşı. Ocakların manevî mücadele yap-
ma mecburiyetine işaret eder. (93)

Ocakların, inkılâp düşmanları ile sistemli bir mü-
cadeleye giriştikleri görülmektedir. Samsun Türk Ocağı faa-
liyetlerinden söz eden bir yazıda Ocağın, her Ocaklıyı, her-
gün her gittiği yerde, temas ettiği herkese inkılâbı, Cum-
huriyeti ve Ocağı propoganda etmekle görevlendirdiği, Ocak-
lıların temas ettikleri kimselerde inkılâba, Ocak gayelerine
karşı gördükleri her hareket ve fikirden Ocağı haberdar et-
meğe mecbur tutuldukları, Ocaklılardan bu faaliyetlerle il-
gili haftalık gözlem raporları istenildiği belirtilmekte-
dir. (94) Bu yazıdan da anlaşıldığı gibi Ocaklar-inkılâplar-
la bütünleşmiştir. Bu bütünleşme teoride kalmamış, faaliyet-
lere de yansımıştır.

Ocakların, inkılâp sevgisini çocukların ruhuna işle-
mek için çeşitli propaganda araçlarından yararlandıkları
görülmektedir. Meselâ Trabzon Türk Ocağı, çocuklarda Cumhu-
riyet sevgisini aşılama amacıyla Cumhuriyet Bayramında ilk-
okullarda okuyan 30 kız çocuğuna yeni elbise giydirmiştir. (95)

Ocakların inkılâpçı karakteri ve inkılâpların halka
benimsetilmesi için yaptıkları çalışmalar, Ocak müfettişle-
ri ve yurt gezisine çıkan devlet büyüklerinin Ocaklarda gör-
dükleri izlenimleri anlatan demeçlerinde sıkça ifade edilir. (96)

93. a.g.e., 120.

94. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 466-467.

95. a.g.d., 463.

96. Babalık. 7 Haziran 1341; Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926, 19 Ağustos
1929; Hakimiyet-i Milliye. 20 Mart 1929.

M.Kemalpaşa Türk Ocağı Reisi Fevzi Bey, Gazi tarafından gösterilen yolda yürüdüklerini belirtir. (97) Karaman Ocaklıları inkılâp yolunda sarsılmayan kararlılıkla ve hızlı adımlarla yürüyeceklerine and içerler. (98) Gelibolu Türk Ocağı inkılâbın gerektirdiği bütün şeyleri yaparak halka rehberlik eder. (99) Tosya Türk Ocağı Reisi Vasfi Bey, Ocağın sosyal, ekonomik ve kültürel inkılâbın gerçekleştirilmesi için çalışacağını söyler. (100) Ferit Celal (Güven), Adana Ocağının inkılâp ve cumhuriyetin Türkiye topraklarında yükselmesi için büyük çaba harcadığını vurgular. (101)

Türk Ocaklarının Atatürk tarafından gerçekleştirilen bütün inkılâpları benimsedikleri, çalışmalarında bu noktaya önem verdikleri anlaşılmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda 10 Nisan 1931 tarihine kadar çalışmalarını sürdürdüklerini görmekteyiz. (102)

Kurulduğu günden itibaren Türk milletini, Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine çekerek, ona yeni bir ruh vermek,

---

97. Hakimiyet-i Milliye. 14 Teşrin-i evvel 1925,1.

98. a.g.g., 14 Mart 1926,2.

99. a.g.g., 2 Nisan 1926,2.

100. a.g.g., 12 Kânûn-ı evvel 1926,3.

101. Ferit Celâl (Güven), "Bir küşad münasebetiyle," Türk Yurdu. 24 (Kânûn-ı evvel 1926), 560.

102. İlim ve San'at Heyeti son aylardaki içtimalarını, bilhassa milli şuurun ve inkılâp ve cumhuriyet mefhumlarının gençlik ve halk arasında tamim ve takviyesi hususunda tevessül olunacak çarelerin tahri ve tetkikine tahsis etmiş ve inkılâbımızın ideolojisini tesbite hasr-ı mesai eylemiştir. Heyetin arzusu üzerine azadan Ağaoğlu Ahmet Bey bu hususta kıymetli bir rapor hazırlamış ve bu rapor müzakerata zemin ittihaz olmuştur (Türk Ocakları Merkez, Mürakabe İlim ve Sanat Heyetinin 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporları. Ankara 1931,9).

yeni bir hayat biçimi kurmak için çalışan Ocakların düşleri, Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyetinde gerçek olur. Ocakların istediği millî devlet kurulmuş, millî vatanın sınırları çizilmiş, dinin devlet yönetimindeki etkinliğine son verilmiş, hanedana değil halka dayanan Cumhuriyet yönetimi kurulmuştur. Milleti gerileten, geriye çeken medreseler, tekkeler kapatılmış, milleti özde ve şekilde Batı medeniyetinin bir üyesi düzeyine çıkarabilmek için şapka ve kıyafet inkılâbı, harf, rakam, saat takvim, ölçüler ve soyadı inkılâpları yapılmıştır. Kadına lâayık olduğu değer verilmiş hukuk, eğitim, iktisat, iş hayatı yeniden düzenlenmiştir.

Türk devlet teşkilâtı ve millet hayatı yeniden kurulurken yukarıda inkılâpçı bir ruha sahip olduğunu söylediğimiz, kendilerini inkılâpların bekçisi olarak kabul eden Türk Ocakları ve Ocaklılar, inkılâplara nasıl destek sağlamışlar, yaptıkları faaliyetlerle inkılâpların benimsenmesine, yaşanmasına ve tehlikelerden korunmasına nasıl katkıda bulunmuşlardır? Gerçekleştirilen inkılâpları kronolojik olarak ele alıp, bu sorulara cevap bulmaya çalıştık.

1. CUMHURİYETİN İLÂNI

Cumhuriyetin ilânı, yurt çapında sevinçle karşılanmış, tebrik için Gazi'ye telgraflar çekilmiş, şenlikler düzenlenmiştir. Millet hakimiyetinin savunucusu Türk Ocaklarının, bu sevinci coşkuyla paylaştıkları görülmektedir.

Edirne Türk Ocağı İdare Heyeti, Susurluk Türk Ocağı Reisi, İzmir Türk Ocağı Murahhas Mesulü Alemdarzade Lütfi, İzmit Türk Ocağı Murahhas Mesulü Behçet, Edremit Türk Ocağı

Reisi Muzaffer Süreyya, Mudanya Türk Ocağı Reisi Ahmet Ziya, Bandırma Türk Ocağı Reisi Haşım, Silifke Türk Ocağı, İstanbul Türk Ocağı, Akhisar Türk Ocağı Reisi Dr. Şemseddin, Tekfurdağı Türk Ocağı Reisi Nuri, Mersin Türk Ocağı Reisi Dr. Reşit Galip, Kadınhanı Türk Ocağı Reisi İhsan, Gördes Türk Ocağı Reisi Hüseyin Ekrem, Salihli Türk Ocağı Reisi Mehmet Emin beyler, Cumhuriyeti tebrik için Gazi Mustafa Kemal Paşaya telgraf çekmişlerdir. (103) Gazi'ye çekilen bu telgrafların metinleri basında yayınlanmadığı için, Ocaklıların bu konudaki duygu ve düşünceleri hakkında bilgi edinmek mümkün olmadı.

Ankara Türk Ocağının 2 Kasım 1923 günü yapılan kongresi hakkında basında çıkan bir yazıdan, Cumhuriyetin ilânından ve Reisicumhurluğa Türk Ocakları Fahrî Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın seçilmesinden dolayı büyük bir sevinç gösterildiğini, kongre adına Reisicumhuru tebrik için Hamdullah Suphi, Celâl ve Harun Aliçe Beylerden oluşan üç kişilik bir heyet seçildiğini, kongrede Reisicumhurun ayakta alkışlandığını öğreniyoruz. (104)

Cumhuriyeti ve Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı tebrik için iller adına oluşturulan heyetler bizzat Ankara'ya gelerek tebriklerini sunmuşlardır. Bu heyetlerde de Türk Ocağı adına temsilciler bulunduğu görülmektedir. (105) Düzenlenen Cumhuriyeti kutlama şenliklerine Ocaklar da katılır. (106)

---

103. Hakimiyet-i Milliye. 7, 8, 9, Teşrin-i sani 1923.

104. a.g.g., 4 Teşrin-i sani 1923, 1.

105. a.g.g., 22 Teşrin-i Sanî 1923, 1.

106. Tanın. 2 Teşrin-i sani 1923, 1.

2. HİLÂFETİN KALDIRILMASI

3 Mart 1340 (1924) tarih ve 431 sayılı "Hilâfetin ilgasına ve Hanedan-ı Osmanî'nin Türkiye Cumhuriyeti Memaliki Haricine Çıkarılmasına Dair Kanun" Mecliste görüşülürken leh-te söz alan (Yasa aleyhinde yalnız Gümüşhane Mebusu Zeki Bey konuşmuştur) Afyonkarahisar Mebusu İzzet Ulvi Bey, Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Bey, Saruhan Mebusu Vasıf (Çınar) Türkçülüğe gönül vermiş Ocaklılardır. (107)

Türk Ocakları, hilâfetin kaldırılmasını coşku ile karşılamışlardır. Reisisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine Adana, Biga, Çeşme, Denizli, Gerede, Kadınhanı Mersin Türk Ocakları tarafından çekilen tebrik telgraflarında bu coşku ve heyecan açık bir şekilde görülmektedir.

Denizli Türk Ocağının Telgrafı:

Ankara'da Reisisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine
Denizli 4- Büyük ve aziz milletimizin inkişafı uğrunda yapılan inkılâba bu defa da terakki ve faaliyetimizin başlıca derece-i halleri olan hilâfet heyyulasını ilga etmek suretiyle siyasi ve içtimai bir safha daha ilâve eden büyük müncilerine Denizli gençliği şükranlarının arzını vecibe addeyler" (108)

Denizli gençliği namına
Denizli Türk Ocağı Kâtib-i Umumisi
Ahmet Refet

Adana Türk Ocağının Telgrafı:

Ankara'da Reisisicumhur Gazi Paşa Hazretlerine
Adana 5-Dâhiyâne rehberliğinizle içtimai hayatımızda doğan son feyizli inkılâptan dola-

107. Bekir Sıtkı Yalçın vd. Atatürk İnkılâbı Kanunlar-Kararlar. Ankara 1984, 309-334.

108. Hakimiyet-i Milliye. 7 Mart 1924, 2.

yı Adana Türk Ocağı Zât-ı Riyâset-i Penâ-
hîlerine şükran ve tebriklerini sunar ve
atiyen yapılması zarurî olan bütün mesut
kararlarda daima sizinle beraber olduğunu
kendisine vazife bilir. (109)

Adana Türk Ocağı Reisi
Fahri

Kâtip
Ferit Celâl

Mersin Türk Ocağının Telgrafı:

Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal
Paşa Hazretlerine

Mersin 7- İnkılâp altında atılan büyük ve mü-
teyemmin adımları derin meserret ve heye-
can hisleri içinde şükranla karşılıyoruz.
Memlekette mütebaki irticaî kale ve sedleri-
nin de tamamen yıkılması temenniyatını arz
ile ellerinizden öperiz. (110)

Mersin Türk Ocağı Reisi
Dr. Reşit Galip

Biga Türk Ocağının Telgrafı:

Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal
Paşa Hazretlerine

Biga 13- Asil ve kahraman milletimizi esa-
retten zafere isal etmeğe bütün Türkleri
kendisine ebediyen medyun-ı şükran etmiş
bulunan Cumhuriyet Hükûmetini bilhassa te-
rakki ve teceddüt sahasındaki son mukarre-
ratından dolayı Biga halkı namına hararet-
le tebrik ve bilvesile hürmetlerimizi tak-
dim eyleriz Paşa Hazretleri. (111)

Biga Türk Ocağı namına Reis
Abdülkerimzade Ahmet Hamdi

Türk Ocaklarının, hilâfetin kaldırılması hakkında gö-
rüş ve düşüncelerini tek başına yansıtan telgrafların yanın-

109. a.g.g., 7 Mart 1924, 2.

110. a.g.g., 10 Mart 1924, 2.

111. a.g.g., 16 Mart 1924, 2.

da, diğerk kuruluş ve kişilerle ortaklaşa çektikleri telgraf- lar da vardır. (112)

Türk Ocakları, hilâfetin kaldırılmasını büyük bir heyecan ve coşku ile karşılayarak Atatürk'ün şahsında inkılâbı gerçekleştiren TBMM'ne ve O'nun hükûmetine destek sağ- lamışlardır. Toplum geriletken müesseselerin de yıkılması isteğinde bulunarak, gelecekte yapılması kaçınılmaz olan inkılâp hareketlerinde Ocakların, devlet yöneticileri ile birlikte olacağı önceden ilân edilmiştir.

3. ŞEYH SAİT İSYANI

Hilâfetin kaldırılması, dinî devlet yapısından mil- lî devlet yapısına geçişin temelini oluşturmuş ve bütün in- kılâplar bu sağlam temel üzerine kurulmuştur. İnkılâp hare- ketlerini içlerine sindiremeyen bazı cahil kişiler ve bunla- rı âlet ederek yeni Türkiye Cumhuriyetini yıkmak ve Türk milletini medeniyet yolundan alıkoymak isteyen iç ve dış düşmanlar, din maskesi altında inkılâpları baltalamak iste- mişlerdir. İnkılâp tarihimizde Şeyh Sait İsyanı ve Menemen Olayı, inkılâp hareketlerine ve yeni Türkiye Cumhuriyetine başkaldırışın önemli simgeleridir.

11 Şubat 1925 tarihinde din elden gidiyor yaygarası ile Doğu bölgemizde ortaya çıkan Şeyh Sait İsyanına, Ocaklar, şiddetle karşı çıkmışlar, cumhuriyet ve inkılâplar uğrunda

seve seve canlarını feda etmekten çekinmeyeceklerini, bunun için göreve hazır olduklarını, (Başta Türk Ocakları Merkez Heyeti olmak üzere Adana, Akhisar, Ayaş, Aluçra, Bursa, Balıkesir, Bolu, Buldan, Bergama, Burhaniye, Bayramiç, Bayındır, Çeşme, Çine, Çorlu, Çarşamba, Çanakkale, Dört Yol, Demirci, Edremit, Eğridir, Fethiye, Gediz, Gerede, İstanbul, İsparta, Kuşadası, Kırşehir, Kütahya, Karaburun, Konya, Kula, Koçhisar, Kastamonu, Maraş, Muğla, Mersin, Nevşehir, Niğde, Ödemiş, Samsun, Salihli, Sivrihisar, Söke, Silifke, Sandıklı, Soma, Saray, Susurluk, Sarıkamış, Şarkikarahisar, Tavas, Tarsus, Trabzon, Tekirdağ, Tire, Uşak, Uzunköprü Türk Ocakları) Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya ve gazetelere çektikleri telgraflarla açıklamışlardır. (113)

Türk Ocakları Merkez ve Hars Heyeti tarafından ortaklaşa yayınlanan tebliğde şu görüşlere yer verilmiştir:

"Genç ve havalisinde ikiyüz senedenberi müteaddit defalar görüldüğü üzere şeriatı âlet ittihaz ederek ortaya çıkan irtica hareketi Türk milletinin eskidenberi tanıdığı mel'un bir düşmandır. Daima ecnebilerin istilâ emellerine vatanın kapılarını açan ve Türk mücedditlerinin, Türk kahramanlarının bu kadar kan ve mücadele pahasına elde ettikleri hâlâs, istiklâl ve terakkiyi bir anda mahvetmet isteyen bu galiz ve hainâne harekete karşı duyduğumuz nefret ve gayzı ve Türk Ocaklarının vatanın her köşesinde inkılâbın müdafaası için vazifelerini ifaya tamamen hazır olduklarını memleket efkârı umumiyesine arz ederiz." (114)

113. Cumhuriyet. 28 Şubat, 1-5 Mart 1925; Hakimiyet-i Milliye. 28 Şubat, 1-6, 15 Mart 1925; Açık Söz. 28 Şubat 1341. Telgraflardan 24 tanesi yayınlanmıştır. Soma, Maraş ve Kastamonu Türk Ocağı telgrafları, diğer kuruluş temsilcileri ile ortaklaşa çekilmiştir.

114. Hakimiyet-i Milliye. 28 Şubat 1925, 1 ; Cumhuriyet 28 Şubat 1925, 3

Türk Ocaklarının, isyanı tel'in için mitingler ve toplantılar düzenledikleri, bu toplantılarda alınan kararların sonucunu telgrafla Reısicumhur Mustafa Kemal Paşa'ya, TBMM'ne ve gazetelere bildirdikleri görülmektedir. (115) Ocaklar, bu faaliyetleri ile toplumda Cumhuriyet ve inkılâplara sahip çıkma bilincinin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

Şeyh Said isyanı münasebetiyle İstanbul Türk Ocağında 27 Şubat 1925 günü bir toplantı düzenlenir. Toplantıda, Halide Edip (Adivar) ve bazı Ocaklılar söz alarak olayı nefretle karşıladıklarını ve Hükûmetin her türlü emirlerine hazır olduklarını söylemişlerdir. Daha sonra Gazi Paşa Hazretlerine, Büyük Millet Meclisi Başkanlığına, Türk Ocağı Genel Merkezine aşağıdaki telgrafın çekilmesi kararlaştırılır. (116)

"Teceddüde, inkılâbın hakikî ruhuna ölüm kadar sâdik olan İstanbul Türk Ocağı, mukaddesatı âlet ederek vatanda irtica yangını tutuşturanları şiddetle te'lin ve cumhuriyetimize bütün mevcudiyetiyle müzahir olduğunu arz eyler.

Reıs
Ahmet Hikmet

Silifke Türk Ocağının önderliğinde yapılan büyük bir toplantıda aşağıdaki karar alınır:

"Silifke 28 (Şubat)- Genç ve havalisinde zuhur eden hâdisenin cumhuriyet ve mevcudiyetimize tevcih edilmiş açık bir suikast ve ihanetle mahmul olduğunu kemâl-i yeisle anla-

---

115. Cumhuriyet, 28 Şubat, 2-3 Mart 1925; Hakimiyet-i Milliye, 2 Mart 1925.

116. Cumhuriyet, 28 Şubat 1925, 1.

yan biz İçel vilâyeti halkı, böyle hainane harekâtta bulunan asileri imha etmek hususunda hükümetimize her türlü müzaheret ve fedakârlığa hazır bulunduğumuzu ve harekât-ı vakı'anın müsebbiblerini kemâl-i nefretle telin ettiğimizi arz eyleriz"(117)

Silifke Türk Ocağı Reisi
Said ül-Mevlevi

Gerede Türk Ocağı tarafından düzenlenen mitinge halktan çok sayıda kişinin katıldığı ve aşağıdaki kararın alındığı bildirilmektedir.

"Gerede-28 (Şubat)- Türk Ocağının delâletiy-le bugün Gerede kasabasında binlerce halkın iştiraki ile akdolunan mitingde din perdesi altında binlerce vatan evlâdının kanı pahasına elde ettiğimiz cumhuriyet idaresi aleyhine isyan eden, vicdanları ecnebi altınları ile satılmışların hareketi tel'in olunmuş ve cumhuriyet idaresi için her türlü fedakârlıkta bulunmağa ahd ve peyman (yemin) edilmiş ve miting heyetinin makamâtı aidesine arzı malûmat edilmesi tahtı karara alınmıştır."(118)

Gerede Türk Ocağı Reisi
Cevat

Söke halkı adına isyanı tel'in için çekilen Müftü, Belediye Reisi, Türk Ocağı Reisi, Belediye Meclisi azaları ve İhtiyat Zabitan Cemiyeti adına müşterek imzalı telgrafta; isyancılara karşı Hükûmete yardımcı olmak için Türk Ocağında and içildiğini görmekteyiz.(119)

Türk Ocaklarının, Şeyh Said isyanını tel'in için yaptıkları toplantılarda, halkı yıkıcı faaliyetlere karşı

117. a.g.g., 1 Mart 1925,1.

118. Hakimiyet-i Milliye. 2 Mart 1925,3.

119. Cumhuriyet. 3 Mart 1925,3.

aydınlattıkları; Ocaklıların, canları pahasına da olsa inkılâpları ve Cumhuriyeti yaşatmakta kararlı oldukları anlaşılmaktadır.

4. ŞAPKA ve KIYAFET İNKİLÂBI

Mustafa Kemal Paşa, şapka ve kıyafet inkılâbının ilk işaretini 27 Ağustos 1925 günü İnebolu Türk Ocağında verir. İnkılâp hareketlerinin kaynağı ve verimli vadisi olan Türk Ocağı ve Ocaklılar, bu işaret üzerine medeniyet ve yenilik yolunda daima ve en ileride yürüyeceklerine and içermişler. (120)

13 Temmuz 1925 tarihli basında çıkan bir yazıdan, İzmit Türk Ocağında şapka sorununun gündeme getirildiğini görmekteyiz. (121) İnkılâp önderlerinin, inkılâplarla ilgili kamuoyuna açıklama yapmadan önce, Ocaklar aracılığı ile halk arasında bu fikirlerin işlendiği ve inkılâba ortam hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Şapka ve kıyafet inkılâbı işaretini alan Ocakların düzenledikleri müsamere, konferans, toplantı ve mitinglerle inkılâbın yayılmasına çalıştıkları görülmektedir.

28 Eylül 1925 günü Bursa Türk Ocağı tarafından düzenlenen mitinge binlerce kişi katılmıştır. (122) 14 Ekim tarihli gazetede Niğde Türk Ocağının "Taassup ve muhafazakârlık aleyhinde" büyük bir miting hazırladığı bildirilmiştir. (123)

120. Hakimiyet-i Milliye. 30 Ağustos 1925; Cumhuriyet. 29, 30 Ağustos 1925.

121. Hür Fikir (İzmit). 13 Temmuz 1925.

122. Hâkimiyet-i Milliye. 29-30 Eylül 1925; Cumhuriyet. 29-30 Eylül 1925.

123. Hâkimiyet-i Milliye. 13 Teşrin-i evvel 1925, 1.

Konya Türk Ocağında 12 Eylül 1925 günü Fahrettin Paşa tarafından "Şapka ve selâm" hakkında bir konferans verilmiş, (124) 29 Eylülde yapılan bir toplantıda şapka inkılâbı üzerine sohbet edilmiştir. (125) Konferans ve sohbet toplantılarına halktan ve Ocaklılardan çok sayıda kişinin katıldığı, şapka giyme alıştırmaları yapıldığı görülür.

29 Ekim 1925 günü Cumhuriyet Bayramı şerefine Niğde Türk Ocağında düzenlenen müsamerede, Ortaokul Müdürü Hüsnü Bey şapka hakkında bir konuşma yapmış, bu konuşmanın sonrasında müsamere salonunda fesli olanlar feslerini atmışlardır. (126)

Gazi'nin 11 Ekim 1925 günü İzmir Türk Ocağını ziyaretinde, Ocaklı hanımlar çarşafsız ve başları açık olarak Gazi'yi karşılamışlardır. (127)

25 Kasım 1925 tarihli "Şapka İktisası Hakkında Kanun" Mecliste görüşülürken, olumlu görüş bildiren Ahmet Ağa-oğlu, Mahmut Esat (Bozkurt), Tunalı Hilmi ve Necati Beyler, Ocaklı milletvekilleri. Şapka kanunu aleyhinde konuşan Bursa Milletvekili Nurettin Paşayı, milletvekilleri ve halk (Bursa, Düzce, Gelibolu, Cide, Kastamonu, Tekirdağ, Taşköprü ve Tosya Türk Ocakları diğer kuruluşlarla müşterek çektikleri telgraflarda) kınamışlardır. (128)

124. Babalık, 13 Eylül 1341, 1.

125. a.g.g., 1 Teşrin-i evvel 1341, 1.

126. Cumhuriyet. 31 Teşrin-i evvel 1925, 4.

127. Hakimiyet-i Milliye. 13 Teşrin-i evvel 1341, 1-2.

128. Bekir Sıtkı Yalçın vd. a.g.e., 99-111; Açık Söz. 2, 7 Kânun-ı evvel 1341; Cumhuriyet. 9, 11 Kânun-ı evvel 1925.

Bu telgraflara örnek olmak üzere Cide halkı tarafından çekilen telgraf metni aşağıya alınmıştır:

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Celilesine

Din ile alâkası olmadığı, en tanınmış ulemayı İslâmın beyanatlarıyla teyid eden mutaden akvamca giyilmekte olan şapka aleyhinde Bursa Mebusu Nurettin Paşa'nın ifsadkâr tavriri gazete sütunlarında nefretle görülmüştür. Aziz vatanımızdan küfrün son eserlerini kaldıran ve terakkiyât-ı medeniye sahasında rehakâr ufuklar yaratan Reaicumhuruza imtisâlen şapkayı memnunen giymiş olan halkımız mezkûr tavriri mani-i terakki efkâr-ı basitenin cânîyâne bir teşebbüsü mahiyetinde gördüklerini ve bundan bihak müteeddi bulduklarını arz eyleriz.-Cide-(129)

Ticaret Odası Reis-i Sânisî
Hasan

Müftü
Ali

Belediye ve Halk Fırkası Reisi
Hamza

Türk Ocağı Reisi
Nurettin

Resmî kuruluşların, şapka kanunu kabul edilinceye kadar, teşkilâtlarına şapka giyilmesi konusunda herhangi bir tebliğde bulunmadıkları gözlemlendi.⁽¹³⁰⁾ Buna karşılık Gazî'nin kıyafet inkılâbı ile ilgili ilk işaretini alan Ocaklar, hemen harekete geçerek yaptıkları aydınlatıcı çalışmalarla İnkılâp Meclisi kararının geniş bir halk kitlesi tarafından desteklenmesine yardımcı olmuşlardır.

Kıyafet inkılâbı ile ilgili Ocağın yaptığı çalışmaların sadece 1925 yılı ile sınırlı kalmadığını görmekteyiz.

129. Açık Söz, 2 Kânun-ı evvel 1341, 4.

130. 10 Aralık 1925 tarihli Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan haberlerde: Eskişehir Belediyesi tarafından yayınlanan bir beyannamede, kâdınların peştamal örtünme şekline vazgeçmeleri, Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan bir tebliğde de ilk ve ortaokul öğrencilerinin iki ay içinde yeknesak kıyafette bulunmaları istenmiştir.

1927 yılında basında çıkan "Rize'de teceddüt hareketleri" başlıklı yazıda, Rize Türk Ocağının önerisiyle, İl Genel Meclisince, peçe kullanılmasının yasaklandığı, zipka, min-tan gibi medenî olmayan giysilerin kaldırıldığı bildirilmektedir. (131)

Nazilli Türk Ocağının faaliyetinden söz edilen bir yazıda, Ocağın peştemalla gezen Nazilli kadınlığının hayata karışması ve asrîleşmesi için çok çalıştığı, bu hususta bildiriler yayınladığı, sinemasını bu mesai için kullanarak kadınların peçelerini attırmayı, büyük bir kısmının acayip giysiden sıyrılıp asrî giysiye girmesine yardımcı olduğu belirtilmiştir. (132)

Türk Ocakları, açtıkları okullarda öğrencilerin giysileri ile de yakından ilgilenerek, her yönüyle medenî bir gençliğin yetişmesini amaçlamışlardır. "Adana Türk Ocağı geçen sene nasıl çalışmıştı" adlı yazıda, Adana Ocağının Kürkçüler köyünde açtığı ilkokulda giysi konusunda yaptığı çalışmalar şöyle anlatılmaktadır:

"Mektebin fikir, bina ve tesisatı itibariyle olduğu gibi talebelerinin vaziyetlerinin de asrî ve yeknesak olabilmesini temin için tarafımızdan yapılan maddî fedakârlığa, telkin suretiyle muallim arkadaşlarımızın muavenet ve müzaheretleri pek çok şâyânı taktirdir. Câhil ve mutaassıp ebeveynin muhâlefeti ile

---

131. Cumhuriyet. 12 Şubat 1927, 2.

132. Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928), 42.

bilhassa kız çocuklarının baş örtülerini çıkartarak yerine "bere" giydirebilmek için uzun ve mütemadi müşkülâta uğranmıştır. Fakat çok şâyânı teşekkürdür ki yapılan say, boşa gitmeyerek çocukların idrak ve kanaatleriyle taassup ve cehalete galebe çalınarak güzel bir neticeye vâsıl olunmuştur. Bugün bilâtereddüt iddia edebiliriz ki, erkek çocuklarımız kasketleri, lâcivert elbiseleri, güzel potinle-riyle; kız çocuklarımız siyah önlükleri, bere-leri, şık iskarpinleriyle kıyafette de yeknesaklık itibariyle şehir mekteplerinden hiç aşığı değildir» (133)

Türk Ocaklarının, şapka ve kıyafet inkılâbı konusunda yaptıkları çalışmalar, basına çok az sayıda yansımıştır. Yukarıda ele aldığımız bilgilerden, Ocağın bu konuda sistemli ve köklü çalışmalar yaptığı, bu çalışmaların sınırlı da ol-
sa köylere kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Özellikle 13 Tem-
muz 1925 tarihli Hür Fikir gazetesinde yayınlanan yazıya da-
yanarak şapka inkılâbı kararı açıklanmazdan önce, Ocaklarda
bu fikrin işlendiği ve inkılâba ortam hazırlandığı söylene-
bilir.

5. A'ŞARIN KALDIRILMASI

Adana Türk Ocağı, a'şarın (üretilen mahsulden alınan onda birlik vergi) kaldırılmasını "Köylü Bayramı" olarak kut-
lamaya karar vermiştir. Adana Türk Ocağının bu kararı münâ-
sebetiyle Babalık gazetesi şunları yazmıştır:

"Adana Türk Ocağı, himayesi altında bulundurduğu Kürkçüler köyünde bu sene a'şarın lağvı dolayısıyla bir bayram yapmağa karar vermiştir. Harman kaldırılıp da ilk buğday anbara götürüldüğü gün köyde bayram yapılacaktır. Eli kırbaçlı mültezimlerden, insafsız a'şar memurlarından kurtulan ve hiç bir kimsenin müdahalesi olmadan harmanını kaldıran emektar köylülerimiz a'şarın ilgasıyla ne kadar sevinseler hakları vardır. Kardeş Türk Ocağının düşündüğü bu güzel bayram kadar musib bir şey olamaz" (134).

Taradığımız yayınlardan, diğer Ocakların a'şarın kaldırılmasını "Köylü Bayramı" olarak kutladıklarına dair herhangi bir bilgi edinilememiş ise de, yukarıdaki alıntıdan Ocakların, Türk milletinin iyiliğine, refahına yönelik her yeniliği bir bayram olarak algıladığı anlaşılmaktadır.

6. HUKUK İNKILÂBI ve TÜRK KADINI

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri atılırken Türk kadınlarının, Türk Ocağı çevresinden yapıcı seslerinin yükseldiği görülmektedir.

Sinop Türk Ocağı tarafından yayınlanan Türk Bahçesi'nde "Emrivaki" başlıklı yazısında, Mebrure Faruk Hanım, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu hazırlanırken kadınlara milletvekili seçilme hakkının verilmemesini eleştirerek bir gün Türk kadınlarının Mecliste söz hakkına sahip olduklarında, aile hukuku sorununun düzeltilmesi için çalışmalarını gerektiğini vurgulamıştır. (135)

134. Babalık. 8 Haziran 1341,1

135. Türk Bahçesi. 13 (30 Mart 1340), 99-101.

Bakanlar Kurulu tarafından ele alınan aile hukuku sorununun, kadınlar tarafından ilk defa Türk Ocağı salonlarında tartışıldığını görmekteyiz. 17 Ocak 1924 tarihinde İstanbul Türk Ocağında Nezihe Muhittin Hanım tarafından verilen "Aile hukuku" hakkındaki büyük ilgi gören konferansa ikiyüz hanım katılmış, konferansta Nezihe Hanım, aile hukukunun Bakanlar Kurulunda ele alındığı sırada Türk kadınlığının hareket göstermesini, isteklerini bildirmesini istemiş, daha sonra kürsüye gelen bir hanım talâk sorununu ve bunun kötülüklerini anlatmıştır. (136)

Basında çıkan "Ocakta bir akt" başlıklı yazıda İstanbul Türk Ocağında, ilk defa iki genç Ocaklının nikâhlarını Ocak arkadaşları arasında aktettirdikleri; (137) "Karaköse haberleri" başlıklı yazıda da Vali Süreyya, Fırka Kumandanı Ali Necip, Türk Ocağı Reisi İsa Mansur Beyler ve Ocaklılar huzurunda Baytar Ulvi Bey ile Huriye hanımın medenî kanuna göre nikâhlarının ilk defa Türk Ocağında icra edildiği (138) görülmektedir.

Bilindiği gibi Türk Medeni Kanunu 17 Şubat 1926 tarihinde kabul edilmiştir. Henüz medeni kanun kabul edilmezden yaklaşık altı ay önce Ocaklılar, İstanbul'da ilk defa nikâhlarını kendi yuvalarında yani Türk Ocağında aktettirmişlerdir. Türk Medeni Kanununun kabulünden yaklaşık 2 yıl sonra

---

136. *Hukuk-ı Aile Kararnamesi Hakkında Türk Ocağındaki İctima. Tevhid-i Efkâr. 18 Kânûn-ı sâni 1924, 1.*

137. *Cumhuriyet. 1 Eylül 1925, 1.*

138. *a.g.g., 30 Nisan 1928, 3.*

Türkiye'nin başka bir köşesinde Karaköse'de asrî şekilde ilk medenî nikâh yine Türk Ocağı çatısı altında yapılmıştır. Ocaklar ve Ocaklılar, hukuk inkılâbında da ilkler kervanındaki yerlerini almıştır.

Türk Ocakları ve Ocaklılar hukuk inkılâbına öncülük ederken, inkılâbın halk arasında yayılması ve benimsenmesi için de çalışmışlardır. Bu çalışmalardan, "Türk Ocaklarının inkılâbı yayma faaliyetleri" bölümünde sırası geldikçe söz edilecektir.

Meşrutiyet döneminde ilk defa Ocak salonlarında sah-nede görev alan Türk kadını, (139) Cumhuriyet döneminde Ocaklarda verdiği konferanslar, müsamereler, konserler, dersler, musiki ve balo faaliyetleri ile bu yerini daha çok geliştirme imkânına kavuşmuştur. (140)

7. GAZİ'YE SUİKAST GİRİŞİMİ ve OCAKLAR

Türk milletinin kurtarıcısı, Türk inkılâbının kurucusu, eşsiz devlet adamı Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bütün Türk milleti gibi Ocaklılar da candan bağlanmışlar, sevgi ve saygı duymuşlardır. (140a) Türk Ocakları kurultaylarında, Türkiye

139. Tevetoğlu. *a.g.e.*, 118-119.

140. *Türk Yurdu mecmuasının 1911-1930 yıllarında çıkan nüshalarında "Kadın" konusu ile ilgili otuzbir adet yazı yayınlanmıştır. Daha geniş bilgi için bkz.: Mehmet Bilgin. Türk Yurdu dizini (1911-1931). Ankara, 1978. AÜ. DTCF Kütüphanecilik Bölümünde hazırlanan basılmamış lisans tezi. 40-42.*

140a. *Türkçülerin, Mustafa Kemal'e duydukları ilgi ve sevginin Meşrutiyet döneminde başladığı söylenebilir. Yeni Mecmua'nın çıkardığı Çanakkale özel sayısında Çanakkale savaşlarının galip kumandanı Mustafa Kemal'in tam sayfa resmi basılmış, Ruşen Eşref (Ünaydın)'in Mustafa Kemal'le yaptığı mülakat 130-143. sayfalarda yayınlanmıştır. Padişah dışında hiçbir Osmanlı yöneticisinin resimleri tam sayfa olarak basılmamıştır.*

sathına yayılan Ocakların derneklerinde bu duygu konuşmalarla, telgraflarla dile getirilmiştir.

15 Haziran 1926 tarihinde Gazi'ye İzmir'de suikast girişimini öğrenen halk, resmî ve özel kuruluşlar bu menfur olayı şiddetle protesto etmişlerdir. Çok sayıda Ocak tarafından suikastı tel'in için Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal'e çekilen telgraflardan iki tanesi aşağıda verilmiştir:

"Büyük Gazi, senin vücudunda cumhuriyet ve inkılâbı boğmak isteyen elim teşebbüsü tel'in eder ve aziz eserini muhafaza ve takviye için canlarını fedaya âmâde Türk Ocaklıları namına sana uzun ömürler ve inkılâbımıza ebediyet dileriz." (141)

Türk Ocakları Merkez Heyeti

"Büyük mefkûremiz ve aziz rehberimize karşı mürettep suikastı şiddetle tel'in eder, hainlerin en seri vasıta-i adaletle hemen kahr ve imhasını isteriz. Büyük Gazimize geçmiş olsun der, sadakat ve tazimatımızın arzını istirham eyleriz." (142)

Bodrum Türk Ocağı Reisi
Dr. H. Mümtaz

8. GAZİ'NİN NUTKU VE OCAKLAR

15-20 Ekim 1927 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Fırkası İkinci Büyük Kongresinde Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından söylenen tarihî nutuk, halk arasında ve Türk Ocaklarında büyük yankılar uyandırmıştır. Başta Türk Ocakları

141. Cumhuriyet. 21 Haziran 1926, 2.

142. Hakimiyet-i Milliye. 7 Temmuz 1926, 3.

Merkez Heyeti olmak üzere 135 ocak tarafından Gazi'ye ve inkılâplara bağlılığı bildiren telgraflar çekilmiştir. (143) Telgrafların büyük bir kısmı gazetelerde yayınlanmıştır. Bu telgraflara örnek olmak üzere Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi tarafından Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgraf sureti aşağıya çıkarılmıştır:

"Türk gençliğine, Türk lisanının en beliğ ve en ulvî ifadesiyle tevcih ettiğiniz hitabe mukabil, Türk Ocakları Merkez Heyeti ve Ankara Türk Ocağı vatan üstünde vatan kadar aziz bir varlık bildiği sevgili Gazisi'ne cumhuriyet ve onun istiklâlini büyük Reisinin kutsî bir vediası olarak tanıdığını ve muhafazasını bir iman ve namus borcu addettiğini en derin minnettarlık hisleriyle arz eder". (144)

Türk Ocakları Merkez Heyeti
ve Ankara Türk Ocağı Reisi
Hamdullah Suphi

9. BEYNELMİLEL RAKAM İNKİLÂBI

Türkiye Büyük Millet Meclisinde 20 Mayıs 1928 tarihinde kabul edilen ve 28 Mayıs 1928 tarihli Resmî Gazete'de yayınlanan 1288 sayılı "Beynelmilel Erkamın Kabulü Hakkında Kanun", (145) Türk inkılâbında önemli bir adım, aynı zamanda harf inkılâbının öncüsü ve müjdecisi olmuştur.

İnkılâpları halka anlatmayı ve inkılâpların halk arasında yaşamasını kendisine görev bilen Türk Ocakları Merkez

143. Babalık. 25, 26, 31 Teşrîn-i evvel 1927; Hakimiyet-i Milliye. 24, 27, 29 Teşrîn-i evvel; 1, 3, 5-10, 12 Teşrîn-i sani 1927.

144. Hakimiyet-i Milliye. 25 Teşrîn-i evvel 1927.

145. Bekir Sıtkı Yalçın, vd. a.g.e., 155.

Heyeti 8 Temmuz 1928 tarihinde beynelmilel rakamlarla ilgili bir tamim yayınlamıştır. Merkez Heyeti tarafından yayınlanan bu tamim şudur:

"Şimdiye kadar inkılâp ve teceddüde ait hususlarda halka hizmeti kendisine şiar edinen Ocaklarımız için yeni bir mesai sahası tecelli etmiştir. Eski rakamlara faik olduğu malûm bulunan ve Millet Meclisince kabul buyurulan kanun mucibince zamanı gelince bütün muamelatta kullanılacak olan (Kanunun yürürlük tarihi 1 Haziran 1929 olarak belirtilmiştir) beynelmilel rakamların halka öğretilmesi, tedris edilmesi için Ocaklarımız derhal faaliyete geçmelidir. Aynı zamanda bütün Ocaklarımızın muamelâtında beynelmilel rakamları kullanmasını muvafık bulmaktayız. Bu hususlarda muntazam bir sây ile Türklüğe hizmet edilmesini himmet ve gayretinizden bekler ve mesai derecesine dair merkeze peyderpey malûmat verilmesini rica ederiz. Selâm ve muhabbetlerimizi sunarız, aziz kardeşlerimiz." (146).

Türk Ocakları Merkez Heyeti Reisi

Namına

Umumî Kâtip İzzet Ulvi

Beynelmilel rakamları halka öğretmek için Ocaklar tarafından yapılan çalışmalar, basına çok az sayıda yansımıştır. Yaptığımız araştırmada Konya, Karaman ve Mardin Ocaklarında bu konuda çalışma yapıldığı tespit edilebildi.

Karaman Türk Ocağının, Merkez Heyeti tarafından yayınlanan tamimden önce beynelmilel rakamları halka öğretmeğe başladığını görmekteyiz. Basında çıkan 28 Haziran 1928 tarihli bir yazıda Karaman Türk Ocağının inkılâp görevini bilinçli bir şekilde gözönünde bulundurarak halka beynelmilel rakamları öğretmeğe başladığı, 26 Temmuz tarihli yazıda Konya Türk Ocağında beynelmilel rakamları öğretmek için kurs açıldığı, 22 Ağustos tarihli yazıda da lâtın rakamlarını öğretmek için Mardin Türk Ocağında açılan dershanenin büyük rağbet gördüğü bildirilmektedir. (147) Sözü edilen yazılarda yeni harfleri öğretmek için yapılan hazırlıktan ve faaliyetlerden söz edilmiştir.

Bu bilgilerden, aynı yıl içinde gerçekleştirilen rakam ve harf inkılâplarını öğretmek için Ocakların hizmetlerini birleştirdikleri düşünülebilir. Harf inkılâbını halka yaymak için yoğun bir faaliyet gösteren Ocakların, rakam inkılâbına ilgisiz kalması düşünülemez.

10. HARF İNKİLÂBI

Türkler arasında cehaletin önlenmesi, okur-yazar sayısının artırılması, Türk dilinin ve bilimsel çalışmaların geliştirilmesi için, kullanılan Arap harflerinin değiştirilmesi veya ıslah edilmesi konusunda yapılan tartışmaların uzun bir geçmişi vardır. Azeri Türkçülerinden Mirza Feth Ali hatıralarında bu konudaki düşüncelerini ve girişimlerini şöyle anlatmaktadır:

---

147. Hakimiyet-i Milliye. 28 Haziran, 22 Ağustos 1928; Babalık. 26 Temmuz 1928. 4

"1857 milâdi yılında ben müslüman elifbasının islahı fikrine düştüm. Bunun için İstanbul ve Tahran'a gitmek gerekti. Bir çok görüşmeler yaptık. Heyhat, müslüman ileri gelenleri elifbalarını değiştirecek gibi değiller, halbuki bu her şeyden daha gerekli ve daha önce gelir"(148).

Münif Paşa 1 Mayıs 1862'de Cemiyet-i İlmîye-i Osmanîye (Osmanlı Bilim Kurumunda) yaptığı konuşmada yazım konusunda amaca ulaşmak için iki yol gösterir. Birisi, sözcükleri olduğu gibi yazıp, altlarına üstlerine hareke ve bir takım yeni işaretler koymaktır. İkincisi ise, sözcüğü oluşturan harfleri ayrı yazıp, Avrupa dillerinde olduğu gibi, gereken ünlü işaretlerini yerinde belirtmektir. (149) Enver Paşa zamanında da gerek Türkçe, gerekse Arapça ve Farsça sözcükleri yine Arap harfleriyle, fakat ayrı olarak yazmak denenmişse de uygulamada süreklilik ve başarı kazanılamamıştır. (150)

Yazı değiştirmekte başlıca güçlük, kullanılan harflerin Kur'an yazısı olmasından ileri gelmiştir. Osmanlı döneminde yazıyı değiştirmek, dini değiştirmek sayılmıştır. Türklerin, Mani dini ile birlikte Uygur yazısını, İslâm dini ile birlikte Arap harflerini kabul ettikleri, yani din ile birlikte yazılarını da değiştirdikleri bilinmektedir. Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen harf inkılâbı, din değişikliğine dayanmayan fakat ihtiyaçlardan doğan bir inkılâptır.

Yazı değişikliğine, Türk-İslâm birliğini çökerteceği ve bin yıllık kültür varlığından koparacağı endişesi ile

---

148. Yusuf Akçura. Türkçülük. Haz. Sakin Öner. İstanbul, 1978. 65-66.

149. Harf Devriminin Ellinci Yılı Sempozyumu. Ankara, 1981. 47-48.

150. a.g.e., 48.

Halide Edip (Adıvar), Ziya Gökalp, Necip Asım (Yazıksız),
 Mehmet Fuat Köprülü gibi bazı Türkçüler karşı çıkmışlardır. (151)

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Hars Heyeti raporunda, yazı değişikliği konusunda yapılan çalışmalar şöyle anlatılmaktadır:

"Hars Encümeninin bilhassa meşgul olduğu işlerden biri de yazı meselesi olmuştur, Lâtin harflerinin Türkçeye tatbiki hakkındaki cereyana karşı ilmi tetkike lüzum gören Encümen, bu tatbikin lehinde ve aleyhinde bulunan mütehassıslara ayrı ayrı müracaatla kendilerinden tezlerini müdafaa yolunda yazacakları bir eser almayı temin etti. Bunlardan ikisi elde mevcut, diğer biri de alınmak üzeredir. Lâtin harflerine ait bu üç eser bir arada tetkik edildikten sonra Encümen bunlardan çıkarılacak neticeyi en ziyade mütehassıs addettiği azaya tetkik ettirerek bu meseleyi nihai bir şekilde ortaya koyacaktır" (152).

Bu rapordan anlaşıldığı gibi Türk Ocakları Merkez Heyeti 24 Nisan 1928 tarihine kadar yazı değişikliği lehinde ve aleyhinde kesin bir tavır ortaya koymamıştır. Bu kararsızlığın, Atatürk'ün harf inkılâbının ilk işaretini verdiği 10 Ağustos 1928 tarihinden önce mi yoksa sonra mı inkılâp lehinde kararlılığa dönüştüğü hakkında kesin yargıya varmak oldukça zordur.

28 Haziran 1928 tarihli Karaman Türk Ocağı faaliyeti ile ilgili basında çıkan bir yazıda; Lâtin harflerinin şekil,

---

151. a.g.e., 47; Ziya Gökalp. Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Ankara, 1976. 54; Tevhid-i Efkâr. 8, 20 Mart 1924; Türk Yurdu. 23 (Teşrin-i sani 1926), 473-477.

152. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyeti Raporları. Ankara, 1930. 16.

sesleri ve mükemmeliyeti hakkında halka bilgi verilmekte olduğundan söz edilmekte, (153) 26 Temmuz tarihli Konya Türk Ocağı ile ilgili haberde Ocak faaliyeti hakkında şunlar anlatılmaktadır:

"Beynelmilel rakamların ve Lâtin harflerinin Hükümetimizce kabulü üzerine muhterem halkımızdan arzu edenlere mezkûr rakamlar ve harfler öğretilmek üzere Ocağımızda meccânen dersler açılmak üzere dir. Miktarı kâfi talep olduğu taktirde şimdilik rakamlar öğretilecek, Lâtin Harfleri Komisyonunca kat'i elifba şekli tespit edildikten sonra da Lâtin harfleri dersleri açılacaktır." (154)

Yukarıda verilen bu iki belgeden, Atatürk'ün 10 Ağustos 1928 tarihinde harf inkılâbı ile ilgili ilk işareti vermesinden önce, Ocakların halk arasında inkılâbazemin hazırladıkları anlaşılmaktadır.

Atatürk 10 Ağustos 1928 günü Sarayburnunda düzenlenen müsamerede yaptığı konuşmada "Bizim ahenktar, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın âsârına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna katiyetle eminim.." (155) sözleriyle işaret ettiği harf inkılâbı Türk Ocaklarının salonlarında, Ocaklıların kalplerinde

153. Hakimiyet-i Milliye. 28 Haziran 1928, 2.

154. Babalık. 26 Temmuz 1928, 4.

155. Enver Ziya Karal. Atatürk'ten Düşünceler, İstanbul, 1986, 86.

yankılanmış; en gür ses, en yoğun faaliyetler oradan yükselmiştir.

Atatürk'ün gösterdiği çağdaş medeniyet yolunda yürümeyi kendileri için en büyük görev bilen Adana, Ankara, Cide, Çivril, Elmalı, Edremit, Gelibolu, İnebolu, Keşan, Kula, Samsun ve Yozgat Ocakları; 20 Ağustosun önce yeni harfleri halka öğretmek için harekete geçmişler ve kurslar açmışlardır. (156)

20 Ağustos 1928 tarihinde Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından yayınlanan tamimde harf inkılâbının önemi vurgulanarak şu direktifler verilmiştir:

"Aziz Kardeşlerimiz,

Lisanımıza büyük bir inkişaf verecek ve Türk'ün her sahada tecelli eden kudretini lisan sahasında da gösterecek olan yeni harflerimizin her sınıf halkımız tarafından süratle öğrenilmesi hepimiz için bir mefkûre olmalıdır. Büyük müncinin muhali bile mümkün kılan idaresinin bu sahada da milletimize rehber olması, suhûlet ve süratle muvaffak olacağımıza delildir. Asırlardan beri Arap harflerinin müşkülât ve esareti altında inkişaf edemeyen dilimiz aynı zamanda öğrenilmesi güç bir lisan haline gelmiştir. Yeni harfler sayesinde lisanımız süratle tamim edecek ve okumak yazmak bilmeyenler kısa bir zamanda bu saadete nail olacaklardır. Gazimizin sözlerini daima hatırmızda tutmalıyız. "Yeni Türk harflerini çabuk öğrenmelidir. Her vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanperverlik vazifesi biliniz. Bu vazifeyi yaparken düşününüz ki bir milletin, bir heyet-i içtimaîyenin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni, doksanı bilmezse, bu ayıptır. Bundan insan olanlar utanmak lâzım-

156. Hakimiyet-i Milliye. 16, 18 Ağustos 1928; Cumhuriyet. 31 Ağustos 1928; Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 44-47.

dır. Bu millet, utanmak için yaratılmış bir millet değildir. İftihar etmek için yaratılmıştır, tarihini iftiharla doldurmuş bir millettir. Fakat milletin yüzde sekseni, doksanı okuma yazma bilmiyorsa bu hata bizde değildir. Türkün seciyesini anlamayarak kafasını bir takım zincirlerle saranlarındır. Artık mazinin hatalarını kökünden temizlemek zamanındayız. Hataların tasahih olunmasında bütün vatandaşların faaliyetini isterim. En nihayet bir sene, iki sene içinde bütün Türk heyet-i içtimaîyesi yeni harfleri öğreneceklerdir. Milletimiz yazısıyla, kafasıyla bütün âlem-i medeniyetin yanında olduğunu gösterecektir." Binaenaleyh Büyük Müncinin gösterdiği hedefe doğru Ocaklarımızın derhal seferber olmaları ve bütün halka rehberlik etmeleri lâzımdır. Ocaklar için en güzel, en sevimli bir mesai sahası açılmıştır. Derhal bu hususta faaliyete geçerek yeni harflerimizin süratle öğrenilmesi için kurslar açmanızı ve bütün mesai ve kudretinizi bu nokta üzerinde teksif ederek azami miktarda muvaffak olmanızı bekleriz. Kurslar, birisi hiç bilmeyenlere ve diğeri de Arap harflerini evvelden bilenlere mahsus olmak üzere iki devreden ibaret olmalıdır. Bu kurslar tevali etmekle beraber köylülerle de imkân dairesinde iştigal edilmelidir. Elifbamızın son şeklini leffen size gönderiyoruz. Tedrisatı bu esasat dahilinde yapmalısınız.

Her Ocaklının bu işle alâkasını temin etmenizi ve mesainizin derecesini ve harf öğrenmekle meşgul olanların miktarını peyderpey merkeze bildirmenizi ve tamimin alındığına ve ilk teşebbüse dair uzak yerlerden telgrafla, yakın mahallerden tahriratla malûmat verilmesini rica ve bilvesile selam ve muhabbetlerimizi tekrar ederiz aziz kardeşlerimiz." (157)

Merkez Heyeti Reisi Namına
Umumî Kâtip

16 Ağustos 1928 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan "Türk Ocakları ve Türk Harflerinin Tedrisi" başlıklı yazıda; Ocakların memleketteki yenilik hareketleri-

---

157. Türk Yurdu. 202 (Ağustos 1928), 46. Maarif Vekâleti'nin yeni harfler hakkında Maarif Müdürlüklerine gönderdiği tamim, Türk Ocakları Merkez Heyeti tamiminden daha sonradır. Bkz. Hâkimiyet-i Milliye. 24 Ağustos 1928, 1.

nin başında bulunduğu ve bu gibi hareketleri teşvik ettiği vurgulanarak, Merkez Heyetinin, kararlaştırılan yeni harflerin son şekillerini Ocak Matbaasında bastırarak Ocaklara dağıtmaya karar verdiği belirtilmektedir. (158) Bu yazıdan, Merkez Heyeti tamiminin, Gazi'nin işaretinden 10 gün sonra yayınlanmasının sebebi daha iyi anlaşılmaktadır. Türk Ocakları Merkez Heyeti tamiminde alfabelerin son şeklinin gönderildiği belirtildiğine göre, gecikme alfabelerin baskısından ileri gelmiştir. Türk Ocakları Merkez Heyetinin, Gazi'nin yazı değişikliği ile ilgili işaretinden 10 gün sonra alfabe baskılarını yapıp tamimle birlikte Ocaklara göndermesi, inkılâp yolundaki ciddi ve başarılı çalışmasının göstergesidir.

Türk Ocakları Merkez Heyetinin, lâtin harflerinin halka öğretilmesi ile ilgili bu tamimi üzerine Ocaklardaki faaliyetlerin daha çok yoğunlaştığı görülmektedir. 20 Ağustos-31 Ağustos 1928 tarihleri arasında Ayaş, Babaeski, Düzce, Konya, Mardin, Görele, Karaköse, Trabzon, Yenipazar, Gerece, Gonen, Ürgüp, Merzifon, Şarkikaraağaç, Eskişehir, İstanbul, Gediz, Ünye, Dinar, Boyabat, Kayseri, Bilecik, Ödemiş, Bergama, Ordu, Sarayköy, Soma, Urfa, Vezirköprü, Muğla, Balıkesir, Menemen, Havza, Konya Ereğlisi, Kdz. Ereğlisi, Kırklareli, Sındırgı, Simav, Sivrihisar, Tarsus, Alaşehir, Denizli, İnegöl, Kırşehir, Kilis, Sandıklı ve Kastamonu Türk Ocakları yeni harfleri öğretmek için kurslar açmışlardır. (159)

158. Hakimiyet-i Milliye. 16 Ağustos 1928, 2.

159. Türk Yurdu. 202 (Ağustos 1928), 45; 203 (Eylül 1928), 44-47; Babalık. 20 Ağustos 1928, 2; Cumhuriyet. 23-24, 26, 28-29 Ağustos; 1, 2, Eylül 1928; Hakimiyet-i Milliye. 22-23, 25-27, 31 Ağustos; 1, 4, Eylül 1928; Halk. 20, 27 Ağustos 1928; Açık Söz. 1 Eylül, 1928, 1

Eylül ayında Akhisar, Bayramiç, Bornova, Tokat, Diyarbakır, Demirci, Gaziantep, Şarkışla, Niksar, Çal, Emet, Mersin, Tire, Ordu, Palu, Sivas, Darende, Polathane, Yalvaç, Adapazarı, Sürmene, Giresun, Mustafakemalpaşa, Siirt, Afyon, Aziziye, Eğridir, Erbaa, Alanya, Bartın, Erzurum, Karaman, Mihaliçcik, Bursa, Giresun, Reşadiye, Ilgın, Tekirdağ, Uşak, Sarıkamış, Savur, Denizli-Kadıköy, Kandıra, Milas, Maraş, Muş, Oltu, Of ve Ulukışla Türk Ocakları bir veya birden çok ders-haneli kurslar açarlar. (159a) Açılan kursların başlangıç tarihi genellikle belirtilmemiştir. Haberlerin yayınlandığı kaynak ve haber içeriğinden kursların açılış tarihini belirlemeğe çalıştık. Ağustos ve Eylül aylarında yeni harfleri öğretmek için yüz on Ocağın kurs açtığı tespit edildi.

Basında Türk Ocaklarının harf inkılâbına bakışı ve inkılâbı halka yaymak için yaptıkları çalışmalardan övgüyle sözedilir, (160) yeni harfleri öğretmek için seferberlik ilân ettikleri 50.000 kişiye ders vermekte oldukları vurgulanır. (161) Türk Yurdu'nun Eylül sayısında, yeni harfleri öğretmek için faaliyete geçen 73 Ocağın çalışmaları duyurulmuş, Ocakların yeni harflerle yazışmaya hazır oldukları bildirilmiştir. (162) Türk Ocaklarının yeni harfleri öğretmek için 1928 yılının Ağustos, Eylül, Ekim aylarında gösterdiği faaliyetlerden bazıları şunlardır:

-
- 159a. Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 44-48, Hakimiyet-i Milliye 3, 5, 6, 12, 16, 27, 29, 30 Eylül 1928, Halk. 21, 24 Eylül 1928.
160. "Yeni Harflerimiz ve Türk Ocakları", Türk Yurdu. 202 (Ağustos 1928), 45.
161. Hakimiyet-i Milliye. 3, 6, 12, 16 Eylül 1928.
162. Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 43.

Denizli'de yeni harfleri öğretmek için ilk kurs Türk Ocağı tarafından açılır. Cumartesi, Pazartesi, Çarşamba günleri gündüz hanımlara, akşamları erkeklere verilen kursa, doksanbeşi kadın olmak üzere ikiyüz kişi katılır. (163) Mersin Ocağında üç kur üzerinden (Arap harflerini bilenler, az bilenler, hiç okuma yazma bilmeyenler) açılan kurslar, büyük ilgi görür, bu kurslara yirmibeşi kadın olmak üzere üçyüz-yirmi kişi katılır. Hanımlar için ayrı bir dersane açılır. (164) Mersin Ocağında olduğu gibi Adana, Edremit, Yozgat Türk Ocakları da hanımlar için ayrı kurs açarlar. (165) Mardin Ocağının Muallimler Birliği ile ortaklaşa açtığı kurslara yirmisi hanım olmak üzere 200 kişi katılır. (166) Tekirdağ Türk Ocağında açılan iki kursun ilk devresine katılan elli erkek ve otuz hanım kursu başarıyla tamamlar. İkinci devreye kırk erkek ve onbeş hanımın devam ettiği görülür. (167) Darende ve Denizli-Kadıköy Türk Ocakları yeni harfleri köylülere de öğretmek için teşebbüse geçerler. (168) Havza'da Ocaklılar, imza ve mektuplarını yeni harflerle yazarlar. (169) Akhisar Türk Ocağı, mahallelerde açmayı düşündüğü dersanelere öğretmen yetiştirmek için ayrı bir kurs açar. (170) Bergama Türk Ocağı

---

163. a.g.d., 44.

164. a.g.d., 45.

165. a.g.d. 47-48; Hâkimiyet-i Milliye, 15 Eylül 1928, 2.

166. a.g.d., 47.

167. Hakimiyet-i Milliye. 14 Teşrîn-i evvel 1928, 2.

168. Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 46-47.

169. Hakimiyet-i Milliye. 1 Eylül 1928, 2.

170. Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 44.

altı, Ödemiş Türk Ocağı dokuz derslane açar, Ordu Türk Ocağının bütün oda ve salonları derslane haline getirilir. (171) Tire Türk Ocağı dahilinde iki, şehrin çeşitli yerlerinde dört kurs açılır. (172) Mersin Türk Ocağı kendi binasında ve Ocak sinemasında açtığı kurslara ilâve olarak şehrin kenar semtlerinde, üç kurs açar. (173)

1 Kasım 1928 tarih ve 1353 sayılı Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkında kanun (174) ile resmileşen "Harf inkılâbı" başta Büyük Atatürk'ün ve Türk Ocağı, Muallimler Birliği, Maarif Vekâleti, basın gibi resmî ve özel kuruluşların çabaları sonucunda çok kısa bir sürede uygulamaya konulmuş, halkın ilgisi ile de başarıya ulaşmıştır. Türk halkının yeni harfleri daha çabuk öğrenmesini sağlamak için 1 Ocak 1929 tarihinde "Millet Mektepleri" açılmış, Ocaklar Millet Mekteplerinin hizmetinde faaliyetlerine devam etmişlerdir. Kastamonu'da açılan yirmidört Millet Mektebinden, ikisi Türk Ocağında açılmıştır. (175)

Ocakların, yeni harfleri öğretmek için, çalışmalarına 1929 yılında da devam ettikleri gazete haberlerinden anlaşılmaktadır. Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan bir haberde, Türk Ocaklarının memleketin her tarafında yeni harflerin tamimi ile meşgul oldukları, her yenilik için

---

171. Cumhuriyet. 28 Ağustos 1928, 2.

172. Türk Yurdu. 203 (Eylül 1928), 45.

173. Hakimiyet-i Milliye. 30 Eylül 1928, 3.

174. Yalçın, vd. a.g.e., 166-167.

175. Açık Söz. 28 Birinci kânun 1928, 3 İkinci kânun 1929, 1.

şayanı şükran mesai sarfeden Ocakların yeni harf inkılâbın-
daki çalışmalarının da kayda şayan olduğu belirtilmiştir. (176)

Türk Ocakları Merkez Heyeti Başkanı Hamdullah Suphi Bey Ocağın 1929 yılı bütçesi ile ilgili yaptığı açıklamada, Ocaklar tarafından açılan kursların büyük bir ilgi görerek devam ettiğini söylemiştir. (177) Ocaklar, yeni harflerin eğitimi çalışmalarını 1930 yılında da sürdürürler. (178) Ocakların, harf inkılâbının benimsenmesi ve yeni harflerin halka öğretilmesi hakkında yaptıkları çalışma, 1930 yılında toplanan 6. kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda şöyle anlatılmaktadır:

"Yeni Türk harflerinin kabulü üzerine bütün Ocaklarımız cehle karşı umumi ve hararetli bir cidal açmışlardır. Ocaklarımız bu harflerin neşr ü tamimi için ellerinde mevcut bütün vesaiti istimal etmişler ve muhtelif salonlarını derslane haline koymuşlardır. Bu mesainin neticesini ve kaç vatandaşa yeni harf öğretildiğini rakama istinaden söylemek Merkez Heyeti için çok şerefaver olurdu. Fakat Ocaklarımızın gönderdikleri mesai raporlarında adet yerine daima yüzlerce kelimesi kullanılmıştır. Bu mesai aylarca devam ettikten sonra Maarif Vekâletinin tamimi üzerine mahalli Maarif Teşkilâtına devredilmiş ve halen birçok Ocaklarımızın salonları harf öğrenen vatandaşlara dershanelik yapmakta ve

176. Hakimiyet-i Milliye, 20 Mart 1929, 1.

177. a.g.g., 1 Mayıs 1929, 1.

178. a.g.g., 15 Birinci kânun 1930, 4.

bir kısım Ocaklarımız bu dershanelere lazım gelen tedris levazımını vermektedirler."(179)

Aynı kurultayda Mesai raporu görüşülürken söz alan Baki Tonguç, Merkez Heyeti raporunda Ocak faaliyetlerinin eksik gösterildiğini belirterek, harf inkılâbında hiçbir teşkilât yok iken ilk görevi Ocakların yaptığını, binlerce vatan-daşa okuma öğrettiğini söylemiştir. (180)

Türk Ocakları yeni harflerin öğretilmesi çalışmalarını yanında, inkılâbın halk tarafından benimsenmesi için de çalışmışlardır. Bu çalışmalardan, "Türk Ocaklarının inkılâbı yayma faaliyetleri" bölümünde sırası geldikçe söz edilecektir.

Devlet büyükleri inkılâbı halka anlatmak için yaptıkları yurt gezilerinde, Türk Ocaklarının hazırladığı bu ortamdan yararlanmışlardır. (181)

Bu bilgilerden Türk Ocaklarının, yeni harflerin öğretilmesinde, inkılâpçı bir kuruluş olarak üzerlerine düşen görevi yaptıkları anlaşılmaktadır.

11. MENEMEN OLAYI VE OCAKLAR

23 Aralık 1930 tarihinde Menemen'de Türkiye Cumhuriyeti'ne ve inkılâp hareketlerine yönelik bir irtica olayı ortaya çıkmıştır. Menemen Olayı, lâik ve cumhuriyetçi devlet

179. *Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arz edilen Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti Raporları.* Ankara, 1930, 11.

180. *Hakimiyet-i Milliye.* 27 Nisan 1930, 1.

181. *Açık Söz.* 9 Teşrin-i evvel 1928 ; *Babalık.* 1 Mart 1929 ; *Cumhuriyet.* 12 Eylül; 3, 6, 10 Teşrin-i evvel 1928; *Hakimiyet-i Milliye,* 11 Eylül 1928.

anlayışına başkaldırışın önemli simgelerinden biridir. Olay, nicelik olarak küçük çapta kalmış olmasına rağmen nitelik olarak büyük boyutlu ve anlamlıdır. Başta devlet yöneticileri ve inkılâba bağlı kuruluşlar olayın bu yönünü görebilmiştir. Olayı yaratanlar, adli merciler tarafından cezalandırılmalarının yanında, kamuoyu vicdanında da şiddetle protesto ve tel'in edilmişlerdir.

Milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı bir kuruluş olan Türk Ocakları; milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı Türkiye Cumhuriyeti Devletine ve Türk halkına yönelik bu çirkin olayı şiddetle telin etmiş, Gazi'ye, devlete ve inkılâplara bağlı olduğunu ilân ederek, isyancılara ve yandaşlarına gereken dersi vermiştir.

31 Aralık 1930 tarihli basında çıkan bir yazıda, Menemen gençlerinin 30 Aralık günü Türk Ocağında toplanarak "mürtecileri alkışlayan kimseleri tespit etmeyi kararlaştırdıkları ve 15 kişiyi ihbar ederek, tutuklanmalarını temin ettikleri" bildirilmektedir.⁽¹⁸²⁾ Bu haber yazısından da anlaşıldığı gibi, Ocaklar, inkılâpların gözü, kulağı, eli olmuş, resmen değil, fakat gönüllü olarak her an görev başında inkılâpların bekçiliğini yapmışlardır.

Menemen irtica olayını tel'in için 2 Ocak 1931 tarihinde bütün Ocakların toplantı ve miting yapacakları duyurulmuştur.⁽¹⁸³⁾ Bunun üzerine Ankara, Aydın, Eskişehir, Kon-

---

182. Cumhuriyet. 31 Birinci kânun 1930, 4.

183. Hakimiyet-i Milliye. 31 Birinci kânun 1930, 1.

ya, Inegöl, İzmir, Kastamonu, Mardin, Bandırma, İnebolu, Antalya, Kayseri, Zonguldak, Kırkağaç, Denizli, İzmit, Sivas, Giresun, Çeşme, Tarsus, Hendek, Kilis, Nevşehir, Bayındır, Akhisar, Edirne, Çarşamba, Bilecik, Sivrihisar, Malatya, Sınop, Burhaniye, Garzan, Bursa, Tire, Dinar, Muğla, Ödemiş, Çanakkale, Trabzon, Tokat, Polathane, Çorlu, Manisa, Isparta, Ayvalık ve Yozgat Türk Ocaklarında toplantı ve mitingler yapıldığını, başta Reısicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa olmak üzere ilgili makamlara telgraflar çekildiğini görmekteyiz. (184)

Manisa Türk Ocağı tarafından Reısicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşaya çekilen telgrafta, Manisa'da bu olayın ortaya çıkmasından duyulan üzüntü şöyle anlatılmaktadır:

"Türk inkılâbına karşı Menemen'de alçakca çıkarılan hadise karşısında derin nefret duyguları ile mütehassis ve aynı zamanda bu alçakların Manisa'dan çıkmış olmaları itibariyle çok mahzun olan Manisa'nın imanlı, şuurlu gençliği Türk milletini hamle hamle mesut bir istikbale götüren Büyük Gazisi'nin hayat yollarının sonuna kadar yanında olduğunu bir daha teyid ederler. Milliyetperver gençliğin bu çok samimi hissiyatını arz etmekle bahtiyarım efendim." (185)

Manisa Türk Ocağı Reisi
Hulûsi Can

2 Ocak 1931 günü Menemen'deki irtica olayı sırasında şehit edilen öğretmen ve zabıt vekili ve aynı zamanda Ocaklı olan Kubilay'ın hatırasını taziz ve irtical tel'in için Ankara'da Türk Ocakları Merkezinde yapılan toplantıda irtica lanetlenmiş, toplantı sonunda şu karar alınmıştır:

184. Cumhuriyet. 31 Birinci kânun; 1-5, 8-9, 11, 13 İkinci kânun 1931; Hakimiyet-i Milliye 3, 5-6, 10-13 İkinci kânun 1931.

185. Cumhuriyet. 2 İkinci kânun 1931, 3 ; Hakimiyet-i Milliye. 5 İkinci kânun 1931, 2.

"Bugün Türk Ocağında Kubilay'ın kesik başı ile vücuda gelen remz etrafında toplanan muhtelif mesleklere mensup bizler, inkılâbın hedeflerine doğru cereyanını kimsenin durduramayacağını, yüz seneden beri her irtica'a karşı muzaffer olan teceddüt ve inkılâbın şimdi de büyük reberin arkasında seyrine devam edeceğini kaydederek bu bayrağı elden asla düşürmeyeceğimize ahdeder ve bu ahdimizin ilân edilmesine karar veririz." (186)

Halkçı bir kuruluş olan Ocakların, binlerce kişinin iştiraki ile düzenledikleri toplantı ve mitinglerde halkın sesini bütün vatana duyurduklarını görmekteyiz. (187)

19 Mart 1931 tarihli Son Posta gazetesinde yayınlanan "Menemen Türk Ocağı Beyannamesi", Menemen irtica olayının Ocaklı bakışıyla değerlendirilmesi açısından önemlidir. Bu beyanname aynı zamanda Ocakların inkılâpçı karakterini de yansıtmaktadır.

"Aziz Menemenli,

23 Kânun-ı evvel 1930 salı günü sabahı, altı esrarkeş serseri tarafından yapılan irtica baskınını unutma. Ve bu tarihi daima kalbinde muhafaza et ki cumhuriyetle onun mütemmimi olan inkılâbın kıymeti artsın. Şimdi sana düşen vazife Türk Ocağına manen ve maddeten yardım ederek Ocağın inkılâptaki ağır ve mühim olan vazifesini teshil etmektir. Türk Ocağı senin en samimi muhitindir. Çünkü o piştar, mürşit ve inkılâpçıdır. Memleketinin tarihini yükseltmek vazifendir. Bunu mazin, halin ve istikbalin sana emrediyor. Ey muhterem Menemenli, bunu bil. Vakit geçirme, Ocağa aza kaydol, onun dilediklerine, ihtiyaçlarına severek iştirak

186. Cumhuriyet, 3 İkinci kânun 1931, 3, Hakimiyet-i Milliye, 4 İkinci kânun 1931, 1,

187. Cumhuriyet, 8, 9, 11 İkinci kânun 1931, Hakimiyet-i Milliye, 6 İkinci kânun 1931, 3

et. Ocağının ağır ve mühim olan hamlelerinde de muvaffak olabilmesine yegâne amil senin yardımındır. Seni her hususta yükseltecek Ocağındır" (188)

Menemen Türk Ocağı

Türk Ocakları, Şeyh Said isyanında olduğu gibi Menemen olayında da yaptıkları toplantılarla halkı gerici akımlara karşı uyarılmışlar, başta Türk inkılâbının önderi Mustafa Kemal Paşa'ya, Cumhuriyet Hükûmetine ve inkılâplara destek sağlamışlardır. Basında Ocaklar tarafından çekilen telgraf-lara, yapılan toplantılara geniş yer verilmiş olması da bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

V. TÜRK OCAKLARININ İNKİLÂBİ YAYMA FAALİYETLERİ

Türklüğün her alanda yükselmesini amaç edinen Türk Ocakları, Türk milletini aydınlatmak için konferans, müsamereler, konser, ders, kurs, okul, neşriyat, kütüphane, spor, sergi, radyo, sinema, balo gibi her türlü telkin araçlarından yararlanmışlardır.

1. KONFERANSLAR, MÜSAMERELER, KONSERLER

Ocakların, halkın aydınlatılmasında konferans faaliyetine önem verdikleri, konferanslara halkın ilgisini çekmek için musikiden yararlandıkları, konferans ve konser faaliyetlerinin bir arada yürütüldüğü, ayrıca eğlenceye yönelik düzenlenen müsamerelerde yapılan konuşmalarla halkın aydınlatıldığı görülmektedir.

a. KONFERANSLAR

Türk milletinin seçkinlerini çatısı altında toplayan Türk Ocakları, bu seçkinler tarafından verilen konferanslarla millî bilincin uyanmasına tarihî, içtimaî, iktisadî konularda halkın bilgi sahibi olmasına, inkılâplar için ortam hazırlanmasına ve inkılâpların benimsenmesine yardımcı olmuşlardır. Konferanslarda verilen bilgiler sadece konferansları izleyenleri değil, bütün Türk halkını etkilemiştir. Ocak konferanslarının, basın tarafından dikkatle izlendiğini, özet halinde veya tam metninin günlük gazetelerde ve dergilerde yayınlandığını görmekteyiz.

Türk Ocağı kurulduğu günden itibaren halkın aydınlatılması için konferanslar düzenlemiş ve bu konferanslar büyük ilgi görmüştür. 1918 yılında toplanan İstanbul Türk Ocağı kongresine sunulan idare heyeti raporunda, 1913-1918 yılları arasında 500 konferans verildiği, bu konferanslarda tarih, eğitim, içtimaiyat, Türk dili, milliyet, Türk kadını, sağlık ve millî kültüre ait konuların işlendiği; büyük ilgi gören konferansların, gençlik ve halk arasında etkili olduğu anlatılmaktadır. (1)

Konferans faaliyetlerine Cumhuriyet Döneminde de devam edilmiştir. Bu dönemde Türk Ocakları tarafından verilen konferans konuları ve konferansçılar hakkında tespit ettiğimiz bilgileri kısaca ele aldık.

1923 yılında; Ankara Türk Ocağında Yusuf Akçura "Türk milliyetçiliğinin iktisadî menşe' leri", Ziya Gökalp "Türk gençliğini, Türkçülüğü alâkadar eden meseleler," Hamdullah Suphi (Tanrıöver) "Yeni milletlerin doğmasında ilk mübeşşirler", "Üç büyük fikir cereyanı", Urfa Mebusu Yahya Kemal (Beyatlı) "Son yüzyirmi senedenberi Türklüğün yenileşmesi", "Fransız ihtilâline" dair üç konferans, Ahmet Ağaoğlu "Garp ve şark medeniyetleri" hakkında iki konferans, Harun Aliçe Bey "Türkçülüğün takip edeceği yeni yollar", Nezihi Bey "Türk dili" hakkında iki konferans, Mustafa Rahmi Bey "Kalmuk Türkleri", Kırkkilise Mebusu Dr. Fuat Bey "Amerika seyahati", Zekeriya (Sertel) "Şark milletlerinin hayat telâkkisi"; (2) Ada-

1. Daha geniş bilgi için bkz. Türk Yurdu. XIV, 159 (1334), 271-278.

2. Hakimiyet-i Milliye, 26,28 Nisan; 23,30 Mayıs, 2,4 Temmuz; 16,21,30 Ağustos; 2,5,6,11,12 Eylül; 6,8,15,16,21-23,28 Teşrin-i sani; 7,27 Kânun-ı evvel 1923.

na Türk Ocağında Ziya Gökalp "Türk Ocağı ne yapmıştır? vazifesi ve gayesi nedir?",⁽³⁾ Kastamonu Türk Ocağında Dr. Zekâi Muammer Bey "Su ve su vasıtası ile sirayet eden hastalıklar"⁽⁴⁾ hakkında konferanslar vermişlerdir. Gazete haberlerinden ve konferanslar hakkında yazılan yazılardan şiire ve musikiye de yer verilen konferanslara, halkın büyük ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

1924 yılında: Ankara Türk Ocağında Yahya Kemal (Beyatlı) "Şiir hk.", Afyonkarahisar Mebusu Ruşen Eşref (Ünaydın) "İnkılâpların başında edebiyat hareketleri", Ocaklı bir zabıt "Türkistan, Buhara, Mançurya hatıraları", İstanbul Ticaret Odası Umumi Kâtibi Rauf Bey "İstanbul'un iktisadî vaziyeti", Mahmut Emin Bey "Bizde şimendiferler", Mimar Kemal Bey "Mazide ve halihazırda Türk evleri", Dr. İhsan Şükürü Bey "İçki iptilâsı", Kars Mebusu Ağaoğlu Ahmet "Medeniyetler arasında mücadele ve garpçılık", Orman Müfettişlerinden Dr. Tevfik Ali Bey "Ormanlar", Yahya Kemal (Beyatlı) "Anatol France'in hayatı ve eserleri", Coğrafya Muallimi Said Bey "Musul", Prof. Fuat Köprülü "Millî tarih hakkında tetkikat", Prof. Sadri Maksudi (Arsal) "Türk tarihinin telkinatı," "Türk birliği", "Türk kahramanları ve hanedanlar" (3 konferans); Budapeşte Irk Müzesi Müdürlerinden Dr. Meseroş "Halk üzerinde tetkikat usûlleri", Maarif Müfettişlerinden Cevat Bey "Şarkî Anadolu tetkikatı", Sinop Mebusu Dr. Rıza Nur "Mısır'da Türkler", Aksaray Mebusu Besim Atalay "Anadolu'daki mezhepler, tekke

3. Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 4-7.

4. Açık Söz, 6 Kânun-ı evvel 1339. İ.

hayatı ve hanedan siyaseti";⁽⁵⁾ İstanbul Türk Ocağında Zakir Kadiri (Ogan) "Şimal Türkleri", Ziya Gökalp'i anma toplantısında Ali Canip (Yöntem) ve Necmeddin Sadık (Sadak) "Gökalp hakkında" iki konferans; Ahmet Hikmet Müftüoğlu "Türkçenin beniyeye ve imlâsı", Ticaret Vekâleti Müsteşarı Prof. Mustafa Zühtü Bey "Türk Ocaklarının iktisadî hedefleri" hakkında konferans vermişlerdir.⁽⁶⁾ Adana Türk Ocağında Ziraat Müfettişi Zihni Bey tarafından "Pamuk" hakkında iki konferans,⁽⁷⁾ Edirne Türk Ocağında da beş konferans verilmiş, her gece özel sohbet toplantıları yapılmıştır.⁽⁸⁾ Basında çıkan yazılarda Ocak konferanslarının halk üzerinde yarattığı etkilerden övgüyle söz edilmektedir.⁽⁹⁾

1925 yılında: Ankara Türk Ocağında Darülfünun Emni İsmail Hakkı "İçtimai hayatta kadın (Demokraside kadın)", Dr. Akil Muhtar (Özden) "Anştayn nazariyesi", Ağaoğlu Ahmet, Yusuf Akçura, Yahya Kemal, Hamdullah Suphi "Darülfünunların tarihçesi, muhtelif milletlerin tekâmülleri üzerindeki tesirleri, darülfünun talebe hayatı ve darülfünun talebesinin ruhu ve Türk darülfünununun mazi ve istikbali", Dr. Osman Şerafettin Bey "Ankara'da sıtma tetkikatı", Prof. Konoş "Halk şiiri", Zeki Velidi (Togan) "Köroğlu";⁽¹⁰⁾ İstanbul Türk Ocağında Mehmet Ali Ayni "Türk mutasarrıfları", Yusuf Akçura "Her Şeyden

-
5. Hakimiyet-i Milliye. 11,17,23 Kânun-ı sâni; 1, 13,21,28 Şubat; 12 Mart; 24 Teşrin-i evvel; 14,17,19,21,28 Teşrin-i Sâni; 5,12,22 Kânun-ı evvel 1924; Türk Yurdu. 10 (Temmuz 1341), 374.
  6. Cumhuriyet. 1,2,21 Teşrin-i sâni; Tevhid-i Efkâr, 2 Temmuz 1924.
  7. Cumhuriyet. 19 Teşrin-i sâni 1924, 4.
  8. Türk Yurdu. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 244.
  9. Hakimiyet-i Milliye. 15 Kânun-ı evvel 1924, 3.
  10. a.g.g. 12 Kânun-ı sâni; 9,24 Şubat; 4 Mart, 19 Haziran, 18 Kânun-ı evvel 1924.

biraz", Prof. Akil Muhtar (Özden). "Madde kuvvet, hayat" (Aynı konuda üç konferans), Kaymakam Nihat Bey. "Millî ordu ve milletin vazifeleri", Prof. İsmail Hakkı Bey "Türk sanatları tetkikine medhal" hakkında konferans vermişlerdir. (11) İstanbul Türk Ocağının 1925 yılında toplanan kongresinde haftada veya onbeş günde bir musahabe yapılması kararlaştırılır. (12) Adapazarı Türk Ocağında Muallim Hamiyet Hanım "Asrî terbiye nasıl olmalıdır", Ağaoğlu Ahmet. "Milliyet cereyanlarının esasları ve inkılâp ile alâkaları" hakkında birer konferans vermişlerdir. (13) Muallim Hamiyet Hanım tarafından verilen konferans, Adapazarı'nda bir hanım tarafından verilen ilk konferanstır. Bursa Türk Ocağında Lise Kimya Muallimi Salih Sami Bey "Sabunculuk", Dr. Feridun Şevket Bey "Çocuk bakımı", "Türklerin ulûm ve fûnuna hizmetleri", Dr. Zekâi Muammer Bey "Verem ve firengi", Müze Müdürü Hasan Fehmi Bey "Türk Ocaklarının lüzumu", "Din ve ahlâk", "Hars"; Kaymakam Şemseddin Bey "Tayyarecilik", "Hurafeler ve batıl itikadlar", "Kalıtımla geçen hastalıklar", "Türk dili"; Darülfünun Tetkik Heyetinden Prof. Zühtü Bey "Millî iktisadiyatımız," (14) İnebolu Türk Ocağında Halk Fırkası Mutemedi Hüsnü Bey, İzmit Türk Ocağında Hür Fikir gazetesi başmuharriri Hakkı Bey "Milliyet ve inkılâplar"; (15) Trabzon Türk Ocağında Prof. Ali Muzaffer Bey "XIX. asırda milliyet cereyanları", Adliye Müfettişlerinden Ali Galip Bey

11. Cumhuriyet. 11 Şubat, 12 Teşrin-i evvel, 10, 19, 26 Teşrin-i sani, 9, 23 Kânun-ı evvel 1925.

12. a.g.g., 21 Mart 1925, 2.

13. Hakimiyet-i Milliye. 21 Temmuz 1341; Cumhuriyet, 27 Kânun-ı evvel 1925.

14. Hakimiyet-i Milliye. 9, 24 Eylül, 30 Teşrin-i sani 1925; Türk Yurdu. 10 (Temmuz 1341), 377; a.g.d., 11 (Ağustos 1341), 501.

15. Açık Söz. 21 Mart 1341; Hür Fikir. 13 Temmuz 1925.

"İslâm'da ilim cereyanları", Lise Müdür Yardımcısı Mustafa Muhtar Bey "İnkılâbımızın manâsı", Dr. Mehmet İbrahim Bey "sağlığa dair", Ocak Kâtibi Murtaza Bey "Milliyet cereyanları", "Balkan akvamı arasında milliyet cereyanları";⁽¹⁶⁾ Bitlis Türk Ocağında Vali Kâzım Paşa "Türk tarihi"⁽¹⁷⁾ hakkında konferans vermişlerdir. Sivrihisar Türk Ocağı halkın millî, içtimâî, il-mî, iktisadî duygu ve bilgilerinin gelişmesi için haftada üç akşam konferanslar ve hasbihaller düzenlemiş, ilk konferans Müftü Efendi tarafından "Din ve teceddüt" hakkında verilmiştir. Basında çıkan yazıda Ocak tarafından düzenlenen konferanslara halkın büyük ilgi gösterdiği, Ocak binasının hınca-hınç dolduğu anlatılmaktadır.⁽¹⁸⁾ Adana, Giresun, Konya, Samsun ve Sivas'ı ziyaret eden Darülfünun heyetlerince de Ocaklarda konferanslar verilmiştir.⁽¹⁹⁾ Edirne, Kırşehir, Muğla ve Senirkent Türk Ocaklarının amaçları doğrultusunda konferanslar vererek halkı aydınlattıkları bildirilmekte,⁽²⁰⁾ Akhisar ve Ayas Türk Ocaklarının konferans hazırlıklarından söz edilmektedir.⁽²¹⁾ Ayvalık Türk Ocağında kadınlar için verilen "Çocuk sağlığı" konferansı büyük ilgi görmüş,⁽²²⁾ Bornova Türk Ocağı tarafından Haziran ayı içinde düzenlenen iki

---

16. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 462-463.

17. Babalık. 5 Teşrin-i sâni 1341,1.

18. Hakimiyet-i Milliye. 28 Kânun-ı evvel 1925. 2.

19. a.g.g., 18,24,28 Eylül 1925; Babalık. 6 Eylül 1341.

20. Cumhuriyet. 21 Nisan 1925; Türk Yurdu. 10 (Temmuz 1341), 378; 12 (Eylül 1341), 614.

21. Hakimiyet-i Milliye. 20 Kânun-ı evvel 1925; Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 612.

22. Türk Yurdu. 5 (Şubat 1341), 460.

konferansa köylüler de katılmıştır.⁽²³⁾ Bu bilgilerden küçük merkezlerde faaliyet gösteren Ocaklar tarafından verilen konferansların da halk eğitiminde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

1926 yılında: Ankara Türk Ocağında Darülfünun asistanı Mehmet Ali (Kâğıtçı) "Selüloz ve kâğıt sanayii", Malik Bey " Küçük çocukların haleti ruhiye ve terbiyesi", Prof. Sadri Maksudi (Arsal) "Türkçülük, garpçılık", "Millet, milliyet ve milliyetçilik";⁽²⁴⁾ İstanbul Türk Ocağında Bahriye Erkân-ı Harbiye Kaymakamlarından Muhiddin Bey "Harpte manevî kuvvet ve harbe hazırlık", Prof. Mustafa Şekip (Tunç) "Milliyetçilik mefhumunun tahlili", "Tarih karşısında münevver", Prof. Necmeddin Sadık (Saddak) "Ziya Gökalp'in inkılâp hareketleri üzerindeki tesiri", Prof. Köprülüzade Fuat "Dil ve harf meseleleri", Konservatuvar Müdürü Ziya Bey "Anadolu'da gördüklerim", Haşim Nahit Bey "Millî iktisat" (iki konferans), Prof. Selâhattin Adil Bey "Türk inkılâbı ve hukuk", İstanbul Mebusu Yusuf Akçura "Meşrutiyet ve Cumhuriyet inkılâpları", "İstiklâl çok pahalı bir metadır" konulu konuşmalar yapmışlar, ayrıca Macar günü dolayısıyla "Macaristan" hakkında konferanslar verilmiştir. İstanbul Türk Ocağında 1926 yılının Aralık ayında oluşturulan (25) Gençlik Encümeni de konferanslar vermeyi kararlaştırmıştır. Trabzon Türk Ocağında Ocak Reisi Muallim Mektebi Müdürü Reşit Bey "Milliyet meselesinin içtimaiyat nokta-i nazarından

23. a.g.d., 11 (Ağustos 1341), 502.

24. Hakimiyet-i Milliye. 3 Şubat, 26, 28 Mayıs, 20, 24, Kânun-ı evvel 1926.

25. Cumhuriyet. 31 Kânun-ı evvel 1925; 23 Kânun-ı sani, 13 Eylül, 3 Teşrin-i sani, 3, 11, 15, 21, 31 Kânun-ı evvel 1926; Türk Yurdu. 22 (Teşrin-i evvel 1926), 374-384, a.g.d., 23 (Teşrin-ı sani 1926), 473, 477; Milli Mecma. 70 (1 Teşrin-i evvel 1926), 135-137.

tetkiki", Erkek Lisesi Coğrafya Muallimi Mustafa Mümtaz Bey "İktisadî hayatta Türkiye", Trabzon'un ilk kadın konferansçısı Süreyya Hulûsi Hanım "Türk içtimaiyatında kadının mevkii ve vazifeleri"; (26) Bornova Türk Ocağında Necmeddin Bey "Türk tarihi", Binbaşı Yemenî Bey "Coğrafya", Ziraat Mektebi Müdürü Abidin Bey "Ziraat", Recai Bey "Spor", Kenan Bey "Aile hukuku", Dr. Kaymakam Galip Bey "Sağlık"; (27) Samsun Türk Ocağında Dr. Nuri Osman Bey "Fuhuş ve envaı", Ayetullah Bey "Tecdüt", "Ruhiyatta usûl", Dr. Nurettin Bey "Tifo", Dr. Reşad Bey "ilk mekteplerde sağlık" hakkında konferans vermişlerdir. Samsun'daki konferansların her hafta perşembe günü akşamı verildiği ve büyük ilgi gördüğü belirtilen yazıda, "Konferanslara çok ehemmiyet veriyoruz. Samsun'un çok sönük olan fikir hayatı bu konferansların tesiriyle yavaş yavaş inkişafa başlamıştır. Bundan sonra vereceğimiz konferansların konu itibarıyla inkılâp ile alâkadar olmasına dikkat eyleyeceğiz" denilmektedir. (28) Bergama Türk Ocağında ayda iki defa konferanslar düzenlenmiştir. Kaymakam Fazıl Bey "İane ve vergiler", Dr. Ferit Bey "Milliyet", Cinayet Müdde-i Umumisi Sırrı Bey "Medeni kanun ve inkılâbımız" hakkında konuşmuşlardır. Medenî Kanun hakkında verilen konferansa, Bergama'da ilk defa kadınlar da katılmıştır. (29) Cide Türk Ocağının, her hafta bir konferans vermeyi kararlaştırdığı ve ilk konferansın Kaymakam Fikri Bey tarafından "Hükümet şekli ve kanun" hakkında veril-

---

26. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 462-464.

27. a.g.d., 467.

28. a.g.d., 465-466.

29. Hakimiyet-i Milliye. 17 Mart, 3 Nisan 1926.

diği, (30) Vezirköprü Ocağında "Türkiye'de asrî inkılâp nasıl doğdu ve inkılâba karşı vazifelerimiz" hakkında verilen konferansın büyük ilgi gördüğü, (31) İzmit Türk Ocağında her hafta konferanslar düzenlendiği ve bu konferanslardan birini Serveti Fünun sahibi Ahmet İhsan Beyin "Medeniyet ve Medeni Kanun" hakkında verdiği belirtilmektedir, (32) Konya Türk Ocağında "Yeni ceza kanunları", Adapazarı Ocağında "Patates ziraati", Mersin Türk Ocağında Dr. Reşit Galip Bey tarafından "Cumhuriyet ve inkılâplar", Liman Mütehassısı Beron tarafından "Mersin Limanı" hakkında konferanslar verilmiştir. (33) Sebinkarahisar Ocağında Şair Mehmet Emin Bey, Tirebolu Türk Ocağında ilk- (34) tedrisat Müfettişi Hulûsi Bey birer konferans vermişlerdir. Antalya, Çeşme, Karaman, Kdz. Ereğlisi ve Muğla Türk Ocaklarında düzenli olarak konferanslar verildiği bildirilmiş, fakat konferans konuları ve konferansı verenler hakkında bilgi verilmemiştir. (35)

Afyonkarahisar Türk Ocağı tarafından düzenlenen konferanslar ilgi görmemiş ve konferans faaliyeti sürdürülememiştir. Bu konu ile ilgili olarak yayınlanan yazıda; birinci konferansa 10 kişi, ikinci konferansa 7 kişinin katıldığı ve birinci konferansın verildiği, ikinci konferansın verilemediği belirtilmektedir. Aynı yazıda "..Kabahat kimdedir?

30. Açık Söz. 26 Teşrin-i evvel 1926. 3.

31. Türk Yurdu. 15 (Kânun-ı sâni 1926), 355.

32. Cumhuriyet. 3 Şubat 1926; Hür Fikir. 20 Teşrin-i evvel 1926.

33. Babalık. 20 Haziran 1926, Hakimiyet-i Milliye. 30 Eylül, 10 Mart, 4 Kânun-ı evvel 1926.

34. İzler Mecmuası. 14 (1 Haziran 1926), 12; a.g.d., 18 (Teşrin-i evvel 1926), 14.

35. Antalya. 26 Mayıs 1926; Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926; Türk Yurdu. 15 (Kânun-ı sâni 1926), 348-349; a.g.d., 16 (Şubat 1926), 467.

Ocak idaresinde mi? Hamlelerini kuvvetli yapamadılar. Memleket gençliğinde mi? Ocağın davetini dinlemiyorlar." denilmekte daha sonra dolaylı olarak Muallimler Birliğinin Ocağa yeterince yardımcı olmadığı anlatılmaktadır. (36) Ocaklar tarafından düzenlenen konferansların büyük ilgi gördüğü sık sık belirtilmiş olmasına rağmen Afyonkarahisar Ocağında olduğu gibi, 1924 yılında İstanbul Türk Ocağında düzenlenen "İktisadî sahada Ocağın vazifesi" hakkında verilen konferansa da ancak 15 kişinin iştirak ettiği bildirilmiştir. (37) Yaptığımız araştırmada konferanslara ilgisizliği gösteren başka bir belgeye rastlanılmadı.

1927 yılında: Ankara Türk Ocağında Ahmet Ağaoğlu "Millî cerayan", "İnkılâbımızın mahiyeti I,II,III", Prof. Şevket Mehmet Ali Bey "Eski ve yeni hukuk nazariyeleri", Malik Bey "Korku tetkikatı", Haşim Nahid Bey "İstanbul iktisadiyatı ve serbest mıntıka", "Türk Ocağının gayesi", Besim Atalay "Tariikat, tasavvuf, İslâmda tasavvuf, Türklerde tasavvuf", Hâzım Bey "Tayyarecilik", Lise Müdürü Feridun Bey "Çocuklar için bir konferans", aynı gün "Hanımlar için ayrı bir konferans", Ahmet Ağaoğlu "Türk inkılâbının mahiyeti"; 15 Aralık 1927 günü saat 14'de Hilmi Malik Bey "Çocuklarda itiyad", saat 17'de Prof. Yusuf Akçura "Türk Millîyetçiliği", saat 21'de Ahmet Ağaoğlu "İnkılâbımızın mahiyeti-II"; 29 Aralık günü saat 14'de Hilmi Malik Bey "Çocuk ve oyuncak", saat 20' de

36. Afyonkarahisar'da Nur. 28 (Eylül 1926)

37. Sebillürreşad. 627 (27 Teşrin-i sâni 1340), 45.

Ahmet Ağaoğlu "İnkılâbımızın mahiyeti-III" hakkında konferans vermişlerdir. (38) Ayrıca Maarif Vekâleti tarafından hazırlanan program gereğince Ocakta halk konferansları da düzenlenmiştir. İstanbul Türk Ocağında Şair Mehmet Emin (Yurdakul) "Hitabeler", Dr. Mazhar Osman Bey "Veraset ve tereddidi", Hasan Cemil Bey "Mikel Anj ve sanatı", Tıp Fakültesi Reisi Neşet Ömer Bey "Kıyafet ve giyinme" Prof. Mehmet İzzet Bey "Mefkûre ve facia"; Dr. Fahrettin Kerim (Gökay) "İntiharlar karşısında ruhiyatçı", aynı gün Dr. Osman Şerafettin Bey "Medeniyet"; Dr. Tefvik Salim (Sağlam) "Veremi nasıl yeneceğiz", Muallim Rüştü Bey "Telsiz telefon", Mehmet Halit Bey "Tevfik Fikret", Ahmet Hikmet Müftüoğlunu anma gecesinde "Merhumun hayatı ve sanatı", Hasan Cemil Bey "Din ve Felsefe", Prof. İsmail Hakkı Bey "Terbiye telâkkileri", Mükrimin Halil (Yınanç) "Anadolu tarihi", Edebiyat Muallimi Enver Bey "Lisan etüdüleri", Nuri Refet Bey "Türk Ocağına dair Avrupa'da neşriyat" hakkında konferans vermişlerdir. (39) Ayrıca Ocağın Gençlik Encümeni tarafından her perşembe akşamı müsamereler ve musahabeler düzenlendiği görülmektedir. (40) Adana Türk Ocağında nüfus sayımı hakkında iki konferans, Ahmet Ağaoğlu "Ocakların gayesi ve vazifeleri" hakkında bir konferans; (41) Her çarşamba akşamı konferanslar düzenlendiği bildirilen Bursa Türk Ocağında Prof. Benafos "Beynelmi-

38. Hakimiyet-i Milliye. 13-15, 20, 22, 26 Kânun-ı sâni; 3, 10 Mart; 27 Nisan; 7, 14, 16, 17, 29 Kânun-ı evvel 1927.

39. Cumhuriyet. 4, 14, 26 Kânun-ı sâni; 23 Şubat; 13, 25, 28 Nisan; 4, 18, 25 Mayıs; 1 Haziran; 15, 23 Teşrin-i sâni; 8, 14, 29 Kânun-ı evvel 1927.

40. a.g.g., 16 Kânun-ı sâni 1927

41. Babalık. 3 Teşrin-i evvel 1927; Hakimiyet-i Milliye. 8 Kânun-ı sâni, 5 Teşrin-i evvel 1927.

lel iktisat", Bursa Lisesi ikinci müdürü Salih Şevket Bey "Radyo, telsiz, telefon ve telgraf";⁽⁴²⁾ Konya Türk Ocağında seyyah Abdürreşit Efendi "Türklüğe ait", Terbiye Mütahassısı Hilmi Malik Bey "Çocuk terbiyesi";⁽⁴³⁾ Muğla Türk Ocağında Halk Gazetesi Mesul Müdürü Mustafa Cavit Bey "Türk tarihine, eski Türklerin adet ve ahlâkına dair";⁽⁴⁴⁾ Kula Türk Ocağında Ocak Reisi Haşim Bey "Tahriri nüfus";⁽⁴⁵⁾ Muğla Türk Ocağında "İktisat";⁽⁴⁶⁾ Kütahya Türk Ocağında "Millî Birlik"⁽⁴⁷⁾ hakkında konferanslar verilmiştir. Vezirköprü ve Havza Türk Ocakları tarafından Vezirköprü'de ortaklaşa düzenlenen müsamerede Zübeyiroğlu M. Fuat Bey "Türk menşei",⁽⁴⁸⁾ Muallim Naci Bey "Tarihte Türklük" hakkında konuşmuşlardır. Basında çıkan yazılarda Avanos, Eskişehir, Edirne, Balıkesir, Çankırı, Isparta, Senirkent, Sivas Türk Ocaklarında da millî, iktisadî, içtimai ve sıhhi konularda konferanslar verilerek halkın aydınlatıldığını görüyoruz.⁽⁴⁹⁾

1928 yılında: Ankara Türk Ocağında Refik Sıddık, Edip, Yusuf Kemal (Tengirşenk), Dr. Meseroş, Prof. Sadri Masudi (Arsal) ve Dr. Fuat Beyler dil, iktisat, içtimaiyat, garp-

42. Cumhuriyet. 28 Teşrin-i sâni 1927; Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 54.

43. Babalık. 25 Kânun-ı sâni, 26 Ağustos 1927.

44. Halk. 1 Kânun-ı sâni, 1928

45. Hakimiyet-i Milliye. 3 Teşrin-i evvel 1927.

46. Halk. 20, 22 Mayıs 1927

47. Kütahya. 35 (30 Nisan 1927), 6-7.

48. İzler Mecmuası. 23 (1 Son kânun 1927), 8.

49. Babalık. 7 Nisan, 16 Haziran 1927; Cumhuriyet. 14 Ağustos 1927; Duygu ve Düşünce. 15 Mart 1927; Hakimiyet-i Milliye. 16 Teşrin-i Sâni, 2, 30 Kânun-ı evvel 1927; Türk Yurdu. 201 (Temmuz 1928), 473.

çılık ve sağlık hakkında altı konferans;⁽⁵⁰⁾ ayrıca Maarif Vekâleti tarafından düzenlenen Mösyö Benofos'un "intiharlar karşısında Türk gençliği", Prof.Ecke'nin "Türk mimarisi", Prof. Gabriel'in "Anadolu'da İslâm medeniyeti, Dr. Hikmet Beyin "Verem", Hâzım Beyin "Kimya ve Hayat", Dr. Celal Beyin "Gıda", Selim Sırrı Beyin "Çocuk idmanları" konulu halk konferansları da Ankara Ocağında verilmiştir.⁽⁵¹⁾ İstanbul Türk Ocağında Mükrimin Halil (Yınanç), Prof. Şekip (Tunç), Dr. Şükrü Hâzım, Saffet, Dr. Fahrettin Kerim, Köprülüzade Fuat, Mehmet Ali Sa'id, Prof. İsmail Hakkı Beyler ve Dr. Kadri Reşat Paşa tarafından laiklik, harf inkılâbı, iktisat, tarih, Türklük, kâğıtçılık eğitim ve garpçılık hakkında 15 konferans verildiği öğreniliyor.⁽⁵²⁾ Giresun ve Salihli Ocaklarında haftada iki defa, Akhisar, İzmir, Ordu ve Soma Ocaklarında haftada birer defa olmak üzere muntazam konferanslar verildiği bildirilmektedir.⁽⁵³⁾ Ayvalık, Bayburt, Cide, Adana, Diyarbakır, Ereğli, Gönen ve Konya'da harf inkılâbı hakkında konferans verilmiş, musahabeler yapılmıştır. Akçaabat Türk Ocağında yeni harflerle ilgili 6 konferans;⁽⁵⁴⁾ Ermenek, Fethiye, Kayseri, Kütahya ve Muğla Ocaklarında şimendiferler, eğitim, eski eserler, kaçavçılık ve sağlık konularında birer konferans verilmiştir.⁽⁵⁵⁾

50. Hakimiyet-i Milliye. 26 Kânun-ı sâni; 9,16,23 Şubat; 1 Mart 1928.

51. a.g.g., 18 Şubat 1928. 1

52. Cumhuriyet. 3,12,17,26,30 Kânun-ı sâni; 7,16,29 Şubat; 17 Mayıs; 20,28 Teşrin-i sâni; 4,12,27 Kânun-ı evvel 1928.

53. Hakimiyet-i Milliye. 22,27 Mart, 2 Mayıs, 11 Haziran 1928; Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928) 42.

54. Açık Söz. 13 Eylül, 4,9 Teşrin-i evvel 1928; Cumhuriyet. 12 Eylül 3,10 Teşrin-i evvel 1928; Hakimiyet-i Milliye. 29 Ağustos 1928; Türk Yurdu. 204 (Teşrin-i evvel 1928), 45.

55. Babalık. 16 Eylül 1928; Halk. 2,6,17 Şubat, 30 Mart, 1 Nisan 1928; Hakimiyet-i Milliye. 14 Kânun-ı evvel 1928; Kütahya. 51 (1 Kânun-ı sâni 1928), 9-10.

Sivas Türk Ocağında Muallim Emine Hanım "Terbiye", Muallim Mebrure Hanım "Finlandiya Türkleri", Muallim Mevhibe Hanım "İçtimai hayatta kadın" hakkında konferans vermişler, Kadın Ocaklılar tarafından verilen konferanslar çok büyük ilgi görmüştür. (56)

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda, Ocaklarda sıhhi, iktisadi, harsî meselelere ait konular etrafında uzman kişiler tarafından yüzlerce konferans verildiği belirtilmiştir. (57)

Kurultayda Manisa, Çeşme ve Eşme Ocak delegeleri tarafından Başkanlığa verilen bir takrirden, yılda her Ocağa birer konferansçı gönderilmesi ve bu konferansçıların her Ocakta beş konferans vermeleri istenmiştir. (58)

1929 yılında, İstanbul Türk Ocağında Dr. Fahrettin Kerim (Gökay) "Hekim gözüyle Freudizm", Felsefe Muallimi Servet Bey "Millî kıymetler ve beynelmilel hayat", Hilmi Ziya (Ülken) "Beşeri ruhun terakkisi", Türk Maarif Cemiyeti Mümes-sili Cevdet Kerim (İncedayı) "Cumhuriyet ve inkılâp gençliğinde ve neslinde mefkûre", Mükrimin Halil (Yınanç) "Anadolu'da Türklüğün teessüsü", Dr. Tefik Remzi (Kazancıgil) "Türk tababetinin tekâmülü", Güzel Sanatlar Akademisi Muallimi Vahit Bey "Türk sanatı ve camiler", Dr. Şükrü Hâzım Bey "Beden terbiyesi", Defterdar Şefik Bey "Vergiler", Hasan Cemil Bey

---

56. Hakimiyet-i Milliye. 19 Mayıs 1928.4

57. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultayına Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara, 1930, 13.

58. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. Ankara, 1930, 87.

"Maarif ve mektep ıslahat planının tarihi", Dr. Adil Şükrü Bey "Çocuk bakımı", Dr. Galip Hakkı Bey "Çocuk yetiştirilme ve terbiyesi", Çinli Prof. M. Şeng "Çin kadınları ve Çin inkılâbı", Prof. Halil Halit Bey "Afganistan", Dr. Nizamettin Bey "Türk iktisadiyatı", Kimyager Mehmet Ali (Kâğıtçı) "Kâğıdın imali ve tarihçesi", Dr. Fahrettin Kerim (Gökay) "Anormal ve mücrim çocuklar", Reşit Saffet (Atabinen) "Türkçülük tetkikleri" hakkında konferans vermişler; konferanslarda, Türk ve Batı müziğinden seçme parçalar çalmıştır. (59) Konya Türk Ocağında "Yeni yazı ve harf inkılâbı", Diyarbakır Ocağında muhiti ilgilendiren konular hakkında, Edirne Türk Ocağında "Mimar Sinan" hakkında ve çocuk haftası dolayısıyla de çeşitli konferanslar verilmiştir. (60) Bursa Türk Ocağında Mimar Hikmet Bey "Türk mimarisi", Ağaoğlu Ahmet Bey "Camilerde Türk tarzı mimarisinin seyri ve tekâmülü" hakkında konferans vermişlerdir. (61) Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyetince yayınlanan bir tamimde, Ocaklarda "Yeni Harfler ve Türk dili" hakkında konferans verilmesi tavsiye edilmiştir. (62)

1930 yılında: Ankara'da Türk Ocağı Merkezinde Petrol Mühendisi Lokman Bey "Türkiye petrolleri ve cihan siyasetinde petrolün ehemmiyeti", Maden Mühendisi Bekir Vehbi Bey "Büyük devletlerin iktisadiyatında kömürün ehemmiyeti", M. Er-

59. Cumhuriyet. 3, 9, 15, 23, 30 ikinci kânun; 6, 20, 25 Şubat; 26 Mart; 3, 7, 17, 25, 28 Nisan; 24, 27, 28 Eylül; 5, 20 ikinci teşrin; 4, 24 Birinci kânun 1929.

60. Bâbalık. 1 Mart 1929; Cumhuriyet. 31 Mart, 28 Nisan 1929; Hakimiyet-i Milliye. 15 ikinci kânun 1929

61. Hakimiyet-i Milliye. 6 Nisan 1929; Cumhuriyet. 25 Mayıs 1929.

62. Türk Yurdu. 218 (Birinci kânun 1929), 59-65.

nest de Berman "Balıkçılık", Danimarkalı Prof. Oestrop "Eski Türk kitabeleri", Musiki Muallim Mektebi Öğretmeni Afet (İnan) "Kadınların intihap hakları" (Bu konferans'a Atatürk'de katılmıştır), İsveçli Otto Siren "Anadolu'daki tetkik seyahatlerine ait intibaları" Prof. Dugald Jackson "Yeni bir milletin iktisadî ihtiyaçları", Prof. Erasşe "Çocuk Terbiyesi" Dr. Mahmut Bey "Neslimizin ıslahı", Kadastro Heyeti Müdürü Halit Ziya Bey "İstereo fotogometri", Hamdullah Suphi (Tanrıöver) "Ocağın tarihçesi ve iftiralara karşı cevaplar", Burhan Asaf (Belge) "İnkılâbımız ve gençlik hareketleri", Başbakan İsmet (İnönü) "Tasarruf ve yerli malı haftası", Dr. Necdet İbrahim Bey "Türkiye'nin fakre düşmesinin sebep ve âmilleri", Selim Sırrı (Tarcan) "Sokol Teşkilâtı", Yusuf Akçura "Alman ve Çek milliyetçiliğinin temelleri", Hamit Zübeyir (Koşay) "Halk terbiyesi";⁽⁶³⁾ İstanbul Türk Ocağında Darüşşafaka Müdürü Ali Kâmil Bey "Hayatın mebdei", Dr. Kâzım İsmail Bey "Kanser ve kanserle mücadele", Prof. Zühtü Bey "Yerli malları", Burhan Cahit Bey "Gazete ve dedikodular", Dr. Osman Şevki Bey "Tıp medeniyetinin tarihteki yeri", Prof. Mükrimin Halil (Yınanç) "Anadolu Tarihi", Dr. Tefvik Remzi Bey "Tıp tahsili", Dr. Abdullah Cevdet "İktisadî derdimizle mücadele", "Ömer Hayyamın hayatı ve felsefesi"; Dr. Kadri Raşit Paşa "Kadınların vazifeleri ve intihap hakları", "Çocuk bakımı ve yetiştirilmesi"; Dr. Ali Şükrü

---

63. Hakimiyet-i Milliye. 13, 20, 26, 27 Mart; 12-14 Nisan; 15, 20 Mayıs; 26 Haziran; 12 Eylül; 15 ikinci teşrin; 5, 7, 14, 24, 26, 28 Birinci kânun 1930; Cumhuriyet. 4 Nisan 1930; Aydın Tarihi. 73 (Nisan 1930) 6034; Türk Yurdu. 221-222 (Mart-Nisan 1930), 72-78; Türk Ocakları 1931 Fevkalâde Kurultayına sunulan raporlar. Ankara, 1931, 15.

Bey "Çocuk haftası münasebetiyle bir konferans", Fransız kadın tayyarecisi Mel Marvin. "Sıhhî tayyarecilik ve havada bir saat", Meliha Avni Hanım "İntihap", Muallim Vahit Bey "Büyük İskender'in lâhdi", Madam des Foungeres "Sur l'art de dîre a la ville et au theatre", Dr. Mazhar Osman Bey "Sıhhat Sergileri", Dr. Abdullah Cevdet Bey "Mütefekkir Şair Y.M. Guyau ve şiirleri", Millî Tasarruf Haftası münasebetiyle Prof. Aynizade Hasan Tahsin, Prof. Mustafa Zühtü ve Nazmi Nuri Beyler "Tasarruf ve yerli malları", Muallim Hilmi Ziya Bey "İnsanî vatanperverlik" hakkında konferans vermişlerdir. (64)

Edirne Türk Ocağında Mimar Kemalettin Bey tarafından "Mimar Sinan'ın hayatı ve sanatı", Konya ve Kilis Türk Ocağında yerli malları hakkında birer konferans verilmiştir. (65) Diyarbakır Türk Ocağı çarşılarında ve halkın toplu olduğu yerlerde halkdili ile seyyar konferanslar düzenlemiş, bu faaliyetini Osmaniye kazasına kadar yaymıştır. Ayrıca yeni harfler ve Türk dili hakkında konferanslar düzenlenmesi kararlaştırılır. (66)

1930 yılında toplanan Türk Ocakları 6. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda 1929 ve 1930 yıllarında 48 Ocak tarafından çeşitli konularda yüzlerce konferans verildiği belirtilmektedir. (67) Yaptığımız incelemede 1929 ve

64. Cumhuriyet. 8, 14, 22, 29 İkinci kânun; 5, 11, 19, 25 Şubat; 12 Mart, 8, 12, 16, 24, 27, 30 Nisan; 14 Mayıs; 3 Ağustos; 11, 13 Birinci Teşrin; 13, 19 26 İkinci teşrin; 3, 8, 9, 14 Birinci kânun 1930.

65. Babalık. 14 Birinci kânun 1930; Cumhuriyet. 1 Nisan 1930, Hakimiyet-i Milliye. 29 Birinci kânun 1930.

66. Ayın Tarihi. 71 (Şubat 1930), 5695; Hakimiyet-i Milliye, 12 Şubat, 1930.2

67. Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Sunulan Merkez, İlim ve Sanat, Murakabe Heyeti raporları. Ankara, 1930, 10.

1930 yıllarında ancak 7 Ocak tarafından 62 konferans verildiği tesbit edildi. Bu bilgilere dayanarak, Ocakların yapmış oldukları konferans faaliyetlerinin basına düzenli olarak yansımadağı söylenebilir. Kaldı ki Merkez Heyeti raporunda konferans düzenleyen Ocakların sayısı 48 olarak belirtilmiş olmasına rağmen, bu sayının da ne derece gerçekleri yansıttığı düşündürücüdür. Çünkü Kurultayda Merkez Heyeti raporu hakkında söz alan Baki Tonguç, Mesai Raporunda Ocağın okuttuğu öğrenci adedinin pek az gösterildiğini ve Adana Ocağında bunun birkaç misli öğrenci mevcut olduğunu açıklar. (68) Aynı kurultayda Doğu Bölgesi Müfettişi Hasan Reşit Bey yaptığı konuşmada "Ocak üyelerinin köy kahvelerini dolaşarak millî tasarruf ve millî iktisat konusunda konferanslar verdiklerini.." (69) söyler. Bu durum, Ocak faaliyetleri konusunda Merkez ile Ocaklar arasında yeterli iletişim bulunmadığını gösteriyor.

1931 yılında: İstanbul Türk Ocağında Prof. İsmail Hakkı Bey "İş insanıyatı ve terbiye", Dr. Kadri Raşit Paşa "Avrupaîlik ve biz", Mustafa Şekip (Tunç) "Çocuk mantığı"; (70) Kastamonu Ocağında Maarif Emîni Musa Kâzım Bey "Bankacılık ve Devlet Bankası" hakkında konferans vermişlerdir. (71) Zonguldak Türk Ocağında bütün kış devam edecek konferanslar

---

68. Türk Yurdu, 223 (Mayıs 1930), 80.

69. a.g.d., 78.

70. Cumhuriyet, 22, 28 İkinci Kânun, 25 Şubat, 4 Mart 1931 .

71. Açık Söz, 14 Mart 1931. 1

verilmesi kararlaştırılmış ve ilk konferans Hüseyin Fehmi Bey tarafından "Maden kömürü havzasının tarihi" hakkında verilmiştir. (72)

Ankara'da Türk Ocakları Merkez Heyeti binasında Ahmet Ağaoğlu "İngiltere siyasî teşkilâtı", 2 Ocak 1931 günü şehit Kubilây'ı taziz için Yusuf Akçura'nın başkanlığında yapılan toplantıda altı hatip tarafından konuşmalar yapılmış, Sadri Maksudi (Arsal) "Tarikatten Cumhuriyete", Gazi Terbiye Enstitüsü Müdür Yardımcısı Vildan Aşir (Savaşır) "Çeklerde Sokol Teşkilâtı", "Halk terbiyesi ve spor"; Şevket Süreyya (Aydemir) "İnkılâbımızın ideolojisi", Hüseyin Namık (Orkun) "Macaristan'da Kuman Türkleri", "Türk dünyası"; Ahmet Ağaoğlu "İngiliz demokrasisi", Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan Bey "Teceddüt tarihinde irticai hareketler", "Kâtip Çelebi"; Maarif Müsteşarı Mehmet Emin (Erişirgil) "Aile ve mektep", "Cumhuriyet maarifi"; Mösyö Psalty "Türk ve Yunan milletlerinin eski ve harsi münasebetleri", Mösyö Claude Farer "Piyer Loti ve hayatı", Cevdet Nasuhi Bey "Kooperatifin ilmi hali", Hamit Zübeyir (Koşay) "Halk terbiyesi", Ali Haydar Bey "Bulgar maarifi" hakkında konferans vermişlerdir. (73) Konferansların, pazartesi günü öğrencilere, perşembe günleri halka açık olarak haftada iki defa düzenlendiği ve çok büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. 1931 yılında

72. Hakimiyet-i Milliye. 12 Şubat 1931.2

73. a.g.g., 8-9, 12, 14-15, 18, 23, 26, 29 İkinci Kânun; 2, 9, 11, 16 Şubat; 2-3, 9, 21, 23 Mart 1931; Cumhuriyet. 13, 14, 26 İkinci Kânun; 5, 8, 16 Şubat 1931.

toplanan Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda, bu konferanslara 20.000 kişinin katıldığı bildirilmekte ve konferanslar hakkında şu bilgiler verilmektedir:

"Pazartesi günleri mektepler için tertip edilen konferanslara sinema, musiki ve temsil ilâve edilmiştir. Gençlerimize vermek istediğimiz fikirlerin çok kalabalık bir içtima halinde telkin edilebilmesi, sinema, musiki ve temsil cazibelerinin kullanılmasıyla şiddetle alâkardı. Bir çok defalar konferans salonu içtima koşan gençlerimizi almaya kâfi gelmediği için diğer salonlara ses nakili tesisatı yaparak binbeşyüz kişiye kadar bu mevzuları dinletiyorduk. Bazı konferansları ise yer bulamayarak geri dönen bin, binikiyüz gencimizi mahrum bırakmamak için müteakip günlerde tekrar ediyorduk. Bazı defalar mektepliler, temsilcileri bizzat verdiler, şiir okudular.." (74)

Merkez Heyeti binasında verilen konferanslardan basında övgüyle söz edilmiş, Ocağın inkılâpçı bir gençlik yetiştirdiği vurgulanmıştır.

Türk Ocağı salonlarında verilen konferanslardan ve konserlerden daha çok vatandaşın yararlanmasını sağlamak için, Türk Ocağı Merkez Heyeti, Ocakta verilen konferansların radyodan yayınlanmasını kararlaştırmış ve 4 Şubat günü Ahmet Ağaoğlu tarafından verilen konferans ilk defa olarak Ankara radyosundan yayınlanmıştır. (75) Ocağın bu faaliyeti de basında ilgiyle karşılanmıştır. (76)

74. Türk Ocakları 1931 Senesi Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931, 2.

75. Cumhuriyet. 5 Şubat 1931, 3.

76. Hakimiyet-i Milliye. 2 Şubat 1931, 2.

1923-1931 yılları arasında Türk Ocakları tarafından verilen konferanslarla ilgili olarak yaptığımız incelemede, konferanscısı ve konusu belli olan yaklaşık 350 konferans ile konferanssız konusu ve sayısı belli olmayan yaklaşık 40 adet konferans haberi tesbit edildi. Merkez Heyeti tarafından Türk Ocakları kurultaylarına sunulan raporlarda da konferanslar hakkında kesin sayı yerine genel tanımlar kullanıldığı görüldü. Tesbit ettiğimiz bu bilgilere dayanarak bir yorum yapılmış olsa, dokuz yılda ortalama 200 Ocak tarafından yaklaşık 400 konferans verilmiş olması elbetteki yeterli değildir. Ocakların bu konuda yeterince faaliyet gösteremedikleri söylenebilir. Fakat biz, böyle bir yorumun yanıltıcı olacağı kanısındayız. Yerli ve yabancı yazarlar tarafından yazılan eserlerde de Ocakların konferanslar yoluyla halk eğitiminde etkin bir rol oynadıkları kabul edilmektedir. (77)

Çünkü Ocakların varlık sebebi, milliyet, medeniyet, inkılâp, sosyo-kültürel ve ekonomik sahada halkı aydınlatmaktır. Bu aydınlatmanın temeli kuşkusuz konferanslara dayanır. Ocakların bu bilinçten yoksun olarak 9 yıl ayakta durduklarını iddia etmek çok zordur. Halkın aydın kesimini çatısı altında toplayan Ocaklardaki her toplanış, halkın aydınlatılmasına vesile olmuştur. Ocaklar ve Ocaklıların bu konuda üzerlerine düşen görevi başarıyla yaptıkları söylenebilir.

1918 yılında İstanbul Türk Ocağı Kongresine sunulan İdare Heyeti raporunda 1913-1918 yılları arasında 500 kon-

---

77. Landau, a.g.e., 41; Ulçugür, a.g.e., 234-235.

ferans verildiği açıklanmıştır. 1923-1931 yılları arasında verilen konferansların toplam sayısını gösteren bir belge yok ise de 1931 yılında sayısı 250'ye ulaşan Ocaklarda bu sahada yeterli faaliyet gösterilemediği iddia edilemez. Çünkü 1913-1918 yılları arasında Türk Yurdu Dergisinde Ocakta verilen konferanslarla ilgili ancak bir haber dört konferans metni yayınlanmıştır. (78) Bu demek değildir ki 1913-1918 yıllarında Ocaklarda yalnız beş konferans verilmiştir. Aynı durum 1923-1931 yılları arasında verilen konferanslar için de geçerlidir. Tespit ettiğimiz sayıları bu açıdan değerlendirmek gerekir. İletişim yetersizliğinin Türk Ocakları faaliyetlerinin basına yansımalarını olumsuz yönde etkilediğini de dikkate almalıdır. 1923-1931 yıllarını kapsayan basın taramamızda Cumhuriyet Halk Partisi, Muallimler Birliği tarafından da konferanslar verildiği gözlemlendi. Fakat bu konferansların Ocak konferansları kadar sıklıkta olmadığını belirtelim.

Konferans konuları, konferansçılar ve konferanslara gösterilen ilgi, sayısal değerlendirmeden çok daha önemlidir. Ocaklarda verilen konferansların konuları bakımından "İnkılâp" ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Hukuk inkılâbı, harf inkılâbı, milliyet, Türk tarihi ve Türk dili, demokrasi, laiklik, Batı medeniyeti gibi inkılâp hareketleri ile doğrudan ilgili konuların sık sık gündeme getirilip halkın aydınlatıldığı görülmektedir. Öte yandan ekonomi, sağlık, eğitim, millî kültür,

---

78. *Türk Yurdu*. 60 (20 Şubat 1329), 1216-1221; 148 (6 Kânun-ı evvel 1333), 3658; 106 (1 Nisan 1334), 173-177; 153 (16 Şubat 1334), 86-94; 155 (16 Mart 1335), 165-166.

madencilik, ziraat, spor vb. konular işlenerek halk eğitimine, kadınlara yönelik konferanslarla da Türk kadınının aydınlatılmasına ve sosyal hayatta yerini almasına yardımcı olunmuştur.

Konferans konuları kadar, bu konferansları veren konferansçılar da önemlidir. Darülfünun'da (Üniversitede) görevli müderrisler (profesörler), milletvekilleri, valiler, kaymakamlar, öğretmenler hekimler, hakim ve savcılar yanında Türk kadınları Ocak kürsülerinde konferans vermişlerdir. Kadınlar tarafından verilen konferanslar, buldukları çevrede "ilk defa" gerçekleştirilen faaliyetler olması bakımından ayrı bir değer taşımaktadır. Oestrop, Otto Siren, Dugald Jackson gibi yabancı düşünürlerin, Ocaklarda verdikleri konferanslar, Ocakların bu sahada kendilerini kabul ettirdiklerini göstermektedir.

b. MÜSAMERELER

Türk Ocakları düzenledikleri müsamerelerle halkın aydınlatılmasına, Türk kadınının toplum hayatında yerini almasına yardımcı olmuşlardır. Müsamereler yalnız eğlence aracı olarak değil, aynı zamanda eğitim aracı olarak da kullanılmıştır. Müsamerelerde izleyicilerin sanat zevkleri tatmin edilirken milliyet, medeniyet ve inkılâp ilkeleri çerçevesinde yapılan konuşmalar, okunan şiirler ve oynanan temsillerle halk eğitilmiştir. Genellikle halk, müsamerelere belli bir ücret karşılığında iştirak etmiştir. Bu açıdan müsamereler, Ocaklar için gelir kaynağı olmuştur.

Ocak kurulduğu günden itibaren müsamere faaliyetlerine önem vermiş, bu müsamerelere gerek izleyici olarak ve gerekse

bizzat sahnede görev alarak kadınlar da iştirak etmişlerdir. Türk kadını ilk defa Ocakta sahneye çıkmış, erkeklerin önünde şiir okumuş, konuşma yapmış ve temsiller vermiştir. Halide Edip (Adıvar), Nakiye hanım ve kız öğrencilerin ilk defa Türk Ocağı sahnesinde rol aldıkları müsamerede, olay çıkacağı endişesi ile hükümet yetkilileri müsamerenin iptal edilmesini istemişler, fakat müsamere başarı ile ve olaysız sonuçlanmış-
tır. (79) Ocağın ilk döneminde düzenlenen müsamereler, kadın ve erkek herkes tarafından ilgi ile karşılanmıştır. (80) Bu ilginin, Cumhuriyet döneminde artarak devam ettiği, küçük yerleşim birimlerinde düzenlenen Ocak müsamerelerinde bile erkek ve kadınların birlikte görev yaptıkları görülmektedir.

1923 yılında: Ankara, Bergama, Çeşme ve Simav Ocaklarında müsamereler düzenlenmiştir. Ankara Türk Ocağında 14 Mayıs günü verilen müsamere akşam erkeklere, gündüz hanımlara verilmiştir. Darülbedayi sanatkârları Ocakta üç temsil vermişlerdir. Çeşme Türk Ocağı müsameresinden elde edilen gelire yetim çocuklara elbise alınmıştır. (81)

1924 yılında: Adana, Ankara, Ayvalık, Edirne, Emet, İstanbul, İnebolu ve Kars Türk Ocaklarında müsamereler düzenlenmiştir. Ankara Türk Ocağında, Ocak ayında pazartesi ve perşembe akşamları her hafta iki defa düzenlenen edebî müsamerelerde musikiye de yer verilmiştir. Böylece sohbet toplantıla-

79. Tevetoğlu. a.g.e., 118-119.

80. Türk Yurdu. 74 (25 Kânun-ı evvel 1330), 2466.; 84 (21 Mayıs 1331), 2629-2630.; 125 (22 Kânun-ı evvel 1332), 3279, 3293-3294; 159 (30 Haziran 1334), 279-281.

81. Hakimiyet-i Milliye 1, 13-15 Mayıs; 7 Haziran; 20-21, 23 Eylül; 2 Teşrin-i evvel 1923.

rı eğlence ile birlikte yürütülmüştür. Halk eğlenirken eğitilmiş, eğitilirken de eğlenmiştir. Edebi müsâmerelerden ayrı olarak, eğlenceye yönelik müsâmereler de düzenlenmiştir. Büyük ilgi gören müsâmereler, Ankara'da gece hayatına canlılık kazandırır. (82) Emet Türk Ocağı tarafından Merkez Gazi Mustafa Kemal Paşa Mektebi menfaatına düzenlenen müsâmereye askerî, adlî, mülkî memurlar, eşraf, kasaba ve köyler halkı katılmış; öğrenciler tarafından çeşitli konularda şiirler ve şarkılar söylenmiş, konuşmalar yapılmış, millî ve tarihî 4 piyes temsil edilmiş, çeşitli yarışlar ve pehlivan güreşleri yapılmıştır. Ocağın millî göreve davet yolundaki teşebbüsleri taktirle karşılanmış, müsâmereden elde edilen gelir, okul yapımı, öğrencilere elbise ve ders aracı alımı için harcanmıştır. (83)

1925 yılında: Ankara Türk Ocağı tarafından düzenlenen müsâmerelerde, Milli Sahne sanatkârları "Aşk yuvası", "Şair", "Her dem taze", "Tapu Kâtibi" adlı temsiller vermiştir. (84) Adana Türk Ocağında Gazi Paşa şerefine bir müsâmere, "Yarım Türkler" piyesi ve "Adana Operet Heyeti" tarafından operet ve içtimaî piyesler temsil edilmiştir. (85) Akşehir Türk Ocağı ve Muallimler Birliği tarafından Akşehirde ilk defa düzenlenen müsâmerede, "Vatan aşkı" piyesi temsil edilmiş, şiirler

82. a.g.g., 14, 20-21 Kânun-ı sani; 21 Mayıs; 1 Haziran; 28 Teşrin-i evvel 1924; Cumhuriyet. 12 Haziran, 11 Temmuz, 18 Teşrin-i evvel, 19 Kânun-ı evvel 1924., Türk Yurdu. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 243-244.

83. Hâkimiyet-i Milliye. 21 Mayıs 1924, 2

84. Hâkimiyet-i Milliye. 6, 7, 16, 19, 22 Nisan 1925, 3

85. Cumhuriyet. 19 Kânun-ı sâni; 13, 18 Haziran 1925.

Okunmuş, şarkılar söylenmiş, monolog ve komedi gösterileri yapılmıştır. (86) Ayvalık Türk Ocağında Ocaklı hanımlar tarafından yalnız hanımlar için bir müsamere düzenlenmiş ve büyük ilgi görmüştür. Ocak tarafından izciler Teşkilâtı menfaatına ayrıca bir müsamere verilmiştir. (87) Bartın Türk Ocağında İstanbul'dan getirilen Musikî Heyeti'nin iştiraki ile müsamereler düzenlenmiş, bu müsamerelerde "Arapça değil mi, uydur söyle" ve benzeri komediler oynanmıştır. (88) Edirne Ocağında haftada birkaç defa seçkin sanatkârlar tarafından müsamereler verilmiş, bu müsamerelerde musikî, dans ve millî yenilikleri alkışlayan çeşitli tablolar sergilenmiştir. (89) Kastamonu Türk Ocağında akşam beylere, gündüz hanımlara düzenlenen müsamerelerde, 5 perdelik "Antre" piyesi başarı ile temsil edilmiştir. (90) Karaman Türk Ocağı Karaman'da ve Ereğli'de müsamereler vermiştir. Verilen bu müsamerelerle ilgili haber yazısında, "Millî Sinema Müdürü Agâh Beyin müsamere noksanlarının giderilmesi için İstanbul'a gittiği" bildirilmektedir. Bu yazıdan, Ocağın, müsamerelere ciddi olarak hazırlanmış olduğu anlaşılmaktadır. Ereğli Ocağında "Zincir kıran Türk" ve "Doğan şeref" piyesleri temsil edilmiş, millî his ve heyecanları dile getiren konuşmalar yapılmış, izleyiciler müsamereden son derece etkilenmişlerdir. (91) Mersin Türk Oca-

---

86. Babalık. 4 Eylül 1341, 2.

87. Türk Yurdu. 8 (Mayıs 1341), 184; 10 (Temmuz 1341), 375.

88. Hakimiyet-i Milliye. 16 Ağustos 1925, 2.

89. Cumhuriyet, 21 Nisan, 4 teşrin-i sani 1925, 3.

90. Açık Söz, 26 Mart; 1, 2 Nisan 1341, 1.

91. Babalık. 4, 23 Ağustos, 9 Eylül 1925; Cumhuriyet. 1 Teşrin-i evvel 1925, 3.

ğı, Atatürk'ün Mersin'i ziyaretlerinde ve Mersin'in kurtuluş bayramı şerefine müsamereler düzenlemiş, (92) Bayramiç Türk Ocağında "Cehaletten Cumhuriyete" piyesi temsil edilmiştir. (93) Zonguldak Türk Ocağında düzenlenen müsamereye, oniki kız öğrenciden oluşan bir grup tarafından "Türk'ün duası" söylenerek başlanmış, Kız Mektebi mezunları Zehra Tefvik, Samime Bedri, Emine Fahri, Şadiye, Semahat ve Fethiye hanımlar tarafından "Ümit Mektebinde" piyesi temsil edilmiş, "Gazeteci" komedisi oynanmıştır. Şiirler ve monologlar ile devam eden müsamere kızlar grubu tarafından söylenen "Kadınlar Marşı" ile sona ermiştir. (94) Akhisar, Gelibolu, İnebolu, Kırşehir, Niğde Ocaklarında düzenlenen müsamerelerde de millî piyeslerin temsil edildiğini görüyoruz. (95)

1926 yılında: Ankara Türk Ocağında Millî Sahne tarafından "Ceza kanunu" temsil edilmiş, musikî ve tıbbî müsamereler düzenlenmiştir. (96) Bartın Türk Ocağında iki müsamere verilmiş, Reşat Nuri (Güntekin)'in üç perdelik "Bir gece faciası" piyesi temsil edilmiştir. Piyeste kadın rolleri, kadın kılığına giren erkekler tarafından oynanmış, akşam erkeklere, gündüz hanımlara verilen müsamerelere halk büyük ilgi göstermiştir. (97) Bozüyük ve Bornova Türk Ocaklarında müsamereler dü-

92. Cumhuriyet. 7, 23 Kânun-ı sani 1925, 1.

93. Türk Yurdu. 11 (Ağustos 1341), 502.

94. Cumhuriyet. 16 Temmuz 1925, 4

95. Açık Söz. 24 Mayıs 1341; Cumhuriyet. 31 teşrin-i evvel 1925; Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 612, 614.

96. Hakimiyet-i Milliye. 31 Kânun-ı sani. 5 Teşrin-i sani 1926, 3

97. Açık Söz. 22, 24 Şubat 1926, 3.

zenlenmesi kararlaştırılmış, (98) Kdz. Ereğli Türk Ocağı Musiki Encümeni her hafta müsamereler vermiş, Zonguldak Ocağı Temsil Heyeti de bu yolda çalışmalar yapmıştır. (99) Gelibolu Türk Ocağı Temsil Heyeti her hafta düzenlediği müsamerelerde birer perdelik ailevî ve içtimaî piyesler temsil etmiş, 18 Mart günü temsil edilen "Hisse-i şayia" piyesi çok büyük ilgi görmüştür. (100) Giresun Türk Ocağında Millî Sahne tarafından "Sekizinci" piyesi temsil edilmiştir. (101) Havza Türk Ocağı, Vezirköprü Ocağı ile ortaklaşa Havzada büyük bir müsamere düzenlemiştir. (102) İnebolu Türk Ocağı İnebolu, Kastamonu ve Taşköprü'de birer müsamere vermiş, müsamerelere çok sayıda kadın ve erkek izleyici katılmıştır. Kastamonu Türk Ocağı da Kastamonu ve İnebolu'da müsamereler vermiştir. (103) İstanbul Türk Ocağı Gençlik Encümeni düzenli aralıklarla müsamere düzenlemeyi kararlaştırmıştır. (104) Trabzon Türk Ocağı her ay müsamereler düzenlemiş, ilk müsamereden 120 lira 30 kuruş gelir sağlanmıştır. (105) Sivas Türk Ocağının Hafik'te verdiği müsamerede "Canavar" piyesi temsil edilmiş, temsilden sonra konuşmalar yapılmıştır. (106) Tokat Türk Ocağında yılbaşı gecesi düzenlenen müsamereye, ilk defa aileler de katılmıştır. Müsamerede Kız Mektebi Başmuallimi Nadide Hanım ve diğer mu-

---

98. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 418; 17 (Mart-Nisan 1926), 546.

99. Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926, 3

100. Hakimiyet-i Milliye. 2 Nisan 1926, 3

101. İzler Mecmuası, 14 (1 Haziran 1926), 16.

102. Hakimiyet-i Milliye. 23 Kânun-ı evvel 1926, 4

103. Açık Söz. 17 Nisan, 2 Mayıs, 1 Temmuz, 24 Teşrin-i evvel, 4 teşrin-i sani 1926

104. Cumhuriyet. 9 Şubat, 15 Kânun-ı evvel 1926, 2

105. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 465.

106. Kızıllırmak. 22 Nisan 1926.

allim hanım ve beyler tarafından hazırlanan "Türk Sancağı" piyesi temsil edilmiş, Musiki Yurdu'nun konseri dinlenmiştir. (107) Safranbolu Türk Ocağının düzenlediği müsamerede 2 perdelik "Sihirli değnek", 3 perdelik "Vicdan azabı" ve "Çifte sağırlar" piyesleri temsil edilmiş, Kafkas oyunu, Japon dansı ve asrî dans yapılmıştır. (108) Adana, Antalya, Fatsa, Karaman, Kırşehir, Mersin, Ordu, Polatlı ve Rize Ocaklarında da müsamereler düzenlenmiş, (109) Ermenek Türk Ocağında Şubat ve Mart aylarında iki müsamere verilmiştir. Kadın ve erkekler için ayrı ayrı düzenlenen müsamerelerde "Sekizinci" ve "Bir gece faciası" piyesleri temsil edilmiştir. (110)

1927 yılında: Ankara Türk Ocağında, Ocağın musiki kurslarına devam eden öğrenciler tarafından iki müsamere verilmiştir. (111) Balıkesir Türk Ocağı, düzenlenecek müsamerelerde konferanslar verilmesini kararlaştırmış, (112) Bitlis Türk Ocağı Temsil ve Musiki Heyetleri haftanın belirli günlerinde müsamereler düzenlemiştir. (113) İstanbul Türk Ocağı Gençlik Encümeni perşembe akşamları Ocaklılar ve öğrenciler için müsamereler düzenlemiş, bu müsamerelerde millî ülkü çerçevesinde musahabeler, şiirler, musiki, monolog ve mektep oyunları

107. Cumhuriyet. 20 Kânun-ı sani 1926, 2.

108. Açık Söz. 19 Nisan 1926, 3.

109. Babalık. 17 Şubat, 23 Mart 1926; Cumhuriyet. 5, 7 Kânun-ı sani 7 Şubat 1926; Hakimiyet-i Milliye. 14 Nisan, 10 Haziran, 22 teşrin-i evvel 1 teşrin-i sâni 1926; İzler Mecmuası. 16 Haziran 1926; Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 460.

110. Babalık. 7, 17 Mart 1926, 3.

111. Hakimiyet-i Milliye. 7 Haziran, 10 Eylül 1927, 3.

112. Hakimiyet-i Milliye. 2 Kânun-ı evvel 1927, 3.

113. Cumhuriyet. 10 Eylül 1927, 3.

gösterileri yapılmıştır. Ayrıca Ocakta, çeşitli vesilelerle musiki müsamereleri verilmiş, sohbetler edilmiştir. (114) Bursa Türk Ocağı, Bursa'da ve Gemlik kazasında iki müsamere vermiş, Bursa'da verilen müsamereye ecnebi aileler, vilâyet erkânı ile birlikte 2000 kişi katılmıştır. (115) Muğla Türk Ocağında düzenlenen müsamerede Reşad Nuri (Güntekin)'nin "Bir gece faciası" adlı piyesi temsil edilmiş, "Arapça değil mi, uydur uydur söyle" komedisi oynanmıştır. Piyeslerdeki kadın rollerini de erkekler üstlenmiştir. Büyük ilgi gören müsamerede ilk defa hanımlar erkeklerle yan yana oturmuşlardır. Aynı müsamere Milâs Türk Ocağında da verilmiştir. (116) Uzunköprü Ocağı, Ocak ve Aralık aylarında düzenlediği müsamere ve balolardan 3538 lira, Beyşehir Ocağı bir müsamereden 1000 lira gelir elde etmişlerdir. (117) Çatalca, Ereğli, Kdz. Ereğli, Isparta ve Sivrihisar Ocaklarında da müsamereler düzenlendiğini görüyoruz. (118)

1928 yılında: Elmalı Türk Ocağı Müsamere Şubesi 8 adet ahlakî ve içtimaî piyesler temsil etmiştir. (119) Gönen Türk Ocağı ve Hilâl-i Ahmer Şubesi, Gönen'de ilk defa kadınlı ve erkekli bir aile müsameresi düzenlemiştir. (120) İnebolu Türk

114. Cumhuriyet. 16 Kânun-ı sâni; 22 Şubat; 23 Nisan; 23 Ağustos; 22 Kânun-ı evvel 1927.

115. Cumhuriyet. 10 Kânun-ı evvel 1927, 2.; Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 53.

116. Halk. 22-25, 27-28 Eylül; 3, 6 Teşrin-i evvel 1927, 2.

117. Hakimiyet-i Milliye. 24 Eylül 1927; Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 55.

118. Babalık. 17 Haziran, 23 Eylül 1927; Cumhuriyet. 11 Kânun-ı sani 1927, 3; Hakimiyet-i Milliye. 24 Kânun-ı sani 1927; 4 teşrin-i evvel 1927, 3.

119. Hakimiyet-i Milliye. 26 Mayıs 1928, 2.

120. Cumhuriyet. 19 Şubat 1928, 4.

Ocağının İzmir felâketzedeleri menfaatına düzenlediği müsamereye, kadın erkek İnebolu'nun bütün aydınları katılmış, üç perdelik "Akdenize doğru" piyesi temsil edilmiştir. (121) İstanbul Türk Ocağında 23 Nisan Hakimiyeti Milliye Bayramı ve Romen Üniversitelileri şerefine iki müsamere düzenlenmiştir. (122) Kasaba Türk Ocağı Temsil Heyeti, haftada iki defa temsiller vermiş bu temsillere şehirlilerle birlikte çevre köylerden de binlerce köylü katılmıştır. (123) Muğla Türk Ocağında, Ocak bayramını kutlamak için 25 Martta düzenlenen müsamerede, Türklük ve milliyetçilik hakkında konuşmalar yapılmış, Bozkurt şiiri okunmuş, 2 perdelik komedi oynanmış; temsilden sonra 5 perdelik "Seni seviyorum" adlı filim gösterilmiştir. Ağustos ayında düzenlenen müsamerede 3 perdelik "Zoraki Tabib" (Ahmet Vefik Paşa'nın Molier'den adapte ettiği eser) ve Reşat Nuri (Gün- tekin)'in 2 perdelik "Taş parçası" temsil edilmiş ve büyük ilgi görmüştür. Basında çıkan yazılarda Ocak tarafından düzenlenen müsamerelerin şehir hayatında canlılık uyandırdığı belirtilmektedir. (124) Mardin Türk Ocağında her hafta düzenlenen müsamerelere gençlik büyük ilgi göstermiş, (125) Ereğli, Edirne, Bodrum, Cide, Kayseri, Kastamonu, Konya, Nazilli, Menemen, Mudanya ve Sarıkamış Ocaklarında da müsamereler verilmiştir. (126) 1928 yılında toplanan Türk Ocakları Kurulta-

121. Açık Söz. 17 Nisan, 1 Mayıs 1928; Cumhuriyet. 3 Mayıs 1928, 4.

122. Cumhuriyet. 22 Nisan, 1 Ağustos 1928, 4.

123. Hakimiyet-i Milliye. 5 Haziran 1928, 2; Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928) 43.

124. Halk. 27 Mart; 24, 27, 28, 29 Ağustos 1928, 2

125. Hakimiyet-i Milliye. 22 Ağustos 1928, 1 Teşrin-i sani 1928, 2

126. Açık Söz. 5 Mart, 12 Temmuz 1928; Babalık. 20, 25, 27 Mayıs, 1928; Cumhuriyet. 31 Mart 1928; Hakimiyet-i Milliye. 30 Mayıs, 4 Temmuz, 10 Ağustos, 22 Eylül, 1928; Halk. 17 Haziran 1928; Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928), 43.

yına sunulan Merkez Heyeti raporunda, 43 Ocakta temsil heyeti oluşturulduğu ve temsiller verildiğinden söz edilmekte, fakat ayrıntılı bilgi verilmemektedir. (127)

1929 yılında: Adapazarı, Burdur ve İstanbul Ocaklarında müsamereler düzenlendiğini görüyoruz. (128)

1930 yılında: İstanbul Türk Ocağında üç müsamere verilmiştir. (129) Ankara'da Türk Ocakları Merkez Heyeti binasının hizmete açılmasından sonra, müsamere ve temsil faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Fransız sanatçısı Marie Bell ve arkadaşları tarafından "L'homme de Joie", "Prime Rose", "Barbier de Seville", Darülbedayi Sanatkârları tarafından "Bir kitap", "Mürai", "Hızır", "Katil", "Aynoroz kadısı", "Kafes arkasında", "Hamlet", Bekârlar", Fransız Sanatkârları tarafından "Anphitrique 38" piyesleri temsil edilmiştir. (130) 1930 yılında toplanan Türk Ocakları kurultayına sunulan raporda, 31 Ocakta temsiller verildiği belirtilmektedir. (131)

1931 yılında Türk Ocakları Merkez Heyeti binasında Comedie Française grubu 4 temsil, Darülbedayi Sanatkârları ile Raşit Rıza ve arkadaşları "Kudret Helvası", "Kaynanam", "Bir donanma gecesi", "Kılıbık", "Taş parçası", "Samson", "Sekizinci" piyeslerini temsil etmişlerdir. Her pazartesi

127. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ank, 1930.

128. Cumhuriyet. 22, 24, 28 Mart; 24, 26, 30 Nisan; 20 Temmuz; 5 Ağustos; 2 ikinci Teşrin 1929.

129. Cumhuriyet. 24 Mart; 16, 25, Nisan 1930.

130. Hakimiyet-i Milliye. 28, 30 Mart; 1-2, 8 Nisan; 8-9 Birinci Kânun 1930.

131. Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara. 1930.9,

günü öğrenciler için düzenlenen toplantılarda konferanstan sonra Gazi Terbiye Enstitüsü ve lise öğrencileri tarafından "Yapışkanlar", Reşat Nuri (Güntekin)'in "Bir rüya" ve "Tanrı Misafiri", "İnsan Sarrafı" gibi piyesler temsil edilmiş; Mareşal Fevzi Çakmak'ın kızı Nigar hanımla Tayyareci Binbaşı Şefik Beyin evlenmesi dolayısıyla verilen müsamere gibi Ocakta çeşitli vesilelerle müsamereler de düzenlenmiştir. (132)

Ocaklar tarafından verilen müsamerelerin sayısı şüphesiz yukarıda belirtilen miktarın çok üzerindedir. Bizim tespitlerimize göre 1930 yılında ancak Ankara ve İstanbul Türk Ocağında müsamere ve temsiller verilmiştir. Diğer Ocakların bu alanda yaptıkları faaliyetler taradığımız kaynaklara yansımamıştır. Fakat 1930 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda 31 Ocakta temsiller verildiği belirtilmektedir. Merkez Heyeti raporlarının da bütün Ocakların faaliyetlerini tam yansıtmadığı kurultay delegeleri tarafından sık sık dile getirildiği dikkate alınır, Ocaklarda düzenlenen temsil ve müsamere faaliyetlerinin boyutları daha iyi anlaşılır. Ocaklarda verilen müsamere ve temsiller sayısal yoğunluktan daha çok yapısal özellik açısından önemlidir. Müsamere ve temsiller yalnız eğlence amacıyla yönelik olarak düzenlenmemiştir. Atatürk'ün gösterdiği yolda yürümeyi amaç edinen Ocaklar, düzenledikleri müsamerelerde milliyetçilik, medeniyetçilik, inkılâpçılık ve halkçılık ülkülerini aşılamlışlardır.

---

132. Hakimiyet-i Milliye. 9, 18-22, 26, 29 İkinci kânun; 2-3, 7, 9, 13, 16 Şubat; 2, 9 Mart 1931.

Ocak mûsamerelelerindeki havayı ve ruhu daha iyi tanımlayabilmek için Ermenek Türk Ocağı mûsameresi hakkında yazılan bir yazıdan bazı bölümler aktarmayı yararlı görüyoruz:

4. Saat yirmide gelmeye başlayan halk, mütevazî fakat süslü ve temiz olan belediye sahnelerini hıncahıç doldurmuş idi. Mûsamereye saat yirmi-buçukta Kız Mektebi talebesinden beş yaşındaki Zehra Hanımın "Kedim kedim" manzumesiyle başlandı. (..) Bunu talebeden Saide Hanımın "Ey Türk uyan" manzumesi takip etti. Saide Hanımı müteakip Şükriye Hanımın hâzırûn üzerinde derin bir iz bırakan halka hitabesi sürekli alkışlarla karşılandı. (..) Bade saray hayatı ile halk hayatı, saltanat ruhu ile halk ve köylü ruhunu canlı, beliğ bir surette teşrih eden Çalığışu yazarı Reşat Nuri Beyin Bir gece faciası"nın temsiline başlandı. (..) Temsil heyetinden Muallim Ata, Refet Beyler ile Ahmet Şevket Beyin eserinin en ince noktalarını canlandıran muvaffakiyetleri bana yüksek sanatkârimiz Ertuğrul Muhsin Beyin karşısında bulunmuş hissini veriyordu. Perdelerin arasına sokuşturulan "Çiftçi dayı dansı temsili"ni yapan Merkez Erkek Mektebi talebesinin Türk Ocağı tarafından sureti hususiyede yaptırılmış elbiseleriyle taktire çok şayan bir surette vazifelerini yapmaları sahneyi alkış tufanına boğuyordu. Piyesi müteakip talebeden Cemil Efendi tarafından "İmtihan kapısında" monoloğu muvaffakiyetle söylenmiştir. Sahnenin ön kısmında yer alan Kız Mektebi talebesinin hep bir ağızdan "Anadolu ve cumhuriyet" marşlarını gayet muntazam bir surette söylemeleriyle mûsamere hitam bulmuştur. Sakin ve mütevazî bir muhitte yaşayanları değil Darülbedayiin localarında bir çok defa bulunmuş olan kimselerin bile hissini ve ruhunu okşayacak derecede temsil edilen bu piyesi taktir etmemek ve temsil heyetini tebrike şayan görmemek bir haksızlıktır.."(133)

Aynı müsamere kadınlar için de verilmiş ve Ermenek kadınları ilk defa bu müsamere dolayısıyla sosyal hayatta yerlerini almışlardır.

c. KONSERLER ve MUSİKİ FAALİYETLERİ

Türk Ocakları halk ruhunun en canlı unsurunu oluşturan musikiye büyük önem vererek Türk musikisi ve Batı musikisi aracılığı ile halkın eğitimine, milli duyguların gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Osmanlı Devleti zamanında ihmal edilen Türk musikisinin ortaya çıkarılması ve tanıtılmasında Ocaklar büyük çaba harcamışlardır. Türk musikisinin yeni kuşaklara öğretilmesi için çok sayıda musiki dersleri açılmış, Ocakların düzenlediği müsamereler, temsiller ve konferanslarda musikiden yararlanılarak, halkın Ocak faaliyetlerine iştiraki sağlanmıştır.

1923 yılında: Ankara Türk Ocağında düzenlenen konferanslardan sonra Türk musikisinden bazı parçalar çalınmış, (134) Bursa Türk Ocağında bir mehter takımı kurulmuştur. (135)

1924 yılında: Ankara Türk Ocağında Zeki Bey Orkestrası ve öğrencileri tarafından Mart ve Ekim aylarında iki, Viyolonist Ekrem Besim, Muhittin Sadık ve Piyanist Uşakizade Vedat Beyler tarafından Kasım ayında iki konser verilmiştir. Konserlere bakanlar, milletvekilleri, elçilik temsilcileri

---

134. Hakimiyet-i Milliye. 26 Nisan 1923, 3.

135. Tevhid-i Efkâr. 2 Kânun-ı sanî 1923, 2.

ile çok sayıda kadın-erkek dinleyici katılmıştır. 5 Aralık tarihinden itibaren Viyolonist Zeki Beyin yönetiminde Cumhurbaşkanlığı Orkestrası tarafından her hafta cuma günleri saat 3.00'de alaf-ranga konserler verilmiştir. (136) İstanbul Türk Ocağında, Mart ayında Türk Ocağı muzikası oluşturulmuştur. Madam Linskaya ile Piyanist Eskarçelli, Mösyö Denson, Bahriye, Darülelhan, Darü'talim Musiki Heyetleri tarafından alaf-ranga ve alaturka konserler verilmiş; büyük ilgi gören konserlere sivil ve askerî üst düzey yöneticiler ile birlikte bir çok hanım ve beyler katılmışlardır. (137) Edirne Türk Ocağı Musiki Encümeni musiki dershanesi açmış, bu ders-hane için Ocağın yakınında kiralanmış bağımsız bir binada geceleri erkeklere, gündüzleri hanımlara musiki dersi verilmiştir. (138)

1925 yılında: Ankara Türk Ocağında, 2 Ocaktan itibaren Nisan ayının sonuna kadar Cumhurbaşkanlığı Orkestrası tarafından her hafta cuma günleri alaf-ranga, 11 Şubat-18 Nisan tarihleri arasında Cumhurbaşkanlığı Musiki Heyeti İnce Saz Takımı tarafından her hafta çarşamba günleri akşamı alaturka konserler verilmiştir. (139) Basında çıkan yazılardan Ocak- (140) ta verilen konserlerin büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır.

-
136. Hakimiyet-i Milliye. 14 Mart, 24 Teşrin-i evvel, 22, 24 Teşrin-i sani, 5, 6, 12, 19, 25 Kânun-ı evvel 1924.
137. Cumhuriyet. 7, 27 Haziran; 20 Temmuz; 15, 25 Teşrin-i sani; 11 Kânun-ı evvel 1924; 1 Kânun-ı sani 1925; Tevhid-i Efkâr. 15 Mart, 14 Teşrin-i sani 1924.
138. Türk Yurdu. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 244.
139. Hakimiyet-i Milliye. 1, 7, 14, 21, 30 Kânun-ı sani; 5, 11, 12, 17, 20, 24 Şubat; 4, 10, 12, 16, 17, 19, 23, 25, 27, 29 Mart; 3, 5, 7, 8, 12, 13, 14, 17, 29 Nisan 1925.
140. a.g.g., 18 Mart 1925, 3.

İstanbul Türk Ocağında Darültalim Musiki Heyeti tarafından Ocak, Şubat ve Aralık aylarında konserler verilmiştir. (141) Atatürk'ün İzmir Türk Ocağını ziyaretlerinde, Musiki Yurdu gençleri bir konser vermişler; Atatürk, gençlere teşekkür etmiş ve musikinink inkılâplar üzerinde çok büyük etkisi olacağını söylemiştir. (142)

Musiki Dersleri: Ankara Türk Ocağında Haziran ayından itibaren Pazar, Çarşamba ve Cuma günleri kadınlar ve erkekler için keman dersleri verilmeye başlanmış, bu derslere 33 hanım ve 13 erkek öğrenci devam etmiştir. (143) Kastamonu Türk Ocağı musiki dersanesinde Öğretmen Mehmet Bey tarafından haftada altı gün ikişer saat keman dersi, Bartın Türk Ocağında da geceleri musiki dersi verilmiştir. (144)

1926 yılında: Ankara Türk Ocağında Ocak, Şubat, Mart Nisan aylarında Cumhurbaşkanlığı Orkestra Heyeti tarafından her hafta cuma günleri alafranga, İnce Saz Takımı tarafından da her hafta perşembe günleri alaturka konserler; ayrıca bazı sanatkarlar tarafından Mayıs ve Kasım aylarında alaturka konserler verilmiştir. (145) Basında çıkan bir yazıda, Ankara Türk Ocağında Cumhurbaşkanlığı Orkestrası tarafından verilen konserlerin toplum hayatına tesiri ve konserlere gösterilen büyük ilgiden övgüyle sözedilmektedir. (146) İstanbul Türk Oca-

141. Cumhuriyet. 27 Kânun-ı sani 17 şubat, 20, 23 Kânun-ı evvel 1925.

142. Hakimiyet-i Milliye. 15 Teşrin-i evvel 1925, 1.

143. a.g.g., 18 Haziran, 1 Temmuz 1925; Türk Yurdu. 13 (Teşrin-i evvel 1341), 118.

144. Açık Söz. 7 Temmuz 1341; Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 613.

145. Hakimiyet-i Milliye. 8, 11, 13, 14, 18, 28, 29 Kânun-ı sani; 3, 4, 9, 11, 18, 23, 25, 26 Şubat; 11, 12, 18, 24-26 Mart; 1, 6-8, 14 Nisan; 10 Mayıs; 14, 20 Teşrin-i evvel 1926.

146. a.g.g., 3 Nisan 1926, 1.

ğında Darülelhan, Garp Musiki Heyeti ve Darületalim Musiki Heyeti tarafından konserler verilmiştir. (147) Trabzon Türk Ocağı Musiki Heyeti, Giresun Türk Ocağında bir konser vermiş, Musiki Heyeti üyesi Süreyya Hulûsi Hanım konserin sonunda medeniyetçilik ve inkılâplar hakkında bir konuşma yapmıştır. (148) Konya, Mardin ve Mersin Ocaklarında da konserler verilmiştir. (149)

Musiki Dersleri: Ankara Türk Ocağında 1925 yılında verilmeye başlanan keman derslerine, 1926 yılında da devam edilmiş; 53 hanım, 22 erkek öğrenci keman dersi almıştır. (150) Mersin Türk Ocağı Musiki şubesine önem vermiş, Darülelhan öğretmenlerinden Şark Musikisi uzmanı Ziya Bey, Türk Ocağı Musiki öğretmenliğine atanmıştır. (151) Rize Türk Ocağında da musiki dersleri verilmiştir. (152)

1927 yılında: Ankara Türk Ocağında Cumhurbaşkanlığı Orkestrası tarafından alafranga konserlere devam edilmiş, Türk Ocağı Musiki Heyeti ve bazı sanatkârlar tarafından alaturka konserler verilmiştir. Kasım ayından itibaren her hafta öğrenciler için alafranga ve alaturka konserler verilmiş, çocuk konserlerinde Ocağın musiki derslerine katılan öğrenciler de görev almışlardır. (153) İstanbul Türk Ocağında ala-

---

147. Cumhuriyet. 4 Kânun-ı sanî, 13 Şubat, 28 Nisan, 30 Mayıs 1926.

148. İzler Mecmuası. 17 Mayıs 1926, 12.

149. Babalık. 17 Haziran 1926; Hakimiyet-i Milliye. 10 Mart, 9 Mayıs 1926.

150. Hakimiyet-i Milliye. 18 Mart 1926, 2.

151. a.g.g., 1 Mayıs 1926. 3,

152. Cumhuriyet. 7 Şubat 1926, 4.

153. Hakimiyet-i Milliye. 12, 19, 24 Şubat; 8, 14, 29 Nisan; 5 Haziran; 27 Teşrin-i sanî; 2, 3, 7, 12, 14, 21, 29 Kânun-ı evvel 1927.

turka ve alafraŋga konserler verilmiştir. Ramazan ayında hanımlardan oluşan musiki heyeti tarafından verilen alaturka dört konser, büyük ilgi uyandırmış, Türk Ocağı konferans salonu tamamiyle dlmuştur. Konservatuvar ğretmenlerinin Anadolu'da seyahat ederek derledikleri halk türkülerinin plakları Ocakta dinlenilmiştir. 27 Kasım 1927 tarihli Cumhuriyet gazetesinde bu konser, "ilk gramofon konseri" olarak duyurulmuştur. Ocakta düzenlenen konferanslardan sonra da alafraŋga ve alaturka seçme paręalar ęalınmıřtır. (154) Ermenek ve Tarsus Ocaklarında da konserler verildiğini görüyoruz. (155)

Musiki dersleri: Ankara Türk Ocağında musiki derslerine devam edilmiştir. (156) Kdz. Ereğli Türk Ocağı, halihazırdaki saz heyetini daha mükemmel hale getirmeyi kararlaştırmış, (157) Dinar Türk Ocağının seksen lira maaşla bir musiki muallimi veya muallimesi aradığı, gazetelerde ilân edilmiştir. (158) Dinar gibi küçük bir kazada faaliyet gösteren Ocağın bile gazete ilnları ile musiki ğretmeni ihtiyacını belirtmesi, Ocakların musikiye verdikleri önemi ve bu sahada halkın eğitimine yaptıkları katkıyı ağıkca ortaya koymaktadır.

---

154. Cumhuriyet. 3, 13 Kânûn-ı sani; 16 şubat; 14, 18, 29 Mart; 11 Nisan; 14 Haziran; 23, 26, 27 teşrin-i sani; 14, 29 Kânûn-ı evvel 1927.

155. Babalık, 4 Eylül 1927; Cumhuriyet. 13 Kânûn-ı sani 1927, 1.

156. Hakimiyet-i Milliye. 27 Teşrin-i sani 1927, 3.

157. a.g.g., 4 Teşrin-i evvel 1927, 3.

158. Cumhuriyet. 26 şubat 1927, 4.

1928 yılında: Ankara Türk Ocağında Ocak, Şubat, Mart, Nisan aylarında Cumhurbaşkanlığı Musiki Heyeti Orkestrası ve İnce Saz Takımı tarafından alafanga ve alaturka konserler verilmiş; ayrıca Ocak tarafından Almanya'dan davet edilen Prof. Nekeret ve Viyolonist Madam Anna Maria 2 konser vermişlerdir. (159) Cumhurbaşkanlığı Orkestrası konserleri Kasım ayından itibaren Kız Lisesi salonunda verilmeye başlanmıştır. (160) İstanbul Türk Ocağında Ocak, Şubat, Mart, Kasım ve Aralık aylarında verilen konferanslardan sonra alafanga ve alaturka seçme parçalar çalınmıştır. Ayrıca Rusyalı İsternad kardeşler, Almanya'dan getirtilen Prof. Pole Geret ve Madam Anna Barnim, Türk Musiki Federasyonu ve Bahriye Orkestraları tarafından ayrı ayrı alafanga ve alaturka konserler verilmiştir. (161) İzmir Türk Ocağında Konservatuvar öğretmenleri tarafından dört konser verilmiştir. (162) Edirne Türk Ocağı Musiki Heyeti her hafta cuma günü akşamları konserler vermiştir. (163) Akşehir Türk Ocağında bir konser verilmiştir. (164) Kasaba Türk Ocağı bir öğretmenin başkanlığında bando kurmuş ve belediye parkında haftanın belirli günlerinde konserler verilmesi kararlaştırılmıştır. (165)

---

159. Hakimiyet-i Milliye. 5, 26 Kânun-ı sâni; 9, 12, 16, 18, 19, 23 Şubat; 1 Mart; 9 Nisan 1928.

160. a.g.g., 19 Teşrin-i sâni 1928, 2.

161. Cumhuriyet. 3, 12, 17, 26, 28, 30 Kânun-ı sâni; 1, 7, 11, 16, 27, 28 Şubat; 5, 15, 18 Mart; 20 Eylül; 20, 27, 28 Teşrin-i sâni; 4, 12, 27 Kânun-ı evvel 1928.

162. Hakimiyet-i Milliye. 11 Kânun-ı sâni 1928, 3.

163. a.g.g., 21 Kânun-ı sâni 1928, 3.

164. Babalık. 23 Ağustos 1928, 2.

165. Hakimiyet-i Milliye. 5 Haziran 1928, 2.

Musiki dersleri: Ankara Türk Ocağı derneğine sunulan mesai raporunda, Ocakta üç devrede verilen musiki derslerine 38 hanım, 32 beyin keman eğitimi gördükleri belirtilmektedir. (166) Adana Türk Ocağında düzenlenen musiki kursuna 52 öğrenci devam etmiştir. (167) Bodrum Türk Ocağı İstanbul'dan getirdiği muzıka takımlarıyla musiki dersleri vermiştir. Ocağın musiki muallimliğini Almanya ve Avusturya'da muzıka takımlarında çalışan ve Türk Ordusunda bazı fırkalarda muzıka takımları kurmuş olan Hüseyin Çavuş adlı bir köylü üstlenmiştir. (168) Köyceğiz Türk Ocağında Müzisyen Remzi Beyin yönetiminde alafranga ve alaturka musikî şubesi açılmış ve musikî derslerine başlanacağı bildirilmiştir. (169) Konya Türk Ocağında iki müzik öğretmeni görevlendirilerek keman, ud ve kanun dersleri verilmiş, bu derslere 50'ye yakın kız ve erkek öğrenci devam etmiştir. (170)

1929 yılında: İstanbul Türk Ocağında verilen konferanslardan sonra alafranga ve alaturka seçme eserler çalınmıştır. Ayrıca 19 Nisanda Prof. Iskarselli'nin yönetiminde Bas:Osman Cavit, Bariton: Lazar Koncalidis, Tenor: Vahen Ütüciyan Beyler ve Soprano: Madam Polyanski tarafından bir şan konseri; 24 Mayıs'ta Konservatuvar öğretmenlerinden M. Aşil Talari-ko'nun öğrencileri mükemmel bir konser, 31 Mayıs'ta Prof. İskar-

166. a.g.g., 18 Şubat 1928, 3.

167. Türk Yurdu, 199 (Mayıs 1928), 41.

168. Halk, 17 Haziran 1928, 3.

169. a.g.g., 2 Şubat 1928, 3.

170. Babalık, 14 Nisan, 9 Mayıs, 29 Temmuz 1928; Hakimiyet-i Milliye, 2 Ağustos 1928, 4.

selli'nin yönetiminde Osman Cavit Bey, Madam Natali Polyanski, Melle, Matilt Wahl, Pina Kekaçi ve Lazar Konçalidis, Vahen Ütüciyan tarafından ikinci şan konseri verilmiştir. (171) 31 Mayıs'ta verilen şan konseri ile ilgili olarak basında çıkan bir eleştiri yazısında, Ocak konserinin çok rağbet gördüğü belirtilmiş, "Türk harsını temsil etmesi bir mefkûre borcu olan Türk Ocağında konser verecek Türk sanatkarı yok mudur?" diye sorulmuştur. (172) Bursa Türk Ocağında, yeni yapılan aile salonunun açılışı sebebiyle davetlilere çaylı konser verilmiştir. (173)

Musiki dersleri: Diyarbakır ve Konya Türk Ocaklarında alafranga musiki dersleri verilmiş ve büyük ilgi görmüştür. (174) Bursa Türk Ocağında alafranga ve alaturka musiki dersleri verilmiş, mükemmel bir cazband ve orkestra oluşturulmuştur. (175) Aydın Türk Ocağı, alafranga bir musiki öğretmene ihtiyacı olduğunu ve bu öğretmene dolgun ücret verileceğini duyurmuştur. (176)

1930 yılında: Türk Ocakları Merkez binasının tiyatro salonunda Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Mart ayında her hafta cuma günleri konserler vermiştir. Mayıs ayında Münir Nurettin (Selçuk) ve arkadaşları tarafından iki, Kasım ayında Al-

171. Cumhuriyet. 3,9,15,23,30 İkinci Kânun; 6,20 Şubat; 3,17,20 Nisan; 25,29 Mayıs; 20 İkinci Teşrin; 4,24 Birinci Kânun 1929.

172. a.g.g., 1 Haziran 1929, 1.

173. a.g.g., 15 Birinci Teşrin 1929, 3.

174. Hakimiyet-i Milliye. 20 Mart 1929, 1.

175. Cumhuriyet. 22 Birinci Teşrin 1929; Hakimiyet-i Milliye. 26 Mart 1929, 2.

176. a.g.g., 9 Şubat 1929, 5.

man sanatkârlar M. Wolfgang Rose ve Arthur Şnabel tarafından bir konser verilmiştir. Verilen bu konserlerle, Ankara'lıların sanat ve zevk ihtiyaçlarınının tatmin edildiğininin gazete yazılarında özellikle vurgulandığını görüyoruz. (177) İstanbul Türk Ocağında 28 Ocakta Gülşeni Musiki Heyeti, 12 Şubat- ta Madam Hegey ile Mösyö Andre Unghavari ve A. Braun; 21 Mart- ta Budapeşte konservatuvar profesörlerinden M. Andre Unghavari, 29 Martta Konservatuvar öğretmen ve öğrencileri, 18 Nisanda Gençler Mahfili Musiki Heyeti, 3 Mayıs- ta Piyanist M. Luici Skarselli ve öğrencisi, 23 Mayıs- ta Keman öğretmeni Bay Antonyadis ve öğrencisi, 6 Haziranda Piyanist Ömer Refik, Viyolanist Nezih Beyler, 15 Kasım- da Cumhuriyet Gençler Mahfili tarafından konserler verilmiştir. Ayrıca düzenlenen 17 konferanstan sonra seçme parçalar çalınmıştır. (178) İzmit'in kurtuluş günü münasebetiyle Türk Ocağı tarafından belediye bahçesinde bir konser verilmiştir. (179) Verilen konserlere kalabalık bir dinleyici kitlesi katılmıştır.

Musiki dersleri: 42 Ocakta Musiki şubeleri oluşturularak alafrağa ve alaturka musiki dersleri verilmiştir. (180)

1931 yılında: Ankara'da Türk Ocağı Merkezinde Ocak, Şubat ve Mart aylarında pazartesi günleri öğrenciler için konferans ve konserler düzenlenmiştir. Ayrıca 26 Ocakta Çek (181) Keman üstadı Vasa Prihodo tarafından bir konser verilmiştir.

177. Hakimiyet-i Milliye. 1, 8, 16 Mart; 1, 5 Mayıs; 2, 5 İkinci Teşrin 1930.

178. Cumhuriyet. 8, 22, 26, 30 İkinci Kânun; 13, 20, 27 Şubat; 12, 13, 22, 29 Mart; 10, 16, 18, 30 Nisan; 3, 14, 21, Mayıs; 4 Haziran; 13, 15, 19, 26, İkinci Teşrin; 3, 9 Birinci Kânun 1930.

179. a.g.g., 28 Haziran 1930, 1.

180. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. Ankara, 1930, 40.

181. Hakimiyet-i Milliye. 15, 25, 26 Birinci Kânun 1930 9, 16 Şubat; 2, 9, 23, Mart 1931.

İstanbul Türk Ocağında 9 Ocakta Viyolonist İzzet Nezh ve Piyaniist Afif Beyler, 6 Şubatta Cumhuriyet Gençler Mahfili Orkestrası tarafından alafraŋga, 28 Şubat ve 23 Martta alaturka konserler verilmiştir. Ayrıca düzenlenen konferanslardan sonra alafraŋga ve alaturka parçalar çalınmıştır. Basında konserlerle ilgili çıkan yazılarda taktir duyguları belirtilmektedir. (182)

Millî ve laik bir devlet sistemini benimseyen ve kuruluşu Batı medeniyetinde gören, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaklaşık 250 şubesi ile dernekler kanununa tabi bilim ve kültür kuruluşu olarak faaliyet gösteren Türk Ocakları; musiki faaliyetleri ile de devletin yürüdüğü yolda yürümüş, verdikleri alaturka ve alafraŋga konserlerle halkın eğitilmesine yardımcı olmuşlardır. Ocaklar açtıkları musiki dersleri ile bir yandan halk eğitimine katkıda bulunmuşlar, öte yandan Ocaklarda verilen konserlerde ve müsamerelerde ihtiyaç duyulan sanatkârları yetiştirmişlerdir.

2. DERSLER, KURSLAR, MEKTEPLER

Türk Ocakları, halkın aydınlatılması için her türlü vasıttan yararlanmışlardır. Ocaklar, Türk milletini geriletken, esarete ve yoksulluğa çeken cehalate karşı savaş açmışlar, halkın eğitilmesine, millî, medenî, sıhhi ve iktisadî konularda bilgi sahibi olmasına yardımcı olmuşlardır. Açtıkları

---

182. Cumhuriyet. 10, 22, 28 Birinci Kânun/ 5, 26, 28 Şubat, 23 Mart 1931; Son Posta. Mart 1931, 2,

Serbest dersler", "Gece dersleri", "Lisan dersleri", "Musikî dersleri", "Hesap dersleri", "Halk dersaneleri", "Çıracak dersaneleri" ile halk eğitimine katkıda bulunmuşlar; bazı Ocaklar şehirlerde, köylerde okul açmışlar, öğrencilere ders aracı ve elbise yardımı yapmışlar, yurt içinde ve yurd dışında fakir öğrencilerin eğitim masraflarını karşılamışlardır.

1915 yılında yayınlanan bir yazıda, İstanbul Türk Ocağında "Alman-Türk Komitesi"nin görevlendirdiği bir profesör tarafından Alman dili, Kemani Zeki Bey tarafından musiki dersleri, Darülfünun müderrislerinden Ağaoğlu Ahmet, Ziya Gökalp, Köprülüzade Mehmet Fuat ve Yahya Kemal Beyler tarafından okutulmak üzere din, medeniyet ve edebiyat tarihlerine ve içtimaiyata dair serbest dersler açıldığından söz edilmektedir. (183)

1918 yılında toplanan Türk Ocağı Kongresine sunulan İdare Heyeti Raporunda, büyük bir kısmı Darülfünun Müderrisleri tarafından verilen ve yaklaşık ikibuçuk yıl süren içtimaiyat, Türk Tarihi, Osmanlı Tarihi, İslâm Tarihi, Türk ve İslâm meskûkatı, iktisat, terbiye, sanayi-i nefise tarihi, hukuk gibi konular etrafında serbest dersler verildiği, yurt içinde ve yurt dışında öğrencilere yardım edildiği anlatılmaktadır. (184)

---

183. *Türk Yurdu*, 98 (1331), 2853

184. *Türk Yurdu*, 159 (30 Haziran 1334), 282, 286.

1923 yılında:Afyon Türk Ocağında altı adet çırak mektebi açılmış, bu okullara 500 öğrenci devam etmiştir. (185) Bursa Türk Ocağı hiç eğitim görmeyen veya eğitimini tamamlayamayanlar için parasız gece dersleri ile bir çırak mektebi açmış, ayrıca köylü çocukları için bir "Leyli numune mektebi" açmayı, Ticaret ve Fransızca dersleri vermeyi kararlaştırmıştır. (186) Akhisar Türk Ocağında 160 öğrencinin katıldığı gece dersleri açılmıştır. (187) Ayvalık Türk Ocağında Kasım ayından itibaren açılan gece derslerinde sağlık, ziraat, ticaret, muhasebe, hukuk, sanayi, elektrik ve musikî dersleri verilmiştir. (188) Silifke Türk Ocağında gece dersleri açılması kararlaştırılmıştır. (189)

1924 yılında: Ankara Türk Ocağında haftada üç gün İngilizce dersleri, (190) İstanbul Türk Ocağında Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dersleri verilmiştir. (191) Bursa Türk Ocağı beş gece mektebi açmış; elifba, kıraat, imlâ, yazı, hesap, medeni bilgiler, Türk tarihi ve coğrafyası okutulan gece mekteplerine 300'den fazla öğrenci devam etmiştir. Edirne Türk Ocağı, İşçiler Yurdunda açılan gece mektebine eğitim araç ve gereçleri sağlamıştır. (192) Emet Türk Ocağı ilkokul

185. Hakimiyet-i Milliye, 2 Nisan 1923, 3.

186. a.g.g., 11 Kânun-ı sani, 4 Şubat, 15 Teşrin-i evvel 1923, Yeni Mecmua, 86 (10 Teşrin-i evvel 1923).

187. Türk Yurdu, 12 (Eylül 1341), 612.

188. a.g.d. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 243.

189. Hakimiyet-i Milliye, 12 Teşrin-i sani, 1923.

190. a.g.g., 26 Mart, 13, 15 Nisan, 13 Haziran, 14 Teşrin-i sani 1924.

191. Cumhuriyet, 5 Haziran 1924, 5.

192. Türk Yurdu, 3 (Kânun-ı evvel 1340), 237-244.

eğitiminden tamamen veya kısmen yoksun olanlara, hayatta gerekli olan bilgileri vermek için gece dersleri açarak pek çok Türk gencinin eğitilmesine çalışmıştır. (193) Kütahya Türk Ocağı üç sınıf olarak açtığı gece dersanelerinde hiç okuma-yazma bilmeyen yüz kişiye 4 ay içinde okuma, yazı, imlâ ve hesap öğretmiştir. (194) Kastamonu Türk Ocağı 1924 yılının ocak ayından itibaren Nasrullah Mektebinde "Çıracak dershanesi" açılacağını ilân etmiş olmasına rağmen, çıracak dershanesinin açıldığına dair basından bilgi edinilemedi. (195)

1925 yılında: Ankara Türk Ocağı Fransızca, İngilizce, Almanca ve Rusca lisan dersaneleri açmış ve her lisan için haftada üç gün ayırmıştır. Bu derslerden Fransızcaya 140, Almancaya 17, İngilizceye 24, Ruscaya 3 öğrenci devam etmiştir. (196) İstanbul Türk Ocağında haftada iki gün 3 kur Fransızca, 2 kur İngilizce ve Almanca, 1 kur İtalyanca dersleri verilmiştir. (197) Ayvalık Türk Ocağı öğrenimlerini tamamlayamayan gençlerin sağlık, ekonomi, sosyal ve bedii derslerle eğitimlerinin tamamlanması için Muallimler Birliği ile işbirliği yaparak Ayvalık'ta ikişer dersaneli iki, Alibey nahiyesinde iki dersaneli olmak üzere üç halk dershanesi açmıştır. Ocağın 1925 yılında toplanan derneğinde "Darül-

193. Hakimiyet-i Milliye. 21 Mayıs 1924, 2.

194. Türk Yurdu. 1 (Teşrin-i evvel 1340), 79

195. Açık Söz. 28, 30, 31 Kânun-ı evvel 1339. 1.

196. Hakimiyet-i Milliye. 6 Ağustos, 21, 30 Eylül; 13 Teşrin-i sani 1925; Türk Yurdu. 13 (Teşrin-i evvel 1341), 118.

197. Cumhuriyet. 23 Teşrin-i evvel, 13 Teşrin-i sani 1925.

eytam- Öksüzler Yurdu" açılması kararlaştırılmıştır. 1926 yılı derneğine sunulan Ocağın mesai raporunda, Öksüzler Mektebinin açıldığı bildirilmiştir. Mektebin açılış tarihi açık olarak belirtilmemekle birlikte 1925 yılında açıldığı anlaşılmaktadır. 20'si yatılı 60 öğrencinin eğitim gördüğü okulda, bir müdür, bir öğretmen ve bir idare memuru görevlendirilmiştir. İlköğretim programı çerçevesinde eğitim yapılan bu okulda öğrencilerin sanat sahibi olmaları amacı ile demircilik ve marangozluk bölümlerinin kurulduğu, bazı öğrencilerin terzi ve kunduracı gibi sanatkârlar yanında eğitildikleri anlatılmaktadır. (198) Günümüzde yeni uygulamaya konulan mesleki eğitimin, Ayvalık Türk Ocağında 1925'li yıllarda gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bursa Türk Ocağında açılan "Serbest ticaret derslerine" 48 genç, Fransız Mühendis Mösyö Deno tarafından iki kur halinde verilen Fransızca dersine 100'den fazla, İngilizce dersine de 30'dan fazla öğrenci devam etmiştir. Ayrıca Bursa Ocağı Kazgan, Emir Buhari, Muradiye ve İncirli'de ikişer öğretmenli dört gece mektebi açmıştır. (199) Ermenek ve Muğla Ocaklarında gece dersleri verilmiş, (200) Kırşehir Türk Ocağında açılan okuma yazma derslerine 15 ile 55 yaşları arasındaki kimseler katılmıştır. (201) Kastamonu Türk Ocağında Fransızca ve musiki dersleri verilmiştir. (202)

198. Türk Yurdu. 8 (Mayıs 1341), 184; 17 (Mart-Nisan 1926), 539-541.

199. a.g.d., 10 (Ağustos 1341), 301; Hakimiyet-i Milliye. 30 Teşrin-i sani 1925.

200. Babalık. 22 Mayıs 1341; Türk Yurdu. 10 (Temmuz 1341), 378.

201. Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 614.

202. Açık Söz. 19 Mart 1341, 2.

1926 yılında: Ankara Türk Ocağında Almanca, Fransızca, İngilizce, Rusca, musiki ve usûl defteri dersleri verilmiş, bu derslere 330'a yakın kız ve erkek öğrenci katılmıştır. (203) Antalya Türk Ocağında geceleri Fransızca dersleri verildiği gibi ayrıca Ocağın Ziraat Encümeni, köylüleri merkezi bir yerde toplayarak teorik ve uygulamalı ziraat dersleri vermiş, ziraat âletlerinin kullanılmasını öğretmiştir. (204) Adana Türk Ocağının Kürkçüler'de dört köyün ortasında yaptırdığı ilkokul 30 Kasım 1926 günü törenle açılmış, (205) Bursa Türk Ocağında açılan "Ticaret mektebi" 1926 yılında genişletilmiştir. (206) Bornova Türk Ocağı biri hiç okuma-yazma bilmeyenler, diğeri az bilenler için iki dershaneli gece dersleri açmıştır. 150 öğrencinin katıldığı derslerin haftada dört gece verildiği, kitap ve kırtasiye giderlerinin Ocak bütçesinden karşılandığı görülmektedir. (207) Çeşme Türk Ocağında açılan iki sınıflı halk dershanesinde her gece verilen derslere 65 öğrenci katılmıştır. (208) Bozöyük ve Havza Ocaklarında gece dersleri açılması kararlaştırılır. (209) İstanbul Türk Ocağında haftada ikişer gün 3 kur Fransızca, 2 kur Almanca, İngilizce ve İtalyanca dersleri verilmiştir. Ayrıca Ocağın Gençlik Encü-

---

203. Hakimiyet-i Milliye. 26 Mayıs, 1 Haziran, 19 Teşrin-i evvel 1926.

204. Antalya. 26 Mayıs 1926; Türk Yurdu. 15 (Kânun-ı sani 1926), 349

205. Hakimiyet-i Milliye. 30 Teşrin-i sani, 2 Kânun-ı evvel 1926.

206. Babalık. 29 Mart 1926, 1.

207. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 467.

208. a.g.d., 15 (Kânun-ı sani 1926), 349.

209. a.g.d., 17 (Mart-Nisan 1926), 546; Hakimiyet-i Milliye. 23 Kânun-ı evvel 1926, 3.

meni genç kızlara daktilografi, stenografi, ticari hesap, tezyinat ve el işleri öğretmeyi programlamıştır. Programın gerçekleşip gerçekleşmediği hakkında basından bilgi edinilemedi. (210) Kırşehir Türk Ocağında 4 ay ve her gece devam eden (211) gece derslerinde Türkçe, hesap, coğrafya, tarih okutulmuştur. Nazilli Türk Ocağında ilköğretim programına göre iki sınıflı gece dersleri; iki sınıflı Fransızca dersleri, musiki dersleri ve yalnız bayanlar için biçki-dikiş kursu açılmıştır. (212) Samsun Türk Ocağında verilen Fransızca, İngilizce, ticaret, usûl-ü defter, felsefe, ruhiyat ve içtimaiyat dersleri büyük ilgi görmüştür. (213) Suşehri Türk Ocağında, Kaymakam tarafından Fransızca dersleri verilmiş, (214) Kdz. Ereğli, Muğla ve Zonguldak Ocaklarında gece dersleri ve halk dershaneleri açılmıştır. (215)

1927 yılında : Ankara Türk Ocağında 4 sınıflı Fransızca dershanesine 104, üç sınıflı Almanca dershanesine 20, üç sınıflı İngilizce dershanesine 26, üç sınıflı musiki dershanesine 60 erkek ve hanım; muhasebe kurslarının ikinci ve üçüncü dönemlerine 181, 4. dönemine 50 hanım ve erkek öğrenci katılmıştır. Muhasebe kurslarına katılan öğrenciler Maliye, Maarif ve Ticaret Bakanlıkları tarafından atanan gözet-

---

210. Cumhuriyet. 9 Şubat, 5 Ağustos, 15 Kânun-ı evvel 1926.

211. Hakimiyet-i Milliye. 14 Nisan 1926, 2.

212. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 461.

213. a.g.d., 465.

214. İzler Mecmuası. 21 (1 Birinci Kânun 1926), 14.

215. Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926; Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 467.

menler huzurunda ehliyet sınavına tâbi tutularak, başarılı olanlara belgeleri verilmiştir. İkinci ve üçüncü dönem muhasebe kurslarına katılan 181 öğrenciden ancak 32'si sınavda başarılı olmuştur. Bu bilgidен, Ocaklarda yapılan eğitim faaliyetlerinin ciddiyeti anlaşılmaktadır. Ayrıca Ocakta yabancılar için haftada iki gün Türkçe dersleri de verilmiştir. (216) Bursa Türk Ocağının Fransızca dershanesine 92, İngilizce dershanesine 57 öğrenci devam etmiştir. (217) Eskişehir Türk Ocağı ücretle tuttuğu öğretmenlerin yönetiminde açtığı iki halk dershanesinde gece dersleri verdirmiştir. Ücretsiz açılan Fransızca kursuna 150, daktilo kursuna 34 öğrenci katılmıştır. (218) İstanbul Türk Ocağında Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca dersleriyle birlikte yabancılar için Türkçe dersleri de verilmiş, hanımlara daktilo kursu açmak için üç tane Fransızca, iki tane de Türkçe yazı makinası satın alınmıştır. (219) İzmir Türk Ocağı, Şubat ayında Fransızca ve Almanca gece dersleri açmayı kararlaştırmıştır. (220) Samsun Türk Ocağında Fransızca ve usul defteri dersleri verilmiş ve devam eden öğrenci sayısının gün geçtikçe arttığı bildirilmiştir. (221) Tokat Türk Ocağı, Tokat hapishanesindeki 60 tutukluyu okutmak için bir dersane açmış, kitap ve kırtasiye masraflarını karşılamıştır. (222)

---

216. Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 49.; Hakimiyet-i Milliye 16,17 Şubat, 7 Mart 1927.

217. Türk Yurdu. 196(Şubat 1928), 53.

218. a.g.d., 201 (Temmuz 1928), 47.

219. Cumhuriyet. 19 Mart, 24 Mayıs, 25,29 Eylül, 31 Teşrin-i evvel,3,17 Teşrin-i sani 1927

220. a.g.g., 15 Şubat 1927.4

221. Hakimiyet-i Milliye.19 Kânun-ı evvel 1927.3

222. İzler Mecmuası. 26 (1 Mart 1927), 16.

1928 yılında: Ankara Türk Ocağında Ocak-Ağustos aylarında Fransızca dersine 46, Almancaya 25, İngilizceye 26, musiki derslerine 45 öğrenci katılmış, muhasebe dersinin 4.dönemine katılan 25 öğrenciden 20 tanesi sınav sonunda başarı belgesi almıştır. Beşinci dönemine devam eden 62 öğrenciden 25'i sınava girmiş, 24'ü başarılı olmuştur. Sınavda başarılı olan öğrenciler çeşitli kuruluşlarda görev almışlardır. (223)

Adana Türk Ocağında açılan daktilo, Fransızca ve musiki kurslarına 85 öğrenci, (224) Antalya Türk Ocağında açılan iki sınıflı Fransızca kursuna 32, Ayvalık Türk Ocağında açılan 3 sınıflı halk dersanelerine 200, Bilecik Ocağında açılan altı ay süreli gece derslerine 150, Burdur Ocağının açtığı muhasebe kursuna 50, Çeşme Ocağında açılan Fransızca kursuna 14, halk dersanelerine 40; Edremit Ocağında açılan halk dersanelerine 80, Erciş Ocağının açtığı halk dersanelerine 36, Nazilli Ocağı gece derslerine 100, Mustafakemalpaşa Ocağının açtığı halk dersanelerine 100, Silifke Ocağında açılan halk dersanelerine 70, Ürgüp Ocağının açtığı iki sınıflı halk dersanelerine 70, Yalvaç Türk Ocağında açılan halk dersanelerine 81 öğrenci katılmıştır. (225) Bursa Türk Ocağının Dört Yol ağzındaki dershanesinde geceleri Fransızca, İngilizce, aynı tarihte gündüzleri Ocak binasında bayanlara Fransızca dersleri verilmiş; ticaret derslerine devam edilerek üç

223. Cumhuriyet. 10, 11 Mart 1928; Hakimiyet-i Milliye. 10 Mart, 23 Ağustos 1928, 1.

224. Hakimiyet-i Milliye. 21 Kânun-ı sani 1928, 3.

225. Türk Yurdu. 195 (Kânun-ı sani 1928), 62-63.

yerde gece dersleri açılmıştır. (226) Burhaniye Türk Ocağında Fransızca dersleri verilmiştir. (227) İstanbul Türk Ocağında lisan kurslarına devam edilmiş, bir daktilo kursu açılmış, ayrıca Telsiz Telefon Şirketinin yardımı ile Ocakta teorik ve uygulamalı radyo dersleri açılması kararlaştırılmıştır. (228) İzmir Türk Ocağında Türkçe bilmeyenler ve Türkçe okuyamayanlara Türkçe öğretmek için toplam 6 sınıflı iki ders-hane açılmış, bu dersanelere 300'den fazla öğrenci devam etmiştir. (229) Konya Türk Ocağında Almanca ve Fransızca dersleri verilmiş, daktilo kursu açılmıştır. (230) Samsun Türk Ocağında Fransızca ve usul defteri dersleri, (231) Söma Ocağında gece dersleri verilmiştir. (232) Yozgat Türk Ocağı cehaletle mücadele etmek için bir okuma yurdu açmıştır. (233)

1928 yılının Nisan ayında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda; 26 Ocakta halk dersaneleri açıldığı, 10 Ocakta Fransızca, İngilizce, Almanca, İtalyanca ve Rusça dil dersleri verildiği, 2 Ocakta daktilo kursu, 5 Ocakta usul defteri ve ticaret kursu açıldığı; halk dersanelerine ve lisan kurslarına 3418 öğrencinin

---

226. a.g.d., 62.; Cumhuriyet. 10 Teşrin-i sani 1928,3.

227. Hakimiyet-i Milliye. 6 Şubat 1928, 4

228. Türk Yurdu. 195 (Kanun-ı sâni 1928), 62.; Cumhuriyet. 29 Kânun-ı evvel 1928; Hakimiyet-i Milliye. 10 Mayıs 1928,2.

229. Türk Yurdu. 200 (Haziran 1928), 45.

230. Babalık, 29 Temmuz, 7,15 Ağustos 1928, 3.

231. Hakimiyet-i Milliye. 12 Mart, 25 Haziran 1928, 4.

232. a.g.g., 27 Mart 1928, 4.

233. Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928),43.

devam ettiği; Adana, Bursa, Tarsus, Çıldır, Ayvalık Ocaklarının daimi surette düzenli eğitim veren okulları bulunduğu ve bu okullarda 514 öğrencinin eğitim gördüğü anlatılmaktadır. (234)

1928 yılında Ağustos ayından itibaren yeni harfleri öğretmek için Türk Ocakları tarafından açılan dersaneler ve kurslar hakkında "Harf inkılabı" bölümünde bilgi verildiğinden, burada tekrar ele alınmadı.

1929 yılında: Bursa Türk Ocağında lisan dersleri ve daktilo kursu açılmıştır. 11 Ağustos günü Bursa Valisinin başkanlığında, Fırka mutemetleri, maarif müfettişleri, Ocak ve Ticaret Odası başkanları, bankalardan davetli kişiler huzurunda daktilo kursunun sınavları yapılmış, ilk devreye katılan 17 hanımdan 15'i sınavda başarılı olmuştur. (235) İstanbul Türk Ocağında her yıl olduğu gibi 1 Kasım 1929 tarihinden itibaren lisan dersleri verilmiş, Ocak ayrıca stenografi kursu açmağa karar vermiştir. (236) Kayseri Türk Ocağında daktilo kursları açıldığı, (237) Konya'da ilk defa Türk Ocağı tarafından açılan daktilo kurslarının büyük ilgi gördüğü, resmî ve özel kuruluşlarda görev alan bayan memurların çoğunluğunun bu kurslardan mezun oldukları belirtilmektedir. (238) Mardin

---

234. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultayının Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara, 1930, 12-13.

235. Hakimiyet-i Milliye. 5, 12, Ağustos 1929, 2; Cumhuriyet. 16 İkinci Teşrin 1929, 3.

236. Cumhuriyet. 16 Haziran, 13 Birinci teşrin 1929, 2.

237. Hakimiyet-i Milliye, 3 Şubat, 6 Haziran 1929, 2.

238. Babalık. 30 Temmuz 1929, 1

Türk Ocağında dikiş makineleri ile hergün ücretsiz dikiş ve nakış dersleri verilmiştir. (239)

1930 yılında: Ankara Türk Ocağında Ocak ve Ekim aylarında Fransızca, İngilizce, Almanca dil kursları, ticari kuruluşlara muhasip yetiştirmek amacıyla da muhasebe kursları açılmıştır. (240) İstanbul Türk Ocağında Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca dersleri verilmiştir. Ocakta verilen lisan kursları hakkında yayınlanan yazılardan lisan derslerinin bütün yıl boyu dönemler halinde devam ettiği anlaşılmaktadır. (241) Diyarbakır Türk Ocağında Fransızca ve İngilizce, kursları ile muhasebe kursları açılmıştır. Açılan bu kurslara sivil ve asker memurlar ile genç öğrenciler düzenli olarak devam etmişlerdir. (242) Mardin Türk Ocağında da lisan kursları açılmıştır. (243)

1930 yılında toplanan Türk Ocakları 6. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda (Rapor Mayıs 1928-Mart 1930 yıllarını kapsamaktadır) Ocaklarda verilen lisan dersleri, ders-haneler, okullar ve çeşitli kurslarla ilgili olarak şu bilgiler verilmiştir:

Adana Ocağı Kürkçüler numune köyünde bir ilk, Tarsus Ocağı orta ve Ayvalık Ocağı bir ticaret mektebi idare etmektedir. 10 Ocağımızda

239. Hakimiyet-i Milliye, 5 Temmuz 1929, 2.

240. a.g.g., 14 İkinci kânun, 9 Birinci teşrin 1930, 6

241. Cumhuriyet. 3 Haziran, 12, 24 Birinci kânun 1930; Son Posta. Birinci teşrin 1930, 3.

242. Ayın Tarihi. 71 (Şubat 1930), 5694; Hakimiyet-i Milliye. 12 Şubat 1930, 2.

243. Hakimiyet-i Milliye. 15 Birinci kânun 1930, 4.

gece halk dersaneleri mevcut olup burada tahsil çağını geçirmiş kimseler okutulmaktadır. Hassaten Yozgat Ocağımızın mahalli hapishanesindeki tedrisatı şayanı dikkattir. Yozgat Ocağımız 71 mahpusa okuma-yazma öğretmiştir. 11 Ocağımızda lisan tedrisatı muvaffakiyetle devam etmektedir. Tedris olunan lisanlar: Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyancadır. (..) Adana, Ayvalık, Balıkesir ve Bursa Ocakları hanımlara daktilo kursu açmış ve Bursa Ocağı iki devrede 50, Adana Ocağı 38, Balıkesir Ocağı 20 hanıma şahadetname vermiştir. (..) 21 Ocağımızda musiki dersi verilmektedir. (..) Dikiş, nakış ve el işleri: Bazı Ocaklarımız bu vadede tedrisatta bulunmakta, bilhassa Giresun Ocağı 20 hanıma dikiş ve el işleri dersi göstermektedir. (..) Ankara ve Yozgat Ocaklarımızda senelerdenberi muhasebe usulü dersleri tedris edilmekte (dir)." (244)

Raporda Ocakların lisan dersleri, daktilo ve muhasebe dersleri alanında yapmış oldukları faaliyetlerin bütünüyle yansımadağı görülmektedir. Meselâ 1929 yılında daktilo kursları açtığını tesbit ettiğimiz Kayseri ve Konya Ocaklarının bu faaliyetlerinden söz edilmemiş, öte yandan taradığımız basına yansımayan Giresun Türk Ocağının dikiş, nakış ve el işleri dersinden raporda övgüyle söz edilmiş, bizim tespit ettiğimiz Mardin Türk Ocağının dikiş, nakış derslerinden ise söz edilmemiştir. Verdiğimiz bu örnekler, Ocak faaliyetlerinin gerek Merkez Heyeti raporlarına ve gerekse basına tam olarak yansımadağını, eldeki bilgilere dayanarak Ocakların yeterli çalışma yapmadıkları konusunda yargıya varmanın yanlış olacağını vurgulamak isteriz.

---

244. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyetlerinin 1931 Fevkâdade Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931, 7.

Ocaklar kapandıkları 10 Nisan 1931 tarihine kadar halkın aydınlatılması yolundaki çalışmalarına devam etmişlerdir. 1931 yılının Ocak ayında İstanbul Türk Ocağında eskiden olduğu gibi hatta daha da genişletilmiş bir şekilde Fransızca, İngilizce, Almanca ve İtalyanca dersleri verilmiş; (245) Şubat ayında Çorlu Türk Ocağı Fransızca derslerine başlamıştır. (246) Silvan Türk Ocağında tütüncülük kursu, Adıyaman Ocağında köy kanunu ve milli mefkûreyi halka telkin etmek maksadıyla muhtarlar kursu açılmıştır. (247)

Türk Ocaklarının bir taraftan hiç okuma yazma bilmeyenlere, okuma-yazma dersleri açarak cehaletle savaştığını; diğer yandan tarih, coğrafya, hesap, ticaret, musiki, muhasebe, daktilo, biçki-dikiş, sağlık, ziraat, sanayi, yabancı dil dersleri ile halkın sosyal, kültürel ve beceri sahasında gelişmesine yardımcı olduğunu görmekteyiz.

Ankara, İstanbul, Adana, Bursa, Samsun Ocaklarında sistemli, sürekli ve yaygın bir şekilde yabancı dil dersleri verilmiş, bu alandaki çalışmaya Çeşme, Çorlu, Burhaniye ve Susehri gibi küçük yerleşim merkezlerindeki Ocaklar da katılmışlardır. Ocaklarda verilen yabancı dil derslerinin batıyı tanımakta, batı kültürünü benimsemekte yararlı olduğu söylenebilir.

---

245. Cumhuriyet. 14,22 ikinci kânun 1931, 2.

246. a.g.g., 8 Şubat 1931,4.

247. 1931 Fevkalâde Kurultayına arz edilen raporlar,7.

Devlet ve millet teşkilâtının yeniden kurulduğu, azınlık unsurlarının, cumhuriyet yönetimine yabancı zihniyete sahip kişilerin, devlet dairelerinden uzaklaştırıldığı; yetişmiş eleman sıkıntısı çekilen bir dönemde, Ocakların ticaret, muhasebe ve daktilo kurslarında yetiştirdikleri elemanlarla bu boşluğu doldurdıkları da bir gerçektir. Ocakların, bu sahada da üzerlerine düşen görevi başarıyla yaparak Türk insanının devlet yönetiminde, bankalarda ve ticari firmalarda söz sahibi olmasına yardımcı oldukları anlaşılmaktadır.

Türk Ocakları yaygın eğitimin yanında örgün eğitime de önem vermişlerdir. Adana, Ayvalık, Bursa ve Tarsus Ocakları ilk, orta ve ticaret okulları açarak bu okulların binalarını ve donanımını kendileri yapmış, öğretmenlerin ücretlerini karşılamış, öğrencilerin aynı biçimde giyinmelerine yardımcı olmuşlardır. Ocaklar tarafından düzenlenen müsamere ve konserlerden elde edilen gelirler okul inşaatı, fakir ve kimsesiz öğrencilerin eğitim giderleri için harcanmıştır.

31 Mart 1928 tarihinde "Memleketin dahil ve haricindeki irfan merkezlerinde Türk talebesine mahsus yurtlar tesis ve idame etmek ve talebeyi himaye eylemek.." amacıyla kurulan Türk Maarif Cemiyeti, 1928-1933 yılları arasındaki beş yıllık faaliyet döneminde ancak yedi yurt, altı okul açabilmiştir. (248) Başlıca amacı yurt açmak ve okullar yapmak olan Türk Maarif Cemiyeti'nin beş yılda ulaşabildiği sonuç bu olduğuna göre, çok yönlü faaliyet gösteren Türk Ocaklarının eğitim sahasında yaptığı çalışmalar taktirle anılabilir.

---

248. Türk Maarif Cemiyeti Beş Senelik Faaliyet Raporu. Ankara, 1933, 9-30.

3. YAYIN FAALİYETLERİ

Türk Ocakları milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı düşüncelerin yayılması ve halka benimsetilmesi için başta Türk Yurdu mecmuası olmak üzere, kitap ve broşürler yayınlamıştır. Yapılan bu yayınlar sayesinde gerek Türkiye sınırları içinde, gerekse yurt dışında yaşayan Türkler arasında millî bilincin uyanmasına, Türk kültürünün tanınmasına katkıda bulunmuştur.

1912 yılında yayınlanan Türk Ocağı Esas Nizamının 3. maddesinde, Ocağın maksadını elde etmek için, kitap ve risaleler yayınlayacağı, belirtilmektedir. (249) 1924 yılında kabul edilen Türk Ocağı Yasasının 44. maddesinde, bütün Ocakları ilgilendiren yazılı ve sözlü her türlü yayını düzenlemek yani mecmua, kitap ve risale neşr etmek görevi, Merkez Heyetine verilmiştir. (250) 1925 yılında değiştirilerek kabul edilen Türk Ocakları Yasası'nın 67. maddesinde, Hiç bir Ocağın, Türk Ocaklarının yayın organı olarak gazete ve mecmua çıkaramayacağı, bu yetkinin Merkez Heyetine ait olduğu vurgulanmıştır. (251) 1928 yılında değiştirilerek kabul edilen yasa da, bu maddeye Ocakların mahalli faaliyetleri açısından yararlı olacak kitap ve süreli olmayan yayını, Merkez Heyetinin olurlarını almak şartıyla yayınlatabilecekleri hükmü eklenmiştir. (252)

---

249. Türk Ocağının Nizamname-i Esas ve Dahilisi. İstanbul, 1328, 1.

250. Türk Ocağı Yasası. Ankara, 1340, 6.

251. Türk Ocakları Yasası. Edirne, 1341, 15.

252. Türk Ocakları Yasası, (79.madde). Ankara, 1929, 22.

Türk Ocaklarının yayın faaliyeti ile ilgili olarak 1924 yılından itibaren merkeziyetçi bir yol izlediği görülmektedir. Merkeziyetçi tavır ile Türk Ocağının savunduğu düşüncelerin topluma doğru olarak anlatılması, yanlış ve sakat düşüncelerle halkın meşgul edilmemesi amaçlanmış olabilir. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kuruluş safhasında Türk halkının, gösterilen hedeflere yürümesini temin etmesi açısından bu tavır, olumlu bir hareket olarak tanımlanabilir. Türk Ocakları yayın sahasında, her kafaadan bir ses yerine, tek sesli hareket etmeyi tercih etmiştir. Türk Ocaklarındaki merkeziyetçi yayın politikası, yayın sayısını kısırlaştırmıştır. 1932 yılında Türk Ocaklarının yerine kurulan Halkevlerinin yayın faaliyeti ile Ocakların yayın faaliyeti karşılaştırıldığında bu durum daha açık bir biçimde görülür.

Meşrutiyet Döneminde Ocağın Yayın Faaliyeti
Türk Yurdu Mecmuası

24 Kasım 1911 tarihinde Türk Yurdu Derneği tarafından "Türklüğe hizmet etmek, Türklere fayda dokundurmak" amacıyla yayınlanan⁽²⁵³⁾ Türk Yurdu mecmuası, daha sonraları Türk Ocağının yayın organı haline dönüşür. Yurt içinde ve yurt dışında büyük ilgi gören Türk Yurdu mecmuası, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin ve Türk inkılabının fikrî temellerinin hazırlanmasında etkili olur.

---

253. "Maksat ve meslek", Türk Yurdu. I (24 Teşrin-i sani 1327), 1.

Türk Yurdu mecmuası, milliyetçi hareketi temsil eden dergilerin en uzun ömürlüsü olduğu gibi, yazar kadrosunun seçkinliği, yazılarının taşıdığı ağırlık ve aydınlar üzerindeki fikrî tesirlerinin büyüklüğü bakımından, Türk kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Adının altında "Türklerin faydasına çalışır" cümlesini taşıyan derginin imtiyazı, Mehmet Emin (Yurdakul) adına alınmıştır. Mehmet Emin Beyin Erzurum Valiliğine tayin edilmesi üzerine, imtiyaz sahipliği ve mesul müdürlük görevleri Akçuraoğlu Yusuf Bey tarafından yürütülmüştür. 24 Kasım 1911 tarihinden 15 Ağustos 1918 tarihine kadar kesintisiz olarak 15 günde bir yayınlanan mecmua, bu dönemde 161 sayı çıkmıştır. (254)

Türk Yurdu mecmuasının ilk yayın döneminde Türk halkı tarafından kolayca okunup, anlaşılmasını sağlamak amacıyla sade dil ve üslup kullanıldığı, Türkler arasında ortak bir ülkü yaratılmaya çalışıldığı, değişik Türk zümrelerinin birbirlerini tanımaları, ahlâk ve iktisatca yükselmeleri, teknik konularda bilgi edinmelerini sağlayacak konulara ağırlık verildiği, Osmanlı Devleti sınırları içinde yaşayan azınlıklara karşı herhangi bir tavır alınmadığı ve siyasi parti politikalarına karıştırılmadığı görülmektedir.

Türk Yurdu, önemli olaylar hakkında özel sayılar da yayınlamıştır. Balkan savaşları ve 1. Dünya savaşı sayıları

---

254. I. Dünya Savaşı sırasında kısa sürelerle de olsa yayın aksamaları ve çıkış sürelerinde değişiklik görülür.

gibi, (255) Türklerin yararına çalışan kişilerin fotoğrafları, kuşe kâğıtlar üzerine basılarak Türk Yurdu ekinde ücretsiz dağıtılmış, abonelerine kitap ve broşür hediye edilmiştir. (256)

Bu dönemde Anadolu'da açılan Türk Ocaklarının da yayın faaliyetinde buldukları görülmektedir. Konya Türk Ocağı 10 günde bir Ocak adlı, Giresun Türk Ocağı da 15 günde bir Ana Türk Yurdu adlı birer mecmua yayınlamışlardır. (257) Ödemiş Türk Ocağı kendisine ait matbaada her gün gelen telgrafları basarak, günlük yayın faaliyetinde bulunmuş, ayrıca risaleler yayınlamıştır. (258) Yaptığımız araştırmada, Konya Türk Ocağı tarafından yayınlanan Ocak mecmuasının 1-19. sayıları Millî Kütüphane'de görüldü. Diğer iki Ocağın yayınları görülemedi.

Konya Türk Ocağı tarafından 8 Kasım 1917'de yayınlanmaya başlayan Ocak mecmuası, 30 Mayıs 1918 tarihine kadar 19 sayı çıkmıştır. 8 Kasım 1917 tarihinde yayınlanan 1. sayısında, "Maksat ve meslek" başlıklı yazıda, mecmuanın zulmetle, cehaletle, taassupla mücadele ederek Anadolu'nun mazlum ve

255. Türk Yurdu. 83 (7 Mayıs 1331), 2575.

256. 16 Haziran 1332 tarih ve 112 sayılı Türk Yurdu Mecmuasının ön iç kapağında abonelere hediye edilecek kitapların listesi verilmiştir. Bu listede: Pavvus'un "Türkiye'nin can damarı", Tekin Alp'in "Turan", Yusuf Akçura'nın "Eski Şurayı Ümmet'te çıkan makaleleri", aynı yazarın "Türk, Cermen ve İslâmların münasebat-ı tarihiyeleri", Rıdvan Nafiz'in "Küçük Türk tarihi", Ömer Seyfettin'in "Yarınki Turan devleti", aynı yazarın "Mektep çocuklarında Türklük mefkûresi" adlı eserler yer almıştır.

257. Türk Yurdu. 148 (6 Kânun-ı evvel 1333), 3657.

258. a.g.d., 92 (10 Eylül 1331), 2758.

masum ufkunu aydınlatmaya çalışacağı, atasözleri, kelimele-
ri, millî oyunları derleyip yayınlayacağı belirtilmiştir.⁽²⁵⁹⁾
Edebî konulara daha çok yer verilen mecmuada, tarihî ve içti-
maî konular da işlenmiş aile ve kadınlık meselesi hakkında
iki yazı yayınlanmıştır.

Bu dönemde İstanbul Türk Ocağı tarafından bazı broşür-
ler de yayınlanmıştır. Bunlardan birisi, 1914 yılında Türk
Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Musahabe Programı adlı
broşürdür.⁽²⁶⁰⁾ Sekiz sayfalık bu broşür Türk Tarih Kurumu
Kütüphanesinde A-2930 numara ile kayıtlıdır. Bilimsel
bir değer taşımamakla birlikte, Ocakta düzenlenen konferans-
ların konuları ve konuşmacıların adlarını vermesi açısından
başvurulabilecek bir kaynaktır.

İkincisi: 1914 yılında yayınlanan Türk Yılı, Büyük
İstiklâl Günü: 17 Kânun-ı evvel-çarşamba adlı broşürdür.
32 sayfalık küçük boy bu broşür Millî Kütüphane'de 1973 A
518 numara ile kayıtlıdır. Osmanlı Hükûmetinin istiklâl gü-
nünü hatırlatmak üzere hazırlanmıştır.⁽²⁶¹⁾

Üçüncüsü: Basım tarihi belli olmayan Türk yılı ad-
lı broşürdür. Bu broşür, Millî Kütüphane'de EHT 1948 A 2195
numara ile kayıtlıdır.⁽²⁶²⁾

259. Ocak, I (8 Teşrin-i sani 1333), 1.

260. Türk Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Musahabe Programı. İstan-
bul, 1330.8.

261. Türk Yılı Büyük İstiklâl Günü 17 Kânun-ı evvel Çarşamba Türk Ocağı
tarafından tertip edilen takvimdir. İstanbul, 1330, 32.

262. Türk Yılı. İstanbul, (t.y).

Dördüncüsü: Türk Ocağı Sanayi Encümeni Tarafından Açılan 1335 Senesi Türk Sanayi Sergisi Kataloğu'dur. 1919 yılında Türk Ocağı Sanayi Encümeni tarafından ilk defa düzenlenen ve Velihaht Abdülmecit tarafından açılan "Sanayi Sergisi" hakkında bilgi veren bu eser, resimli ve 46 sayfadır. (263) Millî kütüphane' 1948 A496 numarada kayıtlı bir nüshası vardır.

Cumhuriyet Döneminde Ocakların Yayın Faaliyeti
Türk Yurdu Mecmuası

Büyük zaferin kazanılmasından sonra Ankara Türk Ocağı, Türk Yurdu'nu yeniden yayınlamaya karar vermiş, ilk sayısı 15 Mart 1923 tarihinde yayınlanmıştır. 15 günde bir yayınlanması düşünülen Türk Yurdu'nun 1 Nisan ve 15 Mayıs 1923 tarihlerinde 2. ve 3. sayıları çıkmıştır. (264) 3. sayıdan sonra yayını durdurulan Türk Yurdu mecmuası 1 Ekim 1924 tarihinde Türk Ocakları Merkezi tarafından Ocakların yayın organı olarak yeniden yayınlanmaya başlamış, Ocakların kapandığı 1931 yılı Mart ayına kadar yayını devam etmiştir. Dergi, bu dönemde aylık olarak yayınlanmıştır. 1926 yılında İstanbul'a nakledilerek Türk Edebiyatı Profesörü Fuat Köprülü'nün sorumluluğunda yayınlanan dergi, 1928 yılında yeniden Ankara'ya nakledilir ve Türk Ocağı Merkez Heyeti matbaasında basılmaya başlanır. (265) Bu tarihten itibaren

263. Türk Ocağı Sanayi Encümeni Tarafından Açılan 1335 Senesi Türk Sanayi Sergisi Kataloğu. İstanbul, 1335. 46.

264. Türk Yurdu'nun 1923 yılında yayınlanan 1., 2. ve 3. sayıları İstanbul Atatürk Kitaplığında mevcuttur.

265. Türk Yurdu. 19 (Temmuz 1926), 96., 195 (Kânun-ı sâni 1928), 1.

Türk Yurdu'nun nefis bir baskı tekniği ile basıldığı ve düzenli aralıklarla çıktığı görülür. (266)

15 Mart 1923 ve 1 Ekim 1924 tarihli Türk Yurdu sayılarında yayınlanan "Başlangıç" yazılarında, Türk Yurdu'nun inkılâpçı bir fikir manzumesinin ürünü olarak ortaya çıktığı, Türk dünyasında ilgi ve saygı ile karşılandığı, milliyet fikrini yurdun en uzak köşelerine kadar ulaştırdığı, yeni Türkiye'nin dayanmağa muhtaç olduğu fikirleri ilk nüshasından itibaren yeşerttiği belirtilerek, Türk Yurdu'nun Cumhuriyet döneminde takip edeceği amaçlar şöyle açıklanmaktadır:

"Türk Yurdu, yeni Türkiye'ye istinadgâh olan fikirleri takviye ve neşir edecektir. Kuvvetli fikir cereyanlarına istinad etmeyen, halk tabakalarının kalbine girmeyen, müdir ve mürşit olan münevver gençliğin vicdanında aşkla karışık bir itikada inkılâp etmeyen ıslahat, kanunlar, teşebbüsler, menfi kuvvetlerin bir sadmesiyle harap olmak tehlikesine maruzdur. Bunun için Türk Yurdu, Türk Milletini geri çekmek isteyen, bütün irticalara karşı hayati fikirlerin bir içtihad vasıtası olarak çıkıyor. Türk Yurdu, vaktiyle olduğu gibi Türk Ocaklarının harsî ve ilmi faaliyetini tesbit edecek, Türk milletinin harsî birliğine çalışacaktır. Aynı zamanda Türk Yurdu, garp medeniyetini benimseyen ve bütün kurtuluş çarelerini, o medeniyetin bize intikalinde görenlerin, Türk milletini garp milletleri ailesine sokmak isteyenlerin, bir telkin vasıtasıdır." (267)

Başlangıç yazısında belirtilen amaçları gerçekleştirmek için Ekim 1924 tarihinden itibaren düzenli olarak yayın-

266. Bu tarihten önce çıkış sürelerinde aksamalar olduğu görülür. Meselâ 1926 yılında ancak 9 sayı yayınlanmıştır.

267. Hamdullah Suphi (Tanrıöver). "Başlangıç". Türk Yurdu.1 (15 Mart 1339), 1-2; 1 (1 Teşrin-i evvel 1340), 1-2.

lanan Türk Yurdu, basın tarafından sevgi ve saygı ile karşılanmış, çeşitli gazeteler tarafından Türk halkına tavsiye edilmiştir. (268)

Türk Yurdu Mecmuası hakkında basında yer alan olumlu düşüncelerin yanında, özellikle kurultaylarda Ocaklılar, kâlite ve sayı olarak derginin yetersizliğinden söz etmişlerdir.

1926 yılında toplanan 3. Kurultayda söz alan Kandıra delegesi Ispartalı Tefvik (Noyan), Türk Yurdu için 7.000 lira harcanıldığı halde, okunacak bir seviyede olmadığını söyler. Ahmet Ağaoğlu Türk Yurdu'nu yayınlarken karşılaşılan zorlukları anlatır. Yazarların, düşünürlerin ve şairlerin mecmuaya fazla ilgi göstermediklerinden yakınır. Akçuraoğlu Yusuf Bey Türk Yurdu'nun ilk yıllarda gördüğü rağbetten söz ederek, son yıllarda 500-600 nüsha satan mecmuanın iyi idare edilemediğini belirtir. (269)

1927 yılında toplanan 4. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda, 1926 yılında 9 sayı çıkan ve 905 abonesi olan Türk Yurdu'na, 1927 yılında 1928 abone kaydı yapıldığı bildirilmekte Ocaklıların mecmuaya daha çok ilgi göstermeleri istenilmektedir. Abone sayısının yüzde yüzlük bir artış sağlanmış olmasından, Türk Yurdu'nun bu dönemde, 1926 yılına göre daha çok ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Fakat bazı Ocaklı-

---

268. Babalık. 8 Teşrin-i sani 1927; Hakimiyet-i Milliye. 18 Teşrin-i sani 1925; 6 Kânun-ı sani 1926, 8 Teşrin-i evvel 1928, 3.

269. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, 81-95.

lar, ulaşılan seviyeyi yeterli görmezler. Meselâ Kütahya Mebusu Mehmet Nuri Bey, Türk Yurdu'nun içerik olarak zenginleştirilmesini, 15 günde bir yayınlanmasını ister. (270)

1928 yılında toplanan 5. Kurultayda söz alan Adana delegesi ve aynı zamanda Türk Yurdu İdare Müdürü olan Ferit Celâl (Güven) dergi satışının yüzde ikiyüz arttığını, memleketin tanınmış yazar, ilim adamı ve şairlerinden yazı sağlanarak içeriğinin zenginleştirildiğini, kâğıt kalitesi ve bası tekniğinin güzel olması için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmadığını; Elazığ delegesi Memduh Bey, Türk Yurdu'nun nefis bir şekle girmesine rağmen abone sayısının yetersiz olduğunu; İstanbul delegesi Celâl Sahir (Erozan) Türk Ocakları gibi ciddî ve çok kutsal amaçları kapsayan bir kuruluşun düşüncelerini yayan mecmuanın, satış adedinin yüksek olamayacağını, fakat az satılsa bile kendi varlığını ve benliğini koruması gerektiğini; Bütçe Encümeni adına Reşit Saffet (Atabinen) Türk Yurdu'nun lüks çıkarılmasına gerek olmadığını, (271) daha ucuza çıkarılmasının arzu edildiğini söylemişlerdir.

Başlangıçtan itibaren ilmî seviyesini yitirmeden Türk milletini her sahada aydınlatmayı amaç edinen Türk Yurdu, Türk kültür hayatında kabul görmüş, adından ve hizmetlerinden saygıyla söz edilmiştir. Her şeyin en iyisini yapmak için çalışan Ocaklıların dışında, Türk Yurdu'nu gerek içe-

270. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları. 34-35, 369.

271. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. 6, 111, 116-119, 132-133, 411-412.

riği ve gerekse baskı tekniği yönünden eleştiren başka bir yazıya rastlamadık. 1926 kurultayında Türk Yurdu'nu, baskı tekniği ve içeriğinin yetersiz olduğu gerekçesiyle eleştiren Ocaklılar, 1928 kurultayında muhtevasının ağırlığı ve baskıda aşırı lükse kaçıldığını söyleyerek aksi yönde eleştirilerini sürdürmüşlerdir.

Türk Yurdunun ikinci yayın dönemi Türk Ocaklarının kendini feshetmesi üzerine Mart 1931'de 39. (233) sayıda son bulmuştur. 1 Eylül 1942'de yeniden yayınlanır, 15 Ocak 1943'e kadar toplam 10 sayı çıkar ve tekrar kapanır. Türk Ocaklarının 1949 yılında yeniden açılmaları üzerine Ankara Türk Ocağı tarafından aylık olarak Temmuz 1954-Haziran 1957, Mart 1959-Temmuz 1961, 1962 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında 2 sayı, Temmuz 1964-Şubat 1968, Nisan 1970'de 1 sayı olarak yayınlanır. Uzun bir aradan sonra Şubat 1987'de Türk Ocağı Merkezi tarafından aylık olarak yeniden çıkarılan derginin, yayını sürmektedir.

Diğer Süreli Yayınlar:

Ankara Türk Ocağı (1923 yılında 3 sayı) ve Türk Ocakları Merkezi (1924-1931) tarafından yayınlanan Türk Yurdu mecmuası yanında, çok az sayıda da olsa diğer Ocaklar tarafından gazete ve mecmua yayınlanmıştır. Genellikle 1923-1924 yıllarında görülen bu girişimler, Ocak Yasasında getirilen sınırlamalar sebebiyle daha sonraları büsbütün durmuştur.

Altın Yurt Mecmuası, Adana Türk Ocağı tarafından 15 Mayıs-20 Temmuz 1923 tarihleri arasında 3 sayı yayınlanmıştır. Ferit Celâl (Güven)'in Yazı İşleri Müdürlüğünü yaptığı bu

dergi, içeriğinin zenginliği ile dikkati çekmektedir. İstanbul Hakkı Tarık Us Kütüphanesinde, derginin 1., 2. ve 3. sayıları mevcuttur.

Birlik gazetesi. (Haftalık) Sivas Türk Ocağı tarafından 1923-1924 yıllarında yayınlanmıştır. Mehmet Nazif'in Mesul Müdürlüğünü yaptığı bu gazetenin, 6 Ağustos 1923 tarihli 3. sayısı ve 1924 yılına ait 16. sayısı Millî Kütüphane'de mevcuttur.

Türk Bahçesi. Sinop Türk Ocağı tarafından yayınlanan ilmi, fennî, edebî mecmuadır. Onbeşgünde bir çıktığı yazılan derginin 30 Mart 1924 tarihli 13. sayısı Milli Kütüphanede, 1., 2., 7. ve 8. sayıları Sinop'ta Dr. Rıza Nur kütüphanesinde mevcuttur. 13. sayıda derginin kuruluş tarihi 14 Ekim 1923 olarak gösterilmiştir.

İzmir'de yayınlanan Türk Gençleri mecmuasının, alt başlığında Türk Ocağının ve gençlerinin gayesini takip ettiği yazılıdır. 1923 yılında yayınlanan dergi, 3 sayı çıkmıştır. Türk Gençleri mecmuasının alt başlığında görüldüğü gibi Anadolu basınının Türk Ocaklarına yakın bir ilgi gösterdiği anlaşılmaktadır.

21 Mart 1923 tarihinde Konya Türk Ocağını ziyaret eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, matbaa kurulması, gazete ve mecmua çıkarılması için Ocağa 3.000 lira sağlanmasına söz vermiştir. (272) Bu belgeden, Konya Türk Ocağının gazete veya mec-

---

272. Hakimiyet-i Milliye. 23 Mart 1923, 1.

mua çıkarmaya teşebbüs ettiği anlamı çıkarılabilirse de, bu girişimin gerçekleştiğine dair, herhangi bir bilgi edinilemedi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Afyonkarahisar Türk Ocağını ziyaretlerinde, Ocak Başkanı, Ocakta bir matbaa kurularak, gazete çıkarılacağından söz etmiştir. Ayrıca Ocak matbaasında basılan bir destan okunmuştur. (273) Afyonkarahisar Türk Ocağı tarafından çıkarılması düşünülen gazete girişiminin sonucu hakkında bilgi edinilemedi. Fakat aynı toplantıda, Ocak matbaasında basılan destanın okunmasından söz edilmesi, küçük boyutlu yayın faaliyetinin varlığını göstermektedir.

Yeni Mecmua, 13 Eylül 1923 tarihli 84. sayısından itibaren Türk Ocağının naşir-i efkârı olarak yayınlanmıştır. (274) Böylece Türk Yurdu'nun yayınlanmamasından dolayı ortaya çıkan boşluk, aynı amaçlar için çalışan başka bir mecmua ile doldurulmaya çalışılmıştır.

İstanbul Türk Ocağı'nın 1924 yılında toplanan kongresinde Çocuk Mecmuası çıkarılması kararlaştırılır. (275) Kongrede yayınlanması kararlaştırılan Çocuk Mecmuası'nın yayınlanıp yayınlanmadığı, tesbit edilemedi. 1925 yılında İstanbul Türk Ocağı Kongresine sunulan idare heyeti raporunda "Para sıkıntısından dolayı İstanbul Ocağı Postası'nın ihyasının tehir" edildiği belirtilmektedir. (276) Bu bilgidен, önceden

273. a.g.g., 2 Nisan. 1923, 3.

274. Yeni Mecmua. 84 (Eylül 1927)

275. Tevhid-i Efkar. 25 Teşrin-i evvel. 1924, 4.

276. 1341 genesi İstanbul Türk Ocağı Kongresine Takdim Edilen Raporlar. İstanbul, (t.y), 5.

İstanbul Ocağı Postası adı ile bir yayın yapılacağı anlaşıl-
makta ise de yayınlanıp yayınlanmadığı veya hangi yıl ya-
yınlandığı tesbit edilemedi.

1926 yılında Samsun Türk Ocağının faaliyetinden söz
edilen bir haberde, Ocağın, Anadolu Ajansı'ni her gün yayın-
ladığı ve çok ucuz fiyatla sattığı bildirilmiştir. (277)

Türk Ocakları tarafından yayınlanan gazete ve mecmua
sayısının çok sınırlı olmasına rağmen, bu kuruluşların ba-
sından uzak kaldıklarını söylemek oldukça zordur. Türkiye'nin
aydın insanlarını çatısı altında toplayan Ocaklar, gazete ve
mecmua sahiplerini, yazarları, düşünürleri, şairleri kendi
bünyesine alarak, dolaylı yoldan basına yaklaştırmışlar, Ocağın
amaçları, hizmet ve faaliyetleri basın organlarında yer al-
mıştır.

1924-1930 yılları arasında 6 defa toplanan Türk Ocak-
ları kurultaylarında yapılan görüşmelerin tutanakları tutul-
muş ve bunlar kitap halinde yayınlanmıştır.

1- 1340 Senesi Nisanında Toplanan Birinci Türk Ocak-
ları Umumi Kongresi Zabıtları. Ankara, Yenigün Matbaası, 1341.
116 s. (T.T.K.Kütüphanesi A3242)

2- Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Üçün-
cü Kurultay. İstanbul, Kader Matbaası, 1927. 268 s. (T.T.K.
Kütüphanesi A 3582)

3- Türk Ocakları 1927 Senesi Dördüncü Kurultay Zabıt-
ları. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.
520 s. (T.T.K. Kütüphanesi A 3558)

277. Türk Yurdu. 16 (Şubat 1926), 466.

4- Türk Ocakları (1928 Senesi) Kurultay Zabıtları, Beşinci Kurultay. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1930, 439 s. (T.T.K. Kütüphanesi A 3309)

1925 yılında toplanan 2. Kurultay ile 1930 yılında toplanan 6. Kurultay tutanakları ve 1931 yılında toplanan Olağanüstü Kurultay tutanakları yayınlanmamıştır. Kurultay görüşmelerinin eksiksiz bir şekilde tutanağa geçirilmesi konusunda titizlik gösteren Türk Ocakları, bunları ayrıca yayınlarak, kültür hayatımıza kazandırmıştır. Ocakların ekonomik ve sosyo-kültürel anlayışlarını, örgütün çalışma biçimini yansıtmaları bakımından birinci el kaynak niteliğindeki bu yayınlar, Türk Ocakları hakkında yapılan araştırma ve incelemelerde hemen hemen hiç değerlendirilmemiştir. Hatta bazı yazarlar, Kurultay tutanaklarının yayınlanmamış olmasını büyük bir eksiklik olarak görmüşlerdir. (278)

Türk Ocakları Kurultaylarına sunulan Merkez, Murakabe ve Hars Heyeti raporları ile Ocak derneklerine sunulan idare heyeti raporlarının da yayınlandığı görülmektedir. Bu türde yayınlanan eserler:

1- Türk Ocağı 1341 senesi İstanbul Kongresine takdim edilmek üzere tertip edilen heyet-i idare raporu ile, içtimai ve iktisadi encümenlerin tetkikat raporları. İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, (t.y.) 31 s. Eserin baskı tarihi belli değildir. (Millî Kütüphane EHT 1975 A 29)

2- Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyetlerinin 1930 Kurultayına Arzedilen raporları. Ankara Türk Ocakları Matbaası, 1930. 24 s. 3 ek. büyük boy (TTK Kütüphanesi B/410)

3- Türk Ocakları Merkez Heyetinin Kurultaya Arzedilen 1930 ve 1931 Yılı Bütçeleri. Ankara, Türk Ocakları Matbaası, 1930. 5 cetvel, büyük boy (TTK Kütüphanesi B/425)

4- Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyetlerinin 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar ve Bilançolar. Ankara, Türk Ocakları Merkezi Matbaası, 1931. 16s, 8 cetvel, büyük boy (TTK Kütüphanesi B/424)

Türk Ocaklarının çalışmalarını yönlendirmek amacıyla da yayınlar yapıldığı görülmektedir. Bu tür yayınlar:

1- Türk Ocakları Mesai Programı. İstanbul Matbaa-i Osmanî, 1926. 28 s. (TTK Kütüphanesi A/2935)

2- Türk Ocakları Talimatnamesi. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927. 38 s. (TTK Kütüphanesi A/3643)

3- Hasan Ferit (Cansever). Ocak Mesaisi Hakkında 1927 Kurultayına Arzedilen Tekliflerim. Ankara. Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928. 216 s. (Milli Kütüphane) Türk Ocaklarının amacı, yapısı ve nasıl çalışmaları gerektiği konusun-

da bilgi veren bu eserin, üzerinde Türk Ocakları yayını olduğuna dair bir kayıt yoktur. Fakat raporun Kurultaya sunulmuş olması, Türk Ocakları Matbaasında basılması ve Türk Ocaklarını doğrudan ilgilendirmesi bakımından Ocak yayını olarak kabul edilmesi gerekir. Belgelerle Türk Tarihi Dergisinde kısaltılarak yayınlanmıştır. (279)

4- Hamdullah Suphi (Tanrıöver). Türk Ocakları Merkez Heyeti Binasının Açılışında Söylediği Nutuk. Ankara, Türk Ocakları Matbaası, (t.y.). 34 s. Bu nutuk 1930 yılında toplanan 6. Kurultayın kararı ile broşür olarak 1.000 nüsha bastırılmıştır. (TTK Kütüphanesi A 4796)

Türk Ocakları Merkez, Hars, İlim ve San'at Heyetleri tarafından çeşitli konularda kitaplar yayınlanmıştır.

Bu tür yayınlar:

1- Samih Rifat. Şarkın Masal Anaları. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927. 23 s. Türk Ocakları Hars Heyeti'nin 1 numaralı yayınıdır. (Millî kütüphane 06 EHT A 588)

2- Samih Rifat. Millî Arma Nasıl Olmalıdır? Türk Oranlarına ve Armalarına Dair Muhtıra. İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1926. 16 s. Küçük boy. Türk Ocakları Hars Heyetinin 2 numaralı yayınıdır. (Millî Kütüphane 66 EHT A 1350.)

---

279. Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. 4 (Haziran 1985), 20-23; 5 (Temmuz 1985), 23-25; 6 (Ağustos 1985), 19-20; 7 (Eylül 1985), 23-25.

3- Ağaoğlu Ahmet. Üç Medeniyet. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927 . 152 s. Türk Ocakları Hars Heyetinin 8 numaralı yayınıdır. (Millî Kütüphane EHT 1966 A 155) Bu eser, Malta'da yazılmıştır. (İstanbul'un işgalinden sonra tutuklanarak Malta'ya sürülen Türk aydınları arasında eserin yazarı Ağaoğlu Ahmet Bey de vardır.) Eserde, dünya üzerinde yanyana yaşayan üç medeniyetten birisinin yani Batı medeniyetinin diğerlerine galip geldiği ve kurtuluş için bu medeniyeti olduğu gibi benimsemekten başka çare olmadığı düşüncelerine yer verilmesi açısından önemlidir. Kitabın, 1972 yılında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından yeniden basılması, Türk kültür hayatındaki önemini koruduğunu göstermektedir. (280)

4- Fihte. Fihte'nin Hitabeleri. Çeviren: Hasan Cemil (Çambel). Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927. 36 s. Türk Ocakları Hars Heyetinin 8 numaralı yayınıdır (Millî Kütüphane EHT 1966 A 159). Yayın sayısı verilirken hata yapılmış, Fihte'nin Hitabeleri ile Üç Medeniyet adlı iki esere de aynı numara verilmiştir. Kitap, XIX. yüzyılın seçkin filozoflarından Fihte'yi Türk gençliğine tanıtmak, millî terbiye ve vatan sevgisi duygularını artırmağı amaçlamaktadır.

5- Akçuraoğlu Yusuf (Toplayan). Türk Yılı. İstanbul, Yeni Matbaa, 1928. 654 s. 140 res. 2 harita. Kitap, Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından yayınlanmıştır.

---

280. Ahmet Ağaoğlu. Üç Medeniyet. İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı, 1972. VI, 146.

1927 yılından itibaren her yıl yayınlanması düşünülen Türk Yılı ancak 1928 yılında yayınlanabilmiştir. Kitabın önsözünden bu gecikmenin, ilgili kişi ve kuruluşların bilgi verme ihmallerinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. 1928 yılında gecikerek yayınlanan Türk Yılı, daha sonraki yıllarda yayınlanamamıştır. Kitabın son sözünde ki 26 Aralık 1928 tarihinden yeni harflerin kabulünden sonra yayın piyasasına çıktığı anlaşılmaktadır. Kitapta, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu tarihiyle o günkü teşkilâtı, T.C. Türklerinin her türlü hayat biçimleri esas alınmış, diğer Türk illerine ait bilgiler, bu merkez çerçevesinde işlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti ile ilgili kısımların hazırlanmasında başta Akçuraoğlu Yusuf Bey olmak üzere, Müfettiş Hasan Ali, Öğretmen Sadi Hamdi, Mimar Kemalettin ile Aydın. B. ve A.C. rumuzlu kişiler, dış Türklerle ilgili kısımların hazırlanmasında da Galip Bahtiyar, Resulzade Mehmet Emin, Cafer Seyyid Ahmet, Sapşaloğlu Süreyya, Battaloğlu Abdullah ve A.Y. rumuzlu kişiler görev almıştır. Kitap, muhteva bakımından yayınlandığı döneme ait bilgiler için başvurulabilecek bir kaynak niteliğindedir. Özellikle Akçuraoğlu Yusuf Bey tarafından hazırlanan "Türkçülük" kısmı, bu konudaki araştırmalarda temel kaynak olarak kullanılmıştır. "Türkçülük" bölümünün 1978 ve 1981 yıllarında Türk Kültür Yayını ve Kültür Bakanlığı tarafından iki ayrı baskısı yapılmıştır. (281) Kitabın yakın zamanlarda yayın sahasına yeniden kazandırılması, kültür hayatımızdaki önemini göstermektedir.

---

281. Yusuf Akçura. *Türkçülük Türkçülüğün Tarihi Gelişimi*. Haz. Sakin Öner. İstanbul, Türk Kültür Yayını 1978. Yusuf Akçura. *Yeni Türk Devletinin Ücülleri-1928 yılı Yazıları* Haz. Nejat Sefercioğlu. Ankara Kültür Bakanlığı, 1981.

6- Celâl Esat (Arseven). Türk Sanatı. İstanbul, Akşam Matbaası, 1928, 229 s. 264 res. 16 levha. (Büyük boy). Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından yayınlanmıştır (Millî Kütüphane EHT 1959 B33). Kitap, Arap ve Acem sanatlarının dışında bağımsız bir Türk Sanatı olduğunu ispatlamak için hazırlanmış, Türk tarihinin başlangıcından itibaren ortaya konulan sanat eserleri tanıtılmıştır. Türk sanat eserlerini "Türk sanatı" adı altında anlatan ilk eser olması bakımından, kültür hayatımızda ayrı bir yeri vardır. Daha sonraki yıllarda genişletilerek çeşitli baskıları yapılan eserin, Türk Ocakları tarafından yayınlanan ilk baskısı Arap harflidir.

7- Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Dağ Yolu 1. Kitap. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928. 256s. Türk Ocakları Hars Heyetinin 6 numaralı yayınıdır. 1928 yılının ortalarında Arap harfleri ile basılan eserin fiyatı 150 kuruştur (Millî Kütüphane 1972 AD 4703). 1929 yılında yeni Türk harfleri ile ikinci kez basılan kitabın, 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yeniden yayınlanmıştır. (282)

8- Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Dağ Yolu 2. Kitap. Ankara, Türk Ocakları Matbaası, 1931. 222 s. Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti Hususi Eserler Serisinin 2 numaralı yayınıdır. Eser, 10.000 adet basılmış ve 125 kuruştan satışa sunulmuştur (Millî Kütüphane 1972 AD 946). 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yeni basımı yapılmıştır. (283)

---

282. Hamdullah Suphi Tanrıöver. Dağ Yolu 1. kitap. Haz. Dr. Fethi Tevetoğlu. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987. 184.

283. Hamdullah Suphi Tanrıöver. Dağ Yolu 2. kitap. Haz. Dr. Fethi Tevetoğlu. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987. 205.

Büyük söz ustası Hamdullah Suphi Tanrıöver'in İstanbul mitinglerinde, Millet Meclisi'nde ve Türk Ocağı'nda söylediği ateşli ve tesirli hitabelerini içeren Dağ Yolu adlı iki ciltlik eser, millî edebiyatımızın gür sesli yazıları olarak nitelendirilmektedir. Yayınlandığı dönemde de ilgiyle karşılanan ve ısrarla okunması tavsiye edilen bu kitaplar, aradan 50 yıl geçmesine rağmen değerinden hiçbir şey yitirmemiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından 1987 yılında yeniden yayınlanarak kültür hayatımıza kazandırılması bunun en güzel örneğidir.

9- Hamdullah Suphi (Tanrıöver). Günebakan. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1929. 213 s. Türk Ocakları İlim ve San'at Heyetinin 1 numaralı yayınıdır. (Millî Kütüphane 1972 AD 765)

İç kapakta, eser adından sonra "İkinci beş bin" ibaresinden, kitabın iki kez basıldığı, bu baskıların beşer bin nüsha olduğu anlaşılmaktadır. Fiyatı 1 liradır.

Hamdullah Suphi Beyin 1913-1928 yılları arasındaki yazı ve hitabelerini içeren bu kitap, Türk milletinin çektiği sıkıntıları, yaşadığı ekonomik ve sosyal bunalımları dile getirmesi açısından önemlidir. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Günebakan'ı, "yazıların herbiri başlı başına bir eserdir." (284) şeklinde nitelendirmektedir. Reşit Saffet (Ata-

---

284. Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) "Günebakan", Hakimiyet-i Milliye. 18
1. Kânun 1929, 2.

binen) de kitap ile ilgili yazısında "Bizden sonra gelecek nesil, büyük kardeşlerinin, babalarının duydukları hisleri, geçirdikleri bunalımları öğrenmek, incelemek isterse, Günebakan gibi eserleri okumalıdır. Bizim en güzel aynamızdır." sözleri ile kitabın önemini anlatmaktadır. (285 Günebakan, 1987 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yeniden basılmıştır. (286)

10- Sadri Maksudi (Arsal). Türk Dili İçin-Geçmişteki, Bugünkü ve Gelecekteki Yazı Dilimiz Üzerine Düşünceler. Ankara Türk Ocakları Merkezi Matbaası, 1930. 517 s. Fiyatı 150 kuruş. Türk Ocakları İlim ve San'at Heyeti tarafından yayınlanan Millî Seri'nin 1 numaralı yayınıdır.

Kitap, Osmanlı devrinden kalma yazı dilini düzeltmek, yabancı sözlerden ayıklamak ve öztürkçe söz köklerinden edebî bilimsel dil yaratmak gerekliliğini ispat etmek amacı ile hazırlanmıştır. Ayrıca Yenisey ve Orhun kitabelerinden Cumhuriyet dönemine kadar Türk dilinin tarihçesi ve dilin geliştirilmesi konusunda yapılması gereken çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. Kitabın başında Gazi Mustafa Kemal (Atatürk)'in, bu kitap için özel olarak yazdığı şu cümleler yer almaktadır.

*"Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir.
Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafın-*

---

285. Reşit Saffet (Atabinen) "Günebakan", Hakimiyet-i Milliye. 22 1. Kânun 1929, 2.

286. Hamdullah Suphi Tanrıöver. Günebakan. Haz. Dr. Fethi Tevetoğlu. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987. 182.

da başlıca müessirdir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir, yeter ki bu dil, şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır. 2.IX.1930"

Türk Ocakları, kuruldukları gündenberi savundukları "Türk sanatı", "Türk dili" konularında, yayınladıkları eserlerle millî kültüre katkılarını pekiştirmişlerdir. Bu kitap ile ilgili olarak basında çıkan bir yazıda "böyle yüksek ve millî bir eseri bastıran, hacmine, hakiki kıymetine göre çok ucuz bir fiyatla satan ve bunun yayılmasına hizmet eden Türk Ocağı" tebrik edilir. (287)

11- Reşit Saffet (Atabinen). Türklük ve Türkçülük İzleri. Ankara, Türk Ocakları Merkezi Matbaası, 1930. Türk Ocakları İlim ve San'at Heyeti tarafından yayınlanan Türkiyat Serisi'nin 2 numaralı yayınıdır. 3.000 adet basılmıştır. (TTK Kütüphanesi A/2849).

Reşit Saffet (Atabinen)'nin 1929 yılında gazete ve dergilerde yayınlanan yazılarının toplandığı bu eserde, millî tarih, Afganistan, İran ve Rusya Türkleri ile Asya tarihi, Avrupa'daki Türklük ve Türkçülük izleri anlatılmıştır.

12- Virgilius. Çoban Şiirleri Bükolıklar. Çeviren: Ruşen Eşref (Ünaydın). İstanbul, Hamit Matbaası, 1929. 306 s. Türk Ocakları İlim ve San'at Heyeti tarafından yayınlanan Klasik Eserler Serisi'nin 1 numaralı yayınıdır. (Bayazıt Kütüphanesi 39443)

13- Tasid. Cermanya. Çeviren: Cami (Baykurt). Ankara, Türk Ocakları Merkez Matbaası, 1930, 52 s. Türk Ocakları İlim ve Sant'at Heyeti tarafından yayınlanan Klasik Eserler Serisi'nin 2 numaralı yayınıdır. 1500 adet basılmıştır. (Bayazıt Kütüphanesi 73252)

Türk Ocakları, bir taraftan Türkiyate ait önemli eserleri yayınlarken, Yunan ve Lâtin klasiklerinden önemli eserlerin çevirilerini de yayınlamıştır. Böylece Türk gençliğinin Batı medeniyetinin klasiklerini tanınmasına ve anlamasına imkân sağlamıştır.

14- Türk Tarihi Hakkında Mütalâalar. Afet (İnan), Sadri Maksudi (Arsal) ve Reşit Galip. Ankara, Türk Ocağı Matbaası, 1930. 24 s.

1930 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayında bir konuşma yapan Afet (İnan), Türk Tarihi Tetkik Encümeni kurulmasını önerir. Sadri Maksudi (Arsal) ve Reşit Galip Beyler de Türk tarihi ve medeniyetini araştırmak için kurulması önerilen encümen hakkında görüşlerini bildirirler. Bu nutuklar, kurultayın kararı ile "Türk tarihi hakkında mütalâalar" adıyla 1000 adet bastırılmıştır. Broşürdeki mütalâalar, Türk kültür hayatında önemli bir yeri olan Türk Tarih Kurumunun kuruluş temellerini oluşturması bakımından önemlidir.

15- Türk Tarihinin Ana Hatları. Hazırlayanlar: Afet (İnan), Mehmet Tefvik, Samih Rifat, Yusuf Akçura, Dr. Reşit Galip, Hasan Cemil (Çambel), Sadri Maksudi (Arsal), Şemsettin (Günaltay), Vasıf (Çınar), Yusuf Ziya Bey. İstanbul, Devlet Matbaası, 1930. XIV, 606 s. (İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi EH 326)

Türk Ocağı. " Türk Tarihi Tetkik Heyeti" üyeleri tarafından hazırlanan bu eser, konu ile ilgili kişilerin görüş ve eleştirilerine sunulmak üzere yalnız 100 adet basılmıştır. Türk halkına meçhul kalmış bir çok eski tarih konularını inceleyen bu eserin ortaya attığı yeni bakış açısı, Türk'ün medeniyet tarihinde büyük rolü ve diğer ırklar için ana ve eğitici ırk görevini görmüş olmasıdır. Türklerin millî tarihini yazmak için atılan en ciddi adımlardan birini oluşturan bu eserde, Türkün hususiyet ve kuvvetini kendine göstermek ve millî inkişafın derin ırkî köklere bağlı olduğu anlatılmaktadır. Yabancı ve yerli yayınlardaki Türklerin dünya tarihindeki rollerini küçültücü hataların düzeltilmesi de amaçlanmıştır.

Hamdullah Suphi, "Türk Ocağının tarihçesi ve iftiralara cevaplarımız" adlı yazısında, millî şair Mehmet Emin (Yurdakul)'in Mustafa Kemal adlı eserini, Ocak yayınları arasında göstermiş; (288) 1927 Kurultayına sunulan Hars Heyeti raporunda da bu eserin, matbaada basılmakta olduğu belirtilmiştir. (289) Ancak Ankara ve İstanbul kütüphanelerinde, 1928 yılında basılan bu eserin, Türk Ocağı yayını olduğunu gösteren herhangi bir kayıt göremedik.

Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde faaliyet gösteren Ocakların da yayın faaliyetinde buldukları görülmektedir.

---

288. Türk Yurdu. 230 (1. Kânun 1930), 6-7

289. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 45.

Meselâ; Lâdik Türk Ocağı, Lâdik şehrini tanıtmak amacıyla bir kitap yayınlamıştır. "Lâdik.Tarihî, Coğrafi, İçtimai Sıhî, İktisadî Nokta-i Nazardan. İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927. 36 s. 16 res. 4 cetvel, 1 harita (Millî Kütüphane 1947 A 1501)

Bazı Ocaklar, yazarlara destek sağlayarak kitap yayımına katkıda bulunmuşlardır. Denizli Türk Ocağı'nın yayını olduğuna dair herhangi bir kayıt bulunmayan Dr. Kemal Şakir Bey tarafından hazırlanan "Tarihî, Coğrafi, İçtimai, Sıhî, İktisadî Nokta-i Nazardan Denizli. İstanbul Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927. 80 s. 9 res. 2 cetvel" adlı eser, bu tür yayınlara örnek olarak gösterilebilir. Dr. Kemal Şakir Bey, eserin önsözünde "Bu eser benim değil, Türk Ocağının, eseri tab ettiren Ocaktır" sözleri ile eserin oluşumuna, Denizli Türk Ocağının katkısını, ifade etmektedir.

Ayrıca Türklüğü yakından ilgilendiren yerli ve yabancı eserlerin basılması ve tercümesi konuları programlanmış fakat maddi imkânsızlıktan ötürü bu programlar sınırlı ölçülerde gerçekleşmiştir. Türk Ocakları yayın faaliyetinin nitelik ve nicelik yönünden yoğunluğunu ortaya koyan bu bilgilerin ele alınmasında yarar gördük.

Türk Ocakları Hars Heyeti 1926 yılının Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında İstanbul'da dört toplantı yapar. Bu toplantılarda:

"Türk Yılı" adlı bir kitabın her yıl yayınlanması,
(Yalnızca 1928 yılında yayınlanmıştır)

- Kutadgubilig'in bastırılması,

- Orhun ve Yenisey Kitabeleri ile Oğuz Menkıbesinin yurt dışındaki en doğru nüshalarının sağlanması,
- Dede Korkut kitabının, İstanbul Türkçesine tahvili,
- Rumeli'de asırlarca süren millî ve medenî Türk hayatına ait izlerin ve eserlerin kaybını önlemek için Rumeli göçmenleri arasında bir "anket" yapılması.
- Veled Çelebi Efendi'nin Kamusu, Radlof'un Kamusu ile Divan-ı Lûgat-it-Türk çevirisinin bastırılması,
- Kadri Beyzade Hüseyin Kâzım Bey tarafından hazırlanan Türkçe Kamus'un bastırılması için, Hars Heyeti adına Maarif Vekâletine bir temenni mektubu gönderilmesi,
- Hars Heyeti tarafından yayınlanacak risalelerin şekil ve içeriği hakkında yapılan görüşmeler sonucunda: "Bu risalelerin, telif yahut çeviri suretiyle vücuda getirilmesi ve "Türk büyükleri, Türk kavimleri, Türk lehçeleri ve bunların birbirleriyle münasebetleri, son zamandaki Türkçülük hareketi, Türk devletleri, Türk medeniyeti tarihi" gibi Türko-lojinin belli başlı konularından birine temas etmesi, Türkçülük açısından önemli olup da tükenmiş olan eserlerin tekrar bastırılması, risalelerin en az 80 ve en çok 160 sayfa olarak basılması kararlaştırılır.

Bu karara göre:

- Halil Ethem Bey "Anadolu'da Selçuk Eserlerini Nasıl Tetkik Etmelidir?"
- Samih Rifat Bey "Muhtelif Türk Lehçelerinin İntişar Sahası ve Bunların Birbirleriyle Münasebetleri"

- Zeki Velidi (Togan). "Hurufat Meselesi" ve "Karahaneliler"
- Ayaz İshakî Bey "Kazan Edebiyatı Tarihçesi"
- Veled Çelebi (İzbudak). "Gazi Paşa'nın Türkçülüğü"
- Köprülüzade Fuat "Selçuklular Devrinde Anadolu Medeniyeti" ve "Saz şairleri"
- Millî şair Mehmet Emin (Yurdakul). "Mukaddes Ateşler" adlı risaleler hazırlamayı kabul etmişlerdir. Hazırlanacak bu risalelerin bastırılması,
- Ayrıca Samih Rifat Bey'in "Millî Arma Nasıl Olmalıdır?" Ahmet Hikmet Beyin "Lisan Tetkikleri", Necip Asım Beyin "Lisaniyata Dair" adlı eserlerin bastırılması.
- Ocaklarda temsil edilmek üzere millî ve necip hisleri takviye, asrî fikirleri telkin, millî ve içtimaî bünyedeki hastalıkları yok edecek mahiyette piyesler hazırlanması,
- Yesarizade Mahmut Bey tarafından hazırlanan, iki tiyatro piyesinin bastırılması,
- Ocaklar, okullar, halk ve yabancılar için albümler ve levhalar bastırılması; bu levhalarda ülkenin doğal güzellikleri, Türk hayatı, tarihî ve vatanî sahalar, anıtlar, eski Türk hayatının iç ve dış tezahürlerinin gösterilmesi, bunun için tanınmış Türk ressamlarına başvurulması ve bütçenin elverdiği kadar para harcanılması,
- Ali Rifat Bey nezdindeki klasik Türk musikisine ait koleksiyonun bastırılması kararlaştırılır. (290)

290. Hars Heyeti içtimaları. Türk Yurdu. 19 (Temmuz 1926), 85-86; 20 (Ağustos 1926), 184-187; 21 (Eylül 1926), 288; 22 (Teşrin-i evvel 1926), 373-374.

Hars Heyetinin toplantılarında alınan kararlardan, Türk Ocaklarının resim ve musiki dahil Türklüğü ilgilendiren çeşitli konulardaki eserlerin hazırlanması ve yayınlanması için çalışmalar yaptığı, yayın konusunda geniş bir düşünce ufkuna sahip olduğu görülmektedir.

1927 yılında toplanan Türk Ocakları 4. Kurultayına sunulan Hars Heyeti raporunda; heyetin yaptığı çalışmalarda bir yandan bilimsel ihtiyaçların karşılanması, diğer yandan vicdanlarda millî his ve inkılâbın yüksek duygusunu ifade edecek eserlerin hazırlanması ve yayınlanmasına önem verildiği anlaşılmaktadır. Samih Rifat'ın "Şarkın Masal Anaları", "Selâm", "Millî Arma Nasıl Olmalıdır?", "Halkiyat"; Mehmet Emin (Yurdakul)'in "Mustafa Kemal", "İki Aziz", "Kıvılcımlar", "Hain Balta ve Zehirli Oklar"; Hamdullah Suphi (Tanrıöver)'nin "Nutuklar", Ahmet Ağaoğlu'nun "Üç Medeniyet", Celâl Sahir (Erozan)'in "Vezin Perileri", Dr. Rıza Nur'un "Türklük-Rumluk", Hasan Cemil (Çambel)'in "Fihte'nin Antları", Müze Müdürü Halil Beyin "Anadolu'da Selçukî Eserleri Nasıl Tetkik Edilir", Köprülüzade Fuat'ın "Anadolu Türkleri", Zeki Meğamiz'in "Türk İslâm Tarihi", Veled Çelebi'nin "Türk Dili", Zeki Velidi (Togan)'ın "Harfler Meselesi", Divan-ı Lûgat'üt-Türk tercümesi, "Anadolu Türküleri", "Ayaz İshaki Beyin "Yurda Doğru" adlı romanı, Makyavel'in ruhu ve iki roman, Altun Yaruk, Orhun ve Yenisey Kitabeleri, Uygurca Oğuz Menkıbesi, Kutadgubilig gibi eski Türkçe metinler; Ali Rifat Beyin "Türk musikisi koleksiyonu", Ocaklar, okullar, yabancılar ve halk için "albümler" ile Ocak müsamerelerinde sahneye konulacak eserler için "piyesler" bastırılmasının kararlaştırıldığı ve bu eserlerden bir kısmı-

nın matbaada basılmakta olduğu, bir kısmının yayına hazır olduğu belirtilmektedir. (291)

4. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda vatanın bütünlüğü ve milli birliğin sağlanmasına yardımcı olmak için Şark Tetkik Encümeni oluşturulduğu, bu Encümenin ilk iş olarak ihtisas kütüphanesi kurmak için faaliyete geçtiği, yurt dışından kitap ve makale sağladığı anlatılmaktadır. Yurt dışından sağlanan bu eserlerden:

1-“Tebdil-i Kıyafetle Elcezire ve Kürdistan'a Seyahat” adlı İngilizce eser kısmen,

2-“Kürdistan'da İki Sene; Siyasi Bir Zabıtın Tecrübele-ri” adlı İngilizce eser kısmen,

3-“Avrupa ve Asya Milletleri” adlı eserden doğu vilâyetlerine ait kısımlar kısmen,

4-Encyclopedia Britanica, Brockhaus Ansiklopedisi, Encyclopedi General'deki doğu vilâyetlerine dair bilgi,

5-“Acemistan Tarihi” adlı İngilizce eserden doğu vilâyetleri tarihine ait kısım.

6-“Kadim ve Bugünkü Ermenistan” adlı Almanca eserden İran ve Türkiye Körtlerine ve genellikle doğu vilâyetlerine dair 180 sayfalık bilgi,

7-“Türkün Yurdu” ünvanlı Almanca eserden doğu vilâyetlerine ait bilgi,

8- Begos Nubar Paşa'nın "Ermenilere dair" yazdığı eser.

9- Ecnebi içtimaî cemiyetlerinin program ve teşkilât-
larına dair 100 sayfadan fazla bilgi.

10- Raporlara, müşahedelere ait notlar, ufak makale-
lerle,

11- Beneberit Cemiyetinin teşkilâtına ait belgelerin,
Almanca, İngilizce, Fransızcadan tercüme edildiği,

Fraz'ın "Kürdistan ve Mezopotamya", Yuhşetayn'ın "Kür-
distan'a Seyahat", Kalemeh'in "Kürdistan'a Sefer", Saks Karl'
ın "İktisadi hayatta oynadıkları rollere göre Türkiye'deki
milletler", İngiltere'nin Erzurum Konsolosu Taylor'un bir ma-
kalesi, Sehlefel'in "Kürdistan Etnoğrafyası", Chanter'in "Er-
menistan ve Kürdistan", Perro'nun "Haymana Kürtleri", Victor
Berrad'ın "Türk Meselesi", Morgan'ın "Şarkın Barbarlarına
Karşı", Moltke'nin "Anadolu'dan Yazdığı Mektuplar", Peterman'
ın "Şarka Seyahat", Trabzon Konsolosu Dr. Belov'ın "Kürdis-
tan'a dair makalesi", Revingson'ın "Acem Kürdistanına dair
makalesi", Rodiefer'in "Kürt Araştırmaları" adlı bir yazısı,
"Anadolu'da İtalya nüfuz bölgesi" adlı bir makale ile "Ana-
dolu'daki Reformlar", "Asya, Sahra ve İtalya", "Faşizm", ve
"Cemiyeti Akvam Raporları"nın tercüme edilmekte olduğu belir-
tilmiştir. (292)

4. Kurultaya sunulan Merkez ve Hars Heyeti raporların-
da, kitap basımı ve tercümesi ile ilgili olarak yapılan ve

yapılması planlanan çalışmalar hakkında verilen bilgiler, kültür tarihimiz açısından önemlidir. Hars Heyeti raporunun sonunda, plânlanan çalışmaların gerçekleştirilebilmesi için en az yirmibeş- otuzbin liraya ihtiyaç olduğu vurgulanmış, bu konuda kararı, Kurultayın vermesi istenmiştir. 1928 yılında toplanan 5. Kurultayda yapılan konuşmalardan, Ocakların yayın faaliyetinde maddi sıkıntı çektikleri ve bunun sonucunda yayın programlarının kısmen gerçekleştirilebildiği görülmektedir. (293)

5. Kurultaya sunulan Hars Heyeti raporunda; 1927 Kurultayına sunulan raporda çizilen program çerçevesinde çalışmalara devam edildiği, Üç Medeniyet ve Dağyolu adlı eserlerin basılmakta olduğu, Mehmet Emin (Yurdakul) tarafından hazırlanan Mustafa Kemal ve Aydın Kızları adlı eserlerin müsveddelerinin matbaaya verildiği, bilim ve sanat eserlerinden başka coğrafi ve etnografik bilgi içeren 12 adet kitabın da yayına hazır olduğu belirtilmektedir. (294)

Aynı kurultayda, Erbaa delegesi Rasim Bey ve arkadaşları tarafından verilen bir takrirden Ocaklarda açılan halk dersanelerinde okutulmak üzere millî, tarihî ve medenî bilgiler içeren okuma kitabı hazırlanması; Mersin delegesi Hakkı Bey ve arkadaşları tarafından verilen başka bir takrirden köylü için risaleler yazılması teklif edilmiş, takrirler kabul edilerek Hars Heyetine gönderilmiştir. (295)

---

293. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 141-142

294. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyetleri Raporları, 15-16.

295. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 204, 206.

Hars Heyeti yerine oluşturulan İlim ve San'at Heyeti, 1928 yılının Kasım ayında yaptığı toplantılarda:

- Dünyanın başlıca bilim ve san'at açısından yüz büyük eserinin dilimize açık Türkçe ile çevrilerek bir seri halinde yayınlanmasına

- Avrupa, Asya ve Amerika müzeleri ile işbirliği yapılarak Türklüğü ilgilendiren eserlerin tesbitine,

- Gerek fikrî ve gerekse Türklüğü ilgilendiren eserleri bir sistem içinde düzenli olarak yayınlamak için 10 yıllık bir program hazırlanmasına,

- Avrupa müzeleri ile benzeri yerlerde Türklüğü ilgilendiren tabloların fotoğrafları veya kopyalarının getirtilmesine,

- Genel bilgilere ait açık Türkçe ile yazılmış küçük broşürler yayınlayarak bir "Halk Kütüphanesi" oluşturulmasına karar vermiştir. (296)

1929 yılında Türk Yurdunda yayınlanan "İlim ve San'at Heyetinin mesaisi" adlı yazıda da, Heyet tarafından yayınlanması kararlaştırılan yerli ve yabancı eserlerden söz edilmektedir. (297)

1930 yılında toplanan Türk Ocakları 6. Kurultayına sunulan İlim ve San'at Heyeti raporunda; dört eserin bastırıl-

296. "Türk Ocakları İlim ve San'at Heyeti", Türk Yurdu. 205 (Teşrin-i sâni 1928), 63-64.

297. "İlim ve San'at Heyetinin mesaisi", Türk Yurdu. 218 (Kânun-ı evvel 1929), 58.

lup dağıtıldığı, sekiz eserin baskıya hazır olduğu, dört eserin tercüme edilmekte olduğu belirtilmiş; İlim ve San'at Heyetinin uzun vadede yapması gereken çalışmaların ilkeleri tespit edilerek batı klasiklerinden ve Türk kültürüne ait yayınlanması uygun görülen 13 eserin adları ile millî roman, millî piyes, istiklâl mücadelesinin kısa tarihi, Osmanlı imparatorluğunun yükselme ve dağılma sebepleri, Türkiye'de milliyet cereyanının ve bunu temsil eden Türk Ocaklarının belgelere dayanan tarihçesi, milli terennümü dile getiren bir Ocak marşı yarışmalarının yaptırılması önerilmiş, belirlenen ilkeler çerçevesinde hazırlanan program açıklanmıştır. (298)

Bu programın hazırlanmasından yaklaşık bir yıl sonra toplanan Türk Ocakları Olağanüstü Kurultayına sunulan İlim ve San'at Heyeti raporunda, Heyetin bu dönemde yaptığı yayın faaliyeti şöyle anlatılmaktadır:

"Kadrosu geçen kurultayda tevsi edilen İlim ve Sanat Heyeti 1930 Kurultayına arzolunan program dahilinde mesaisine devam etmiştir. Heyetin telif ve terceme ettirdiği eserlerden bu sene yalnız Tasid'in Cermanya ünvanlı eseri neşre edilebilmiştir. Sadri Maksudi Beyin Türk dili için adlı kıymetli eserinin tab'ı geçen sene bitecekken, bazı mazeretler dolayısıyla ancak bu sene bitirilebilmiştir. Heyetin elyevm telif ve terceme ettirip matbaaya vermiş olduğu eserler şunlardır.

1- Çiçeron'un nutukları. (Hasan Cemil Bey tarafından terceme edilmiştir).

2- Volter'in Kandid'i (Nahit Sırrı Bey tarafından terceme edilmiştir).

---

298. Türk Ocakları 1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyeti raporları. Ankara, 1930. 18-19, 21-23.

3- Dede Korkut hikâyesi (Ragıp Hulûsi Bey tarafından bugünkü dilimize çevrilmiştir).

4- Afganistandaki Türklere ait tarihi tetkikler, (Zakir Kadiri Beyin)

5- Fon Lökok'un Türkistanda Hellas'ın izleri peşinde ünvanlı eseri. (Darülfünunun felsefe tarihi müderrisi Orhan Sadettin Bey tarafından tercüme edilmiştir).

6- İhsan Raif Hanımın şiirleri. (Yakup Kadri Beyin bir mukaddemesiyle beraber).

Bunlardan mâda Samih Rifat Bey tarafından tercüme edilen Divanı Lügatü'türk, Ruşen Eşref Bey tarafından terceme edilen Virjil'in Jeorjikleri ve Emir oğlu Ziya Bey tarafından terceme edilen Markopolo seyahatnamesi hazır olup mütercimlerinin elindedir. Ayrıca Cami Bey tarafından Strabon'un coğrafyası, Faik Ali Bey tarafından Aristo'nun Politigi ve Robert Kollej muallimlerinden Hüseyin Bey tarafından da Ramzey'in Anadolu tarih ve coğrafyası'nın tercemeleri bitmek üzeredir." (299)

Türk Ocakları Hars Heyeti ile İlim ve San'at Heyetinin, Türk halkının aydınlatılması ve Türk kültürünün ortaya çıkarılması konusunda yararlı çalışmalar yaptıkları, bu konuda iyi düşünülmüş "yayın programları" hazırladıkları görülmektedir. Yayınlanması kararlaştırılan eserlerden çoğunun basıya hazır olduğu bildirilmesine rağmen, yayınlanamamış olması, Türk Ocakları hesabına üzücüdür. Fakat, Türk aydınlarının büyük bir bölümünü çatısı altında toplayan Ocakların, yayın konusunu çok geniş boyutlarda gündeme getirmiş olması, kültür hayatımız için olumlu sonuçlar doğurmuştur. Gündeme getirilen bu eserlerin hemen hemen tamamı Ocaklar, Maarif Vekâleti veya yazarları tarafından o dönemde (veya Ocakların feshinden sonra) yayınlanmıştır.

---

299. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyetlerinin 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931. 8.

Türk Ocakları Merkezi tarafından gerçekleştirilen kitap, dergi ve mecmua yayınlama faaliyetleri yanında, el ilânı, öğüt, piyango bileti ve takvim gibi yayınlara da rastlanılmaktadır.

1925 yılında Hayrabolu Türk Ocağı "Frengiden, sıtmadan, veremden korunma" hakkında öğüt bastırmayı kararlaştırır. (300) Bastırılması düşünülen öğüt'ün şekli ve boyutu hakkında bilgi edinilemedi.

1927 yılında Eskişehir Türk Ocağı, 10 makaleden oluşan bir düstur yayınlamıştır. (301) Ankara ve İstanbul Kütüphanelerinde bu yayına rastlanılmadı. Milas Türk Ocağı ile ilgili bir haberde, Ocağın nüfus sayımı hakkında bir beyanname hazırlayarak halka ve özellikle köylüye dağıtacağı bildirilmektedir. (302)

1928 yılında basında çıkan haberlerde: Türk Ocakları Merkez Heyetinin, kararlaştırılan yeni harflerin son şekillerini matbaasında basarak Ocaklara dağıtacağı, (203) İstanbul Türk Ocağı'nın 1929 yılı için nefis bir surette ve büsbütün yeni bir tarzda takvim hazırladığı, (304) aynı Ocak tarafından düzenlenen konferans ve konser programının broşür halinde basılmak üzere matbaaya verildiği ve ücretsiz dağıtılacağı, (305) hakkında bilgi verilmektedir.

---

300. Türk Yurdu.13 (Teşrin-i evvel 1341), 118.

301. a.g.d., 201 (Temmuz 1928), 47.

302. Halk.17 Teşrin-i evvel 1927, 3.

303. Babalık.17 Ağustos 1928, 1.

304. Cumhuriyet.13 Teşrin-i evvel 1928, 2; 1 Şubat 1929, 4.

305. a.g.g., 20 Teşrin-i sani 1928, 3.

1929 yılında Türk Ocakları Merkez Heyeti "Yerli malı kullanılması" hakkında bir tamim hazırlamış ve 20.000 nüsha basılan bu tamim, Ocaklar aracılığı ile halka dağıtılmıştır. (306) İstanbul Türk Ocağı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı dolayısıyla düzenlenen "Çocuk Haftasında" yayınlanmak üzere, İstanbul'daki bütün ilkokullara çocuklara yönelik sorular göndermiştir. (307) İstanbul Ocağı, 1930 yılı için bir duvar takvimi çıkarmıştır. Basında çok nefis olarak nitelendirilen takvime Mustafa Kemal Paşa'nın Kocatepedeki tarihi fotoğrafının basıldığı bildirilmektedir. (308)

1930 yılında Türk Ocakları İlim ve San'at Heyeti, Ocaklarda temsil edilmek üzere milli duyguları ve Ocaklı ülküsünü telkin edecek bir piyesin yazılması için yarışma düzenlenmiş, yarışmayı kazanan esere 2.000 lira ödül verileceği bildirilmiştir. (309) Yarışmanın sonucu hakkında bilgi edinilemedi.

Türk Ocağının yayın tekniği sahasında da kültür hayatımızda öncülük ettiği görülmektedir. Basında çıkan bir haberde "Türk Ocağının piyangosu için yaptırdığı resimin memleketimizde ilk defa Foto-Lito olarak renkli" basıldığı belirtilir. (310)

Türk Ocakları tarafından yayınlanan kitap sayısına bakılarak Ocakların yayın sahasında yeterince verimli olama-

306. Hakimiyet-i Milliye. 12 Mart 1929, 1.

307. Cumhuriyet. 13 Nisan 1929, 1.

308. Hakimiyet-i Milliye. 16 İkinci teşrin 1929, 3; Cumhuriyet. 19 İkinci teşrin 1929, 4.

309. Cumhuriyet. 27 Mart 1930, 2.

310. a.g.g., 28 Mart 1929, 2.

dıkları söylenebilir. Ancak sosyal olayları ve kuruluşları değerlendirirken, o devrin özelliklerini ve yapısını da dikkate almak gerekir. Özellikle harf inkılabından sonra Türk yayıncılığının sarsıldığı, baskı ve okuyucu sayısının düştüğü görülmektedir. Meselâ, Falih Rıfki (Atay), "Blânço" başlıklı yazısında; yeni yazının günlük gazeteleri fazla etkilemediğini, haftalık dergilerin bundan çok etkilendiğini, kitap işinin ise devlete kaldığını vurgulamaktadır. (311) M. Zekeriya (Sertel), "Halk niçin okumuyor" başlıklı yazısında; 1929 yılında ayda bir veya iki kitap yayınlandığını ve bu kitapların satılmadığını, eskiden 70.000 nüsha satış yapan gazetele-
rin 7.000 nüsha satış yaptığını belirtmektedir. (312) Peyami Safa, 1930 yılındaki fikir hayatını değerlendirirken "1930 senesi fikir hayatımız çoraktır, kitap çıkmamıştır, mecmualar kapanmıştır. (..) Türk Ocakları arada bir yalancık-tan müsamerelerle varlıklarının hikmetini izah için sahte vesileler icat ediyorlar. (..) Maarif Vekâleti de kımıldamıyor. Talim ve terbiye ölü. Halkı okutma odaları; Şah İsmail, Arzu ile Kamber vs. gibi halk masallarını okutmakla meşgul (..) Millet mektepleri iflas etmiş gibidir." demiştir. (313)

Bu çorak ortamda filizlenen Türk Ocağı yayınları, sayısal yetersizliğin yanında, içeriği açısından fikir hayatımızın verimli ürünleri olarak nitelendirilebilir.

---

311. Falih Rıfki (Atay). "Blânço" *Türk Yurdu*, 217 (ikinci teşrin 1929), 1.

312. M. Zekeriya (Sertel). "Halk niçin okumuyor" *Resimli Ay*, Ağustos 1929.

313. *Son Posta*, 2 Ocak 1931, yılbaşı eki, 1.

Türk Ocağının fikir hayatımıza katkılarından biri de matbaa faaliyetidir. 16 Ocak 1927 tarihinde Türk Ocakları Merkezinde kurulan matbaa; Türk Yurdu, Merkez ve Hars Heyetlerinin işleri yanında, dışarıdan alınan siparişlerle yayın hayatındaki yerini almıştır. Ankara ve İstanbul matbaaları arasında en iyilerinden biri olarak nitelendirilen Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaasında, 1927 yılı Ocak-Mart aylarında 11.662 liralık iş yapılmış, ⁽³¹⁴⁾ Nisan 1927-Mart 1928 döneminde 805 sipariş alınarak yapılan işlerin tutarı 33.078 lira 38 kuruşa ulaşmıştır. (315)

1928 yılı Merkez Heyeti raporundan, matbaada yapılan işlerin güzelliği, fiyatlarıdaki ucuzluğu ve işlerin zamanında yapılması sebebiyle kamu kuruluşları ile kamuya yararlı derneklerin baskı işlerinin, Ocak matbaasında yapıldığı anlaşılmaktadır. Aynı raporda düsturların ve anlaşmaların Ocak matbaasında basıldığı, Bakanlar Kurulu'nun, hükümet işlerinin Ocak matbaasında yaptırılması için tavsiye kararı aldığı belirtilmektedir. (316)

1928 ve 1929 yıllarında toplam 1254 sipariş alan Ocak matbaasının, 1928 yılında yeni Türk harflerinin kabulü ve yeni binaya taşınma nedeniyle 12.099 lira zarar, 1929 yılında

---

314. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 33-34.

315. 1928 Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyetleri Raporları, Ankara, 1928, 4.

316. a.g.e., 5.

7.227 lira kâr ettiği görülmektedir. Bu dönemde siparişlerin karşılanması için 10.349 lira kıymetinde iki baskı makinesi daha alınmıştır. (317)

Türk Ocakları Merkezi tarafından girişilen matbaa faaliyeti, Ocakların baskı ve yayın ihtiyaçlarını karşılamak, Devletin başkentinde matbaacılık sahasına öncülük etmek ve Ocağa gelir sağlamak amacına yöneliktir.

Türk Ocaklarının, yayın sahasında komple bir çalışma içine girdikleri ve bu çalışmayı gerçekleştirmek için altyapı oluşturmayı amaçladıkları görülmektedir. Bir taraftan Türk kültürünün kaynaklarını oluşturan temel eserlerin yeniden kültür hayatımıza kazandırılması, diğer taraftan milliyetçi, inkılâpçı düşünceleri işleyen eserlerin yazılması teşvik edilmiş, yabancı dilde yayınlanan Türklüğü ilgilendiren eserler ile dünya klasiklerinin tercüme faaliyetlerine önem verilmiştir. Yürütülen bu çalışmaların daha ucuz ve kaliteli bir şekilde basılması amacı ile bir matbaa kurulmuştur.

Ocakların yayın faaliyeti ve bu sahada inkılâplara katkısı incelenirken, girişilen bu komple çalışmanın toplum hayatımıza kazandırdıklarını gözönünde bulundurmak gerekir. Türk Ocakları tarafından şu kadar kitap, risale ve broşür yayınlanmıştır diyerek; Ocakların yayın faaliyeti hakkında görüş belirtmek sanırız yanıltıcı olur. Bu sahada yapılan plân ve programlar, tespit edilen hedefler, günün şartlarına

---

317. Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arzedilen Merkez Heyeti Raporu. Ankara, 1930, 3.

göre gerçekleştirilen yayın sayısından daha da önemlidir. Ayrıca Ocakların dolaylı olarak da yayın sahasında katkıları olduğu görülmektedir. Özellikle Ocaklarda verilen konferanslar, gazete ve dergilerde geniş bir özet veya tam metin halinde yayınlanarak milliyetçi, inkılâpçı düşüncelerin yayılmasında etkili olmuştur.

4. KÜTÜPHANELER, OKUMA SALONLARI

Türk Ocağı kurulduğu tarihten itibaren kütüphanelere gereken önemi vermiş, kütüphaneler vasıtasıyla halkın aydınlatılmasına yardımcı olmuştur. Millî bilincin uyandırılması, millî kültürün ortaya çıkarılması ve halka benimsetilmesini gaye edinen Ocağın, kütüphanelere ilgisiz kalması elbette düşünülemezdi. Türk Ocakları tarafından açılan kütüphanelerin fiziksel önemi yanında, yöneldiği gayeler bakımından ayrı bir değeri vardır. Türk Ocaklarında oluşturulan kütüphaneler, Anadolu'da "Millî Kütüphane" kurma biçiminde görülen ve doğrudan topluma yönelik girişimle eş doğrultuda yer alır. (318)

Türkçüler, kütüphanecilik sahasındaki faaliyetleri ve gelişmeleri yakından izleyerek, yayın organlarında bu konuya dikkatleri çekmek istemişlerdir. Türk Yurdunda yayınlanan bir haberde, Kazan İslâm kütüphanesi'nde hanımlar için birkaç gün ayrıldığından ve hanımların kütüphanede araştırma ve çalışma yaptıklarından söz edilerek, Türkiye'deki umumi kütüp-

---

318. Özer Sosyal XIX, ve XX. Yüzyıllar Osmanlı Siyasal Yaşamının Kütüphane Kurumunu Etkileyen İki Olgusu. VIII. Türk Tarih Kongresi II. ciltten ayrı basım. Ankara, 1981. 1123.

hanenin kapılarını Türk kadınlarına açması gerektiği vurgulanmaktadır. (319) Başka bir haberde, Kazan'da açılan Şark Kulübü'nde kütüphane, mütalâa salonu, konferans, edebî müsamere ve tiyatroya önem verildiği; mütalâa salonunda Rusya'da yayınlanan ve Rusca matbuatın hemen hepsinin bulunduğu, ayrıca Türk dünyasında yayınlanan Türkçe gazete ve mecmuaların hizmete sunulduğu anlatılarak "Osmanlı Türk Kulüplerinden Türk aleminin bu kadar çok ve çeşitli mecmua ve gazetelerine abone olanlar var mıdır?" diye soruluyor. (320)

Kütüphanelerle ilgili yurt dışı haberlerin yanında, yurt içindeki haberlere de yer verildiği görülmektedir. Türk Yurdunda yayınlanan bir haberde; Kazan Darülfünunu profesörlerinden müsteşrik Katanof'un etnoğrafya, eski eserler, fen bilimleri ve tıbbıa ait 7.000 ciltlik kütüphanesinin, Evkaf Nezareti tarafından satın alınmasından övgüyle söz edilmiştir. (321) Başka bir haberde; İstanbul camileri ve özel vakıf kütüphanelerinde bulunan 4.000 ciltlik yazma eserin, Nuruosmaniye Kütüphanesinde bir araya getirilmesi olumlu bir çalışma olarak değerlendirilmiştir. (322)

Türkçülerin, kütüphanelere gösterdikleri ilgi teoride kalmamış, "Kutsal mabet" olarak nitelendirdikleri Türk Ocakları çatısı altında uygulama alanı bulmuştur. 1913 yılında toplanan Türk Ocağı Derneğinde, Ocağın faaliyetleri anlatı-

319. Türk Yurdu. 57 (7 Kânun-ı sani 1329), 1136.

320. a.g.d., (12 Haziran 1330), 2272.

321. a.g.d., 66 (15 Mayıs 1330), 2207-2208.

322. a.g.d., 94 (8 Teşrin-i evvel 1331), 2788-2789.

lirken, ".seleflerimizin bıraktığı kütüphaneyi doldurduk ve yeni bir kütüphane vücuda getirmek için kıymetli bir çok kitaplar elde ettik.. Kitap odamıza dahilî, harici bazı ceride ve mecmuaların gelmesi temin edildi" şeklinde kütüphane faaliyeti hakkında bilgi verilmiştir. (323) 1918 yılında toplanan Türk Ocağı Derneğine sunulan idare heyeti raporunda da kütüphane faaliyeti ile ilgili olarak şunlar yazılıdır:

"İmin yayılmasına çalışmak fikrinden doğmuş olan bir iş de vücuda getirdiğimiz kütüphanedir. Dışardan kitap getirtmenin çok müşkül ve burada tedarik etmenin gayet masrafa muhtaç olduğu senelerde 1.250 ciltlik bir kütüphane meydana getirdik. Fihristlerinden bizzat anlayabileceğiniz üzere bunlar gelişigüzel toplanmış olmaktan uzaktır. Büyük Ansiklopedi, Büyük Larus, tarih ve coğrafya kamusları ve atlasları dahil bu kitaplar, tarih, felsefe, içtimaiyat, sanayi-i nefise, edebiyat, riya-ziyat, makine, mühendislik, seyahat tetkikatı gibi bahislere ait en ciddi eserlerdir.(..) . Bir taraftan kütüphanemizi günden güne tevsi'e çalıştığımız gibi diğer taraftan akscamları (diyapozitif) koleksiyonu ile beraber bir de fotoğrafya koleksiyonu yapmağa başladık.." (324)

Raporda, Ocağın kitaplardan oluşan ciddi bir kütüphaneye sahip olmasının yanında, diyapozitif ve fotoğraf koleksiyonlarından söz edilmesi, kitap dışı materyallere verilen önemi ortaya koymaktadır. Koleksiyonu oluşturan kitapların, konuları hakkında verilen bilgiler de dikkat çekicidir.

Bu dönemde Türkçülerin, yayınların okunmasını sağlamak amacıyla değişik yöntemlere başvurdukları görülmekte-

323. a.g.d., 55 (Kanûn-ı sanî 1329), 1066-1067.

324. a.g.d., 59 (30 Haziran 1334), 4260-4261.

dir. 1915 yılında Türk Yurdu idaresiyle Türk Yurdu Kütüphanesi, hastanelerde yatan gaziler için 3.000 kitap, birkaç bin Türk Yurdu ve Türk Sözü mecmuasını ücretsiz olarak, bizzat koşuflara kadar dağıtmışlardır. Gazilerin bu tür hizmetlere ihtiyacı olduğu özellikle vurgulanmıştır. (325)

Türk Ocağının 1912-1920 dönemindeki kütüphane faaliyetleri, Cumhuriyet döneminde gelişerek daha büyük boyutlar kazanmıştır. Türk Ocaklarında kurulan kütüphaneler, halk kütüphanesi görevini üstlenerek Ocaklıların ve halkın aydınlanması için çalışmışlardır. Bu gelenek Türk Ocaklarının 1931 yılında kapanmasından sonra kurulan "Halkevleri" tarafından sürdürülmüştür.

1924 yılında kabul edilen Türk Ocağı Yasası'nın 44. maddesinde: Ocak müzelerinin, kıraat salonlarının, kütüphanelerinin kurulması görevinin, Merkez Heyetine verildiği görülmektedir. (326) 1925 yılında değiştirilerek kabul edilen Yasanın 10. maddesinde: Ocaklı olmayan her Türk'ün, idare Heyetinin tasvibiyle Ocağın kütüphane ve salonuna devam edebilecekleri, (327) 58. maddesinde, Hars Heyeti Umumî Kâtibinin, hariçte ve dahilde Türklüğü ilgilendiren bütün il-

---

325. a.g.d., 88 (16 Temmuz 1331), 2694.

326. Türk Ocağı Yasası. Ankara, Yenigün Mat.1340, 67 1925 ve 1928 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak yasalarının 45. ve 47.maddelerinde aynı hüküm vardır.

327. Türk Ocakları Yasası. Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925. 3; 1927 ve 1928 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak yasalarının 80 ve 83. maddelerinde aynı hüküm vardır.

mî neşriyatı takip ile gereken eserleri Merkez Kütüphanesine sağlamakla, görevli olduğu belirtilmektedir. (328)

1926 yılında yayınlanan Türk Ocakları Mesai Programında kütüphane, kıraat salonları, fotoğraf ve diyapozitif koleksiyonları hakkında geniş açıklamalar yapılarak Ocakların bu konuda yapacakları çalışmalar şöyle anlatılıyor:

"İdare heyetleri, Ocaklara mensup azanın ve bütün halkın istifadesine arz edilmek üzere bir kütüphane vücuda getirmeyi kendilerine bir emel edineceklerdir. (...) Kütüphanelerin teşkilinde Türklüğü alâkadar eden bahisler esastır. Mahallî bütçelerin kütüphanelere tahsis edilecek kısmı, her şeyden evvel Türklüğü alâkadar eden kitaplara tahsis edilir. Kütüphane teşkilinde erbab-ı te'lifin eserlerini bedelsiz hediye etmeleri rica edilebileceği gibi idare-i hususiyeler ve belediyeler, Ocak kütüphaneleriyle alâkadar olmağa teşvik edilir. Ocak kütüphanelerinden kitap almak isteyenler, şimdiye kadar yapılan tecrübe ile sabit olmuştur ki şahsın lehine olsa bile kütüphanenin ve Ocağın aleyhine bir talepte bulunurlar. Bunun için kitapların mütalâa salonlarından dışarı çıkarılmaması elzemdir. Kitabın bedeli ve celbi için icap eden masraflar emaneten bırakılmak suretiyle ve ancak bu şartla kitap, azami bir ay için senet mukabilinde Ocak binasından dışarı çıkarılabilir. (...) İdare heyetleri imkân nisbetinde fotoğraf koleksiyonları yapmaya çalışacaklardır. (...) fotoğraflar nevilerine göre tasnif edildikten sonra kütüphanelerde muhafaza edileceklerdir. Tertip edilen musahabe ve derslerde bu resimlerden imkân nisbetinde istifade edilmelidir. Arkadaşlarımız bilirler ki göz vasıtasıyla bırakılan iz, hatırdaki en fazla payidar kalandır. Ocaklar, vücuda getirdikleri resim koleksiyonundan, diğer Ocaklıların istifade edebilmeleri için her nüshaları talep vukuunda masraf

---

328. Türk Ocakları Yasası. Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925. 3, 12-13; 1927 ve 1928 yıllarında değiştirilerek kabul edilen Ocak yasalarının 67. ve 47. maddelerinde aynı hüküm vardır. Hars Heyetinin kaldırılmasından sonra bu görev, İlim ve San'at Heyeti Umumi Kâtibine verilmiştir.

te'diye edilmek üzere teksir etmelidirler. (..) Her Ocak kendi kütüphanesine mülhak olmak üzere bir de kıraat salonu tertip edecektir. En ufak yani yerli gazeteden başlayarak bütün memleket matbuatı, yevmi (günlük) gazeteler ve mecmualar dahil olmak üzere celb etmek ve medenî dünyanın belli başlı gazetelerini, mecmualarını tedarik etmek, kıraat salonlarında elde edeceğimiz bir gaye olmalıdır. Ocaklılar ve halktan bu salonlara müdavim olanlar, memleket ve hariç hakkında istedikleri malûmatı Ocaklarımızda bulabilmelidirler. Zengin merkezlerde bulunan Ocaklarımız tarafından bu gaye şimdiden elde edilmiştir. Fakat henüz teşekkül halindeki Ocaklar için mütalâa salonları en belli başlı cazibelerden biridir. İdare heyetleri bu salonlara ne kadar ehemmiyet verirlerse yeridir".(329)

Mesai programında anlatılan kütüphane kavramının, çağdaş kütüphanecilik anlayışına çok yakın olduğunu görmekteyiz. Ocak yasalarında ve mesai programında belirlenen kütüphane ve mütalâa salonları ile ilgili ilkelerin gerçek hayata uygulanması hakkındaki örnekler aşağıda kronolojik olarak incelendi.

28 Kasım 1923 tarihinde Ankara Türk Ocağı Kitabevinde yapılan yazılı bir açıklamada; Aralık ayının birinci cumartesi gününden itibaren Türk Ocağında, halkın ve Ocak azasının yararlanması için, yurt içinde ve dışında yayınlanan mecmua ve belli başlı bütün günlük gazetelerin hizmete sunulması amacıyla kıraat salonu açılacağı duyurulmuştur. (330)

Mersin Türk Ocağında kütüphane kurulması için 200 cilt kitap

329. Türk Ocakları Mesai Programı. İstanbul, 1926, 5-9

330. Hakimiyet-i Milliye, 28 Teşrin-i sani 1923, 2.

ısmarlanmış ve 1923 yılında 1000 cilt kitap temini hedeflenmiştir. (331) Uluborlu Türk Ocağının kurduğu kütüphaneye, Ankara Türk Ocağı, Halide Edip (Adivar), Hüseyin Cahit (Yalçın), Veled Çelebi (İzbudak) ve Ruşen Eşref (Ünaydın) kitap hediye etmişlerdir. (332)

1924 yılında:

Bursa Türk Ocağı, Bursa'nın tek kütüphanesi olan ve eski yerinden çıkartılarak açıkta kalan Millî Kütüphaneye, binasında yer ayırarak zengin ve değerli kitapların ortada kalmasını önlemiş, kültür ürünlerimize sahip çıkmıştır. (333)

İstanbul Türk Ocağında kurulan kütüphanenin, tarihî kitaplar alınarak geliştirilmesi kararlaştırılmış, (334) Edirne Türk Ocağı düzenlediği iki kır gezisinden elde edilen para ile Ocak salonunu donatmış ve bir kütüphane kurmuştur. (335) Hayrabolu Türk Ocağı Kütüphanesine eski Edirne Mebusu Şeref Bey tarafından çok kıymetli kitaplar hediye edilmiştir. (336) İnebolu Türk Ocağı, memleket gençliğini kahve köşelerinden kurtarmak, gençler arasında birliği sağlamak için toplantılar düzenlenmiş ve kütüphane kurmuştur. 500'den fazla kitabı olan bu kütüphaneye, gazete ve mecmualar da temin edilmiştir. (337)

331. Altın Yurt. 2 (31 Mayıs 1339), 24.

332. Hakimiyet-i Milliye. 7 Kânun-ı evvel 1923, 4

333. Türk Yurdu. 2 (Teşrin-i sâni 1340), 147

334. Cumhuriyet. 18 Teşrin-i evvel 1924, 1

335. Türk Yurdu. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 244.

336. Cumhuriyet. 19 Teşrin-i sâni 1924, 3.

337. Türk Yurdu. 3 (Kânun-ı evvel 1340), 243.

Sandıklı Türk Ocağı, çeşitli gazeteleri temin ederek, gençliğin yeniliğe doğru yürütmesine yardımcı olur. (338)

1925 yılında:

Ankara Türk Ocağı kütüphanesi çok miktarda yapılan siparişler ve bağışlarla zenginleşmiş, (339) Fransız Hükümeti, bu kütüphaneye 1600 cilt kitap hediye etmiştir. (340)

1925 yılında toplanan İstanbul Türk Ocağı Kongresine sunulan İdare Heyeti raporunda; Maarif Vekâleti tarafından basılan eserlerden bir takım ve Amerika'da bulunan Ocaklı Süleyman Oktay Bey tarafından Encyclopedia Britanica adlı 29 cilt eserin Ocak kütüphanesine hediye edildiği, bütçenin yetersizliğinden dolayı kitap satın alınamadığı belirtilmektedir. Aynı kongreye sunulan İçtimai Encümen Raporunda, Türk milletinin hıfzıssıhha meselesini yakından izlemek için, bu konuya ait Avrupa neşriyatının temin edilerek kütüphanede hizmete sunulması; İktisat Encümeni Raporunda da, Türk gençliğinin ekonomiye ilgisini çekmek ve ülke ekonomisindeki gelişmeleri izlemek üzere iktisat arşivinin kurulması önerilmiştir. (341) Ayrıca kongrede, Ocak kütüphanesi için 50 lira maaşlı bir hafız-ı kütüp (Kütüphaneci) ve kâtip alınması kararlaştırılır. (342)

338. "Sandıklı'da Hayat" Hakimiyet-i Milliye.28 Kânun-ı şâni 1924, 4.

339. "Ankara Türk Ocağı Senelik Raporu" Hakimiyet-i Milliye.13 Nisan 1925, 2.

340. Cumhuriyet.5 Haziran 1925,2.

341. 1341 senesi İstanbul Türk Ocağı Kongresine takdim edilmek üzere tertip edilen heyet-i idare raporu ile içtimai ve iktisadi encümenleri tetkikatı raporları. İstanbul, 1341.4,21, 28-29.

342. Cumhuriyet.12 Eylül 1925, 2.

Ayvalık Türk Ocağı kütüphane faaliyetlerinin desteklenmesi amacı ile bir piyango düzenlemiş ve piyangodan elde edilen gelir, kütüphane için harcanılmıştır. (343) Bayramiç Türk Ocağı Türkmenli, Yahşili ve Pınarbaşı köylerine alfabe ve okuma kitapları göndermiştir. (344) Muğla Türk Ocağı kütüphanesine önem vererek, değerli eserler toplamış ve (345) kütüphanenin geliştirilmesi için girişimlerde bulunmuştur. Adana Türk Ocağı büyük bir kütüphane kurmuş ve bu kütüphaneye kitap alımı için 500 lira tahsis etmiştir. Ayrıca Ağazade Hulûsi Bey Adana Ocağı kütüphanesine 500 lira bağış yapmıştır. Ocağın, Kürkçüler köyünde açtığı yardım evinde gazete ve mecmualar, köylünün hizmetine sunulmuştur. (346) Edirne Türk Ocağının oldukça zengin bir kütüphane ve okuma salonuna sahip olduğu belirtilmektedir. (347) Elmalı Türk Ocağı, binasını iki kısma ayırıp bir kısmını genel okuma ve diğer kısmını da mütalâa salonu ve kütüphaneye ayırmış, Kütüphane güzel bir şekilde donatılıp süslenmiştir. (348) Samsun Türk Ocağı kütüphane kurarak, birçok kitap toplamış; (349) Kars Türk Ocağı Kütüphanesine, Kars Belediye bütçesinden ayrılan 500 lira ile çeşitli kitap satın alınmıştır. (350)

---

343. Türk Yurdu.10 (Temmuz 1341), 375.

344. a.g.d., 376.

345. a.g.d., 378.

346. Cumhuriyet.18 Mayıs, 4 Ağustos 1925; Türk Yurdu.7 (Nisan 1341), 79,

347. Cumhuriyet.21 Nisan 1925, 3.

348. Türk Yurdu.5 (Şubat 1341), 462.

349. a.g.d., 462.

350. a.g.d., 462.

Nevşehir Türk Ocağı mütalâa salonu ve kütüphanesine yararlı kitaplar, gazete ve mecmualar sağlanarak, halkın ve Ocaklıların fikrî ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmış; Niğde Genel Meclisi, Ocak kütüphanesi için, bütçesinde 200 lira ayırmıştır. (351) Köyceğiz Türk Ocağında açılan kütüphaneye, Ocak Reisi Feridun Osman Bey tarafından "Oğlumun kütüphanesi" ve saire gibi kıymetli ve ciltli 54 kitap hediye edilmiştir. (352) Konya Türk Ocağında yararlı kitapları ve bilumum gazeteleri içeren zengin bir kütüphane kurulmuştur. (353) Akhisar Türk Ocağında, oldukça önemli eserlerden oluşan halka açık bir kütüphane ile çocuklar için Türkiye'de ilk defa çocuk kütüphanesi açıldığını görüyoruz. (354)

1926 yılında:

Trabzon Türk Ocağı kütüphanesinde, Türk Ocakları Merkezi tarafından gönderilen Türkçe ve Fransızca kitaplarla, Türk Yurdu, İctihat Mecmuası ve Ocağın abone olduğu Servet-i Fünun Mecmuası gibi yayınların; serbestçe okunduğu belirtilmekte, (355) "Rize'de Hayat" başlıklı yazıda, Rize Türk Ocağı kütüphanesinde mütalâa yapan ihtiyar, genç bir çok kişilerin bulunduğundan söz edilmektedir. (356) Cide Türk Ocağı binasının

351. a.g.d., 7 (Nisan 1341), 79, 87.

352. Halk.18 Mayıs 1927, 2.

353. Babalık.26 Ağustos 1341, 1.

354. Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 612.

355. a.g.d., 16 (Şubat 1926), 472.

356. İzler Mecmuası. 15 (16 Haziran 1926)

da açılan halk kütüphanesine, Maarif Vekâleti tarafından 46 adet kitap gönderilmiştir. (357) Bu kütüphanenin Maarif Vekâletine bağlı olduğu açık olarak belirtilmediğine göre, Ocakta açılan kütüphanenin, halk kütüphanesi olarak nitelendirilmesi dikkat çekmektedir. Ereğli Türk Ocağı, halkın ihtiyacını karşılayacak bir kütüphane ve mütalâa salonu açmak için teşebbüse geçmiş, (358) Kırşehir Türk Ocağı, halka açık bir mütalâa salonu açmıştır. (359) Ordu Türk Ocağının, alt kısmı Gazi Paşa Kütüphanesine ayrılmıştır. (360) Eski Edirne Mebusu Şeref Bey tarafından Babaeski Türk Ocağına 48 adet, Saruhan Mebusu Yaşar Bey tarafından Soma Türk Ocağına 29 adet kitap hediye edilmiştir. (361) Ayvalık Türk Ocağı'nın 1925-1926 dönemine ait 17.198 liralık bütçesinden, kütüphane için 153 lira harcama yapılmış; Bozüyük Türk Ocağının 1926-1927 dönemine ait 1500 liralık bütçesinde, kütüphane ve gazete masrafı olarak 100 lira ayrılmıştır. (362)

1927 yılında:

İstanbul Türk Ocağı kütüphanesinin mükemmel bir şekilde düzenlenmesi ve geliştirilmesi kararlaştırılarak 2000 cilt kadar çeşitli eserlere sahip kütüphanenin tasnifi ve

357. Açık Söz. 28 Eylül 1926

358. Babalık. 27 Eylül 1926, 2.

359. Hakimiyet-i Milliye. 14 Nisan 1926, 2.

360. a.g.g., 22 Teşrin-i evvel 1926, 3.

361. Cumhuriyet. 25, 27 Şubat 1926, 3 ve 5.

362. Türk Yurdu. 17 (Mart-Nisan 1926), 545, 547.

yeniden bazı eserlerin sağlanması için Hakkı Tarık, Hakkı Süha, Mehmet Halid, Celâl Sahir ve Cezmi Beylerden bir heyet oluşturulur. (363) Ankara Türk Ocağı kütüphanesinin, bir uzman tarafından düzenlenmesi kararlaştırılmış, ayrıca Ahmet Hikmet Müftüoğluna ait 1500 kitap "Ahmet Hikmet Müftüoğlu Kütüphanesi" adıyla hizmete sunulmuştur. (364) Tire Belediyesi, Türk Ocağına 200 kitap hediye etmiştir. (365) Kdz. Ereğli Türk Ocağı mevcut kütüphanenin genişletilmesi ve yararlı eserlerin sağlanmasını kararlaştırmıştır. (366) Avanos, Senirkent ve Sivas Türk Ocaklarında, gazete ve mecmualar sağlanarak halkın hizmetine sunulur. (367)

1928 yılında:

"Türk Ocaklarının faaliyeti" başlıklı haberde: "Bütün Ocaklarda şayân-ı istifade kütüphaneler vücuda getirildiği" belirtilmektedir. (368) İstanbul Türk Ocağı kütüphanesine Batı medeniyetine ait eserler satın alınarak, kütüphane geç vakitlere kadar açık tutulmuş; New York Başşehbenderi Münir Süreyya Bey bütün kitaplarını, bu kütüphaneye bağışlamıştır. (369) Adliye Vekili Mahmut Esat (Bozkurt), Ordu Türk Ocağını ziyaretlerinde, Ocağın Gazi Mustafa Kemal

363. Cumhuriyet.24 Mayıs 1927, 4.

364. Hakimiyet-i Milliye.12 Kânun-ı sâni 1927,2, Cumhuriyet.20 Teşrin-i sani 1927,3.; Türk Yurdu.21 (Şubat 1928), 50.

365. Hakimiyet-i Milliye.10 Şubat 1927,4.

366. Hakimiyet-i Milliye.4 Teşrin-i evvel 1927,3.

367. Babalık.7 Nisan 1927; Cumhuriyet.14 Ağustos 1927, 3.; İzler Mecmuası.15 Şubat 1927, 14.

368. Hakimiyet-i Milliye.27 Mart 1928, 3.

369. Cumhuriyet.18 Şubat, 13 Teşrin-i evvel 1928, 2.

Paşa Kütüphanesi'ni gezmiş ve "Ankara'da bile böyle kütüphane yoktur" diyerek, takdirlerini bildirmiştir. Ayrıca Ordu Ocağının kütüphanesine, Maarif Vekâletinin yayınları dışındaki Türkçe, Fransızca, Almanca dillerinde hukuka, tarihe ait eserler göndereceğini söylemiştir. (370) İlgin Türk Ocağında halkın aydınlatılması için bir mütalâa salonu açılarak Ocağın daima açık bulunması için, bir hafız-ı kütüp (Kütüphaneci) tayin edilmiştir. (371) Giresun Türk Ocağında bir mütalâa salonu açılmış, Ereğli Türk Ocağı birçok gazete ve mecmuaya abone olarak halkın istifadesine sunmuştur. (372) Beyşehir ve Nazilli Ocakları, kütüphanelerini zenginleştirmek için çalışmalarını sürdürmüşlerdir. (373) Mene-men Türk Ocağı kütüphanesinde 289, Akhisar Türk Ocağı kütüphanesinde 400 kitabın mevcut olduğu görülmektedir. (374)

1929 yılında:

Türk Ocakları Merkez Heyeti, hariçten mühim kitaplar satın alarak Ocak kütüphanelerine göndermiştir. (375)

Ocaklarda kütüphane kurulması ve kurulan kütüphanelerin geliştirilmesi Merkez Heyeti raporlarında ve kurultay müzakerelerinde de ele alınmıştır.

1924 yılında toplanan Türk Ocakları Umumi Kongresinde (1. Kurultayda) söz alan Demirci delegesi Rüştü Bey Kaza-

370. Türk Yurdu.200 (Haziran 1928), 48.

371. Babalık.Mart 1928,3; Hakimiyet-i milliye 1 Nisan 1928, 4.

372. Hakimiyet-i Milliye.2 Mayıs, 10 Ağustos 1928,

373. a.g.g., 21 Nisan 1928, 1; Türk Yurdu.199 (Mayıs 1928) 42.

374. a.g.d., 199 (Mayıs 1928), 43.

375. Hakimiyet-i Milliye.1 Mayıs 1929, 1; Cumhuriyet.5 Mayıs, 1929, 2.

larda faaliyet gösteren Türk Ocaklarının kütüphane kurmak istediklerini fakat maddi kaynakların yetersiz olduğunu anlatmış; Sivas delegesi Muttalip Bey, Maarif Vekâleti tarafından yayınlanan telif ve tercüme eserlerden Ocaklara birer tane gönderilmesini istemiş; Hamdullah Suphi Bey de Muttalip Beyin sözünü ettiği eserlerin Ocaklara gönderildiğini söylemiştir. (376) Kurultayda yapılan bu konuşmalardan, Türk Ocaklarında kütüphane kurma ve kurulan kütüphaneleri geliştirme çabaları kolayca anlaşılmaktadır.

1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayına sunulan merkez heyeti raporunda, Ocaklara 5200 kitap gönderildiği, 6000 kitabın dağıtımına hazır olduğu belirtilmiştir. (377) Kurultayın toplandığı tarihte açılan Ocak sayısı 217'dir. Raporda belirtilen toplam kitap sayısı, Ocak sayısına oranlandığında yaklaşık her ocağa 50 kitap gönderildiği anlaşılmaktadır. 3. Kurultayda Mesai Encümeni tarafından hazırlanan raporda: Bütün Ocaklara millî, edebî ve ilmi eserler, kanunlar, resmî ve özel gazetelerin gönderilmesi, kütüphanelere bağlı kiraat salonlarının yönetimine ait talimat hazırlanması önerilmiştir. (378) Daha sonra hazırlanan Türk Ocakları talimatında, kütüphanelere ve kiraat salonlarına ilişkin herhangi bir hükmün yer almadığı görülmektedir. (379)

---

376. 1340 senesi Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları. Ankara, 1341, 24, 114.

377. "Türk Ocakları 3. Kurultayı", Ayın Tarihi. 28 (1926), 1179.

378. Türk Ocakları 1926 Senesi 3. Kurultay Zabıtları. İstanbul 1927, 184.

379. Türk Ocakları Talimatnamesi. Ankara, 1927.

1927 yılında toplanan Türk Ocakları 4. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda, Ocak kütüphanelerine merkezden birçok kitaplar gönderildiği belirtilmiş ise de sayı verilmemiştir. Raporunun müzakeresi sırasında konuşan Hamdullah Suphi'nin sözlerinden Maarif, Adliye, Sıhhiye Vekâletleri ile Erkân-ı Harbiye-i Umumiye yayınlarının ücretsiz olarak Ocak kütüphanelerine gönderildiği anlaşılmaktadır. (380)

Merkez Heyeti raporunda "Şark Tethik Encümeni"nin faaliyetlerinden söz edilirken, bu encümenin ilk iş olarak Türkiye ve Türklüğü ilgilendiren yerli ve yabancı eserlerden oluşan bir ihtisas kütüphanesi kurmak için yaptığı çalışmalar anlatılmıştır. (381)

Bu bilgilerden Türk Ocağı Merkez Heyetinin bir taraftan taşradaki Ocak kütüphanelerine kitap göndermek suretiyle desteklediği, diğer taraftan merkezde yani Ankara'da Türkiye'yi ve Türklüğü ilgilendiren yurt dışında yapılan bilimsel kitapları toplayarak bir ihtisas kütüphanesi kurmak için çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalarını yürütürken, bilimsel yöntemler uygulamış, bilgi ve belgeleri fişleyerek tespit etmiş, önemli gördüğü eserleri satın almıştır. Bilgi temininde kitaplarla yetinilmemiş aynı zamanda süreli yayınlarda çıkan makaleler de sağlanmış, önemli görülen kitap ve makaleler tercüme edilmiştir. Hars Heyeti Raporunda da, kü-

---

380. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları. 37, 122.

381. a.g.e., 29.

tüphaneye kitap seçiminde bibliyografya ve yayın kataloglarından yararlanıldığığının belirtilmiş olması, Türkiye'de varlığı bilinen yabancı dildeki bir kitabın, bulunduğu kütüphaneden aranması, (382) Ocakların ve Ocaklıların modern kütüphanecilik anlayışına sahip olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda Ocaklı olan Hars Dairesi Müdürü Hamit Zübeyir (Koşay)'ın "kütüphanelerimize dair" hazırladığı rapor, bunun güzel bir örneğidir. (383) Kurultayda, Yusuf Akçura'nın gazete ve kitaplar hakkında yaptığı konuşmadan, Ankara Türk Ocağında çok sayıda yabancı dilde gazete ve derginin hizmete sunulduğu anlaşılmaktadır. (384)

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda, her Ocağın bir kütüphaneye sahip olduğu ve her sınıf halkın kitap ve gazetelerden yararlandığı, Ocak kütüphanelerinin gün geçtikçe geliştiği vurgulanmış, merkezden Ocaklara kitap gönderme işleminin devam ettiği, şahıslar tarafından Ocak kütüphanelerine kitap bağışı yapıldığı anlatılarak, Ocak kütüphanelerindeki toplam kitap sayısı 18.187 olarak gösterilmiştir. (385) Ocaklarda kurulan kütüphanelerin sayısal nitelikleri açısından çok önemli olan bu bilgi, Kurultayda raporların müzakeresi sırasında İstanbul delegesi Celâl Sahir (Erozan) tarafından eleştirilir. Celâl Sahir (Erozan) yaptığı konuşmada şunları söyler:

---

382. *a.g.e.*, 50-51.

383. Osman Ersoy. Halk Kütüphaneleri Üzerine Bir Araştırma, Ankara, 1966. 17.

384. Türk Ocakları 1927 Senesi Kurultay Zabıtları, 290-291.

385. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyeti Raporları. Ankara, 1928. 9,13.

"Faraza derneklerine okudukları mesai raporunu aynen buraya gönderdikleri halde bütün sayıları, faaliyetleri meskût geçmiş Ocaklar da vardır. Onlar, rapora derc edilmemiştir. Sonra bu kısa yazmaktan dolayı bazı tuhaf vaziyetler oluyor. Faraza kütüphaneler: Kütüphanelerde diyoruz ki kitap mevcudu 18.187 tane'dir. Şimdi bunu hariçten bir zat görürse tabii biz Ocaklılar kendimizi daha iyi biliriz, hangi Ocağın kütüphanesi var, hangisinde yok, hariçten bir zatın gördüğünü tasavvur buyurun, bu zat biliyor ki, 250'yi müteceviz Ocak mevcuttur. Yabancı, basit bir taksim ameliyesiyle 18.187 kitabı bu 250'yi müteceviz Ocağa taksim edecek ve herbir Ocağa 60,70 kitap düştüğünü tasavvur edecek ki, bunun da zikre değer yeri tabii yoktur. Eğer Ocakların bir çoğundan ihşaf (sayısal) malûmat alınamadığından dolayı kitap miktarı tespit edilemedi ise bu ihşaf malûmatı vermekten bütün feragat etmek bence müreccahtı (tercih edilmeliydi)" (386)

Celâl Sahir (Erozan)'ın bu konuşmasından, Ocak kütüphanelerinde, Merkez Heyeti raporunda belirtilen kitap sayısından çok daha fazla kitap olduğu, Ocak kütüphanelerinin etkinliklerini bu sayı ile oranlamanın yanlış olacağı anlaşılmaktadır.

Aynı kurultayda söz alan Vezirköprü delegesi Sait Bey Kurultay Başkanlığına verdiği bir takrirde Vezirköprü Ocağına güzel bir kütüphane hediye eden İstanbul Mebusu Süreyya Paşa Hazretlerine teşekkür edilmesini önermiş; Öneri, mahallinin teşekkür etmesi şeklinde kabul edilmiştir. (387)

1930 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda; hemen her Ocakta bir kütüp-

386. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 137.

387. a.g.e., 97.

hane mevcut olduğu, kütüphanelerdeki kitap sayısının günden güne arttığı, bir kısım Ocakların kütüphanelerindeki eserleri cilt yaptırdıkları; merkezden Ocak kütüphanelerine "Türk Yılı", "Akli selim", "Matbaacılık", "Dante", "Mustafa Kemal", "Türk sanatı", "Üç medeniyet", "Emrah divanı", "İhtilâlcî bolşevizmin iflâsı", "Milliyet ve Bolşevizm", "Jüpiter", "Günebakan", "Çoban şiirleri", "Dağ yolu" adlı eserler ile İstanbul Ticaret Odasından sağlanan "Anonim say ve sermaye", "Türkiye deniz ticaretinin vaziyet-i hazırası", "Çekoslovakya'da madencilik", "Serbest limanlar, millî deniz sigortaları", "Türkiye istihsalâtı", "Buğday", "Ambalaj usulleri", "Karadeniz", "Hergünkü hayatın iktisadiyatı" adlı eserlerden birer tane gönderildiği; Türkiyat hakkında yazılmış eserler için bir katalog tertibinin kararlaştırıldığı belirtilmektedir.⁽³⁸⁸⁾ 1930 yılında Türk Ocakları Merkezi tarafından Ocak kütüphanelerine gönderilen kitaplardan, bu kütüphanelerin içeriği hakkında az çok bilgi edinmek mümkündür. Edebî, kültürel eserlerin yanında, sosyal ve ekonomik eserler de Ocak kütüphanelerinde toplanmış, halkın hizmetine sunulmuştur. Türk Ocakları Merkezi tarafından, Türkiyat hakkında yazılmış eserler için bir katalog tertibinin kararlaştırılması, güzel bir düşüncedir. Hazırlanması düşünülen kataloğun biçimi ile gerçekleştirilip, gerçekleştirilemediği hakkında taradığımız yayınlardan bilgi edinilemedi.

---

388. 1930 senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyeti Raporları. Ankara, 1930. 7,9.

Türk Ocaklarının feshini karara bağlamak için 1931 yılında toplanan Olağanüstü Kurultay'a sunulan Merkez Heyeti raporunda, iki husus dikkati çekmektedir. Birincisi, çocuklar için okuma salonu açılması, ikincisi ise kitap dağıtımındır. Önceki toplanan kurultaylara sunulan Merkez Heyeti raporlarında, sağlanan yayınların Ocaklara gönderildiği belirtilmesine rağmen, son kurultayda Ocak yayınları ile diğer kurum ve kuruluşlardan temin edilen yayınların Ocaklar, Muallim Birlikleri, okullar ve hususi cemiyetlerin kurdukları kütüphaneler ile yurt dışındaki Türk derneklerine gönderilmesidir. (389) Bu durum, Ocak kurultayının fesih kararını almadan, Merkez Heyetinin elindeki yayınları tasfiye etmeğe başladığını göstermektedir veya kendini Türklüğün hizmetine adanmış bir kuruluşun, Türk insanının aydınlanmasına yardımcı olacak bilgi kaynaklarının depolarda beklemesine tahammülü olmadığını bir işareti de sayılabilir.

Hamdullah Suphi Tanrıöver, "Müessesemizin mazisine bir bakış" adlı yazısında, Ocaklarda açılan kütüphanelerin, bilhassa tarih şuurunu, millî duyguyu uyandıracak eserlerle doldurulduğunu, Ankara'da, Türk Ocaklarının merkezinde bu maksatla birçok ilmî ihtiyaçları karşılayabilen 40.000 cilde yakın eserle bir kütüphane kurulduğunu, diğer Ocaklarda da ufak veya büyük kütüphanelerin bulunduğunu belirtmektedir. (390)

---

389. Türk Ocakları Merkez, murakabe, ilim ve Sanat Heyetlerinin 1931 fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931, 4, 5.

390. Hamdullah Suphi Tanrıöver. "Müessesemizin Mazisine Bir Bakış", Türk Yurdu. 238 (Kasım 1954), 330.

Ocak kütüphaneleri, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı gibi resmî kuruluşlar, Çocuk Esirgeme Kurumu, Muallimler Birliği⁽³⁹¹⁾ gibi kamu yararına çalışan dernekler, belediyeler ve özel kişiler tarafından yapılan kitap bağışları ile desteklenmiştir. Hatta Fransız Hükûmeti tarafından 1600 adet, Yunanistan Başbakanı Venizelos tarafından 5.000 adet kitap bağışı yapılması,⁽³⁹²⁾ Türk Ocakları kütüphanelerinin milletlerarası düzeyde de desteklendiğini göstermektedir. Bu destekler neticesi, Ocak kütüphanelerinde gerek sayı ve gerekse muhteva yönünden oldukça geniş koleksiyonlar oluşmuştur. Meselâ Ankara Türk Ocağında 40.000 ciltlik bir kütüphanenin kurulmuş olması, o dönemin özellikleri ve şartları dikkate alındığında küçümsenmeyecek bir başarıdır.

Türkiye'nin en büyük kütüphanesi kabul edilen "Millet Kütüphanesi"nde, 1923 yılında ancak 17.915 kitap vardır.⁽³⁹³⁾ 1925 yılında Türkiye Cumhuriyetini teşkil eden 64 vilayet, 395 kazadan, 45 vilâyet merkezi, 366 kaza, halk kütüphanesinden yoksundur. Mevcut kütüphanelerin ekserisi İstanbul, Bursa ve Kastamonu çevresindedir. Anadolu'da özel kütüphaneler de dahil olmak üzere toplam kitap sayısı 60-70.000 civarındadır. Kitaplar muhteva bakımından halkın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzaktır.⁽³⁹⁴⁾

---

391. "Muallimler Birliği 4. Kongresi" Ayın Tarihi, 53 (Ağustos 1928), 3663.

392. Akyüz. a.g.m., 207 ; Cumhuriyet, 5 Haziran 1925, 2.

393. Sebilürreşad, 538-539 (21 Haziran 1339), 145-146.

394. Ersoy. a.g.e., 18; Açık Söz, 11. Teşrin-i sani 1341, 2.

Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, 1927 yılında bütçe münasebetiyle TBMM'de yaptığı konuşmada, Bakanlığına bağlı kütüphaneler arasında "modern kütüphane" olarak nitelendirilebilecek ancak iki kütüphane mevcut olduğunu söyler. (395)

Bu karanlık tablodan, aydınlık bir Türkiye ve aydınlanmış bir millet çıkarmayı amaç edinen Türk Ocakları, hedeflerine ulaşmak için her türlü telkin araçlarından yararlanmışlardır. Bu telkin araçlarından biri de kütüphaneler ve okuma salonlarıdır.

Başta Ankara gibi büyük merkezlerdeki Ocaklarda açılan kütüphane ve okuma salonlarında, Türkiye'de ve Avrupa'da çıkan gazete ve dergilerle birlikte telkin hizmeti görebilecek kitaplar, halkın ve gençlerin hizmetine sunulmuştur. (396) Gördes, Savur, Senirkent gibi küçük yerleşim birimlerinde faaliyet gösteren Ocaklarda bile kütüphaneler açılarak kitaplarla birlikte günlük gazete ve dergiler halkın hizmetine sunulmuş, köylülerin okuma ihtiyacını karşılamak için kitaplar dağıtılmıştır. (397) Türk Ocakları Mesai Programında, gör-ışit materyalleri kütüphane malzemesi olarak değerlendirilmiş, Ocakların gör-ışit koleksiyonlarını geliştirmeleri istenmiştir. Günümüzde faaliyet gösteren halk kütüphanelerinin çoğunda günlük gazetelerin ve gör-ışit materyallerin halkın hizmetine sunulmadığı düşünülürse, Türk Ocaklarının 60 yıl önce gerçekleştirdikleri hizmetin büyüklüğü kolayca anlaşılır.

395. Hakimiyet-i Milliye. 13 Nisan 1927, 4.

396. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyeti'nin 1931 Fevkalâde kurultayına arz edilen raporlar, 4.

397. Türk Yurdu. 223 (Mayıs 1930), 85; 225 (Temmuz 1930), 46.; Cumhuriyet. 14 Ağustos 1927, 3.

5. KÖYCÜLÜK FAALİYETLERİ

Halkçı bir kuruluş olan Türk Ocaklarının, halkın dertleri ile yakından ilgilendiği, imkanlar ölçüsünde halkın karşılaştığı zorlukları yenmek için mücadele ettiği görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında, nüfusunun büyük bir çoğunluğu köylerde yaşayan Türk halkına yardım elini uzatmak ve inkılâbı anlatmak Ocakların amaçlarından birini oluşturur.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Ankara Türk Ocağı kongresinde yaptığı konuşmada köycülük faaliyetinin amaçlarını şöyle açıklıyor:

"Biz köycülüğü aynı zamanda siyasi bir düşünce ile yeni devri ve inkılâbı köylüye sevdirmek, bugünkü adamların, dünkülerden çok farklı olduğunu göstermek için korumak istiyoruz" (398)

Türk Ocaklarının köye ve köylüye yönelik faaliyetlerini iki grupta toplamak mümkündür.

- a- Köylüyü aydınlatmak
- b- Sağlık ve eğitim hizmetlerine yardımcı olmak

a- KÖYLÜYÜ AYDINLATMA FAALİYETLERİ

Türk Ocakları, köylerde yaşayan vatandaşların aydınlatılması için "İrşat heyetleri" oluşturmuşlar, bu heyetler aracılığı ile inkılâbın parlak ışıklarını köylere kadar ulaştırmışlardır.

1923 yılında Bursa Türk Ocağında "İrşat Encümeni"nin varlığından söz edilen bir yazıda "Bu encümenin vazifesini izaha hacet görmüyoruz.."denilmiştir. (399)

1924 yılında toplanan Türk Ocakları 1. Kurultayında söz alan Demirci delegeşi Rüştü Bey, kazalarda bulunan Ocakların merkezdekilerden daha çok çalıştıklarını, Demirci Türk Ocağının köylere irşat heyetleri gönderdiğini söylemiştir. (400) Bursa Türk Ocağı, köylülerin mahkemelerdeki ve diğer resmi dairelerdeki işlerini takip etmiştir. (401)

1925 yılında: Adana, Bursa, Akşehir, Ilgın, Tekirdağ İnebolu, Trabzon, Hayrabolu, Bayramiç Türk Ocaklarında "İrşat Heyetleri"nin varlığından ve faaliyetlerinden söz edilmektedir. (402) Adana Türk Ocağı, Ocak doktorları aracılığı ile köylünün sağlığı ve ruhu ile meşgul olmayı, köylüyü modernleştirmeyi ve bir takım haris yobazların etkisinden kurtarmayı kararlaştırmış, (403) Tekirdağ Türk Ocağı köylere irşat heyetleri göndermiştir. (404) Bayramiç Türk Ocağı, köylüyü aydınlatmak için en faal Ocak üyelerinden irşat heyeti oluşturmuş, bu heyet tarafından bir program hazırlanmıştır.

399. Yeni Mecmua. 86 (10 Teşrin-i evvel 1923), 418.

400. 1340 Senesi Türk Ocakları Umumi Kongre Zabıtları, 23-24.

401. Türk Yurdu. 2 (Teşrin-i sani 1340), 147

402. Babalık-30 Temmuz, 17 Ağustos 1341; Hakimiyet-i Milliye. 13 Ağustos 1925; Açık Söz. 6 Haziran 1341; Türk Yurdu. 12 (Eylül 1341), 613; 13 (Teşrin-i evvel 1341), 118.

403. Hakimiyet-i Milliye. 23 Mart 1925, 2.

404. a.g.g., 13 Ağustos 1925, 3.

irşat heyeti programında: 1- Sağlık, ekonomi ve sosyal konularda onbeş günde bir öğütler yazılması, 2-Milliyet duygularının arttırılması, 3- Köylünün ekonomik yönden güçlendirilmesi, 4- Hastalıkların tesbit edilerek tedavi edilmesi, 5- Köy kanunu hakkında köylünün aydınlatılması, 6- Öğretmeni bulunan köylerde gece dersleri açılması kararlaştırmış, 2 Mayıs 1925 tarihinde Türkmenli, Yahşili, Pınarbaşı köyllerine gidilerek millî, içtimaî, sıhhi ve iktisadî konularda köylüler aydınlatılmıştır. (405)

Trabzon Türk Ocağının 1926 yılı faaliyet raporunda; Maçka kazası halkına demokrasi ve cumhuriyet fikirlerini telkin etmek ve halkı inkılâp cereyanlarına alıştırmak için 1925 yılında Tatbikat Mektebi Müdürü Hüseyin Avni, Maçka Merkez Başmuallimi İbrahim ve Muallim Ali Beylerden bir irşat heyeti oluşturulduğu; Karlık köyü ve ahalisi halkına aynı fikirleri aşılama için Ocaklı muallimlerden Mehmet Salih Beyin; Hos ve Kumara köyleriyle temasa gelmek üzere Bedrettin Beyin; Ocak Reisi Reşit, Veznedar Faik, Ocaklı Fethi ve Cevdet Beylerden oluşuna bir heyetin Sürmene'ye; Faik Uluğ Beyin Başkanlığında Mustafa Nurhan ve Fevzi İlhan beylerden oluşan bir heyetin de Ziganos civarındaki köylere giderek halka cumhuriyet ve milliyet fikirlerini aşıladıkları anlatılmaktadır. Ayrıca 1 Ekim 1925 tarihinde Trabzon Türk Ocağında verilen bir çay ziyafetinde, Ocak Başkanı Mustafa Reşit Beyin, Ocak-

lıların milliyet ve inkılâp yolunda en önde yürümelerini istediği; 13 Kasım 1925'de Maçka Merkezi ve köylerini aydınlatmak için bir heyet gönderildiği, bu heyetin ilk defa camiye şapka ile girdiği, inkılâplar hakkında konferanslar verdiği; Ocaklı Ömer Hikmet ve Hüseyin Avni Beylerin Akçaabat kazasına gönderildiği, halka inkılâp ve cumhuriyet fikirlerini aşladıkları hakkında bilgiler verilmektedir. (406)

Çeşme ve Karaman Türk Ocağı faaliyet raporlarında da 1925 yılında düzenli olarak köylere irşat heyeti gönderilerek, köylülere inkılâbı ve milli ülküyü aşladıkları belirtilmektedir. (407)

1926 yılında: Bozüyük ve Samsun Ocakları köylüyü aydınlatmak için, köylere heyetler gönderilmesini kararlaştırmışlar; (408) Balıkesir, İzmit ve Trabzon Ocakları köylere irşat heyetleri göndererek, inkılâplar vb. konularda köylüyü aydınlatmışlardır. (409)

Cumhuriyetin kuruluş yıllarındaki toplumumuzda görülen sosyal ve ekonomik çarpıklıkları ve Ocağın çalışma yöntemini açık bir şekilde ortaya koyan, Trabzon Türk Ocağının irşat faaliyeti ile ilgili bir haberde şunlar anlatılmaktadır:

406. Türk Yurdu. 12 (Eylül 1926), 613; 16 (Şubat 1926), 463-464.

407. a.g.d., 15 (Kânun-ı sani 1926), 348-349.

408. a.g.d., 16 (Şubat 1926), 467; 17 (Mart-Nisan 1926), 546.

409. a.g.d., 21 (Eylül 1926), 284-285; Cumhuriyet. 4 Eylül 1926, 1; Hür Fikir. 20 Teşrin-i evvel 1926.

"Ocağın İrşat Heyeti Dr. Mehmet İbrahim ve Edip Beyler de dahil olduğu halde Trabzon vilâyeti merkezine tâbi köyleri gezmişti. Heyet, bilhassa Yomra, Arsen, Karlık gibi evvelce şekavetle maruf olup bugün mutlak bir asayiş ve mesai içinde yaşayan köylerin halkı ile fazla temas etmek ihtiyacını hissetmişti. Bu temaslarda halka cumhuriyet ve demokrasi fikirleri verildi, Köy Kanunu izah olundu. Köylünün sıhhi, medeni vazifeleri anlatıldı, intikam ve kin gütmenin fenalıkları anlatıldı, maarife teşvik olundu, millî hisler ve fikirler verildi. Heyetin bu seyahatlerden elde ettiği hayırlı neticeler el ile tutulabilecek kadar mahsus idi. Merkez köylerinden sonra kazalarda tetkik ve irşat seyahati yapmağa karar verilmiş ve ilk olarak Of kazasına ve Tonya nahiyesine gitmek için lâzımgelen program çizilmişti. Çok temiz ve çok zeki Türklerden başka bir şey olmayan Of'lularda iki milletin (Arap ve Rumların) çok derin hars intibaları yaşamaktadır (..) Arap harsı, din yoluyla halkın ruhuna girmiş ve onu dünyadan, hayattan, hakikatten çekerek evham-ı iptila ile sımsıkı kenetlenmiş, 90 tane medrese tam altı asırdan fazla bir müddet müthiş bir faaliyetle biçare Of Türkünün dilini Arapçaya alıştırmış, Türkçesini köreltmış, millî duygudan eser bırakmamıştır. Osmanlı idaresinin kendine mahsus lâkaydlığı içinde Of halkı harplerde, şekavetlerde ezilirken aralarına sokulmuş olan Rumlar memleketin ticaretine, ziraatine hâkim bir vaziyet almışlar ve Of'lu iktisadî mecburiyetler karşısında temiz Türkçesine Rumca karıştırmış, nihayet hiç Türkçe bilmeyen dağlı Türk aileleri türemiştir. İşte Of, millî noktadan bu facia içindedir. Trabzon'da şimdiye kadar teşekkül etmiş hiç bir cemiyet onun bu derdini duymamış, Yunanlı'nın pis harsını o, temiz yurt parçasından süpürüp atmağa teşebbüs etmiştir. (..) Of'un münevverleri ve Belediye Reisi ile doğruca Belediye dairesine gittik (..) Belediye dairesindeki musahabeye Of'lu münevverler de iştirak etmişlerdi. Hepsi Heyetin nokta-i nazarını kabul ettiler. Halk belediye önünde toplanmıştı. Evvelâ heyetin ve Ocağın Reisi Reşit Bey irşada başladı. Of'luların medreseden gördükleri fenalıkları, Of'luların dünyanın belki en zeki, kabiliyetli adamları olduklarını, umumi harpteki fedakârlıklarını, iktisadî faaliyetlerini anlattıktan sonra Rumca konuşmalarının hicab verici bir mesele olduğunu, Türkçe bilmeyen köylülerin, Türkçe

bilen köylülerle kız alıp vermeleri lüzumunu, kendilerinin çok temiz birer Türk'ten başka bir şey olmadıklarını, kan davalarına, intikam hislerine nihayet vermenin iyiliklerini ve nihayet cumhuriyetin feyizlerini ve inkılâbın manasını anlatarak sözünü bitirdi. Bilahare sözü Ocak Kâtibi Murtaza Bey aldı ve bilhassa Rumca konuşmanın zararı üzerinde etraflı fikirler verdi. (..) Heyet, Of kasabasında tetkikat yaptıktan sonra Sürmene'nin (Araklı) denilen köyüne uğradı ve orada da halk ile temas ettikten sonra (..) Trabzon'a avdet etti" (410).

Trabzon Türk Ocağı Irşat Heyetleri, 1927 yılında da köylüyü aydınlatma faaliyetlerine devam etmişlerdir. (411)

Tire Belediyesi 1927 bütçesinde halkı aydınlatmak için ayırdığı tahsisatı, Ocak emrine vermiş ve Ocak Irşat Heyeti bu tahsisattan istifade ederek köylüyü aydınlatma çalışmaları yapmıştır. (412) Kütahya Türk Ocağı doktorları ve öğretmenleri köylere giderek köylülerin sorunları ile ilgilenmişler, halkı çeşitli konularda aydınlatmışlardır. (413)

1928 yılında: Akhisar Türk Ocağı bir doktor, bir baytar, bir ziraat memurundan oluşan üç kişilik bir heyeti, ayda iki defa köylere göndermiştir. (414) Erzurum Ocağı düzenli olarak köylere heyetler göndererek köylüyü cumhuriyet, milliyet, medeniyet ve sağlık konularında aydınlatmıştır. (415) Elmalı Ocağı da köylüyü aydınlatma çalışmaları yapmıştır. (416)

410. Türk Yurdu. 21 (Eylül 1926), 284-285.

411. Açık Söz. 9 Temmuz 1927; Babalık. 10 Temmuz 1927; Cumhuriyet. 2 Ağustos 1927; Hakimiyet-i Milliye. 21 Temmuz 1927, 1.

412. Hakimiyet-i Milliye. 27 Şubat 1928, 3.

413. Kütahya. 49 (1 Kânun-ı evvel 1927), 10.

414. Türk Yurdu. 199 (Mayıs 1928), 42.

415. a.g.d., 204 (Teşrin-i evvel 1928), 45.

416. Hakimiyet-i Milliye. 26 Mayıs 1928, 2.

1928 yılında toplanan Türk Ocakları 5. Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda; Adana, Ayvalık, Elmalı, Ankara, Antalya, Bursa, Burdur, Kars, Nazilli Ocaklarının bilfiil köy mesaisiyle meşgul oldukları, bunlardan başka 14 Ocak tarafından köylere irşat Heyeti gönderildiği ve her çeşit muhahabeler ve konferanslar tertip edilmek suretiyle köylünün tenvir ve irşadına çalışıldığı anlatılır. Yalvaç Delege- si Ali Ragıp, Elazığ Delege- si Memduh Turgut ve Darende Dele- gesi M. Nami tarafından hazırlanarak Kurultay Başkanlığına ve- rilen bir yazıda köylüyü aydınlatma faaliyetinin yetersiz ol- duğu, bu konuda tedbir alınması istenmiştir. (417) 1930 yılın- da da Adıyaman, Diyarbakır ve Hayrabolu Türk Ocakları köylüyü cumhuriyet, milliyet, medeniyet ve inkılâplar konusunda aydın- latma çalışmalarını sürdürürler. (418)

Türk Ocakları tarafından köylüyü aydınlatmak için ya- pılan çalışmaların sayısal yetersizliği dikkati çekmektedir. Bunun yanında tesbit ettiğimiz bilgilerde, köye ve köylüye yönelik çalışmaların ciddi bir şekilde ele alındığı görül- mektedir. Denilebilir ki Türk Ocakları o günün olumsuz şart- ları içinde köye ve köylüye ulaşmanın yollarını aramışlar, im- kânlar nisbetinde bu düşüncelerini gerçekleştirmişlerdir.

b. SAĞLIKLA İLGİLİ FAALİYETLER

Türk Ocaklarının faaliyet sahasından biri de sağlıktır. Yokluk içinde kıvranan Türk milletinin sağlığı bozulmuş,

417. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları. 21, 89.

418. Hakimiyet-i Milliye. 1 İkinci kânun, 12 İkinci kânun 1930; Türk Yurdu. 225 (Temmuz 1930), 48.

Türk ırkının gelişmesini gaye edinen Ocakların, hastalıklarla mücadele etmesi kaçınılmaz bir görev halini almıştır.

1924 yılında: Ankara Türk Ocağı, Kalaba ve Solfasol köylerinde sıtma mücadelesi yapmıştır. (419) Bursa Türk Ocağında 16 Ağustos 1924 tarihinde açılan muayenehanede birbuçuk ayda 920 hasta muayene edilerek ilâç dağıtılmış, bu hizmetin köylere de götürülmesi kararlaştırılmıştır. (420)

1925 yılında: Adana Türk Ocağının Kürkçüler köyünde açtığı yardım evinde, ameliyat için gerekli malzemeler temin edilerek günde 75-80 hasta muayene ve tedavi edilmiştir. (421) Balıkesir Türk Ocağı açtığı dispanserde ve gezici doktorlarla hastaları muayene ve tedavi etmiştir. (422) Bursa Türk Ocağı muayenehanesinde bir yılda 6666 hastanın muayene ve tedavisi edildiği, hastalardan % 75'nin kadın olduğu görülmüştür. (423)

1926 yılında toplanan 3. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda; Ankara, Adana, Antalya, Bursa, Trabzon, Samsun, Ayvalık gibi bir çok Ocaklarda köycülük ve sıhhi faaliyetlerin yürütüldüğü belirtilmektedir. (424) Aynı yıl Mersin Türk Ocağında bir çocuk dispanseri açılmış, (425) Kdz. Ereğli Türk Ocağı Sıhhiye Encümeni köylere kadar doktor göndermiştir. (426)

419. Hakimiyet-i Milliye. 17 Ağustos 1924, 1

420. Türk Yurdu. 2 (Teşrin-i sâni 1340), 147.

421. Cumhuriyet. 11 Mayıs, 14 Ağustos 1925, 4; Hakimiyet-i Milliye. 26 Ağustos 1925.

422. Türk Yurdu. 10 (Temmuz 1341), 375.

423. a.g.d., 13 (Teşrin-i evvel 1341), 115-117.

424. "Türk Ocakları 3. Kurultay" Ayın tarihi. 25 (1926), 1179.

425. Hakimiyet-i Milliye. 21 Teşrin-i evvel 1926, 3.

426. Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926, 3.

Izmir Türk Ocağı 4 köye doktorlar göndererek hastalara bakmış ve ilâç dağıtmış; köylerde fakir çocukların bir kısmına elbise, ayakkabı, okul kitapları almıştır. (427) Ankara Türk Ocağı 15 köyde 3.000 köylüyü tedavi etmiş, bu köylerdeki çocukların kitap, defter, kalem vb. ders araçlarını sağlamıştır. (428)

1928 yılında toplanan 5. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda; Antalya, Adana, Ayvalık, İstanbul, Bursa, Ocaklarında açılan dispanserlerin faaliyetlerine devam ettiği, bunlardan başka 29 Ocak tarafından sağlık sorunları ile ilgilendiği, Ocaklı doktorların hergün hastaları muayene ettikleri, ücretsiz ilâç dağıtıldığı; Antalya Ocağında 5756, Bursa Ocağında 4333 hastanın muayene ve tedavi edildiği; İzmir Ocağının çevre köylülerin sağlık hizmetleri için 1.000 lira harcadığı belirtilmektedir. (429).

Aynı Kurultayda, Alanya delegesi Arif Rüştü Bey tarafından Kurultay Başkanlığına verilen bir takrirde, Antalya'da İtalyanların belirli amaçlar için açtığı hastahanelerini kapatmağa mahkûm edecek derecede başarılı faaliyet gösteren Antalya Ocağına kurultayın selâm ve şükranlarının iletilmesi teklif edilmiş, Kurultay bu teklifi kabul etmiştir. (430) Bu takririn içeriğinden, Ocaklarda açılan dispanserlerin etkinliği anlaşılmaktadır.

427. Hakimiyet-i Milliye. 16 Şubat 1927, 1.

428. a.g.g., 12 Kânun-ı sanî, 16 Şubat 1927, 1.

429. 1928 Senesi Türk Ocakları Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Murakabe Heyeti Raporları. 11-12.

430. Hakimiyet-i Milliye. 26 Nisan 1928, 1.

1930 Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda da Adana, Elmalı, Balıkesir Ocakları gibi onbir Ocakta köycülük faaliyetine devam edildiği; Adana, Ayvalık, Aydın, İstanbul, Bursa, Kilis Ocaklarındaki dispanser faaliyetlerinin sürdüğü; Adana'da 3.000, Bursa'da 6464 hastanın muayene ve tedavi edildiği; Akhisar, Tarsus, Ödemiş, Inebolu, Burhaniye, Beyşehir, Düzce, Dinar, Silifke, Sürmene, Kuşadası, Kastamonu, Mecidiye, Mersin, Nevşehir Ocaklarının sağlık konusunda çalıştıkları; Tire Ocağında açılan bakımevinin zikre şayan olduğu anlatılmaktadır. (431)

1931 yılında toplanan Olağanüstü Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda, 54 köye merkez hizmetini gören Çakkal Köyünde kurulan Ankara Ocağı dispanserinde 3.131 hastanın muayene ve tedavi edildiği, 1930 yılının sonbaharında aynı köyde temeli atılan ilkokul binasının, hava şartları elverişsiz olmasından dolayı bitirilemediği belirtilmiştir. (432)

Türk Ocaklarının köycülük faaliyetleri sadece sağlık ve eğitim hizmetleri ile sınırlı kalmamıştır. Sayıları sınırlı da olsa her yönüyle örnek köy oluşturma çabaları görülmektedir. Meselâ; Bursa Türk Ocağı, İsa Bey Köyünü himayesi altına alarak imar yönünden örnek köy yapmayı kararlaştırmıştır. Mühendis Râsih Bey, bu köyün plânını hazırlamakla görevlendirilmiş, çevredeki bataklıkların kurutulması, düzenli yollar ve kaldırımlar yapılması düşünülmüştür. (433)

---

431. Türk Ocakları 1930 Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyeti Raporları. Ankara, 1930, 8.

432. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyetlerinin 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931, 5-6.

433. Hakimiyet-i Milliye. 10 Eylül 1925, 3.

6. İKTİSADİ FAALİYET

Türk Ocaklarının amaçlarından birisi de millî iktisadın geliştirilmesidir. Uzun süren savaşların Türk milletini maddî ve manevî sahada çöküntüye sürüklediğini gören Ocaklılar, Türk vatanının yeniden inşasında, ekonomiye gereken önemin verilmesini her fırsatta dile getirmişlerdir. Türk Yurdu mecmuasında millî ekonominin kurulması ve geliştirilmesi hakkında yazılar yazılmış, (434) açılan sergilerde millî ekonomi ve millî sanayii teşvik edilmiştir. (435)

Yusuf Akçura, Bursa Türk Ocağında verdiği "En büyük cihad" konulu konferansında, millî ekonominin önemini ve Ocakların yapması gereken çalışmaları şu sözlerle açıklamaktadır:

"Bu büyük meydan muharebesi ziraat, sanat ve ticaret sahasında vukua gelecektir. İşte Türk milleti, asıl bu iktisat meydan muharebesini kazandığı zamandır ki isbat-ı rüşt edecek; hür, müstakil, müreffeh milletler arasına girebilecektir. Maksadım, umumî tahsil ve terbiyeye mekteplerden, ibtidaiyeden, ta Darülfünuna kadar bilcümle mektepler ve medreselerde esas terbiye ve talimin iktisadî bir nokta-i nazardan verilmesi lüzumunu söylemektir. Buna muvaffak olamadığımız taktirde, askerî ve siyâsî zaferlerle, idarî ve mülkî tedbirlerle saha-i iktisatta diğer akvama galibâne rekabet edebileceğimiz çok şüphelidir. (...) Cihad-ı ekberin ordusu, yalnız askerler değildir. Hepimiz, askerler derecesinde büyük fedakârlıkla çalışmaya mecburuz. Bursa Ocaklıları, çiftçi, esnaf, tüccar, tezgâhtar, fabrikatör, muallim, müderris, mürebbi, muharrir, ne olursanız olunuz, milletimizin, Türk Milletinin

434. Türk Yurdunda ekonomi ile ilgili yayınlanan yazılar için bkz.: Mehmet Bilgin, Türk Yurdu Dizini (1911-1931), 29-32. Ankara A.Ü. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü, 1978. Basılmış lisans tezi.

435. Türk Ocağı Sanayi Encümeni Tarafından Açılan 1335 şenesi Türk Sanayii Sergisi Kataloğu. İstanbul, 1335. 46.

hayata nazarını, medeniyet-i hâzıraya uygun bir hale getirmeğe uğraşacaksınız. Dersleriniz, sözleriniz, yazılarınız, işleriniz daima bu gayeye müteveccih olacaktır." (436)

Yusuf Akçura'nın bu konuşmasından Ocaklıların, ekonominin millileştirilmesi için köklü değişikliklere taraftar oldukları anlaşılıyor.

1926 yılında yayınlanan Türk Ocakları Mesai Programında; Her Ocağın, bulunduğu merkezde ekonomi faaliyetlerine rehberlik ederek ekonomi anlayışını aşlamakla görevli olduğu vurgulanmakta, Ocakların iktisadî vazifeleri ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmektedir:

"Afyonkarahisar Türk Ocağı memleketin afyon istihsaliyle meşgul olmalıdır. Bu mahsulün nerelerde haiz-i revac olduğunu, satış muamelesinin, asıl müstahsilin aleyhine olarak hangi mutavassıt ellerden geçtiğini, mahsulün ıslahı ve teksiri için ne gibi çarelere başvurma'nın faydalı olacağını, kendi mütehassısları arasında teşkil edeceği bir ziraat encümeni vasıtasıyla öğretir. Ankara Ocağı tiftikçilikle, Kastamonu Ocağı tahtacılıkla, Trabzon Ocağı transit işleriyle ve Karadeniz sahilleriyle ticaret halinde bulunan milletlerin lisanslarıyla meşgul olur. Mersin Ocağı, ecnebi memleketlerle Mersin halkının ticareti dolayısıyla, arzu edenlere ticaret dersleri ile beraber ecnebi dilleri okutur. Ocaklar, tüccar ve esnaf için lüzumlu olan dersleri talim eder ve mühim ticaret merkezlerinde daktilografi öğretir. Her Ocak kendi muhitinde gerek bir mesleğin fertleri gerek muhtelif meslekler arasında muarrife vücuda getirmek için içtimalar tertip eder." (437)

436. Akçuraoğlu Yusuf. "Cihad-ı ekber" Türk Yurdu, 2 (1 Nisan 1339), 33-40.

437. Türk Ocakları Mesai Programı, 17-18

Ekonomi konusunda Ocakların yapması gereken çalışmalar, Kurultaylarda da tartışılmıştır.

1926 yılında toplanan Üçüncü Kurultayda söz alan Varto delegesi Haşim Nahid Bey, Türkiye'nin ekonomisi gelişmedikçe dil, edebiyat, hukuk gibi hiçbir millî müessesenin gelişmeyeceğini; bunun için ekonomiye önem verilmesi gerektiğini söylemiştir. Aynı kurultayda söz alan Mersin delegesi Nazım Bey, azınlıkların, ülke ekonomisini ele geçirdiklerini anlatarak bu konuda tedbir alınmasını istemiştir.⁽⁴³⁸⁾

1928 yılında toplanan Beşinci Kurultayda, ülke ekonomisine hâkim olan azınlıklara karşı ne tür tedbirler alınabileceği görüşülür. Bu konuda söz alan Necip Asım Bey, ülkedeki bütün servet kaynaklarının tamamen azınlıkların elinde olduğunu, azınlıkların gümrük kaçakçılığı yaptıklarını söyleyerek bu konuda hükümetin tedbir almasını istemiştir. Aynı konuda söz alan Reşadiye delegesi Ercümet Ekrem (Talu), nümayişli boykot yapılmasına taraftar olmadığını, her Ocaklının azınlıklardan alışveriş etmemeği ilke olarak benimsemesi gerektiğini söylemiştir.⁽⁴³⁹⁾

Maraş Türk Ocağı ile ilgili bir haberde, Ocağın ilk plânda halkın memleket ekonomisine hâkim olması için çalış-

---

438. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, 217-220.

439. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 243-244.

tiği, bu amaçla ticarete altın yerine para kullanılması için tüccarların aydınlatıldığı, sermaye sahibi kişileri bir araya getirerek Rençber Birliği A.Ş'nin kurulduğu belirtilmektedir. (440)

Ayvalık Türk Ocağı, yabancı tüccarların memleket ekonomisindeki etkinliklerini dikkate alarak, bu etkinliğin kırılması için memleketin fabrikatör ve tüccarları ile alınabilecek tedbirler hakkında görüşmeler yapmıştır. (441)

Adana Ocağı'nın öncülüğünde, yalnız yerli mallarını satmak ve halka sunmak üzere bir mağaza açılması kararlaştırılmış, (442) Çeşme Türk Ocağı'nın teşviki sonucu 16.000 lira sermayeli bir "Tütüncüler Kooperatifi" kurulmuştur. (443) Karaman Türk Ocağı, 50.000 lira sermayeli bir kooperatif kurulmasına karar vermiş ve 25 maddelik bir nizamname hazırlamıştır. (444) Edirne Türk Ocağı, tüccarların dertleri ile yakından ilgilenmiş, Ocağın öncülüğünde "Halk Bankası" kurulması için teşebbüse geçmiştir. (445)

Türk Ocakları tarafından "Türk Ocağı Bankası" kurulması düşüncesi, ilk defa 1926 yılında toplanan Kurultayda "Mesai Encümeni Raporu"nda dile getirilmiştir. (446) Türk

440. Türk Yurdu, 1 (Teşrin-i evvel 1340), 80.

441. a.g.d., 7 (Nisan 1341), 81

442. Hakimiyet-i Milliye, 26 Mart 1929, 1.

443. a.g.g., 18 Mart 1929, 1.

444. Babalık, 23 Mart 1926, 3.

445. Cumhuriyet, 14 Ağustos 1927, 4; Hakimiyet-i Milliye, 30 Kânun-ı evvel 1927, 3.

446. Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, 186.

Ocakları Merkez Heyetinin, bu düşüncenin gerçekleştirilmesi için 1927 yılında faaliyete geçtiği görülmektedir. (447) Bu teşebbüs daha sonraki yıllarda gerçekleşmez.

Türk Ocaklarının ekonomi sahasında en çok çalıştıkları ve başarılı oldukları konu, yerli malları kullanılmasının teşvikidir. Bu konuda Merkez Heyeti tarafından hazırlanan tamim, 20.000 adet basılarak ülke çapında dağıtılmıştır. (448) Merkez Heyeti tamiminden önce de bazı Ocaklar, yerli malı kullanılmasını teşvik edici çalışmalar yapmışlardır. Meselâ, 1927 yılında İstanbul Türk Ocağında "Yerli Malları Koruma Encümeni" oluşturulduğu, (449) Burdur ve Tarsus Ocaklılarının yerli kumaştan yapılmış elbise giymeyi kararlaştırdıkları görülmektedir. (450)

1930 senesi Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporunda iktisadî faaliyetlerle ilgili olarak şu bilgiler veriliyor.

"Birçok Ocaklarımız yerli mallarının revacı ve tanınması için sergiler tertip etmişler ve bir kısmı da Milli Tasarruf ve İktisat Cemiyetinin şubeleri ile mesailerini birleştirmişlerdir. Bu meyanda Ayaş Ocağımız Isparta'dan mütehassıs ustalar getirerek halı tezgâhları açmak isteyen müteşebbislere müzahir olmuş ve bu mesaiden güzel neticeler elde edilmiştir. (451)

447. Hakimiyet-i Milliye. 22 Kânun-ı evvel 1927,3.

448. a.g.g., 7, 12 Mart 1929,1.

449. Cumhuriyet. 29 Ağustos 1927,4.

450. a.g.g., 16 Haziran 1928,2., Açık Söz. 22 Teşrin-i evvel 1928.

451. Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyeti Raporları. Ankara, 1930,9.

Bu bilgilerden, Ocakların ekonomi sahasında çok yönlü faaliyette buldukları ve aynı amaçlar için çalışan derneklerle işbirliği ettikleri anlaşılmaktadır.

Türk Ocakları düzenledikleri konferanslar, muhasebe ve ticaret dersleri, daktilo ve biçki-dikiş kursları ile halkın ekonomi sahasında bilgi ve beceri sahibi olmasına yardımcı olmuşlardır. Ayrıca kooperatif ve şirketlerin kurulmasına öncülük ederek iktisadî hayatta aktif görev üstlenmişlerdir.

7- DİĞER KÜLTÜREL ve SOSYAL FAALİYETLER

Türke Türklüğünü tanıtmak amacı ile ortaya çıkan Türk Ocakları, bu amacını gerçekleştirmek için millî kültürü ilgilendiren her sahada çalışmalar yapmıştır.

1918 yılında toplanan Türk Ocağı Kongresine sunulan İdare Heyeti Raporunda kültür faaliyetlerine geniş yer verildiği görülüyor. Ocağın bu dönemde yaptığı kültür faaliyetleri anlatılırken, yurdun çeşitli şehirlerini, manzaralarını, giysilerini, sanatlarını, eski anıtlarını tanıtmak amacı ile renkli ve renksiz fotoğraf koleksiyonları, diya-pozitif koleksiyonları oluşturulduğu, konferans ve müsamerelerde bu koleksiyonlardan geniş ölçüde yararlanıldığı, gerektiğinde diğer kuruluşlara, okullara ödünç verildiği; sanat hareketlerinin yakından izlendiği ressam, musikişinas, şair, mücellid, çinici, sedefci, hattat gibi sanatçılarla yakın ilişkiler kurulduğu; sanatkarları Ocaklılara ve halka tanıtmak için sergiler, konferanslar ve edebî müsamereler düzenlendiği belirtilmektedir. (452)

Türk Ocağının Meşrutiyet döneminde yaptığı bu çalışmalarla Türk kültürünün ve Türk sanatının ortaya çıkarılmasında ve halka tanıtılmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁽⁴⁵³⁾ Bu etkinliğin Cumhuriyet döneminde de sürdürüldüğünü görmekteyiz. Ocakların kültür ve sanat faaliyetlerinde takip edecekleri amaç ve politikalar, Genel Başkan Hamdullah Suphi'nin kurultay delegelerine hitaben yaptığı konuşmalarda ve Türk Ocağı Mesai Programında açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Hamdullah Suphi 1924 yılında toplanan ilk kurultayda yaptığı konuşmasında; Türk Ocaklarının Türk vatani içinde, Türk kültürünün mutlak hakimiyetini kurmak için görevli olduklarını vurgulayarak, Ocakların bilim ve sanat alanında çalışmalarını istemiş,⁽⁴⁵⁴⁾ 1925 yılında toplanan ikinci kurultay delegeleri şerefine verilen ziyafette Ocakların bilim, sanat ve kültür faaliyetleri hakkında şunları söylemiştir:

"Türk Ocakları memleketin her tarafında bir ilim ve sanat, bir hars ve iktisat, bir şefkat ve birlik cereyanı vücuda getirmiştir. Kolumun damarlarından akan kan gibi, Ocaklardan Ocaklara ilim, sanat, hars ve iktisat, sevgi ve birlik cereyanları akıyor. Türk Ocakları, Türk halkına sanatın yükselten, asilleştiren tesirlerini dağıtarak, sanatın koruyucusu, sanatkârın dostu ve Türk halkına hizmet eden bir ocak olacaktır. Doktorlarınız sağlık sohbetlerini yapacak, tarihçileriniz Türk tarihini Türk halkı önünde aydınlığa çıkaracaktır. Sanat ve sanayi sergileri; sanata ve sanatkâra

453. Abdülhak Şinasi Hisar. "Türk Ocağı Matıraları 4" Türk Yurdu. 237 (Ekim 1954), 249-252.

454. Tanrıöver. Doğyolu 1. 113-118.

gelir sağlayıp saygı duyarak ve duyurarak, memleket memleket, Ocaklardan Ocaklara taşı-
nacak. (...) Memleketinizin yüz, ikiyüz köşe-
sinde ilim ve sanat ile ilgili toplantılar
tertiple eden, âlimi, mürşidi, sanatkârı, say-
gı ve sevgi ile sararak onların yetişmesine
müsait bir hava vücuda getirecek Ocaklarınız,
ne aziz bir vazifeyi üzerlerine almıştır.
(...) İlimden, sanattan, harstan aldığımız kuv-
veti, halka şefkat ve hizmet suretinde uzat-
mak işlerin en faydalısı, en faziletlisi de-
ğildir. O halde Ocaklarımızı bu yolda daha
hareketli, daha tesirli bir kabiliyete yüksel-
teceğiz. (...) Türk Ocakları içinde, Türk mille-
tinin meslek ve sanat teşkilâtı, kendilerine
müsait ve dost bir çevre bulmalıdır" (455)

1926 yılında yayınlanan Türk Ocağı Mesai Programında;
Haziran, Temmuz, Ağustos ayları dışında her cuma günü kon-
feranslar düzenlenmesi, dersler verilmesi, kütüphane ve kı-
raat salonları açılması, Ocakların buldukları çevreye ait
sanat eserleri ve manzara resimlerine ait fotoğraf koleksi-
yonları, diyapozitif koleksiyonları oluşturulması, en az yıl-
da bir kere sergi açılması, sanatkârların basın ve musahabe-
ler aracılığı ile halka tanıtılması, mahallî sanatların ge-
liştirilmesi için Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, medenî, sıh-
hî, iktisadî sahada Ocaklara düşen görevler sayılmakta, kültü-
rel faaliyetlere geniş yer verilerek musikî ve tiyatro çalış-
malarından söz edilmektedir.

Ayrıca "Hars" başlığı altında Ocakların kültür saha-
sında yapacakları çalışmalar şöyle anlatılıyor:

"Her Ocaklı, kâin olduğu merkezde Türklüğü alâkadar eden bütün meselelerle meşguldür. Bunlar arasında bir kısmı doğrudan doğruya harsımıza dahildir. Lehçe tetkikatı, şarkıların ve notalarının, masalların, ata sözlerinin, mahalli tâbirlerin toplanması, millî raksların tespiti, mahallinde yetişmiş Türk büyüklerinin tercüme-i halleri ile beraber meydana çıkarılması, plânlarının tesbiti, fotoğraflarının alınması, mimarî, gayri mimarî bütün Türk nakışlarının renkleriyle beraber resmedilmesi, oraca şayi mezhebler hakkında tetkikat icrası, Türklüğün en kadim ananelerini muhafaza eden göçebe Türkler hakkında mümkün mertebede malûmat edinmek, sanat mazimizi alâkadar eden veya Türk halkının hayatına karışan her nevi vesikaları toplamak, ufak bir hars müzesiyle bir ırk müzesi malzemesini derece derece tedarik etmek Ocakların vazifesidir.." (456)

Kültür faaliyetlerinin büyük bir bölümünü oluşturan konferans müsamere, ders, kurs, konser, kütüphane ve yayın faaliyetlerini önceki bölümde ayrı başlıklar halinde ele aldık. Bu kısımda Türk Ocakları tarafından yapılan diğer kültür faaliyetlerinden kısa kısa örnekler vermeye çalışacağız.

1925 yılında toplanan Ankara, Antalya ve Trabzon Türk Ocağı kongrelerine sunulan idare heyeti raporlarında; Ankara Türk Ocağında diyapozitif koleksiyonu oluşturulduğu, Türk anıtlarını, şehirlerini, memleket manzaralarını gösteren albümlerin sürekli geliştirildiği, Ocakta açılan "sıhhi müze"ye bütün halkın ve özellikle çevre köylülerin büyük ilgi gösterdiği, yaklaşık yirmibeşbin kişinin bu müzeyi ziyaret ettiği "Hars Müzesi"nin kurulması için ilk adımların atıldığı; (457)

456. Türk Ocakları Mesai Programı, 12.

457. Hakimiyet-i Milliye. 23 Mart 1925, 2.

Antalya Türk Ocağı Tarih Encümeni tarafından tarihi araştırmalar yapıldığı ve bu araştırmalar sonucunda Antalya'ya 50 (458) km uzaklıkta Selçuklulara ait bir kervansaray keşfedildiği; Trabzon Türk Ocağı tarafından Of, Sürmene ve Tonya'da görevli öğretmenlerin Türk dili ve Türk kültürü konularında aydınlatıldıkları, Rumca'nın konuşulmaması için Vilâyet tarafından kaymakamlıklara genelge yazdırıldığı, Rumca sokak adlarının değiştirilmesi için Belediye ile işbirliği yapıldığı (459) anlatılmaktadır.

1926 yılında Zonguldak Türk Ocağı bir çok maden koleksiyonları yapmış, bunlardan bir koleksiyonu Darülfünuna, bir koleksiyonu da Galatasaray Lisesi'ne göndermiştir.⁽⁴⁶⁰⁾ Trabzon Türk Ocağı "Lâz" kelimesini ret eden kapsamlı bir beyanname yayınlamıştır. Bu beyannamenin sonuç bölümünde şu görüşlere yer verilmiştir:

"Bu halk, tarihen Türktür. Ve şimdiye kadar bir defa olsun bu havalide ayrı bir milliyet endişesi görülmemiştir. Türk bünyesine bu derece kaynamış, bizzat o büneyi teşkil etmiş olan bu öz Türklere "lâz" diye hitap edenlere sorarız ki, bu fikrinizi hangi ilmî esasa istinad ediyorsunuz? Karadeniz ve havalisine dair etnoğrafik tetkikatınız nelerdir? Ve o gafillere sorarız ki; Türkiye hudutları dahilinde Türkten başka bir unsur olmadığı ve büyük milletin vicdanı milliyesini temsil eden büyük Meclisin bu hususta bir de kanun yapmış olduğunu işitmediniz mi? Sizin cehaletiniz, halkın millî izzet-i nefsinin rencide ediyor. Anlamayarak kullandığınız(Lâz) kelimesinin telâffuzundan sakınınız" (461)

458. Türk Yurdu. 15 (Kânun-ı sâni 1926), 348

459. a.g.d., 16. (Şubat 1926), 462.

460. Cumhuriyet. 14 Ağustos 1926, 3.

461. a.g.g., 17 Haziran 1926; Babalık. 17 Haziran 1926; Hakimiyet-i Milliye. 15 Haziran 1926.

Türkler arasında kültür birliğine önem veren Ocakların, bilimsel dayanaktan yoksun, ayrılıkçı unsurlar karşısında da duyarlı olduğu anlaşılmaktadır.

1927 yılında Bursa Türk Ocağında mozaikler, camiler, türbeler, mezar taşları, kitabeler ile benzeri mimarî değeri olan binalara ait fotoğraf koleksiyonları oluşturulduğu; (462) Mecidiye Türk Ocağının halk şairlerinin eserlerini toplayarak Merkez Heyetine gönderdiği, bu konuda Muğla Türk Ocağında çalışmanın başlatıldığı görülüyor. (463)

1928 yılında İstanbul Türk Ocağının "millî rakslar" hakkında araştırma yapacağı, bu konuda fikir ve ihtisas sahibi olanların idare heyeti ile ilişki kurmaları istenmiştir. (464) Açık Söz gazetesinde yayınlanan bir haber yazısından, İstanbul Ocağı tarafından başlatılan "Millî rakslar" araştırmasının, millî seviyede plânlandığı anlaşılmaktadır. (465) İzmir Türk Ocağı tarafından Türkçe konuşmayı teşvik eden levhalar hazırlanarak şehrin her köşesine asılmış, sinemalarda gösterilmiştir. (466) Akhisar Türk Ocağında 30 parçadan oluşan bir "sihhî müze" oluşturulduğu, ayrıca etnoğrafya müzesi kurmak için çalışmalara başlandığı bildirilmiş; Tarsus Türk Ocağı Hükümet Konağı karşısındaki çeşmenin üstüne Atatürk'ün heykeli yaptırılmayı kararlaştırmıştır. (467)

462. Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 54.

463. Halk. 28 Temmuz 1927, 1.

464. Cumhuriyet. 15 Mart, 10 Nisan 1928

465. Açık Söz. 24 Haziran 1928, 1.

466. Türk Yurdu. 200 (Haziran 1928), 45.

467. a.g.d., 199 (Mayıs 1928), 43; Cumhuriyet. 16 Kânun-ı sâni 1928, 4.

1930 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayına sunulan Merkez Heyeti raporunda, 11 Ocak tarafından söz, hikâye, şiir, memleket tarihi gibi çeşitli konular üzerinde kültürel çalışmalar yapıldığı belirtilmekte; (468) Kurultaya sunulan İlim ve San'at Heyeti Raporunda konu ile ilgili olarak şu görüşlere yer verilmektedir:

"İlim ve Sanat Heyetini teşkil eden biz arkadaşlarımızın Türk Ocakları idealinin, millî hars ve garp medeniyeti gibi umumi iki cephe de temerküz ettiğine kail olduğumuzdan, mesaimizi ona göre tesbit ettik(..)

Bu cihetle mesaimizin bir kısmı millî harsa ait olmuştur. Bunun için bir millî hars programı tertip ederek Merkez Heyetimiz vasıtasıyla bütün Ocaklara gönderdik. Ve Ocakların hars faaliyetleri olmak üzere şunları tayin ettik:

1- Türk halkının şiirlerini hikâyelerini türelerini, ata sözlerini ve bütün hars eserlerini toplamak ve neşretmek.

2- İçtimai, fikrî ve iktisadî noktalardan halkın yaşayışını araştırıp öğrenmek için halk arasına azasını göndermek.

3- İslâmdan evvel eski Türklerin tarihine ve harsına dair eserleri Türk gençlerine tanıtmak.

4- Türkçede yazı dilinin sadeleşmesine çalışmak, bunun için bir yandan bu yolda yazılmış risaleler ve kitaplar bastırıp dağıtmak ve bir yandan da mevzular vererek ve yarışmalar tertip ederek aynı yolda yazılar yazdırmak ve bunların en güzellerini yazarlara mükâfat vermek.

5- Millî sahne eserlerini yazdırmak için teşvikte bulunmak, mühim merkezlerde bu sahneleri vücuda getirmek ve Ocakların çatıları altında milliyet esaslarına uygun olmayan hiç bir eserin sahneye konulmasına meydan vermemek.

6- Ocaklarda Türk tarihine, Türk edebiyatına. Türk folkloruna dair dersler ve konferanslar verdirmek.

7- Millî terbiyede esas tanınan veyahut tanınması lâzım gelen prensipleri pekiştirmek ve bunun için münakaşalı konferanslar yolunu açtırmak.

8- Millî ruh ve millî şuurun inkişafına yarayabilecek eserler vücuda getirmek ve konferanslar hazırlamak.

9- Millî harsın inkişafı için Hükümetin ve halk müesseselerinin teşebbüslerine bütün kuvvetile yardım etmek.

10- Hükümetin inkılâp tedbirlerinin ve mühim ıslahat teşebbüslerinin esaslarını, gayelerini halka tanıtmak ve bunun için risaleler neşretmek.

Bu vazifeleri Ocaklarımıza bildirdikten sonra bir de hars işleriyle uğraşan azanın İlim ve Sanat Heyetine muhabir azalık vazifesini görmesini faydalı bulduk ve fikir inkılâbımızın temelini teşkil edecek olan dil inkılâbımıza hizmet etmek için Dil Encümenine gönderilmek üzere Ocaklarımız tarafından da söz ve ıstılahların toplanılmasını lüzumlu saydık.

Lâtin harflerini niçin kabul ettik? Ve Türk dilinin yabancı sözlerden ayıklanmasının zaruretini, hakkında iki mühim konferansın mevzularını ve ana hatlarını gösterir küçük birer broşür hazırladık. Bunların Ocaklarımıza tebliğ ve irsali için Merkez Heyetimizin tavassutunu rica ettik." (469)

Raporda, ayrıca Türkçülük hakkındaki etnoğrafik ve sosyolojik araştırmaların birinci derecede Anadolu'da yapılmasına önem verilmesi gerektiği vurgulanmıştır.

1931 yılında toplanan Olağanüstü Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda Şark Ocakları mesaisinden söz edilirken "vilâyet merkezlerindeki her Ocağın hars encümenlerinin dil ve tarih araştırmalarına başladıkları" belirtilerek Türk Ocakları Merkezinde el yazıları, ciltler, eski elbiseler, el işleri, gümüş işleri, çiniler, tahta oymaları,

lülecilik işleri, paralar, cam işleri ve diğer eserlerin sergilendiği "Müze" hakkında bilgi verilmektedir. (470)

Halk arasında yaşayan ve yaşatılan kültür ürünlerini derleyerek millî kültürün ortaya çıkarılması için çalışan Türk Ocakları, aynı zamanda gör-ışit kaynaklarındanda yararlanmıştır.

a. SİNEMA

Türk Ocaklarının, halk eğitiminde etkin bir eğitim aracı olan sinemadan da yararlandıkları görülmüyor. Taradığımız yayınlardan Adana, Ankara, Antalya, Bolu, Bursa, Burhaniye, Isparta, İstanbul ve Ödemiş Türk Ocaklarının sinema makinası ile sinema salonlarına sahip oldukları anlaşılmaktadır. (471) Burhaniye Ocağı gibi küçük bir yerleşim merkezinde faaliyet gösteren Ocağın, sinema ve tiyatro binası yaptırması, (472) Ocakların bu konuya verdikleri önemi göstermektedir. Ocak sinemalarında eğlence ile birlikte tarihî, millî, içtimaî ve sıhhî konularda filmler de gösterilmiştir.

Yalnız Ankara'nın değil bütün Türkiye'nin en güzel sineması olarak nitelendirilen Türk Ocağı Merkezindeki sinemada Nuh'un gemisi, Sevdalılar, Napolyon'un Emri, İki Ahabab Çavuşlar, Kan Gemisi, Venüsten Güzel, Cehennemler Hakimi gibi filmler gösterilmiştir. (473)

---

470. Türk Ocakları Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyetlerinin 1931 Fevkâkâde Kurultayına Arzedilen Raporlar. Ankara, 1931, 6-7.

471. Cumhuriyet. 19 Kânun-ı sâni 1925, 4 Şubat 1928, 8 Mart 1930, 24 Temmuz 1930; Dertli. 31 Kânun-ı evvel 1341; Babalık. 17 Haziran 1927, 3; Hakimiyet-i Milliye. 27 Kânun-ı evvel 1925, 3.

472. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 36.

473. Hakimiyet-i Milliye. 24 Mart, 12, 15 Nisan; 9, 14 Mayıs; 8 Haziran 1930.

1931 yılında toplanan Olağanüstü Kurultaya sunulan Merkez Heyeti Raporunda Türk Ocağı Merkezinde yapılan sinema faaliyeti ile ilgili olarak;

"Son bir sene zarfında Merkeziniz, Ankara Türk gençliğinin bir kaynaşma, bir heyecan yeri olmuştur. Telkin vadisinde ayrıca sinemadan istifade ettik. Temiz su ve su tesisatı gibi mevzulardan başlayarak, fena ihtilâtlar yapması daima mümkün olan nezle ile veremin belsoğukluğunun, frenginin nasıl sirayet ettiğine nasıl tahribat vücuda getirdiğine dair yapılmış olan filmler Ankara halkı nezdinde en nikbinane tahmini geçen bir alâka uyandırdı. En son gösterdiğimiz Frengi filimine İmalâtı Harbiye fabrikası işçileri, taburtabur neferler, yüzlerce zabıt ve ümera, mektepliler ve halk günde ikişer defa gösterilmek üzere bir hafta devam etti. Bu son filmde seyircilerin adedi yedi bin küsur olarak tesbit edilmiştir. Amerikanın yeni ve kesif ziraatını gösteren filme halkla beraber mektepler ve bilhassa ziraat mektebi davet edilmiştir. Başka memleketlerde gençliğin yetiştirilmesine verilen ehemmiyeti anlatmak üzere, alâkadar sefaretlerin lütufkâr delâletleriyle getirttiğimiz filmler bize yabancı ellerde neler yapıldığını, çok mukni bir surette öğreten mühim bir irşat vasıtası olmuştur. Çekoslovakların, şöhreti alemşumul olan Sokol teşkilâtını ve İtalyanın Faşist teşkilâtını hakiki bir muvaffakiyetle gösteren şeritler bu cümledendir. Yukarıda zikrettiğimiz sıhhi filimlere olduğu gibi, bu terbiyevi filmlere de mektepler ayrı ayrı davet olunuyordu." (474)

şeklinde verilen bilgilerden sinemanın yalnız eğlence amacı ile değil, aynı zamanda eğitim aracı olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

b. RADYO

Türk Ocakları radyo aracılığı ile de halk eğitimine katkıda bulunmuşlardır. 1928 yılı Kurultayına sunulan Merkez Heyeti Raporunda 41 Ocakta radyo bulunduğu ve bunlardan her sınıf halkın istifade ettiği yazılıdır. (475) Muğla Türk Ocağı radyosu ile ilgili basında çıkan bir haberde, Muğla şehrine radyonun ilk defa Türk Ocağı tarafından getirildiği belirtilmekte ve Ocak tebrik edilmektedir. (476) Diğer alanlarda olduğu gibi, teknik sahadaki gelişmelerin halka tanıtılmasında da Ocakların öncülük ettikleri anlaşılmaktadır. Ocaklar tarafından düzenlenen müsamereler ve konferanslarda radyodan yararlanılmıştır.

Türk Ocakları, radyoyu doğrudan eğitim amacı ile kullanmayı başarmışlar, Türk Ocakları Merkezi Ankara Radyosu ile anlaşarak 1930 yılının Aralık ayından itibaren Ocak konferans ve konserlerini yurdun her tarafına naklen yaymışlardır. 1931 yılında Ocakların bir çoğunda radyo bulunduğu ve gramafondan da yararlanıldığı görülmektedir. (477)

c. SERGİLER

Türk Ocakları kültür ve sanat faaliyetlerinin önemli bir sahasını da sergiler oluşturmaktadır. Başta Ankara ve İstanbul Türk Ocakları olmak üzere, Ocaklarda sergiler açıldı-

---

475. Türk Ocakları 1928 Kurultayını Arzedilen Raporlar, 13.

476. Halk, 7 Haziran 1927, 3.

477. Türk Ocakları 1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar. 3 ; Babalık. 24 Şubat 1928, 4.

ğı görülür. Ocak salonları, buldukları merkezlerde, sanat galerisi görevini de üstlenmişlerdir. -

1923 yılında Türk Ressamlar Cemiyeti, Ankara Türk Ocağında bir resim sergisi açmıştır. (478)

1924 yılında İstanbul Türk Ocağında Hanım Esirge Derneği, Ressam İhsan Ahmet ile Mustafa Turgut ve Mücellid Bursalı Mehmet Nuri tarafından üç sergi açılmıştır. (479) Ankara Türk Ocağında Türk Ressamlar Cemiyeti tarafından açılan sergi, büyük ilgi görmüş, ressamlar adına yaklaşık 4.000 liralık satış yapılmıştır. (480) Ocağın, resamlara sağladığı maddi desteğin küçümsenmeyecek boyuta ulaştığı görülmektedir.

1926 yılında İstanbul Türk Ocağında "Japon Sergisi", (481)

1927 yılında Ankara Türk Ocağında Bayan Begof tarafından "Sanayi-i Tezyine Sergisi" açılmıştır. (482) Sergi ile ilgili basında çıkan haberde, serginin Türk Ocakları Merkez Heyeti tarafından himaye edildiği belirtilmektedir. İzmir Türk Ocağı, halkın güzel sanatlara ilgisini artırmak amacı ile bir resim sergisi açmayı plânlamıştır. (483)

1928 yılında İstanbul Türk Ocağında Erkek Muallim Mektebi öğretmenlerinden Kenan Bey tarafından "Sanayi-i Tezyine Sergisi", (484) Yozgat Türk Ocağında "Millî Mamulât Sergisi" (485)

478. Hakimiyet-i Milliye. 15 Teşrin-i evvel 1923, 1

479. Cumhuriyet. 11 Temmuz 1924, 1; Tevhid-i Efkâr. 22 Nisan, 6 Temmuz 1924.

480. Türk Yurdu. 8 (Mayıs 1341), 176.

481. Cumhuriyet. 19, 22 Şubat 1926, 1.

482. Hakimiyet-i Milliye. 4 Temmuz 1927, 1; Cumhuriyet. 5 Temmuz 1927, 4.

483. Cumhuriyet. 10 Mayıs 1927, 3.

484. a.g.g., 6 Mart 1928, 3.

485. a.g.g., 20 Ağustos 1928, 2.

İzmir ve Gediz Ocaklarında resim sergisi açılmış; ⁽⁴⁸⁶⁾ Gediz Türk Ocağı resim sergisine yalnız okul öğrencileri katılmış, Gediz'de ilk defa düzenlenen sergi büyük ilgi görmüştür. Yozgat Türk Ocağı tarafından millî ürünleri halka tanıtmak için düzenlenen "Millî Mamulât Sergisine" Bursa, Diyarbakır, Çankırı, Kastamonu, Tosya, Kırşehir, Kütahya, Avanos Türk Ocaklarının, mahalli ürünlerinden birer örnek göndermeleri istenmiştir.

1929 yılında İstanbul Türk Ocağında Türk matbaacılığının 200. yıldönümü münasebetiyle Matbuat Cemiyeti tarafından "Matbaacılık Sergisi", Türk Kadınları Esirgeme Derneği tarafından "El İşleri Sergisi", Ulusal Egemenlik Bayramı münasebetiyle Türk Ocağı tarafından düzenlenen çocuk haftasında "Çocuk Sergisi" ve Eylül ayında "Genç Ressamlar Sergisi" ⁽⁴⁸⁷⁾ Diyarbakır Türk Ocağında da "Yerli Malları Sergisi" açılmış, ⁽⁴⁸⁸⁾ Diyarbakır Ocağı tarafından açılan sergiyi 32.000 kişi ziyaret etmiştir.

1930 yılında Türk Ocakları Merkez binasında "Millî Sanayi Numune Sergisi", "Genç Ressamlar ve Heykeltraşlar Sergisi"; ⁽⁴⁸⁹⁾ İstanbul Türk Ocağında "Çocuklara ve Çocuk Annelerine Mahsus Bir Sergi" ile "Resim Sergisi", ⁽⁴⁹⁰⁾ Malatya Türk Ocağında "Meyve Sergisi" ⁽⁴⁹¹⁾ 1931 yılında Türk Ocakları Merkez binasında "Mimarlık Sergisi" açılmıştır. ⁽⁴⁹²⁾

486. a.g.g., 2 Nisan 1928; Babalık, 8 Mayıs 1928; Hakimiyet-i Milliye, 7 Mayıs 1928, 3.

487. Cumhuriyet, 31 Birinci Kânun, 26 Şubat, 24 Mart, 24 Nisan, 14 Eylül, 1929

488- Hakimiyet-i Milliye, 20 Haziran 1929, 3.

489. Cumhuriyet, 21 Nisan, 1 Haziran 1930

490. a.g.g., 24 Nisan, 7 İkinci Teşrin 1930

491. a.g.g., 27 Temmuz 1930, 3.

492. Hakimiyet-i Milliye, 13 Mart 1931, 5.

Basında, Türk Ocaklarında açılan sergilerden övgüyle söz edilmiştir. Millî ürünleri tanıtmak için açılan sergileri, küçük boyutlu fuarlar olarak nitelendirebiliriz. Sergiler, sanat zevki ile birlikte millî ekonomi anlayışının gelişmesine katkıda bulunmuştur.

d. BALOLAR

Millî günlerin kutlanması, Ocaklıların birbirleriyle kaynaşması, Ocaklara ve bazı hayır kurumlarına gelir elde edilmesi ve en önemlisi inkılâbın sosyal hayatta yaşanması amacı ile Ocaklarda balolar verilmiştir. Kadınli erkekli ailelerin katıldığı balolar, Türk kadınının toplum hayatında yerini almasına yardımcı olmuştur.

1926 yılında Ankara, Edirne, İstanbul, İnebolu, İzmir ve Kastamonu Ocaklarında;⁽⁴⁹³⁾ 1927 yılında Ankara, İstanbul, İzmir, Muğla, Çatalca ve Rize Ocaklarında;⁽⁴⁹⁴⁾ 1928 yılında Ankara, Balıkesir, Bursa, İstanbul, Kastamonu ve Muğla Ocaklarında;⁽⁴⁹⁵⁾ 1929 yılında Bursa, İstanbul ve Samsun Ocaklarında;⁽⁴⁹⁶⁾ 1930 yılında Ankara ve İstanbul Ocaklarında ⁽⁴⁹⁷⁾ balolar verilmiştir.

493. Açık Söz. 26, 30 Teşrin-i evvel 1926; Cumhuriyet. 24 Kânun-ı sani, 1, 22 Mayıs; 26 Haziran; 28, 31 Teşrin-i evvel 1926; Hakimiyeti Milliye. 24 Kanun-ı sani; 3, 7, 16, 29, 31 Teşrin-i evvel 1926.

494. Cumhuriyet. 24 Mayıs, 23 Temmuz, 6, 24, 31 Teşrin-i evvel 1927; Hakimiyet-i Milliye. 15 Mart, 6, 11, 19, 29 Teşrin-i evvel 1927; Halk. 25 Eylül, 24, 31 Teşrin-i evvel 1927.

495. Açık Söz. 12 Eylül, 30 Teşrin-i sani 1928; Babalık. 9 Nisan, 7 Teşrin-i evvel 1928; Cumhuriyet. 26 Mart, 14 Haziran, 4, 21 Temmuz, 27 Teşrin-i evvel 1928; Hakimiyeti Milliye. 19, 24, 26, 31 Teşrin-i evvel 1928; 2 Kânun-u sani 1929; Halk. 5, 9, 28, 31 Teşrin-i evvel 1928.

496. Cumhuriyet. 29 Mart, 27 Nisan, 1 Mayıs 27 Haziran, 19 Temmuz, 25 Birinci Teşrin 1929; Hakimiyeti-i Milliye. 20 Temmuz, 31 Birinci Teşrin 1929.

497. Cumhuriyet. 26 Nisan, 27 Haziran, 2 Ağustos, 1 İkinci Teşrin 1930; Hakimiyet-i Milliye. 19 Mart, 31 Birinci Teşrin 1930.

Türk Ocakları tarafından verilen balolar, ilgi ile karışılanmış, basında övgüyle söz edilmiştir. 1 Ocak 1926 akşamı Edirne'de verilen balo hakkında basında ayrıntılı bir yazı yayınlanmıştır. Ocak balolarının amacını, hazırlanışını ve heyecanı yansıtan bu yazıda şöyle deniliyor;

"...1925 senesinin başında Türk kadınlarının kocaları ile beraber sinemaya gitmeleri bile bir hadise idi. 1926 senesinin başında ise, Türk kadını en muhteşem bir balo yarattı. Bu yeni hayat nereden ve nasıl doğdu? Şundan doğdu ki, 1925 senesinin ortasında büyük dâhi rehberin işaretleri ile mâzinin son hurafeleri de atılmış, inkılâbımızın gayesi ve bütün hedefi çok berrak bir vuzuh kazanmıştı. Her şeyde medeni milletlerin yaptığını yapmak, onlar nasıl yaşıyorlarsa öyle yaşamak, nasıl yürüyorlarsa öyle yürümek. Üç dört ay evvel, Türk Ocağında bütün Ocaklıların iştirakiyle yapılan içtimada Ocak Reisi İsmail Habib Beyin heyecanlı bir hitabesiyle bu hedef şu suretle tasvir olunmuştu: (Türk Ocaklarının en mühim gayesi, millî rehberlerin ilân ettikleri inkılâbı hayata yaymaktır. Bir Alman Fransa'da bir Fransız İngiltere'de hep aynı medeniyetin havasını tenefüs eder. Otelinden, lokantasından, eğlencesinden en küçük teferruatına kadar hepsi medeniyetin konforundan aynı suretle müstefid olur. Halbuki bir garpli şarka gelince bambaşka bir muhite düştüğünü görür. İşte vazifemiz bu havadaki ayrılığı ortadan kaldırmaktır). Şüphesiz şarkla garp arasındaki en büyük ayrılık noktasını kadın teşkil ediyor. (...) Türk kadınına hayata çıkarmanın hem en kestirme, hem de en cazip yolu bulundu: Balo. Bu yol, vakıa kestirme ve cazipti, fakat kolay değildi. (...) İlk iş olmak üzere Türk Ocağında dans dersleri açıldı. (...) Halk Fırkası, Hükümet, Türk Ocağı, Belediye inkılâbın ruhundan aldıkları umumî ahenk ve tesanüt içinde müttehiden harekete başladılar. Nihayet yılbaşı gecesi geldi. Edirne'de Türk kadınlarının yaratacağı ilk balo veriliyordu. (...) Cumhuriyet Halk Fırkası Trakya Müfettişi Muhiddin Beyin şerefine verilmekte olan bu birinci balo, duhûliyelî ve davetiyeliydi. (...) Balo ve dans, garpta yalnız bir eğlencedir, bazı hayır cemiyetlerine varidat temin etmeğe yarayan bir vasıtaadır. Fakat bizde hiç de böyle değildi. Bu baloyu inkılâbı hayata tecelli ettiren, yahut hayatı inkı-

*lâba çıkararak bir hadise olarak telâkki ediyor-
duk. (...) Balo sabaha kadar devam etti. (...) Er-
keklerin bazısı fıraklı, mühim bir kısmı smokin-
li, hemen hepsi siyah kostümlü idi. Hanımlarımı-
zın kıyafetleri de umumiyet itibariyle çok ki-
bardı. (...) Türk Ocağı da bir Ocak balosu verecek-
tir. (...) Ayrıca Türk Ocağı haftada iki defa aile-
vî matinelere tertip etmektedir. Bir iki saat de-
vam eden bu matinelere yeni başlamakla beraber,
Ocağın geniş salonu tamamiyle dolmaktadır. Ma-
tinelere herkes bir kadınla gelmeğe mecbur tu-
tuluyor. (...) Edirne'de bu yeni hayat başlayalı
henüz onbeş gün olduğu halde gençler arasında
teehhül (evlenme) temayülleri artmağa başladığı
memnuniyetle görülmektedir. Hülâsa Edirne'de ye-
ni ve medenî bir hayatın temelleri kuruluyor.
Kadınlık yükseliyor. Medenî aile esasları fi-
kirlere nüfuz ediyor." (498)*

Türk Ocaklarının verdiği balolar belli bir program çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Balo hazırlıklarının yürüt-
mek için "Heyetler" oluşturulmuş, bu heyetler baloların düzen-
li ve başarılı bir şekilde verilmesi için çalışmıştır. (499).
Balolar, genellikle Ocaklılar ve dâvetliler için verilmiş,
bunun yanında halka açık balolar da düzenlenmiştir. Ankara'da
Cumhuriyet bayramında düzenlenen balolar "Devlet Balosu" gibi
yüksek düzeyde düzenlenmiş, Devlet Büyüklüğü, Bakanlar, Millet-
vekilleri, Elçilik temsilcileri ve Ocaklılar iştirak etmişler-
dir.

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramını, bazı
Ocaklar, Çocuk Haftası olarak kutlamışlardır. Çocuk haftala-
rında İstanbul ve Samsun Türk Ocakları "çocuk balosu" düzen-
lemiş, bu balolara 6 - 12 yaş grubundaki çocuklar katıl-
mıştır. (500)

498. Cumhuriyet. 24 Kânun-ı sâni 1926, 2.

499. Halk. 9-28 Teşrin-i evvel 1928, 3.

500. Cumhuriyet. 27 Nisan, 1 Mayıs, 1929; 26 Nisan 1930.

1926 yılında toplanan Türk Ocakları 3. Kurultayında Biga Türk Ocağında erkeklerin kadın giysileriyle dans etmeleri olayı uzun tartışmalara sebep olmuştur. Delegelerden bir kısmı Ocaklarda dans edilmesi aleyhinde, bir kısım delegeler de kabul edilen yeni medenî hayatın gereği olan dansın lehinde konuşmuşlardır. Hamdullah Suphi Bey, Kurultayda yaptığı konuşmada; medenî hayatın bir gereği olan dansın Ocaklarda yasaklanmasının doğru olmayacağını, fakat millî ülküyü temsil eden Ocakların bir eğlence merkezine dönüştürülmesine de izin verilmemesi gerektiğini, millî günlerde Ocaklarda dans edilebileceğini söylemiştir. (501)

Türk Ocakları Merkez Heyeti 1926 yılının Kasım ayında "Dans, içki ve kumar" hakkında bir tamim yayınlamıştır. Bu tamimde şu hususlar yer almaktadır:

"1- Bazı Ocaklarda müsamere vesaire vesilesiyle sık sık danslar tertip edildiğini işitiyoruz. Ocaklarımızı bir nevi dansing haline getirecek olan bu nevi müsamerelelerin yapılması katiyen doğru değildir. Ocakta ancak Cumhuriyet, Hakimiyet-i Milliye bayramlarıyla Türk Ocağının teessüs gününe tesadüf eden Ocak bayramında balo vesair müsamere tertip edilerek dans edilebilir. Bu günlerin haricinde Ocakta katiyen dans edilemeyeceği gibi dans dersi de verilemez.

2- Ocakta içki kullanılması yasaktır. (özetle)

3- Ocakları kahvehane ve gazino haline getirecek olan bu nevi (Tavla, satranç, dama, poker gibi) oyunların oynanması şiddetle men edilmelidir. Blardodan gayri.

4- Posta pulları Ocaklarımız için bir varidat menbaı olabilir. Ocağınızca bu pulların toplanarak her sene Merkez Heyetine gönderilmesi" (502)

501. Cumhuriyet. 25 Nisan 1926, 1.

502. Hür Fikir. 144 (24 Teşrin-i sani 1926), 1

Batı medeniyetinin bir eğlence aracı olan dans, 1925, 1926 yıllarında Türk toplumunda bilinçsiz bir şekilde yaygınlaşmıştır. Bundan Ocaklar da etkilenmiş ve Merkez Heyeti, yukarıdaki genelgeyi Ocaklara göndererek gerekli uyarıyı yapmıştır. Dans salonlarının rezalet kaynağı haline gelmesi üzerine, Hükümet de 1926 yılının Aralık ayında "Dans salonları" hakkında tedbirler almıştır. (503)

Türk Ocaklarında verilen balolar ve çeşitli vesilelerle Ocaklarda dans yapılması, Ocakların yenilikçi ve inkılâpçı karakterini ortaya koymaktadır. Ocak baloları, çok sınırlı ve dar bir çevreye hitap etmesine rağmen, yeni medeni hayatın kurulmasına öncülük etmiştir.

e- SPOR FAALİYETİ

Türk milletini ruhen yüceltmeyi amaçlayan Ocaklar, aynı zamanda bedenen güçlü bir millet yaratmak için spora da gereken önemi vermişlerdir. Ocaklarda sporun her çeşidine özellikle Batı kaynaklı sporlara yer verildiği görülmektedir.

1924 yılında: Adana Türk Ocağı Futbol Takımı, diğer Ocakların futbol takımlarıyla maçlar yapmış, Edirne Türk Ocağında pehlivan güreşleri düzenlenmiş, Kütahya Türk Ocağında Spor Encümeni oluşturularak boks, futbol, atletizm ve eskrim sporları teşvik edilmiştir. (504)

503. Cumhuriyet. 25 Kânun-ı evvel 1926, 1.

504. Yeni Adana. 17 Şubat 1924, 2; Cumhuriyet. 2 Haziran 1924, 3; Hakimiyet-i Milliye. 11 Kânun-ı evvel 1924, 2.

1925 yılında: Hayrabolu Türk Ocağında pehlivan güreşleri ve at yarışları, Babaeski Ocağında spor bayramı düzenlenmiş; Ermenek Türk Ocağında Spor Yurdu kurularak büyük bir spor sahası yapılmış, ayrıca bu sahada tenis sporu için yer ayrılmıştır. (505)

1926 yılında: İstanbul Türk Ocağında bir spor teşkilâtı oluşturulmuş, Florya'da gençler için kamp açılmıştır. (506)
Kdz. Ereğli Ocağı sporcuları ile çevre Ocak sporcuları arasında yarışmalar düzenlenmiş, İnebolu Türk Ocağı Futbol Takımı, Kastamonu ve Taşköprü'de maçlar yapmıştır. (507)

1927 yılında: Eskişehir, Eski Foça, Ereğli, Isparta, İstanbul, Milas ve Muğla Türk Ocaklarında çeşitli spor faaliyetleri yapılmıştır. (508)

1928 yılında: Ereğli Türk Ocağı bahçesinde Ocaklıların voleybol ve atletizm sporları yaptıkları, Kasaba Türk Ocağı bahçesinde açık hava sporları için yer ayrıldığı, Ereğli ve Elmalı Ocaklarında spor faaliyetlerinin sürdürüldüğü görülür. (509) 1928 yılında toplanan 5. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda; 45 Ocağın spor faaliyetinde bulunduğu, Uzunköprü, Bozüyük, Çivril, Şarkışla, Muğla, Yenihan, Konya

---

505. Cumhuriyet. 12 Mayıs, 19 Ağustos 1925; Babalık. 17 Teşrin-i sâni 1925.

506. Cumhuriyet. 5 Ağustos 1926, 1.

507. a.g.g., 14 Ağustos 1926, 3; Hakimiyet-i Milliye. 20 Nisan 1926, 2.

508. Babalık. 17 Mart, 6 Mayıs, 17 Haziran 1927; Cumhuriyet. 4, 25 Haziran 1927; Halk. 27 Mayıs, 14 Teşrin-i evvel 1927.

509. Hakimiyet-i Milliye. 26 Mayıs, 5 Haziran, 10 Ağustos 1928; Babalık. 5 Ağustos 1928, 3.

Ereğlisi ve Tarsus Ocaklarında at yarışları, bir kısım Ocaklar tarafından da pehlivan güreşleri düzenlendiği belirtilir. (510)

1929 yılında: Bursa Türk Ocağının tenis ve voleybol sahasına sahip olduğu, Diyarbakır Ocağında spor faaliyetlerine önem verildiği, Şarkışla Türk Ocağında at yarışları, Düzce Türk Ocağında pehlivan güreşleri düzenlendiği görülmektedir. (511)

1930 yılında toplanan 6. Kurultaya sunulan Merkez Heyeti raporunda; 44 Ocakta spor teşkilâtının mevcut olduğu, Ocaklarda denizcilik, atıcılık, binicilik, futbol, basketbol, voleybol sporlarının yapıldığı, bir kısım Ocakların spor kuruluşlarını destekleyerek sporun gelişmesine çalıştıkları belirtilmektedir. (512)

Türk Ocaklarının inkılâpçı karakteri, spor faaliyetlerine de yansımıştır. Ocaklar; atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporları yanında tenis, futbol, voleybol, basketbol, eskrim, boks ve deniz sporları gibi Batı kültürünün ürünleri olan sporların da benimsenmesi ve gelişmesi için çalışmışlardır.

Türk Ocakları, milli gayeleri gerçekleştirmek için yeni derneklerin kurulmasına öncülük etmiştir. Meselâ; Türkçe Konuşurma ve Yayma Cemiyeti, Türk Ocakları Merkez Heyetinin desteğiyle Ocaklılar tarafından kurulmuştur. İzmir Türk Oca-

---

510. Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, 40.

511. Hakimiyet-i Milliye. 26 Mart, 8 Mayıs 1929, 12 Şubat 1930; Cumhuriyet. 16 Mayıs 1929, 4.

512. Türk Ocakları 1930 Senesi Kurultayına Arzedilen Merkez, Murakabe, İlim ve San'at Heyeti Raporları, 9.

ğında banka ve ticaret konusunda çalışmak üzere yeni bir dernek kurulması kararlaştırılmıştır. (513) Ayrıca Muallimler Birliği, Himaye-i Etfal, Hilâl-i Ahmer, Tayyare Cemiyeti, Millî Türk Talebe Birliği gibi derneklere, binasında yer vermiş, salonlarını açmıştır. Derneklere sağladığı maddî ve manevî yardımlarla halkın örgütlenmesine yardımcı olmuştur. (514)

Ocaklarda çeşitli vesilelerle çok sayıda toplantılar yapıldığı, bu toplantılarda sosyo-ekonomik ve kültüre ait konuların ele alındığı görülüyor. Meselâ; Bursa Türk Ocağında arabacılık sorunları görüşülmüş, İstanbul Türk Ocağında fabrikatör ve meslek sahibi kişilerle yapılan toplantıda, ithalâtın en aza indirilmesi için alınabilecek tedbirler tartışılmıştır. (515)

Millî ve Dinî bayramlar ile Ocak Bayramında (Ocağın kurulduğu tarih, Ocak Bayramı olarak kutlanmıştır), Ocaklarda toplantılar yapılmıştır. Özellikle Millî bayramların kutlanmasına özen gösterilmiş, Ocaklarda tebrikler kabul edilmiş, törenlerde Türk Ocağı adına konuşmalar yapılmıştır. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramında, çocuk haftaları düzenlenerek, çocuklara yönelik sosyal faaliyetlere ağırlık verilmiştir. İstanbul'da düzenlenen Çocuk Haftasında, Ocak Başkanlığını çocuklar yürütmüştür. (516)

513. Hakimiyet-i Milliye. 29 Mart 1923; Cumhuriyet. 26,28 Kânun-ı sani 1928.

514. Cumhuriyet. 11 Şubat 1926,2; 6 Birinci Kânun, 7 Şubat 1930,1; Hakimiyet-i Milliye. 20 Kânun-ı evvel 1923.

515. Tanin. 11 Şubat 1923,4; Cumhuriyet. 4 Mayıs 1929,1; Babalık,22 Kânun-ı evvel 1926,2.

516. Açık Söz. 1,3,4 Teşrin-i sani 1926, Babalık. 29 Teşrin-i evvel 1341, 2 Eylül 1926; Cumhuriyet. 25 Teşrin-i evvel 1925, 28 Şubat 1929, 27,28 Nisan 1930.

Yerli, yabancı bilim ve siyaset adamları ile yurt dışından gelen Türklerin ziyaretlerinde, Ocaklarda ziyafetler verilmiş; (517) Namık Kemal, Ziya Gökalp, Piyer Loti gibi tanınmış şair, yazar ve düşünürler için anma toplantıları düzenlenmiştir. (518) Ocakların birbirleriyle kaynaşmalarını sağlamak, yurdun tarihi, coğrafi güzelliklerini yakından tanımak amacıyla kır eğlenceleri ve başka şehirlere geziler yapılmıştır. (519)

Ele aldığımız sosyal ve kültürel faaliyetlerin toplu sayısını gösteren bir belge yok ise de Ocakların halkı aydınlatmak ve inkılâpları yaymak için yoğun bir faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır.

517. Cumhuriyet. 1 Birinci Teşrin, 21 İkinci Kânun 1929; 29 Birinci Teşrin 1930,4; Hakimiyet-i Milliye. 3 Mart 1924; 20 Eylül 1925, Ağustos 1929, 24 Mart 1930.

518. Hakimiyet-i Milliye. 2 Teşrin-i sani, 23,25 Kânun-ı sani 1924, Son Posta. 26,30 İkinci Teşrin 1930.

519. Cumhuriyet. 19,29 Ağustos 1926,2; 2 Eylül 1927,4, Hakimiyet-i Milliye. 22 Mayıs 1926, 2; 18 Ağustos 1927,3; 16 Mayıs 1928, 2; Kütahya. 51 (1 Kânun-ı sani 1928), 15.

VI, S O N U Ç

Bu araştırma, Türkler arasında millî bilincin uyanması, Türk kültür ve medeniyetinin açıklığa kavuşturulması, Türk milletinin sosyal ve ekonomik yapısının geliştirilmesi amacı ile 25 Mart 1912'de kurulan Türk Ocağının, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ve inkılâpların yapıldığı dönemdeki (Ekim 1922-Nisan 1931) fikir yapısını, inkılâpların oluşumu ve halka benimsetilmesi için yaptığı faaliyetleri ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Yapılan çalışmadan çıkan sonuçları bölümlerin sırasına göre şöyle özetleyebiliriz.

I. Bölümde: Çalışmanın amacı ve kapsamı ile metod ve kaynaklar hakkında bilgi verildi.

II. Bölümde: Türk Ocaklarının fikir temelini oluşturan Türkçülüğün gelişimi ile milliyetçilik hareketleri ele alındı. Fransız ihtilâli ile ortaya çıkan modern milliyetçilik akımının Osmanlı Devleti tarafından hoş karşılanmadığı, imparatorluk siyasetine bağlı olarak Türk milletinin, millî bilinçten yoksun bırakıldığı ortaya konuldu. Öte yandan çeşitli ırklara mensup azınlıkların XIX.yüzyıldan itibaren sosyal ve kültürel maskeler altında milliyet esasına dayalı dernekler kurarak, kendi hakları arasında milliyet bilincinin gelişmesine ve yayılmasına çalıştıkları belirlendi. 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyetin ilânı Türkçülüğün örgütlenmesine ve Türkçü derneklerin kurulmasına imkân vermişti. II. Meşrutiyetin sağladığı hürriyet ortamında Türk Derneği, Türk Yurdu Cemiyeti, Türk Ocağı, Türk Gücü Derneği, Türk Bilgi Derneği gibi Türkçü derneklerin kurulduğu, bu dernekler aracılığı ile bilimsel ve siyasî Türkçülüğün geliştiği vurgulandı.

III. Bölüm, Türk Ocağının kuruluş tarihi, kurulduğu ortam, amacı, yapısı ve görevleri, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde açılan Türk Ocakları, Cumhuriyet müesseselerinin ve önderlerinin Türk Ocaklarına bakışı, siyasi partilerle ilişkileri ve Türk Ocaklarının feshi konularına ayrıldı.

Değerlendirdiğimiz bilgilere göre sarayın, meşihatın, medresenin, azınlık unsurlarının, Osmanlıcılık ve Ümmetçilik taraftarlarının ve dış dünyanın düşman bakışları arasında 25 Mart 1912'de kurulduğu kabul edilen Türk Ocağının kuruluş tarihi hakkında bir takım tereddütler olduğu anlaşılıyor. Meşrutiyet döneminde yaklaşık 30 Türk Ocağı açılarak, Ocak fikirleri bütün Türkler arasında yayılmıştır. Mondros Mütarekesinden sonra işgal edilen Türk vatanında işgal kuvvetleri, önce milliyetçilik akımının merkezi bu müesseseyi kapatmıştır. 9 Eylül 1922'de Büyük Zaferin kazanılmasından sonra Türk Ocaklarının süratle yeniden kurulduğunu ve 1927 yılında açılan Ocak sayısının 257'ye ulaştığını görüyoruz. Bu dönemde Ocakların gelişmesi ve yurt düzeyine yayılmasında Cumhuriyet müesseselerinin ve önderlerinin payı büyüktür. Ocak fikirlerinin gerçekçiliği, aydınlar tarafından önceden benimsenmiş olması ve yeni dönem fikir hayatının Ocak fikirleri doğrultusunda gelişmesi, yeniden örgütlenmeyi kolaylaştırmıştır. Devletin, Hükümetin, Meclisin "Türk Ocaklarına dayandığının" sıkça ifade edildiği Mustafa Kemal, İsmet Paşa, TBMM, Bakanlar Kurulu, Bakanlıklar, mahalli kuruluşlar ve şahıslar tarafından Ocaklara maddi ve manevi destek sağlandığı gözlemlendi. Bu durum Türk Ocaklarının devlet ve millet tarafından benimsendiğini göstermektedir.

Türk Ocaklarının amacı, yapısı ve görevleri toplum yapısındaki yeniliklere ve devlet politikalarına paralel olarak değişik şekillerde tanımlanmasına rağmen, temel kimliğini korumuştur. Türk Ocakları milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı, diğer milletlerin sosyal kuruluşlarından farklı, Türk milletinin ihtiyaçlarından kaynaklanan gönüllü bir kültür kuruluşudur. Siyasî bir nitelik taşımadığı asla siyasetle uğraşmayacağı yasalarında açık bir ilke olarak benimsenmiştir. Parti siyaseti yapmayan Türk Ocağının millî bir siyaseti vardı: Türk milletinin birliği ve yükseltilmesi. Böylesine kapsamlı bir amaç için çalışan bu kuruluşun, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde açıktan veya kapalı olarak partilerle ilişki kurduğu görülüyor. Bu ilişkiler, Ocağın yaşamasında ve kapanmasında etkili olmuştur.

IV. Bölümde: Türk Ocaklarının fikir yapısı, milliyetçilik, medeniyetçilik, inkılâpçılık anlayışı ile inkılâpların oluşumuna katkısı ve inkılâplara bakışı incelendi. Osmanlı Devleti'nin en buhranlı döneminde kurulan Türk Ocağının savunduğu milliyetçilik fikri, Osmanlı Türkleri ve dış Türkler arasında geniş yankılar uyandırmıştır. Özellikle Cumhuriyet döneminde Ocakların saf ırkçılık tezini savunmadıkları, yurt dışında yaşayan Türklere sevgi ve kültür ölçüleri çerçevesinde ilgi duydukları, Türkiye sınırları içinde ise Türk vatanını seven, Türk milletine hizmeti amaç edinen, ırkçılık yapmayan diğer unsurları da Türk olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Kurultaylarında ileri sürülen görüşler, yayınları ve basında çıkan yazılar, Türk Ocaklarının Türkiye sınırları içinde kültür birliğinin kurulması için çalıştıklarını, bu çalışmalarını

ile temeli milliyetçilik ilkesine dayanan inkılâplara katkıda bulduklarını ortaya koyuyor.

Türk Ocaklarının savunduğu ilkelerden birisi de medeniyetçiliktir. Türk Ocakları ve Ocaklılar, milletin kurtuluşunu Batı medeniyetinde görmüşler, Türklük değerlerine bağlı kalınarak bu medeniyetin bütünüyle benimsenmesini istemişlerdir. Ümmetçilik fikri yerine milliyetçiliği, Doğu medeniyeti yerine Batı medeniyetini aşılama için çalışan Ocakların, Meşrutiyet dönemindeki faaliyetleriyle inkılâplara ortam hazırladıkları anlaşılmaktadır. Değerlendirilen belgeler Cumhuriyet döneminde, Doğu medeniyetinden Batı medeniyetine geçen Türk halkına düşünce, yaşayış ve çalışmaları ile gerçek anlamda öncü ve örnek olduklarını da gösteriyor.

Türk Ocakları ve Ocaklılar, Meşrutiyet döneminde ve Cumhuriyetin kuruluş yıllarında savundukları fikirler, yaptıkları faaliyetlerle Atatürk tarafından gerçekleştirilen inkılâpların fikrî temellerini ve halk tarafından benimsenmesi için uygun ortamı hazırlamışlardır. Özellikle Türkçülüğü sistemleştiren Ziya Gökalp'in yazılarında; dilin sadeleştirilmesini, Türk tarihi, Türk medeniyeti, Türk sanatı ve Türk hukukunun ortaya çıkarılmasını, Türklerin, Türklüğe inanan kişiler tarafından yönetilmesini, Batı medeniyetine geçilmesini, saltanatın kaldırılmasını, halkçılığa uyar kanun yapılmasını, ikili eğitime, dinin hukuk ve kadın üzerindeki baskısına son verilmesini; ezanın ve Kur'an-ı Kerim'in Türkçe okunmasını, ekonominin millileştirilmesini, sanayinin kurulmasını, vakıfların özelleştirilmesini, bütçe birliğini, yerli malının teşvikini, banka ve sendika kurulmasını, a'şarın kaldırılma-

sını istediğini görüyoruz. Ziya Gökalp ve Türkçü arkadaşlarının millî devletin kurulmasında, şer'i mahkemelerin kaldırılmasında, devletin laikleştirilmesinde etkin rol oynadıkları, Türkçüleri çatısı altında toplayan Türk Ocaklarının bu fikirlerin filizlenmesine ve yayılmasına katkıda bulunduğu anlaşılmaktadır. Basında çıkan bir yazıda, her yeni fikir hareketinin Ocakta doğduğu ve orada kutlandıktan sonra yayıldığıнын vurgulanması, Atatürk'ün Ziya Gökalp'i "fikir babam" şeklinde tanımlaması, Ocakların inkılâpların oluşumuna katkı derecesini göstermektedir.

Inkılâpların düşünce temellerini hazırlayan Türk Ocakları ve Ocaklıların, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilen inkılâplara büyük bir aşkla bağlandıklarını ve inkılâpları halka benimsetmek için çarpındıklarını görmekteyiz. Araştırmamızda Ocakların Cumhuriyetin ilânını, hilâfetin kaldırılmasını, şapka giyilmesini, beynelmilel rakamların ve yeni Türk harflerinin kabulünü büyük bir heyecan ve coşku ile karşıladıkları, çektikleri telgraflar, yaptıkları toplantılarla Inkılâp Hükûmetine destek sağladıkları gözlemlendi. Atatürk tarafından 27 Ağustos 1925 tarihinde verilen şapka inkılâbı işaretinden önce İzmit Türk Ocağında şapka sorununun tartışıldığı, 10 Ağustos 1928 tarihinde verilen harf inkılâbı işaretinden önce de Karaman ve Konya Türk Ocaklarında yeni harfleri halka öğretmek için kurs hazırlıkları yapıldığı belirlendi. Bu verilerden Cumhuriyet önderleri tarafından inkılâplar hakkında kamuoyuna açıklama yapılmadan önce, Ocaklarda inkılâplar için ortam hazırlandığı anlaşılmaktadır. Inkılâpların bekçiliğini gönüllü olarak üstlenen Türk Ocakları ve

Ocaklılar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve inkılaplar aleyhine ortaya çıkan Şeyh Said ve Menemen irtica olaylarında, canları pahasına da olsa inkılapları korumaya azimli olduklarını ilân etmişlerdir. Gazi'ye girişilen suikast girişiminde, Gazi'nin şahsında inkılapları söndürmek isteyen hainler, Ocaklar tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Türk Ocaklarının inkılap düşmanları ile sistemli mücadeleye giriştikleri, inkılabı halka, gençliğe ve çocuklara aşılama için çeşitli propaganda araçlarından yararlandıkları belirlenmiştir.

V. bölümde: Türk Ocaklarının inkılabı halka yaymak için yaptıkları faaliyetler incelendi. Türklüğün her alanda yükselmesini amaç edinen Ocakların Türk milletini aydınlatmak, inkılabı halka yaymak için konferans, müsamere, konser, ders, kurs, okul, neşriyat, kütüphane, spor, sergi, radyo, sinema, balo gibi her türlü telkin araçlarından yararlanışını gösteren veriler değerlendirildi.

Türk milletinin seçkinlerini çatısı altında toplayan Türk Ocakları, bu seçkinler tarafından verilen konferanslarla millî bilincin uyanmasına, tarihî, içtimai, iktisadî konularda halkın bilgi sahibi olmasına, inkılaplar için ortam hazırlanmasına ve inkılapların benimsenmesine katkıda bulunmuştur. Ocaklarda verilen konferansların konuları bakımından inkılap ağırlıklı olduğunu görmekteyiz. Hukuk inkılabı, harf inkılabı, milliyetçilik, Türk tarihi, Türk dili, demokrasi, laiklik, Batı medeniyeti gibi inkılaplarla doğrudan ilgili konular sık sık gündeme getirilip halk aydınlatılmıştır. Türkiye'yi ziyaret eden yabancı bilim adamları ve Afet İnan, Halide Edip Adıvar gibi Türk kadınları tarafından konferans-

lar verilmiştir. Özellikle Anadolu'daki Ocaklarda kadınlar tarafından verilen konferansların büyük ilgi gördüğü anlaşılmaktadır. Ocaklarda verilen konferansların tamamı veya özeti basın organlarında ve Ankara Radyosundan naklen yayınlanarak daha çok vatandaşın yararlanması sağlanıyordu. Basında, Ocak konferanslarından övgüyle söz edildiği gözlemlendi.

Türk Ocakları düzenledikleri müsamerelerle halkın aydınlatılmasına, Türk kadınının toplum hayatında yerini almasına yardımcı olmuşlardır. Müsamerelerde izleyicilerin sanat zevkleri tatmin edilirken milliyet, medeniyet ve inkılâp çerçevesinde yapılan konuşmalar, okunan şiirler, temsil edilen piyeslerle halkın eğitildiği de gözlemlendi. Ocakların, halk ruhunun en canlı unsurunu oluşturan musikiye önem verdikleri Türk ve Batı musikisi aracılığı ile halkın eğitime, millî duyguların gelişmesine katkıda buldukları; müsamere ve konferanslarda musikiden yararlanılarak halkın Ocak faaliyetlerine iştirakinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Türk Ocaklarının hiç okuma yazma bilmeyenlere okuma yazma dersleri açarak cehaletle savaştığını, tarih, coğrafya, hesap, ticaret, muhasebe, musiki, daktilo, biçki-dikiş, sağlık, ziraat, sanayi, yabancı dil dersleri ile halkın sosyal, kültürel ve ekonomik konularda bilgi ve becerilerinin gelişmesine katkıda bulunduğunu görmekteyiz. Ocaklarda açılan ticaret, muhasebe ve daktilo kursları, Cumhuriyetin ilk yıllarında sıkıntısı çekilen yetişmiş eleman ihtiyacını karşılamış, Türk insanının devlet dairelerinde, banka ve özel firmalarda kadrolaşmasına imkân sağlamıştır. Ocaklarda verilen derslerin, ücretle tutulan öğretmenlerin gözetiminde düzenli

olarak yürütüldüğü gözlemlendi. Ankara, İstanbul, Samsun ve diğer Ocaklar tarafından sistemli bir şekilde verilen yabancı dil dersleri gençlerin ve aydın kesimin Batıyı tanımada, Batı kültürünü benimsemesinde yararlı olmuştur. Ocakların yaygın eğitimin yanında örgün eğitime de önem verdiği, köylerde ve şehirlerde okul açtığı, öğrencilere ders aracı ve elbise yardımı yaptığı, fakir öğrencileri okuttuğu görülmektedir.

Türk Ocakları milliyetçi, halkçı, medeniyetçi ve inkılâpçı düşüncelerin yayılması ve halka benimsetilmesi için başta Türk Yurdu mecmuası olmak üzere dergi, gazete, kitap ve broşürler yayınlamıştır. Yapılan bu yayınlarla gerek Türkiye sınırları içinde, gerekse yurt dışında yaşayan Türkler arasında millî bilincin uyanmasına, Türk kültürünün ortaya çıkarılmasına, inkılâpların yayılmasına, Batı klasiklerinden yapılan çeviri eserlerle de Batı kültürünün tanınmasına katkı sağlamıştır. Ocak yayınlarının sayı bakımından yetersiz olmasına karşılık ileriye dönük kapsamlı yayın programları hazırlandığı belirlendi.

Türk Ocakları kütüphanelerinde ve okuma salonlarında kitaplarla birlikte günlük gazete ve dergiler, halkın hizmetine sunulmuştur. Her Ocakta küçük veya büyük bir kütüphane kurulduğunu, bu dönemde Türk Ocakları Merkezinde 40.000 ciltlik bir kütüphane oluştuğunu görüyoruz. Bu kütüphanelerdeki koleksiyonun yeni dönemin fikirlerini yansıtan eserlerden oluştuğu, ayrıca görüm işitme materyallerine önem verildiği anlaşılıyor. Ocak kütüphanelerinin geliştirilmesi için, kamu kuruluşları ve halk tarafından kitap ve para bağışları

yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında eksikliği duyulan halk kütüphanesi boşluğunun, Ocak kütüphaneleri tarafından doldurulduğu anlaşılmaktadır.

Türk Ocakları, köye ve köylüye yönelik faaliyetleri ile de dikkati çekmektedir. O günün şartları içinde köye ve köylüye ulaşmayı amaçlayan Ocakların, irşat heyetleri, açtıkları dispanser ve okullar ile inkılâbı köylere kadar yaydıklarını görmekteyiz.

Ocakların faaliyet sahasından biri de sağlık hizmetleridir. Büyük merkezlerde ve köylerde açtıkları dispanserler ve gezici doktorlarla halkın sağlığı ile yakından ilgilendikleri anlaşılmaktadır.

Ocakların, millî ekonomiyi ve sanayinin kurulmasını teşvik ettiği, kooperatif ve şirketlerin kurulmasına öncülük ederek, iktisadî hayatta aktif görev üstlendikleri görülmektedir. Millî ekonominin kurulması için, köklü değişikliklere taraftar oldukları anlaşılıyor. Ekonomi bilincinin gelişiminde, yerli malının teşvikinde etkinlikleri gözlenmiştir.

Türk Ocakları oluşturdukları fotoğraf ve diyapozitif koleksiyonları, kurdukları sağlık ve kültür müzeleri, açtıkları sergiler ile radyo ve sinemadan halk eğitiminde yararlanmış, sosyal, ekonomik ve kültürel gelişime katkıda bulunmuştur. Ocaklarda verilen balolar, çok sınırlı ve dar bir çevreye hitab etmesine rağmen, yeni medenî hayatın kurulmasına öncülük etmiştir. Atıcılık, binicilik, güreş gibi ata sporları yanında tenis, futbol, voleybol, basketbol, eskrim, boks ve deniz sporları gibi Batı medeniyetinin ürünleri olan sporların benimsenmesi ve gelişmesi için çalışmıştır.

Ocak faaliyetlerinin toplu sayısını gösteren ayrıntılı bir belge yok ise de Ocakların halkı aydınlatmak ve inkılâpları halka yaymak için yoğun bir faaliyet gösterdikleri anlaşılmaktadır. Basın taramasındaki gözlemlerimiz bu düşüncemizi doğrulamaktadır.

Kısaca belirtmek gerekirse, araştırmamızda değerlendirilen veriler, Türk Ocaklarının Türk inkılâbının her safhasına önemli katkılarda bulunduğunu ve bunların gerçekleşmesi için var güçleri ile çalıştığını ispatlamaktadır.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Abalıoğlu, Yunus Nadi. "Millî Heyecan", Cumhuriyet. 5 Haziran 1926,1.
- . "Türk Ocakları, Türk Birliği", Cumhuriyet. 28 Mart 1931,1
- Ağaoğlu, Ahmet. Üç Medeniyet. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927.
- . Üç Medeniyet (Sadeleştirilmiş). İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1972.
- . "İstanbul Türk Ocağında Verdiği Konferans", Türk Yurdu. 27 (Mart 1926), 534-537.
- . "Millî Cereyan", Türk Yurdu. VIII, 2 (5 Mart 1331), 2529-2531.
- . "Türkler İçinde Millî Hareket", Türk Yurdu. VI, 5 (1 Mayıs 1330), 2170-2173.
- . "Üç Medeniyet", Türk Yurdu. 1 (15 Mart 1339), 14-22
- Ağaoğlu, Samet. Babamın Arkadaşları, 3.bs. İstanbul, Baha Matbaası, 1969.
- Akçuraoğlu, Yusuf. Türk Yılı. İstanbul, Türk Ocakları Merkez Heyeti, 1928.
- . Türkçülük, Türkçülüğün Tarihi Gelişimi. Haz. Sakin Öner. İstanbul, Özdemir Basımevi, 1978.
- . Yeni Türk Devletinin Öncüleri, 1928 Yılı Yazıları. Haz. Nejat Sefercioğlu. Ankara. Kültür Bakanlığı, 1981.

- _____. "Cihad-ı Ekber," Türk Yurdu. 2 (1 Nisan 1339), 33-40.
- Akyüz, Kenan. "Türk Ocakları", Bellekten. 196 (Nisan 1986), 217.
- Arıburnu, Kemal. Millî Mücadelede İstanbul Mitingleri. Ankara, 1975.
- Arık, Remzi Oğuz. Türk İnkılâbı ve Milliyetçiliğimiz. İstanbul, Hareket Yayınları, 1974.
- Arsal, Sadri Maksudi. Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları, 4.bs. İstanbul, 1979.
- _____. Türk Dili için. İstanbul, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti, 1928.
- Arseven, Celâl Esat. Türk Sanatı. İstanbul, Türk Ocakları Merkez Heyeti. 1928.
- Aslan, İzzet. Atatürk Silifke'de, 2.bs. Adana, Kemal Matbaası, 1981.
- Atabinen, Reşit Saffet. Türklük ve Türkçülük İzleri. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1930.
- _____. Les Türk Odjaghis. Ankara, 1930.
- _____. "Günebakan", Hakimiyet-i Milliye. 22 Birinci Kânun 1929, 2.
- Atatürk Aydın'da. İzmir, Karınca Matbaacılık, 1981.
- Atatürk Devri Fikir Hayatı. 2 c. Hazl. Mehmet Kaplan vdl. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1981.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 3 c., 3.bs. Ankara, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 1981.
- Atay, Falih Rıfkı. "Blângo", Türk Yurdu. 217 (ikinci Teşrin 1929), 1-2.

_____. "Fırka ve Gençlik", Hakimiyet-i Milliye. 21 Mart 1931,1.

_____. "Fikirten Hayata", Türk Yurdu. 18 (Mayıs-Haziran 1926), 613-615.

_____. "Gazi Geliyor", Hakimiyet-i Milliye. 25 Şubat 1931, 1

_____. "Gene Kadro", Hakimiyet-i Milliye. 5 Mart 1931, 1.

_____. "Kurultay", Hakimiyet-i Milliye. 27 Nisan 1927, 1

_____. "Ocaklar", Hakimiyet-i Milliye. 1 Mayıs 1927,1.

Avcıoğlu, Doğan. Türkiye'nin Düzeni. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1969.

Aybars, Ergün. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I. İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi, 1984.

Aydemir, Şevket Süreyya. Suyu Arayan Adam. İstanbul, 1979.

Baydar, Mustafa. Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Anıları. İstanbul, 1968.

Bayur, Yusuf Hikmet. Türk İnkılâbı Tarihi, C. II, Kısım IV. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1983.

Berkes, Niyazi. Atatürk ve Devrimler. İstanbul, Adam Yayıncılık, 1982.

_____. Türk Düşününde Batı Sorunu. Ankara, Bilgi Yayınevi, 1975.

Bilgin, Mehmet. Türk Yurdu Dizini (1911-1931). Ankara, 1978. A.Ü. D.T.C.F. Kütüphanecilik Bölümünde Hazırlanan Yayımlanmamış Lisans Tezi.

- Cansever, Hasan Ferit. Ocak Mesaisi Hakkında 1927 Kurultayına Arzedilen Tekliflerim. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.
- . "Türk Ocağını Meydana Getiren Ana Prensipler", Türk Yurdu. 238 (Kasım 1954), 350-352; 239 (Aralık 1954), 431-432.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Nizamnamesi. Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 1927.
- Cumhuriyet Halk Fırkası Büyük Kongresi. Ankara, T.B.M.M. Matbaası, 1927.
- Dış Politika Enstitüsü. Dokuz Soru ve Cevapta Ermeni Sorunu. Ankara, 1983.
- Diyarbakır Üniversitesi. Atatürk ve Diyarbakır. Diyarbakır, 1981.
- Duru, Kâzım Nami. "Türk Ocaklarının Yarını", Türk Yurdu. 244 (Mayıs 1955), 838-840.
- . "Türk Ocağı Hatıralarımdan", Türk Yurdu. 250 (Kasım 1955), 355-356.
- Düzdağ, M. Ertuğrul. Türkiye'de İslâm ve Irkçılık. İstanbul, Med Yayınları, 1978.
- Emin Hami. "Ermenek'te Türk Ocağı Müsameresi", Babalık. 7 Mart 1926, 3
- Ergin, İsmail Hakkı. Türkocağını Tanıtıyoruz. Adana, Gürpınar Basımevi, 1964.
- Ersoy. Osman. Halk Kütüphanelerimiz Üzerine Bir Araştırma. Ankara, Güven Matbaası, 1966.

- Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 1987.
- Feyzioğlu, Turhan. Atatürk ve Milliyetçilik. Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi, 1987.
- Fihte. Fihte'nin Hitabeleri. Çev.: Hasan Cemil (Çambel), Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927.
- Gençosman, Kemal Zeki. Atatürk Ansiklopedisi, c.10.
- Gentizon, Paul. Mustafa Kemal ve Uyanan Doğu. Çev.: Fethi Doğu. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1983.
- Glasneck, Johannes. Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye. Çev.: Arif Gelen. Ankara, Onur Yayınları, 1976.
- Gökalp, Ziya. Türkçülüğün Esasları. Ankara, Matbuat ve İstihbarat Matbaası, 1339.
- . Türkçülüğün Esasları, 2.bs. Haz. Mehmet Kaplan. Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.
- . "Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak", Türk Yurdu. 11 (Mart 1328), 331-337; 12 (21 Mart 1329), 367-370; 15 (2 Mayıs 1329), 480-484.
- . Türkleşmek, İslâmlaşmak, Muasırlaşmak. Haz. İbrahim Kutluk. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1976.
- . Kızılelma. İstanbul, Akkurum Matbaası, (1330).
- . Kızılelma. Haz. Hikmet Tanyu. Ankara, Kültür Bakanlığı 1976.
- . Malta Konferansları. Haz.: M. Fahrettin Kırzioğlu. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1977.

- . Yeni Hayat. İstanbul, Evkaf-ı İslamiye Matbaası, 1918.
- . Yeni Hayat-Halka Doğru. Haz. Müjgan Cunbur. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1976.
- . "Ocaklar Ne Yapmıştır, Vazifesi ve Gayesi Nedir", Türk Yurdu. 196 (Şubat 1928), 3-7.
- Gökman, Muzaffer. Atatürk Devrimleri Tarihi Bibliyografyası, 2.bs. Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1981.
- Güngör, Erol. Dünden Bugünden Tarih-Kültür-Milliyetçilik. Ankara, Mayaş Yayınları, 1982.
- Güven, Ferit Celâl. "Nifak Ateşi", Altun Yurt. 3 (19 Haziran 1339), 24-26.
- Harf Devriminin 50. Yılı Sempozyumu. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1981.
- H(aşim) N(ahit). "Türk Ocakları ve Büyük Gazi", Hakimiyet-i Milliye. 20 Teşrin-i sani 1925, 2.
- Hikmet Arif. Bursa Seyahati. İstanbul, Mekatib-i İbtidaiye Muallimleri Cemiyeti Heyet-i İdaresi, 1339.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. "Türk Ocağı Hatıraları 1, Ocağın Doğduğu Zaman ve Muhit", Türk Yurdu. 234 (Ağustos 1954), 89-92.
- . "Türk Ocağı Hatıraları 2, Bir Vatanserverlik Mabedi olan Ocak", Türk Yurdu. 235 (Ağustos 1954), 89-92.
- . "Türk Ocağı Hatıraları 3, Bir Millî Hars Merkezi Olan Ocak", Türk Yurdu. 236 (Eylül 1954), 169-171.
- . "Türk Ocağı Hatıraları 4, Ocakta Tezyini Sanat Eserlerimiz Arasında", Türk Yurdu. 237 (Ekim 1954), 249-252.

- . "Türk Ocağı Hatıraları 5, Ocakta Şairler, Edipler, Konferanscılar", Türk Yurdu. 238 (Kasım 1954), 353-355.
- . "Türk Ocağı Hatıraları 7, Türk Ocağından Evvel ve Sonra Ahmet Aġaođlu", Türk Yurdu. 240 (Ocak 1955), 520-523.
- . "Türk Ocağı Hatıraları 8, Ocak ve İnkılâplarımız", Türk Yurdu. 243 (Nisan 1955), 761-764.
- . "Ocak ve Eski Siyasi Fırkalar," Türk Yurdu. 246 (Temmuz 1955), 38-41.
- Hotham, David. The Turks. London, 1972.
- Hostler, Charles Warren. Turkism and the Soviets. London, 1957.
- Hüseyin Hikmet. "Garpçılık ve Bozgunculuk", Sebilürreşad. 528-529 (16 Mayıs 1339), 60-62
- İğdemir, Uluğ. Yılların İçinden. Ankara, Türk Tarih Kurumu 1976.
- Karal, Enver Ziya. Atatürk'ten Düşünceler. İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1986.
- . Osmanlı Tarihi, c. VII. Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1983.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri. "Günebakan", Hakimiyet-i Milliye. 18 Birinci Kânun 1929, 2.
- . "Türk Ocakları Meselesi", Hakimiyet-i Milliye. 16 Nisan 1927, 1.

- Kemal Şakir. Tarihî, Coğrafi, İctimai, Sıhhi, İktisadi Nokta-i Nazardan Denizli. İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927.
- Koray, Enver. Türkiye Tarih Yayınları Bibliyografyası, 2 c. c.1, 1759-1955, 2.bs. İstanbul, Maarif Basımevi, 1959. c.2, 1955-1968. İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı, 1970
- Koyunoğlu, Hikmet. Ankara Devlet Resim ve Heykel Müzesinin (Tarihi Türk Ocağı Binasının) Kısa Tarihçesi. Ankara, Ajans-Türk, 1980.
- Köprülü, M. Fuat. "Dil ve Harf Meseleleri", Türk Yurdu. 23 (Teşrin-i sani 1926), 473-477.
- Krüger, K. Kemalist Türkiye ve Ortadoğu. Çev.: Nihat Önal. Altın Kitaplar Basımevi, 1981.
- Lâdik Türk Ocağı. Lâdik, Tarihî, Coğrafi, İctimai Sıhhi İktisadi Nokta-i Nazardan. İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 1927.
- Landau, Jacob M. Pan-Turkism in Turkey a Study in Irredentism. London, 1981.
- Lewis, Bernard. The Emergence of Modern Turkey, 2 edition. London, 1968.
- Mebrure Faruk Hanım. "Emrivaki", Türk Bahçesi. 13(20 Mart 1340), 99-101.
- Mehmet Emin. "Türk Ocakları", Hakimiyet-i Milliye. 18 Nisan 1927,3
- Meram, Ali Kemal. Türkçülük ve Türkçülük Mücadeleleri Tarihi. İstanbul, Kültür Kitabevi, 1969.

- Mumcu, Ahmet. Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi. İstanbul, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1982.
- Neşter (İsmail Hakkı Yılanlıoğlu). "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu", Orkun. 20 (16 Şubat 1951), 12-13.
- Okyar, Fethi. Üç Devirde Bir Adam. Yayıma Haz. Cemal Kutay. İstanbul, Tercüman Yayınları, 1980.
- Orkun, Hüseyin Namık. Türkçülüğün Tarihi. Ankara, 1977.
- Önder, Mehmet. Atatürk'ün Yurt Gezileri. Ankara, Türkiye İş Bankası, 1975.
- Reşit Galip. "Türk Ocakları ve Türk İnkılâbı", Cumhuriyet. 2 Nisan 1928, 3.
- Safa, Pâyami. Türk İnkılâbına Bakışlar. Ankara, Kültür Bakanlığı, 1981.
- Samih Rifat. Millî Arma Nasıl Olmalıdır. İstanbul, Türk Ocakları Hars Heyeti, 1926.
- . Şarkın Masal Anaları. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1927.
- Sarp, Hüseyin Enver. "Türk Ocağı Nasıl Kurulmuştu", Türk Yurdu. 242 (Mart 1955), 665-670; 243 (Nisan 1955), 746-752.
- Sertel, M. Zekeriya. Hatırladıklarım (1905-1950). İstanbul, Yaylacık Matbaası, 1968.
- . "Halk Niçin Okumuyor", Resimliay. Ağustos 1929.
- Shaw, Stanford ve Ezel Kural Shaw. Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, c II. İstanbul, E Yayınları, 1983.

- Siirt Mebusu Mahmut. "Vuzuh", Türk Yurdu. 28. (16 Nisan 1927),
411-413.
- Soyak, Hasan Rıza. Atatürk'ten Hatıralar II. İstanbul, 1973.
- Soysal, Özer. XIX.ve XX.Yüzyıllar Osmanlı Siyasal Yaşamının
Kütüphane Kurumunu Etkileyen İki Olgusu. VIII. Türk
Tarih Kongresi II. ciltten ayrılıbasım, Ankara, 1981.
- Şapolya, Enver Behnan. "Milli Mücadelede Hamdullah Suphi",
Türk Kültürü.45 (Temmuz 1966),
- Taneri, Aydın. Türk Devlet Geleneği. Ankara, Töre-Devlet
Yayınları, 1981.
- Tanju, Sadun. Atatürk'ün Yanındakiler, Karşısındakiler. İstan-
bul, 1980.
- Tanrıöver, Hamdullah Suphi. Dağ Yolu 1. Kitap.Ankara Türk
Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.
- _____. Dağ Yolu 1. Kitap. Yayına Haz. Fethi Tevetoğlu. An-
kara, Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- _____. Dağ Yolu. 2. Kitap. Ankara, Türk Ocakları Merkez He-
yeti Matbaası, 1931.
- _____. Dağ Yolu 2. Kitap. Haz. Fethi Tevetoğlu. Ankara Kül-
tür ve Turizm Bakanlığı, 1987.
- _____. Günebakan. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Mat-
baası, 1929.
- _____. Günebakan. Haz. Fethi Tevetoğlu. Ankara Kültür ve
Turizm Bakanlığı, 1987.
- _____. "Başlangıç", Türk Yurdu. 1 (15 Mart 1339), 1-2; 1
(Teşrin-i evvel 1340), 1-2.

- _____. "İrk ve Milliyet", Yeni Mecmua. 67 (1339), 7-9.
- _____. "Milliyet Düsturları", Hakimiyet-i Milliye. 23-25
Teşrin-i sani 1922, 2.
- _____. "Müessesemizin Mazizisine Bir Bakış", Türk Yurdu.
238 (Kasım 1954), 329-332.
- _____. " Ne İstiyoruz", Türk Yurdu. 239 (Aralık 1954), 409-
411.
- _____. "Türk Ocağının Tarihçesi ve İftiralara Cevaplarımız",
Türk Yurdu. 230 (Birinci Kânun 1930), 1-32.
- Tanyu, Hikmet. Atatürk ve Türk Milliyetçiliği, 2.bs. Ankara,
Töre-Devlet Yayınları, 1981.
- Tasid. Cermanya. Çev. Cami (Baykurt). Ankara, Türk Ocakları
İlim ve Sanat Heyeti, 1930.
- Tekin Alp. Kemalizm. İstanbul, Cumhuriyet Gazete ve Matbaası,
1936.
- Tevetoğlu, Fethi. Hamdullah Suphi Tanrıöver Hayatı ve Eser-
leri. Ankara Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1986.
- _____. "Türkçü Dergiler: Türk Yurdu". Türk Kültürü. XXV, 296
(Aralık 1987), 728-731; XXVI, 298 (Şubat 1988), 84-91;
299 (Mart 1988), 146-155; 300 (Nisan 1988), 233-239;
301 (Mayıs 1988), 291-297; 303 (Temmuz 1988), 436-439.
- Toprak Zafer. Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918). Ankara,
1982.
- Tunaya, Tarık Zafer. Türkiye'de Siyasal Partiler, c. 1. İs-
tanbul, 1984.

- Türkiye'nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri.
İstanbul, 1960.
- Türk Maarif Cemiyetinin Kuruluşundan İtibaren Beş Senelik Faaliyet Raporu. Ankara, Hakimiyet-i Milliye Matbaası, 1933.
- Türk Ocağı Ramazan Geceleri Tertip Ettiği Musahabe Programı.
İstanbul, 1330.
- Türk Ocağı Sanayi Encümeni Tarafından Açılan 1335 Senesi Türk Sanayi Sergisi Kataloğu. İstanbul, Türk Dünyası Matbaası, 1335.
- Türk Ocağı 1341 Senesi İstanbul Kongresine Taktim Edilmek Üzerine Tertip Edilen Heyet-i İdare Raporu ile İçtimaî ve İktisadî Encümenlerin Tetkikat Raporları. İstanbul Hüsn-i Tabiat Matbaası, (t.y).
- Türk Ocağı Tarihçe, Mefkûre, Program, Tüzük. Ankara, Türkocağı Umumi Heyeti, 1969.
- Türk Ocağının Nizamname-i Esas ve Dahilisi. İstanbul, Tanin Matbaası, 1328.
- Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul. Orhaniye Matbaası, 1334-1918.
- Türk Ocağı Esas Nizamı. İstanbul, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, 1339.
- Türk Ocakları Umumi Kongresi Zabıtları. Ankara, Yenigün Matbaası, 1341.
- Türk Ocakları 1926 Senesi Kurultay Zabıtları, Üçüncü Kurultay.
İstanbul, Kader Matbaası, 1927
- Türk Ocakları 1927 Senesi Dördüncü Kurultay Zabıtları. Ankara, 1928.

Türk Ocakları 1928 Senesi Kurultay Zabıtları, Beşinci Kurultay.

Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1930.

Türk Ocakları 1928 Kurultayına Arzedilen Merkez, Hars ve Mu-

rakabe Heyetleri Raporları. Ankara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1928.

Türk Ocakları Merkez Murakabe, İlim ve Sanat Heyetlerinin

1930 Kurultayına Arzedilen Raporları. Ankara, Türk Ocakları Matbaası, 1930.

Türk Ocaklarının Merkez, Murakabe, İlim ve Sanat Heyetlerinin

1931 Fevkalâde Kurultayına Arzedilen Raporlar ve Blâncolar. Ankara, Türk Ocakları Merkez Matbaası, 1931.

Türk Ocakları Mesai Programı. İstanbul, Osmaniye Matbaası, 1926

Türk Ocakları Talimatnamesi. Ankara, Türk Ocakları Matbaası, 1927.

Türk Ocakları Yasası, (1924 yılında toplanan 1. Kurultayda

Kabul Edilen Yasa). Ankara, Yenigün Matbaası, 1924.

Türk Ocakları Yasası. 23 Nisan 1341 Tarihinde Ankara'da İkinci

İçtimainı Akdetmiş Olan Kurultayda Tadil Edilen Yasadır. Edirne, Paşaeli Matbaası, 1925.

Türk Ocakları Yasası. 22 Nisan 1926 Tarihinde Ankara'da Üçüncü

İçtimainı Aktetmiş Olan Kurultayda Tadil Edilen Yasadır. Ankara, Yenigün Matbaası, 1926.

Türk Ocakları Yasası. 23 Nisan 1927 Tarihinde Ankara'da Dördüncü

İçtimainı Aktetmiş Olan Kurultayda Tadil Edilen Yasadır. İstanbul, Suhulet Matbaası, 1927.

Türk Ocakları Yasası, 1928 Yılında Ankara'da Beşinci İçtima-
ını Aktetmiş Olan Kurultayda Tadil Edilen Yasadır. An-
kara, Türk Ocakları Merkez Heyeti Matbaası, 1929.

Türk Tarihi Hakkında Mütalâalar. Afet (İnan), Sadri Maksudi
Arsal ve Reşit Galip. Ankara, Türk Ocakları Merkez He-
yeti Matbaası, 1930.

Türk Tarihinin Ana Hatları. İstanbul, Devlet Matbaası,
1930.

Türkiye Bibliyografyası 1928-1938. İstanbul, Devlet Basımevi,
1939.

Ulçugür, İsmail. Agah Sırrı Levent. Ankara, Türk Dil Kurumu,
1982.

Ünal, Tahsin. Türk Siyasi Tarihi 1700-1958, 4. bs. Ankara,
Emel Yayınları 1977.

Üstel, Füsun. Türk Ocakları (1912-1931). A.Ü. Siyasal Bilgiler
Fakültesi, 1986. Doktora Tezi.

Villalta, George Blanco. Atatürk. Ankara, Türk Tarih Kurumu,
1981.

Virgilius. Çoban Şiirleri, Bükolikler. Çev. Ruşen Eşref (Ünay-
dın). İstanbul, Türk Ocakları İlim ve Sanat Heyeti,
1929.

Wortham, H. E. Mustafa Kemal of Turkey. London, 1930.

Yalçın, Bekir Sıtkı ve İsmet Gönülal. Atatürk İnkılâbı, Kanun-
lar, Kararlar, Tamimler, Bildiriler, Belgeler. Ankara,
Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1984.

Yalman, Ahmet Emin. Gördüklerim ve Geçirdiklerim III (1922-1944). İstanbul, 1970.

Yetkin, Çetin. Serbest Cumhuriyet Fırkası Olayı. Karacan Yayınları, 1982.

Yurdakul, Mehmet Emin. Mustafa Kemal. İstanbul, Ahmet İhsan ve Şurekası Matbaası, 1928.

Yusuf Osman. "Türk Dili İçin", Cumhuriyet. 15 Mart 1931,4.

Yücekök, Ahmet N. Türkiye'de Örgütlenmiş Dinin Sosyo Ekonomik Tabanı (1946-1968). Ankara, Sevinç Matbaası, 1971.

Zenkovsky, Serge A. Pan-Turkism and Islam in Russia. Cambridge, Harvard University, 1960.

TARANAN GAZETE VE DERGİLER

Aşağıdaki bibliyografik kimliklerde verilen numaralar, o sayılarda Türk Ocakları ile ilgili yazı ve haberler bulunduğunu göstermektedir. Bu sayıların ilgili olduğu yıllar, altı çizilerek belirtilmiştir.

Açık Söz.1(22 Haziran 1335)-2681 (Haziran 1931). Kastamonu, Günlük. 1923: 931,944,962, 1924: 965,989,1175,1195; 1925: 1274,1304,1312,1315,1317,1322,1328,1331,1334-1336. 1375,1386,1409,1415,1468,1469,1481,1523,1527; 1926: 1592,1594,1622,1625,1627,1629,1635,1637,1647,1661,1690, 1695,1736,1757,1769,1790,1792,1795,1797,1799,1800,1833, 1848; 1927: 1892,1896,1911,1916,1935,1936,1938,1940-1943,1947-1949,1951,1952,1994,2044,2056,2086,2112,2120, 2124; 1928: 2151,2152,2178,2180,2185,2190,2191,2192, 2193,2197,2207,2219,2234,2236-2238,2266,2279,2286,2290, 2293,2295,2323,2334,2345,2355,2363,2367,2368,2369,2378, 2384,2418; 1929: 2421,2448,2451,2453,2454,2466,2476, 2514; 1930: 2525,2528,2537,2538,2539,2546,2588,2608, 1931: 2636,2638,2641,2647,2648,2649,2654,2655,2658, 2660-2662,2665,2668.

Not: Gazete, 1929 yılında 94 sayı yayınlanmış, 1930 yılında düzenli aralıklarla çıkmamıştır.

Afyonkarahisar'da Nur. 1 (1339)-(22 Kânun-ı evvel 1943) Afyon, Aylık. 1926: 26-29

Altın Yurt, 1 (15 Mayıs 1339)- 4(20 Temmuz 1339). Adana Türk Ocağı, Haftalık. 1923: 1-3.

Antalya. 1 (1339)-. (Belirsiz). Antalya, Günlük. 1926: 1177
(Gazetenin 5 sayısı mevcuttur)

Ayın Tarihi. 1 (Eylül 1339)-285 (Ağustos 1957). Ankara, Aylık:
1924-1931: 7,14,25,53,82-86.

Ayvalık. 1 (1340)-. (Belirsiz) Ayvalık, Haftalık. (1924 yılına
ait 12. sayısı mevcuttur).

Babalık. 1 (23 Aralık 1910)-. (1952). Konya. İlk önceleri hafta-
da iki kez, 5 Nisan 1921'den sonra günlük 1923: 1260,
1924: Eksik, 1925: 1780-1782,1784,1787,1797,1799,
1810,1812,1813,1820,1831,1855,1857,1859,1870,1874,
1875,1878,1886,1887,1890,1903,1909,1923,1932,1934,
1939,1947,1949,1953,1970; 1926: 2028,2043,2052,
2057,2062,2067,2073,2074,2092,2126,2128,2130,2184,
2204,2215,2233,2251; 1927: 2297,2301,2332,2337,
2339,2343,2344,2346,2352,2360,2375,2382,2384,2386,
2406,2417,2434,2436,2476,2483,2491,2500,2508,2527,
2528,2531; 1928: 2642,2655,2663,2666,2671,2680,
2681,2690-2692,2700,2704,2706,2754,2756,2762,2764,
2771,2773,2775,2778,2780-2782,2787,2790,2795,2807,
2812; 1929: 2936,2956,2995,3057; 1930: 3337,
3341,3403,3404,3455,3457,3468,3470,3476; 1931:
3493,3500,3530,3534,3535,3548,3554,3568 (T.B.M.M.
Kütüphanesi-Millî Kütüphane)

Birlik. 1 (1339)-. (1340). Sivas, Türk Ocağı, Haftalık. 3 (1339),
16 (1340).

Cumhuriyet. 1 (7 Mayıs 1340)- İstanbul, Günlük. 1924: 27,30,
32,37,53,60,66,72,134,161,168,173,174,175,188,192,

194,198,214,222; 1925: 235,241,253,255-257,261,263,
267,270,276,282,293-298,307,314,345,349-354,362,363,
369-371,379,387,395,400,420,424,425,441,444,459,469,
470-472,475,499,502,508,509,513,524-526,531,533,535,
541,544-546,548,550,554-556,570-572,581,584,588,592;
1926: 596,597,599,608-610,612,616,626,630,632,634,
636,645,648,650,657,662,664,665,668,670,675,691,698,
700,705,707,708,717,732,740,743,745,751,752,757,762,
764,768,793,804,807,813,818,828,834,843,851,855,857,
858,884,886,888,890,893,910,923,924,930,931,935,941,
951; 1927: 954,956,960,962,964,965,967,977,994,997,
998,1004,1005,1008,1009,1011,1018,1024,1027-1030,1035,
1037,1039,1050,1052,1061,1062,1064,1067-1073,1075,1079,
1087,1093,1094,1100,1104,1111,1113,1122,1133,1136,1150,
1158,1160,1172,1181,1184,1187,1191,1199,1201,1212,1214,
1216,1218,1225,1243,1245,1249,1250,1252,1254,1264-1266,
1269,1272,1275,1277,1287,1289,1293,1295,1301,1307,1308;
1928: 1313,1315,1320-1322,1326,1327,1331,1332,1336,
1338,1340,1342,1345,1348,1352,1354,1358-1360,1368,1369
1375,1376,1379-1381,1385,1388,1392,1394,1399,1399-1401,
1404,1405,1408,1409,1412,1416,1419,1425,1428,1429,1432,
1438,1446,1449,1468,1471,1473,1475,1483,1490,1491,1494,
1504,1508,1518,1531,1538,1541,1542,1544,1546,1547,1549,
1551,1561,1569,1582,1585,1589,1592,1619,1629,1637,1643,
1651,1654,1666,1668; 1929: 1673,1679,1685,1693,1700,
1701,1702,1707,1710,1721,1726,1727,1729,1735,1742,1744,
1751,1755,1756,1757,1759-1761,1765,1771,1775,1778,1782-
1786,1788,1789,1792,1793,1798,1804,1810,1814,1817,1822,

1832,1836,1844,1855-1857,1865,1866,1879,1882,1896,
 1922,1932,1933,1935,1936,1939,1940,1951,1953,1959,
 1963,1972,1973,1980,1983,1984,1986-1988,1990,1993,
 2002,2019,2022; 1930: 2037,2043,2051,2055,2058,
 2065,2067,2071,2073,2079,2082,2085,2088,2090,2093,
 2097,2100,2103,2107,2110,2112,2115,2117,2120,2123,
 2127,2131,2135,2138,2140,2141,2143-2149,2152,2160,
 2166,2167,2177,2178,2180,2181,2195,2204,2205,2231,
 2235,2240,2241,2246,2247,2250,2277,2281,2283,2293,
 2294,2299,2306,2307,2310,2312,2328,2330,2336,2341-
 2344,2348,2354-2357,2359,2362,2363,2367,2368,2371-
 2373,2378,2381,2383-2385,2390; 1931: 2391-2396,
 2398-2401,2403,2404,2412,2416,2418,2419,2421,2422,
 2424,2426,2429,2430,2433-2435,2437,2440,2444,2447,
 2451,2454,2462,2467,2469,2470,2472,2475,2482,2486,
 2487,2489,2491.

Çanakkale Muallimler Birliği Mecmuası. 1(28 Mayıs 1341)-5

(31 Ağustos 1341) Çanakkale Onbeş günlük. 1925:1.

Dertli. 1(1335)-.(1926). Bolu,Haftalık, 1925: 238 (1923'den sonraki sayıları çok eksiktir).

Devekuşu. Trabzon, Haftada iki defa. (1926 yılına ait 50.sayı mevcut).

Dilek. 1 (1339) -5 (1339) Balıkesir, Onbeş günlük.

Dirlik. 1(1927)-(-) Kırşehir Aylık. (1927 yılına ait 4.sayı mevcut).

Doğru Öz. 1 (1922)-(-) Mersin, Haftada iki defa (1922-1924 yıllarına ait 8 sayı mevcuttur.)

Duygu ve Düşünce. 1 (1927)-12(1928). Sivas, Onbeş günlük. 1927:

5 (Dergi 12 sayı çıkmıştır).

Edirne Postası. (1925)-(-). Edirne, Haftada iki defa (1928 yılına ait 263. sayısı mevcuttur).

Gazi Sancak. 1 (1338)-(-). Gaziantep Haftada iki defa (1924 yılına ait 247. sayısı mevcuttur).

Giresun'da Işık. 1 (1335)-(-). Giresun, Haftada iki defa (1923 ve 1924 yıllarına ait 5 sayısı mevcuttur).

Gümüşane İrfan Yolunda İlk Adım. 1(15 Nisan 1340)-3(31 Mayıs 1340). Gümüşane, Onbeş günlük.

Hakimiyet-i Milliye. 1 (10 Kânun-ı sani 1336)- . Ankara, Günlük, ilk önce haftada iki defa, 6 Ocak 1921'den itibaren günlük, 1934 yılından itibaren "Ulus" "Halkçı" ve "Yeni Ulus" adları ile çıkmıştır.

1922: 623,634,646,652,660,666,694-696,697,700,

1923: 708,710,712,719,720,722,724,727,729,730,733,

744,746,748,759-766,771,774,776,779,787,794,796,798,

800,802,804,811,813-815,817,820,826,827,829,833,838,

854,856,865,886,889,890,894,896,897,902,903,905,906,

908,912,914,920,921,927,939,941,943,958-960,962,968,

969,971,973,975,978,979,987,998,999,1004; 1924:

1015,1017,1019,1022,1025,1027,1029,1031,1035,1044-

1046,1052,1058,1061,1065,1067,1069-1072,1081,1087,

1097,1105,1107,1109,1110,1112,1115,1125,1128,1134,

1145,1155-1157,1161,1164,1196,1215,1230,1231,1244,

1255,1258,1261,1265,1270,1272,1274,1276,1278-1280,

1284,1290,1291,1295,1296,1298,1302,1304,1307,1311;

1925: 1312, 1313, 1317, 1321, 1323, 1329, 1335, 1337, 1342, 1345, 1347, 1352, 1353, 1355, 1358, 1361, 1364, 1367, 1370, 1372, 1375-1378, 1381, 1383, 1385, 1386, 1392-1395, 1398-1400, 1402-1404, 1407, 1411, 1412, 1454, 1455, 1475, 1479, 1481, 1493, 1497, 1499, 1501, 1508, 1510-1515, 1522, 1523, 1530-1540, 1543, 1545, 1548-1557, 1559-1561, 1578, 1579, 1582, 1584, 1586, 1592, 1601, 1602, 1608, 1609, 1615, 1616;

1926: 1624, 1626, 1628, 1629, 1631, 1634, 1639, 1642-1645, 1647, 1649, 1653, 1655, 1661, 1666, 1668-1670, 1676-1679, 1681-1685, 1688-1691, 1694-1697, 1700, 1703-1705, 1708-1710, 1713, 1715-1719, 1722-1730, 1732, 1733, 1738, 1739, 1744, 1747, 1748, 1751, 1755, 1757, 1760, 1761, 1770, 1772, 1775, 1778, 1794, 1810, 1831, 1846, 1850, 1873, 1879, 1886, 1890, 1894, 1895, 1898, 1900, 1901, 1907-1911, 1913, 1914, 1918, 1922-1924, 1935, 1937, 1939, 1943, 1945, 1950, 1951, 1959, 1961-1963, 1968; 1927: 1975, 1978, 1982-1985, 1990-1992, 1994, 1996, 2000, 2001, 2004, 2011, 2013, 2016-2018, 2020, 2023, 2025, 2028, 2230-2032, 2035-2039, 2042, 2044-2046, 2050-2053, 2055-2057, 2059, 2065, 2069-2073, 2075, 2080-2090, 2094, 2103, 2105, 2107, 2109, 2110, 2112, 2118, 2122, 2123, 2125, 2139, 2166, 2166, 2194, 2218, 2332, 2241-2244, 2249, 2257, 2262-2265, 2267, 2269, 2271, 2273-2278, 2280, 2283, 2284, 2294, 2295, 2300, 2301, 2304, 2305, 2310, 2312, 2314, 2315, 2317, 2319, 2320, 2322, 2327, 2328,

1928: 2334, 2339, 2340, 2343, 2350, 2355, 2363, 2365-2367, 2369, 2372, 2376, 2378, 2379, 2383, 2385, 2387, 2390, 2397-2399, 2401, 2411, 2413, 2418, 2421, 2425-2428, 2436, 2438, 2439, 2441, 2443-2445, 2447, 2449, 2450, 2454, 2455, 2457,

2461,2463,2466,2469,2473,2477,2479,2481,2485,2487,
 2499,2502,2504,2510,2532,2537,2545,2446,2551,2553,
 2557-2562,2564,2566,2567,2569-2572,2576-2578,2581-
 2584,2593,2595,2596,2604,2610,2614,2615,2620,2622,
 2626,2627,2634,2644; 1929: 2688,2689,2721,2747,
 2753,2754,2758,2761,2763,2769,2771,2780,2805,2808,
 2812,2827,2838,2850,2852,2862,2866,2877,2881,2885,
 2886,2897,2901,2903,2904,2927,2934,2982,2983,2999,
 3006,3007,3009,3013,3017,3024,3031; 1930: 3050,
 3058,3059,3078,3087,3089,3090,3104-3106,3108,3109,
 3113-3117,3119,3120,3124,3126-3128,3130-3133,3139,
 3142-3146,3148,3150,3155-3158,3160-3163,3166,3170,
 3172,3173,3175,3178,3191,3194,3197,3203,3215,3236,
 3237,3264,3293,3296,3301,3309,3311,3316,3320,3341,
 3343,3346,3349,3350,3353-3357,3360,3362,3364,3369,
 3372-3379,3384,3390,3394-3398,3401; 1931: 3404-
 3416,3419-3424,3426,3427,3430,3434-3437,3439,3441,
 3443-3448,3451,3454,3458-3460,3462,3466,3469,3470,
 3471,3475,3478,3480-3482,3484,3495,3496,3499,3500.

Halk. 1 (8 Mayıs 1927)-447 (30 Teşrin-i sani 1928). Muğla,
 Günlük. 1927: 4,6,10,12,13,18,19,25,64,112,115,117,
 118,124,129,133,135,141-144,146,157,165,167,168;
1928: 190,210,218,221,229,231,236,259,261,264,266,
 267,279,283,311,364,367,370,371,372,386,388,401,404-
 420,422.

Hür Fikir. 11-199 (1924-1928). İzmit, Haftalık. 1925: 75;
1926: 139,144 (Koleksiyon çok eksiktir).

İrfan. (1924)-(-). Siverek, Haftada iki (1926 yılına ait 95. sayısı mevcuttur).

İzler Mecmuası. 1 (1925)- 27(15 Mart 1927). Giresun, Onbeş günlük. 1925: 3; 1927: 13-15,18,20,21,23,25.

Kardeş.1(1339)-312 (1925). Bursa, Haftalık (Koleksiyon çok eksiktir).

Kızılırmak. 1 (1328)- 39(1926). Sivas, Haftalık. 1926: 39.

Kütahya.1(1926)-64(1 Ağustos 1928). Kütahya, Onbeş günlük. 1926-1928: 2,35,49,51,64 (Koleksiyon eksiktir).

Manisa. 46(1326, 2.yıl)- 16 (1925:1.yıl). Manisa, Haftalık (İki sayısı mevcuttur).

Milli Mecmua. 1 (1 Teşrin-i sani 1339)-114(15 Teşrin-i sani 1928). İstanbul, Onbeş günlük: 11,14,70 (Koleksiyon eksiktir).

Müdafaa. Niğde, Haftalık (1925 yılına ait 8. sayısı mevcuttur).

Necat. 1 (1924)-102(1926). Çankırı, Haftalık (Koleksiyon çok eksiktir).

Ocak. 1(13 Teşrin-i sani 1333)-19(30 Mayıs 1334). Konya, On günlük 1917-1918: 1-19

Özdilek.1(1340)-(1928). Trabzon, Aylık (Koleksiyon eksiktir

Resimliay. 1(Şubat 1340)-(Aralık 1938). İstanbul,Aylık. Sayı kayıtları düzenli değildir. 1929 yılı: Haziran-Ağustos ve Aralık aylarında Türkçüleri ve Hamdullah Suphi Tanrıöver'i eleştiren yazılar çıkmıştır.

Sebilürreşad. 1 (21 Ağustos 1324)-641(5 Mart 1925). İstanbul, Süresi belirsiz. 1-182.sayılar Sıratı Müstakim olarak çıkmıştır. 1923: 528,529,534-535,540-541,567-568,581; 1924: 585,594,599,609,611,623,627.

Silifke'de Göksu.1(1928)-(-). Silifke,Onbeş günlük (1928 yılına ait 3.sayı mevcuttur).

Son Posta. 1 (27 Temmuz 1930)-.(-). İstanbul Günlük 1930: 11,12,19-21,32,61,63, 64,67,69,79,81,84,85,97-99,103,104-111,113,117,121,126,127,130,151; 1931: 159,161,162,168,179,208,212,232,234-240,243,246,256,258.

Tanın. 1 (19 Temmuz 1334)- 4454(1947). İstanbul, Günlük Meşrutiyet döneminde değişik adlar altında yayınlanmış, Cumhuriyet döneminde kesintili olarak çıkmıştır. 1922-1923: 2,19,21,49,55,78,83,89,93,121 (Ekim 1922- Mart 1923 dönemi taranmıştır).

Tevhid-i Efkâr- 1(31 Mayıs 1909)-4356 (5 Mart 1925). İstanbul, Günlük.Meşrutiyet döneminde değişik adlar altında çıkmıştır. 1922: 3535, 3581,3584,3589,1923: 3594,3613,3656,3666,3667,3673,3678,3739,3774,3810 (Koleksiyon eksik). 1924: 3951,4001,4008,4013,4026,4049,4106,4114,4118,4120,4121,4129,4137,4212,4226,4245.

Turan.1(Eylül 1328)-1296(1331). Selânik ve İstanbul, Süresi belirsiz (3 sayı mevcuttur). 1912:1

Türk Bahçesi. 1(1339)-13(1340). Sinop, Türk Ocağı, Onbeş günlük. 1923-1924: 1,2,7,8,13.

Türk Derneği (1327). İstanbul, Süresi belirsiz. 1-7.sayı.

Türk Gençleri Mecmuası. (1339). İzmir, Aylık 1923:1-3.

Türk Kültürü. 1 (1962)- Ankara, Aylık. 1966:45,92; 1987:296,
1988: 298-301,303.

Türk Sözü. 1(1340)-2220(1931).Adana, Günlük. 1925:282 (Kolek-
siyon çok eksiktir).

Türk Sözü. 1(12 Nisan 1330)-16(24 Temmuz 1330). İstanbul,
Haftalık.1-16.

Türk Yurdu. 1 (24 Teşrin-i sani 1327)- İstanbul, Ankara. On-
beş günlük, aylık.

Yeni Adana. 1(25 Aralık 1918)-.(-). Adana, Günlük. 1923:808,
1928: 1948 (7 sayı mevcuttur)

Yeni Mecmua. 1 (12 Temmuz 1917)-90(20 Kânun-ı evvel 1923).
İstanbul, Haftalık. 1923: 73,74,76,80-90.

Y. C.

**Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi**